

**Észak-magyarországi Regionális Kutatásokért Alapítvány
(ÉMORKA)**

Készült a Közösen a jövő munkahelyeiért Alapítvány támogatásával

**Önkormányzatok és civil szervezetek helyi foglalkoztatási
kapacitásainak növelési lehetőségei**

A kutatócsoport tagjai:

Vezető:

Dr.G.Fekete Éva

Munkatársak:

Dr.Dabasi Halász Zsuzsanna

Szép Tekla

Lipták Katalin

Osgyáni Gábor

Baksa Sára

Kispataki Csaba

Miskolc
2011. március

Tartalom

Bevezetés.....	4
1. A helyi foglalkoztatás globális és európai trendjei.....	8
1.1. A munkanélküliség értelmezésének és értékelésének változásai.....	8
1.2. A munkanélküliség kezelésének szokásos technikái és azok értékelése.....	9
1.3. Helyi foglalkoztatás-fejlesztés.....	12
2. A helyi foglalkoztatás magyarországi kezdeményezései, tapasztalatai és azok területi különbségei.....	18
2.1. A közfoglalkoztatás formái.....	18
2.2. A szociális gazdaság irányába mutató kezdeményezések.....	23
a. Szociális földprogramok.....	23
b. A szociális szövetkezetek.....	26
c. Nonprofit foglalkoztatási (ESZA-típusú) projektek.....	27
d. Pénzforgalmat kiváltó szívességi / kaláka / helyi pénz körök.....	40
2.3. Foglalkoztatási paktumok.....	40
3. A foglalkoztatás Északkelet-Magyarországon kialakult helyi modelljei és azok (területi szempontokat is figyelembe vevő) értékelése.....	43
3.1. A munkanélküliség alakulása.....	43
3.2. A foglalkoztathatóság jellemzői.....	46
3.3. A vállalkozások foglalkoztatási kapacitása.....	50
3.4. A közfoglalkoztatás sajátosságai.....	53
3.5. A szociális gazdaságra utaló kezdeményezések.....	59
3.6. A helyi foglalkoztatás diverzitása.....	67
3.7. A szektorok foglalkoztatási teljesítményeinek és hatékonyságának összehasonlítása.....	69
4. A helyi foglalkoztatás bővítésének lehetőségei és feltételei.....	73
5. Javaslatok a területi különbségekre is érzékeny foglalkoztatási politika alakításához.....	78
5.1. Paradigmaváltás: munkahely helyett munka.....	78
5.2. Modellváltás: út a vegyes gazdaság felé.....	78
5.3. Léptékváltás: területileg differenciált foglalkoztatáspolitiká.....	80
5.4. A váltáshoz szükséges változások.....	81
Irodalom.....	83

Bevezetés

A **“Közösen a jövő munkahelyeiért” Alapítvány** által támogatott kutatás témáját a helyi önkormányzatok és civil szervezetek munkaerőpiacról kiszorultak munkával való kapcsolatának fenntartásában, a munkából származó jövedelmek biztosításában vállalt szerepének vizsgálata alkotta.

A kutatás célja a munkaképes lakosság számára „segély helyett munkát” célkitűzés megvalósíthatóságának egyik fontos eleméről, a helyi foglalkoztatási kapacitásokról megalapozott információk nyerése, a helyi foglalkoztatás jó gyakorlatainak, különösen az „Út a munkához” Program eddigi tapasztalatainak, valamint a továbbfejlesztés lehetőségeinek feltárása, e tekintetben a különböző településtípusok szerinti különbségek bemutatása és ezzel a területi különbségekre is érzékeny foglalkoztatási politika alakításának segítése volt.

A vizsgálni kívánt problémák megoldásának hipotézisei és a kutatás megválaszolendő kérdései:

1. A globális trendek alapján hosszú távon is számolni kell a munkaerőpiacról kiszorultak magas számával és fel kell készülni a munka fogalmának és társadalmi szerepének átértékelésére. **Kérdés**, hogy milyen elméletek születtek erre vonatkozóan és azok mennyiben adaptálhatók nálunk.
2. A munkához való viszony fenntartásában, a jövedelmi csatornák diverzitásának biztosításában a helyi foglalkoztatási kezdeményezéseknek az egész Földön meghatározó szerep jut. A helyi foglalkoztatási kezdeményezésekben a helyi önkormányzatok, a civil szervezetek és ezeknek a vállalkozói szférával való partneri együttműködési játszanak főszerepet. Az egyes szereplők a helyi foglalkoztatásban más-más előnyökkel és hátrányokkal rendelkeznek, és ezen belül léteznek területi alapú, ill. településnagyságtól függő különbségek is. **Kérdés**, hogy nálunk hogyan alakultak ezek a – többnyire foglalkoztatási paktumokban megfogalmazott – partnerségek.
3. A helyi önkormányzatok várhatóan növekvő és szükségképpen színesedő foglalkoztatási feladatainak ellátásához a feltételek csak korlátozottan biztosítottak. Emellett a helyi önkormányzatok helyi foglalkoztatási eszköztára beszűkült, a köz-munkák különböző válfajai nem nyújtanak hosszú távon megnyugtató megoldást, a szociális gazdaság azonban erre képes lehet, de a civil szervezetek feladatba való bevonásának feltételei szintén nem biztosítottak és a foglalkoztatási paktumok sem számolnak kellő súllyal a szociális gazdasággal. **Kérdés**, hogy a helyi önkormányzatok milyen motivációkkal és forrásokkal rendelkeznek a feladathoz és az „Út a munkába” Program hogyan hat a civil foglalkoztatási kezdeményezésekre.
4. A helyi foglalkoztatás jó gyakorlatai rávilágítanak a siker feltételeire, a példák alapján kirajzolható a minimális és az optimális feltételrendszer. Kistelepülések esetén a térségi együttműködéssel megvalósított foglalkoztatás hatékonyabb lehet, mint a településenkénti szervezés. **Kérdés**: milyen módszerek ajánlhatók a térségi közösségi foglalkoztatás-fejlesztéséhez.

A kutatás során:

1. A helyi foglalkoztatás nemzetközi és hazai szakirodalmát áttekintve felvázoltuk a munkanélküliség helyi kezelésének alternatíváit, a foglalkoztatási paktumok és az „Út a munkához” Program kezdeti – mára végső – tapasztalatait.
2. A hatályos joganyag, az önkormányzatok és civil szervezetek gazdálkodásának szabályai alapján pénzügyi, gazdasági és társadalmi elemzést végeztünk a munkanélküliség különböző nagyságú és típusú településeken történő helyi kezelésének alternatíváira vonatkozóan.

3. Az észak-magyarországi és az észak-alföldi régiókban összesen 10 db, ebből 2-2- hasonló adottságú településén esettanulmányokat készítettünk a helyi foglalkoztatás gyakorlatáról és tapasztalatairól.

1. táblázat: Az esettanulmányok helyszínei:

Település	megye	2010 Népesség száma (fő)	Regisztrált munkanélküliek aránya (%) 2008.12.	A rendelkezésre állási támogatásban részesítettek közül foglalkoztatásban részt vettek száma (fő) 2009	2009 közfoglalkoztatásban részt vettek aránya munkaképes korú lakosságon belül (%)	Szociális földprogram	Szociális szövetkezet	Foglalkoztatási paktum	ESZA típusú projekt
Bátonyterenye	Nógrád	12967	14,54	379	4,10	0	0	1	1
Pásztó	Nógrád	9711	9,78	195	2,97	0	0	1	0
Szikszo	BAZ	5470	13,13	186	4,63	0	0	1	0
Emőd	BAZ	5108	9,53	135	3,69	0	1	0	0
Ónod	BAZ	2621	19,07	210	12,54	0	0	0	0
Alsóvadász	BAZ	1579	22,13	120	12,58	0	0	1	0
Vizsoly	BAZ	878	26,37	125	20,73	0	1	0	1
Hét	BAZ	512	16,14	50	13,93	0	0	0	1
Füzér	BAZ	470	11,44	29	8,53	1	0	1	1
Gagybátor	BAZ	233	19,81	10	9,17	0	0	1	1
összesen		39549		1439		1	2	6	5

4. Kérdőíves lekérdézt végeztünk 100 településen. A helyi önkormányzatok és a non-profit foglalkoztató szervezetek vezetőit a helyi foglalkoztatás kapacitásairól és eredményeiről, valamint az általuk szükségesnek tartott feltételrendszeréről kérdeztük.

2. táblázat: A kérdőíves megkérdezés települései

megye	10-499	500-999	1.000-2.999	3.000-9.999	10.000-29.999	30.000-99.999	100.000 -	Összesen
	fő lakossal							
Borsod-Abaúj-Zemplén	10	13	20	8	5	1	1	58

Heves	1	4	5	4	0	0	0	14
Nógrád	1	3	7	1	1	1	0	14
Szabolcs- Szatmár-Bereg	0	4	4	4	1	0	1	14
Összesen	12	24	36	17	7	2	2	100

A kiválasztott minta a térség településhálózati szerkezetéhez képest a nagyobb települések irányába torzít. Az aprófalvakból létszamarányukhoz képest csak fele annyit, a közepes falvakból létszamarányuknak megfelelő számú és a nagyobb településekből létszamarányuk kétszeresének megfelelő számú települést válogattunk be a lekérdezés mintájába. Így, bár a települések 12%-át kérdeztük meg, ez a térség munkaképes korú népességének 36%-át, a nyilvántartott munkanélküliek 31%-át, Borsod-Abaúj-Zemplén megye esetében pedig 52%-át, ill. 46%-át fedi le.

3. táblázat: A térség és a lekérdezés mintájának településnagyság szerinti összetétele (2010)

népesség (fő)	települések aránya (%)	
	a térség egészében	a mintában
10 -499	27	12
500-999	26	24
1.000-2.999	36	36
3.000-9.999	8	17
10.000-29.999	2	7
30.000-99.999	0,5	2
100.000-	0,2	2
Mind	100	100

Forrás: Saját szerkesztés

A területi elemzések elvégezhetősége érdekében 9 mutatóból megalkottunk egy települési fejlettségi komplex mutatót. A vizsgálatba bevont mutatók az alábbiak voltak:

1. 1000 lakosra jutó gazdasági szervezetek száma (db)
2. 1 lakosra jutó SZJA adóalap (ezer Ft)
3. regisztrált munkanélküliek arányának reciproka a 15-59 éves népességből
4. öregségi hányados reciproka
5. megváltozott munkaképességűek járadékában részesülők arányának reciproka a 15-59 éves népességből
6. 18-x évesekből legalább középiskolai végzettséggel rendelkezők aránya
7. 100 lakásra jutó lakosok számának reciproka
8. települési szolgáltatások kiépültsége (meglévő funkciók aránya 12 kijelölt funkcióból: háziorvos, gyógyszertár, járóbeteg szakellátás, kórház, óvoda, általános iskola, középiskola, közművelődési intézmény, idősek nappali intézménye, házi-segítségnyújtás, családsegítő szolgálat, munkaügyi központ vagy kirendeltség)
9. közművesítettség (közcsatorna-hálózatba, vezetékes gázhálózatba, kábel TV hálózatba bekötött lakások arányainak összege)

A kilenc mutató standardizált értékeinek összegeként alkottuk meg a komplex, a települések fejlettségét érzékeltető indexeket, melyeket öt (normális eloszlást követő) kategóriába sorolva rajzolódott ki a fejlettség szerinti településcsoportok.

4. táblázat: A térség és a lekérdezés mintájának település-fejlettség szerinti összetétele (2010)

<i>Település fejlettségi index értéke</i>	<i>települések aránya (%)</i>	
	<i>a térség egészében</i>	<i>a mintában</i>
0,095-0,199	13	2
0,2-0,249	29	18
0,25-0,399	45	55
0,35-0,449	10	16
0,45-	2	9
Mind	100	100

Forrás: Saját szerkesztés

A települési fejlettség szerinti megoszlás szerint szintén torzít a mintánk - a fejlettebb települések irányába. A 112 legfejletlenebb településből mindössze kettőt választottunk, míg a középkategóriába tartozó települések reprezentációja követi a térség egészének összetételét, majd a viszonylag fejlettebb települések köréből létszamarányuknál több település került be a megkérdezettek közé. Ez részint a településfejlettségi index mintaválasztást követő megalkotásával, részint a nagyobb településeken várt változatosabb megoldások iránti érdeklődésünkkel függ össze.

5. A helyi önkormányzatok, foglalkoztató civil szervezetek, foglalkoztatási szakértők, összesen 22 fő meghívásával a kutatás során feltárt problémákra fókuszált műhelymunkát szerveztünk, melyen megvitattuk a feltárt eredményeket, az egyes megoldási alternatívák előnyeit és hátrányait és javaslatokat fogalmaztunk meg a központi és a helyi kormányzat felé.
6. A helyi foglalkoztatási problémák kezelésének elméleti kérdéseit, nemzetközi és hazai jó példáit, a kérdőívek a megalkotott modelleket és azok értékelését, valamint a javaslatokat a jelen zárótanulmányban foglaltuk össze.

A kutatásban a Miskolci Egyetem Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet munkatársai, valamint az Észak-magyarországi Regionális Kutatásokért Alapítvány munkatársai és hallgatói vettek részt, Dr.G.Fekete Éva egyetemi docens és Dr. Dabasi Halász Zsuzsa egyetemi adjunktus vezetésével.

1. A helyi foglalkoztatás globális és európai trendjei

1.1. A munkanélküliség értelmezésének és értékelésének változásai

A munkanélküliség, mint társadalmi jelenség és közgazdasági kategória a XIX. század végétől kerül a közgazdasági elméletek középpontjába és a XX. század első felében kezd beépülni - mint „kockázati tényező” - a társadalompolitikába. (EGRESI 2005) A munkanélküliséget, mint a tőkés társadalomban törvényszerűen kialakuló munkaerő-piaci egyensúlyhiány következményét – a 30-as évek gazdasági világválságának tapasztalatai által is alátámasztva - KEYNES (1883-1946) elmélete tárta fel. Keynes vetette fel a termelés és a foglalkoztatás fenntartásában az állami beavatkozás szükségességének gondolatát is. Az amerikai New Deal, majd a II. világháború után a nyugati országokban kiépülő jóléti államok az állami beavatkozás szükségességének elfogadására és a szociális, valamint gazdasági jogok (köztük a munkához való jog) biztosításának vállalására épültek. Ez utóbbiak csakis az újraelosztás mértékének magasán tartásával és az állami intézményrendszerek kiépítésével volt megoldható. A jóléti államok működése során – egészen a 90-es évekig – a munkanélküliséget a gazdaság működésével szükségszerűen együtt járó, de átmeneti, a szociálpolitika eszközeivel kezelhető jelenségnek tartották.

A 70-es években kibontakozott gazdasági válság hatására felerősödtek a jóléti kiadások lefaragását követelő, a neoklasszikus közgazdaságtanra támaszkodó nézetek (FRIEDMAN 1962, HAYEK 1958), melyek párosultak a jóléti állam visszasságaival, köztük a „jóléti függőség” egyén- és társadalomromboló hatásával szembesítő kritikákkal (SEGELMAN – MARSLAND 1989). Az egyre növekvő munkanélküliség okai közé a jóléti állam működési zavarait is besorolták és a szociálpolitikai megoldásokkal szemben a megoldást a vállalkozások létrejöttében és megerősödésében, az egyénben az önálló és felelősségteljes magatartás kialakításában látták.

A 90-es évekre tehető annak tudatosulása, hogy a fejlett országokban is a munkanélküliség tartós jelenlétével kell számolni.¹ A folyamatot felerősítő okok között a gazdaság globalizációja, ennek során a termelés kihelyezése, a technológiai korszerűsítés meghatározó versenyfeltétellé válása, az árupiacok egységesülése egyaránt megtalálható. A tartós munkanélküliek számának és arányának növekedésével láthatóvá vált, hogy az elsődleges munkaerőpiac egyre kevésbé képes a munkaerő felvételére. A munka-készlet csökkenése a demográfiai folyamatok következtében növekvő munkaerő létszámmal párosulva a munkaerő-piaci feszültségek állandósulását, az egyének számára pedig a létbizonytalanság növekedését vetítette előre. A létbizonytalanság tényezői között Castel a társadalmi munkamegosztásban való részvétel hiányát és a közösségi kapcsolatoktól való megfosztottságot tekintette dominánsnak. (CASTEL 1998) Mindkettő kialakulásában a munkanélküliségnek meghatározó szerepe van. Kutatások sora igazolja, hogy az összes lehetséges tényező közül a munkanélküliség, különösen pedig a tartós munkanélküliség állapota függ össze legerőteljesebben az elszegényedéssel és a kirekesztődéssel (GÁBOS-SZÍVÓS 2004, SPÉDER 2002). A fejlett társadalmak egyik legfontosabb törésvonala a munkával rendelkezők és a munka világán kívül rekedők között húzódik.

A munkanélküliség tartóssá válása tehát láthatóan korántsem csupán közgazdasági probléma. A munkának az emberi társadalmakban játszott szerepe következtében alapvető társadalmi értékeink, társadalomszerveződésünk alapjai kerültek veszélybe. Miután a fennálló társadalmi struktúrákban az egyéneket munkájuk, ill. a munkamegosztásban elfoglalt helyük után értékeli, a

¹ Bár Hannah Arendt már 1958-ban leírta az azóta sokat idézett mondatot, miszerint: „Ami előttünk áll, az egy munkatársadalom, amely kifogy a munkából, azaz az egyetlen tevékenységből, amihez még ért. Mi lehetne ennél szörnyűbb?” (idézi Török 2006)

társadalmi újraelosztás alapja a munka és általánosan elfogadott normáink szerint a munka kötelesség, de egyben az önmegvalósításunk legfőbb eszköze is. (DAHRENDORF 1994) A munka elvesztésével így nem csupán anyagilag kerül veszélyeztetett helyzetbe az egyén, de mentálisan és morálisan is. Társadalmi kapcsolatai meglazulhatnak, átformálódhatnak és kiesik a korábbi hálózataiból. (CASTEL 1998) Mindezt szellemi és erkölcsi leépülés kísérheti. A tünetek együttesen a társadalmi kirekesztődés folyamatát indíthatják el. Amikor ez a jelenség az egyéneket tömegesen érinti, akkor már súlyos társadalmi válságról beszélhetünk. A társadalom teljes polarizálódásának, szétesésének, majd az ennek nyomán fellépő válságjegyeknek, mint a társadalmi devianciák (válások, szenvedélybetegségek, bűnözés, öngyilkosság) növekedésének és az ezek által a gazdaságra háruló fokozott terhek elkerülése az egész társadalom érdeke. Akkor, amikor a szakértők körében elterjedt a 80-20 társadalom víziója (MARTIN – SCHUHMANN 1998), azaz tartósan azzal kell számolnunk, hogy a társadalom 20%-a tartja el a további 80%-ot, senki sem gondolhatja, hogy kívül tud maradni a problémákon. A 80%-ot érintő egzisztenciális, mentális és morális traumák teherként, közvetlen fenyegetésként nehezednek a maradék 20%-ra is. Mindezekből következően a modern társadalmak bérmunka = munka értelmezése mindenképp változtatásra szorul.

1.2. A munkanélküliség kezelésének szokásos technikái és azok értékelése

A munkanélküliséget átmenetinek tartó politikák a probléma kezelését vagy a piacra bízta, vagy segélyezéssel próbálták a munkanélküliek anyagi gondjait enyhíteni, az elszegényedést lassítani. *A segélyezés* az államok szociálpolitikájának, annak kialakulása óta, meghatározó eleme. A XIX. század közepéig jellemző szegénypolitikák keretében megvalósuló, adomány jellegű segélyezés célcsoportját a társadalom marginális, a közösség által megbélyegzett és kiszorított elemei alkották. A számukra létesített dologházakban elemi létfenntartásukhoz szükséges juttatásokhoz juthattak hozzá. A szegénységet erkölcsi kérdésként kezelve, leküzdését pl. SPENCER és DURKHEIM az egyének önmagukról való gondoskodásra képessé tételét segítő erkölcsi és szellemi neveléssel látták megoldhatónak. (EGRESI 2005)

A bérmunka tömegessé válásának első, a munkásmozgalom politikai erővé szerveződését is magával hozó időszakában a munkavégzést akadályozó kockázatok kerültek a szociálpolitika és a baloldali pártok programjainak fókuszába. A kockázatokkal szemben – melyek között a baleset, betegség, rokkantság, öregség mellett a munkanélküliség is szerepelt – intézményesített védelem kiépítését szorgalmazták. Az önkéntes vagy kötelező *társadalombiztosítás* (BEVERIDGE terv) bevezetése ezt a célt szolgálta. A társadalombiztosítási rendszer a II. világháború után a biztosítottak körének kiszélesítésével és az állam által átvállalt feladatkörök növekedésével – a jóléti államok megerősödésével - az 1980-as évekig teljesedett ki. (EGRESI 2005) Am egészen az 1970-es évek gazdasági válságáig Európában tömeges munkanélküliséggel nem kellett számolni. A gyakorlatilag teljes foglalkoztatás mellett jelentkező regionális – főként vidéki – munkanélküliséget a *regionális politika* keretei között próbálták kezelni, előbb a munkaerő városokba irányításával, majd a munkahelyek vidékre telepítésével.

Az 1970-es, majd 80-as évek gazdasági válságai idején fellépő tömeges munkanélküliség kezelésében - részint a jóléti államok bevételi forrásainak csökkenése, részint azok szociálpolitikájának társadalmi kritikái miatt - a passzív segélyezés a legtöbb államban tarthatatlanná vált. A jóléti államok anyagi forrásaik beszűkülése miatt eleve kénytelenek voltak szolgáltatásaikat szűkíteni. Az egyén egyetlen támaszává vált, az egyén és természetes közösségei közé éket verő állam maga vált gátjává az öngondoskodásnak. Valamint az állandó állami jelenlét

miatt az egyén kezdeményező képessége, saját sorsán változtatni akarása is komoly károsodást szenvedett. (CASTEL, 1998) Ez utóbbi megállapításhoz is köthetően, egyre élesebben rajzolódott ki a munkanélküliséghez kapcsolódó passzív ellátások ellenőszönző hatása, az úgynevezett munkanélküliségi csapda veszélye. A *segélyezés csapdahelyzetét* a segély és a munkába álláskor várható nettó jövedelem közötti szerény, munkavállalásra nem ösztönző nagysága, valamint a biztos segéllyel szemben bizonytalan és időszakos, idővel a segélyezési procedúra újraindításához vezető munkalehetőség alacsony motivációs ereje alakítja. (DAHRENDORF 1994) Sorra jelentek meg a segélyezés negatív hatásait, a munkanélküliségi csapda működését igazoló és az ezek alternatíváit kereső elemzések. (EMMERIJ 1994, DAHRENDORF 1994, GIARINI 1995, CASTEL 1996, FOUCAULD 1996)

A 90-es évekre tehát végképp bebizonyosodott, hogy a foglalkoztatási gondok szociálpolitikai szemléletű kezelése nem jelent valós megoldást. A segélyezés nagyon nagy anyagi teher mellett jó, ha rövidtávú megoldást tud hozni. A munkájukat elvesztők anyagi megsegítése a munka elvesztéséből adódó hátrányoknak csak egy kis részét képes kompenzálni. Az éhenhalástól talán megóvhat, de nem adja vissza az ön- és közmegebecsülést, a megszakadt hálózati kapcsolatokat, a folyamatos tanulást és az egyént - a köz javát is szolgáló - fejlődésre serkentő életcélt. Valós megoldást csakis a maga komplexitásában értelmezett munka biztosítása adhat. A foglalkoztatáspolitikai és a vele egyre szorosabban összefonódó szociálpolitika fő céljaként *a munkába való (vissza)vezetést* tűzték ki.

Az alternatívák egyike *a segélyezés feltételeinek megszigorítása*. Így pl. az 1996.évi amerikai jóléti reform során a munkanélkülieknek járó segély folyósítását erős munkakeresési feltételhez kötötték, és időtartamát öt évben maximalizálták, valamint az anyagi ösztönzők növelésére különböző munkavállaláshoz kötött, úgynevezett jövedelemkiegészítő támogatásokat vezettek be. A reform – a gazdaság állapotának az 1990-es évek végén tapasztalt általános javulásával együtt – nagymértékben, 32–50 százalékkal növelte a korábban segélyekből élők munkakínálatát és 28–35 százalékkal a foglalkoztatását. (FIRLE – SCHARLE – SZABÓ 2007)

A másik lehetséges alternatíva *az elsődleges munkaerőpiacra való visszajutás segítése a foglalkoztathatóság javításával*, pl. képzéssel, átképzéssel, utazási feltételek megteremtésével, áttelepülés segítségével. Az elsődleges munkaerőpiac felvevő képessége azonban korlátos, az előbbi megoldások egyes egyéneket juttathatnak jobb helyzetbe, kicserélődhetnek a munkanélküliek, de számottevően és tartósan a munkanélküliek számát csak akkor tudja csökkenteni, ha maga a gazdaság is látványosan dinamizálódik, tömegesen új munkahelyek jelennek meg.

Harmadik alternatívaként a gazdaság dinamizálódásának elmaradása, vagy késése esetén a munkanélküliek számára a központi vagy helyi kormányzat közpénzekből biztosíthat – leginkább átmeneti – munkalehetőséget. Ennek bevett formája a segélyezés és a valódi munkavégzés között elhelyezkedő *közfoglalkoztatás*. A közfoglalkoztatás eredetileg a közösség érdekét szolgáló állami-önkormányzati feladatok, fejlesztések költségeinek munkával való megváltását szolgálta. Azokban a korszakokban kapott nagyobb hangsúlyt, melyekben a korábbi gazdasági és foglalkoztatási formák éppen átalakulóban voltak, s az átmenet ideje alatt keletkezett munkaerőpiaci kereslet-kínálati egyensúly, valamint az ennek következtében kialakult jövedelemhiány kikényszerítette a központi hatalom beavatkozását. (CSOBA 2010) Állandó foglalkoztatási formaként való működésének az állami költségvetés korlátai szabhatnak gátat. A közfoglalkoztatást, annak ellenére, hogy tagadhatatlanul csökkenti a munkaerőpiacról kikerülő jövedelem-kiesését és stabilizálja a munka-központú társadalmakban a javak elosztásának szabályát, mindig is kemény kritikák illették és egyre inkább beigazolódott zsákutcás - sehová

sem vezető - jellege. A közfoglalkoztatással szemben kritikaként hozzák fel, hogy (1) csak átmeneti jellegű, (2) nem vezet vissza az elsődleges munkaerőpiacra, (3) nem javítja a foglalkoztathatóságot, (4) zavarva a versenyt, tartós foglalkoztatási lehetőségeket szoríthat ki, (5) a szegénység társadalmi okait individuális okká alakítja. (CSOBA 2010)

Mindezzel együtt a közfoglalkoztatás hasznos lehet, mind az egyénnek, mind a közösségnek. Egyrészt, jó szervezés mellett, szépül, épül, egészségesebbé és élhetőbbé válik a település, stabil marad a munka- ezáltal a közösségi morál. Másrészt a foglalkoztatottak haszna, ha elvégzett munkáért a segélyeknél magasabb összegű munkabért kapnak, az elsődleges munkaerőpiacra való visszajutás esélyét növelő munkatapasztalatra tehetnek szert, példát mutatnak gyermekeiknek, a társadalom hasznos tagjának érezhetik magukat, ezáltal nő az önbecsülésük, és az egyén megbecsülése is a társadalom szemében. Mindezen pozitív hatások azonban csak optimális esetben teljesülnek. Rosszabb esetben a közfoglalkoztatás csapda, ami nem vezet sehová. Gyenge szervezés esetén nem állít elő értéket, nem növeli az elismertséget, sőt lehet, hogy még a segélynél nagyobb jövedelmet sem biztosít. A közfoglalkoztatásnak ugyanakkor méretbeli korlátai is vannak. Az állam és az önkormányzatok nem válhatnak a munkavállalók tömegeinek foglalkoztatójává.

A technológiai fejlődés és a globalizáció nyomán növekvő, a 2008-as válsággal felfokozott munkanélküliség kezelésére az eddig alkalmazott három módszer (segélyezés, foglalkoztathatóság javítása, közfoglalkoztatás) már elégtelen.

A feszültségek feloldásához vezető - RIMLER Judit (1999) által bemutatott - két út közül az első, a hagyományos értelemben vett (bér)munka területén a teljes foglalkoztatás irányába való elmozdulás, új területek feltárását követeli. Az ezt az – Európai Unió Lisszaboni Szerződésben is kitűzött - utat preferáló elemzők a szolgáltatásokban, az atipikus foglalkoztatási módokban (részmunkaidős foglalkoztatás, távmunka, bedolgozás, alvállalkozás, önfoglalkoztatás, kölcsönmunka, munkakörmegosztás, határozott idejű szerződés) és – a magán- és közszféra korlátaival szembeesülve – a non-profit szektor foglalkoztatási szerepében, a közösségi szükségleteket kielégítő szociális gazdaság klasszikus bér munkára épülő változatában látnak tartalékokat.

Ma már az Európai Unió régi tagállamaiban a munkavállalók közel fele a három külön is nyilvántartott atipikus foglalkoztatási forma (részmunkaidő, határozott idejű szerződés, önfoglalkoztatás) valamelyikében dolgozik, és a jelenlegi keretek között, úgy tűnik, az EU ezt tekinti a foglalkoztatás-növelés leginkább járható útjának. (TÖRÖK 2006)

Mások, a fentiekén túlhaladva, a második, a bér munka világától eltávolodó, a munka fogalmát újraértékelő útra szavaznak. Azaz úgy vélik, a munkára épülő civilizációnk összeomlásának elkerüléséhez a munka fogalmának átértékelése szükséges. (ROBERTSON 1985, MARTIN – SCHUHMANN 1998, VOBRUBA 2000 idézi: CSOBA 2001) Az eddig domináns, az elsődleges munkaerőpiachoz (tőkés gazdasági társaságok és közszféra) kötődő bér munka fogalma helyett a „társadalmilag hasznos tevékenység” fogalomra irányítják a figyelmet. Ebbe a fogalomkörbe beletartoznak mindazon tevékenységek, mely a közösségnek a társadalmi újatermeléshez köthető igényeit és javát szolgálják, függetlenül azok gazdasági profitképességétől és piaci alapú finanszírozhatóságától. A „munkahely” paradigmáját felváltja a „munka” paradigmája. (CSOBA 2006) Feloldódik a fizetett-nem fizetett munka kettőssége, a tevékenységet munkává a társadalmi újatermelésben játszott szerepe minősíti.

A mai értelemben vett munkanélküliség értelmezhetetlenné válik, ha minden munkaképes egyént sikerül társadalmilag hasznos feladatok megoldásába bevonni.

A munkának a pénzért végzett bér munkától való elválasztása megoldhatja a tétlenség elkerülését, a társadalom / közösség iránti kötelezettség teljesítését, az önkifejezés problémáját, azonban

súlyosan felveti a megélhetés biztosításának problémáját. Így vetődött fel a 80-as években a munkától független alapjövedelem biztosításának gondolata. Ezt a kilencvenes években – nem utolsósorban a technikai fejlődés újraosztható jövedelemtermelésébe vetett remények szertefoszlása következtében – a keresőtevékenységgel kombinált alapjövedelemre épülő, ún. kettős gazdaság eszménye váltotta fel. Ennek veszélyeit, a rosszul fizetett munkavállalók körének szélesedéséből adódó káros következményeit felmérve jutott el a CSOBA Judit által idézett VOBRUBA a vegyes jövedelemre épülő munka- és jövedelemrendszer elméletéig. A VOBRUBA által felvázolt, bérjövedelemre, szociális juttatásokra, tőkenyereségre és saját munkára épülő vegyes jövedelmű gazdasági modellből CSOBA Judit a szolgáltatások cseréjének a modellbe való beemelését hiányolja. Közben elismeri, hogy a bemutatott rendszer előnyei közé tartozik az, hogy „mind szélesebb réteg számára nyílik lehetőség arra, hogy képességei szerint tagozódjon be a munka világába, s nincs kötelezően előírva a nyolc óra és a képességeken felüli teljesítmény”, nagy veszélynek tartja, hogy „nem minden munkanélküli tud több forrásból jövedelmet szerezni” és ők megint csak marginalizálódhatnak. A szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy „A sokféleség a munkaidőben és a foglalkoztatási formákban érték differenciálódásra vezet, amelyet új szerveződési formáknak kell követniük. (CSOBA 2001)

1.3. Helyi foglalkoztatás-fejlesztés

A növekvő munkaerő-piaci egyensúlytalanságoknak a globalizáció kiterjedésével való együtt járása nem csupán a munka fogalmának újragondolására, de a megoldások lokális keresésére is felhívta a figyelmet. Sőt az alternatív foglalkoztatási kísérletek máig jellemzően helyi szintre fókuszálnak és kerülnek a munka világának nagyobb strukturális átalakításait. A 90-es évektől a kormányzatok által is támogatott helyi foglalkoztatási programok garmadája indult el Európában. A közvetlen minta a fejlődő országok fejlesztése során sok jó tapasztalattal járó helyi gazdaságfejlesztési törekvésekből származott. A Világbank, az ENSZ-UNDP, az OECD programjainak tapasztalatai beépültek az Európai Unió foglalkoztatási politikájába is és életre hívták a helyi foglalkoztatás új formáit.

A LEED (helyi gazdaság- és foglalkoztatás-fejlesztési) programok több mint harmincéves működése során számos, a helyi foglalkoztatás-fejlesztésben követendő alapelv és módszer fogalmazódott meg. (FROY – GIGUÈRE 2010) Ezek gerincét alkotják a következők:

- *Kvalifikált és rugalmas munkaerő képzése:* A jövő munkaerőjének képzésekor fokozott figyelmet kell fordítani arra, hogy alapvető képességekkel minden munkavállaló rendelkezzen, mivel ily módon könnyebben tudnak az egyes szektorok között mozogni, piacképesebbek lesznek. A közoktatásban és a munkaerőpiaci tréningekben egyaránt megjelenik ez a törekvés. A cél a tényleges élethosszig tartó tanulás és fontos feladat ez egyéneket az új képzési lehetőségek megtalálásában segítő információs rendszer kialakítása.
- *Képességek hatékonyabb kihasználása és a minőség javítása:* Bár fontos a helyben elérhető állások mennyisége, azok minősége sem mellékes. A munkaadóknak fokozott figyelmet kell fordítani a jövőben is a dolgozók munkakörülményeire, bérezésére is, nem elég pusztán munkalehetőséget biztosítani számukra, a munkahelynek komfortosnak is kell lennie. A különböző munkaügyi szervezetek, tanácsadó vállalatok, a kormányzati politikák összehangolása nagyban hozzájárulhat a folyamat előmozdításához.
- *Szakmai előremenetel és életpálya-meghatározás:* A dolgozók motivációja szempontjából fontos lehet a hivatali ranglétrán való előrelépés lehetőségének megteremtése. A kevésbé kvalifikált dolgozók számára gyakran nem elérhető a feljebb lépés, megragadnak az alsóbb szinteken és beleszürkülnek a mindennapi munkavégzésbe. Segíteni kell az emberek továbbképzését, hogy számukra is elérhetőbbek legyenek magasabb pozíciók, ha kiérdemlik.

Az állami szervezetek dolgoznak a rendszer kialakításán, együttműködve oktatási intézményekkel, vállalatokkal, karrier-tanácsadókkal. A rendszer átláthatóbbá teszi a munkakeresletet és munkakínálatot is.

- *A növekedés új területeinek megtalálása és támogatása:* Az új munkahelyek megteremtése szempontjából fontos a gazdaság jövőbeni növekvő szektorainak feltérképezése. A leendő húzóágazatokban érdemes előre képezni a munkaerőt. Így, amikor szükség lesz rájuk, azonnal bevezethetőek. Ilyen lehet a mai tendenciákat figyelembe véve a „zöld szektor”, az egészségügy és a szociális ellátás. Külső és belső tényezőket egyaránt figyelembe kell venni, a „rugalmas specializáció” lehet a megoldás.
- *Jó helyi kormányzás:* A helyi irányítás szerepe elengedhetetlen a munkahelyteremtésben. A kormányzásnak szűkítenie kell a prioritásokat, megbízható információkra alapozva, széleskörű partneri együttműködést kell kialakítani az állami és a magánszféra szereplői között, összetartó közösségekkel erős társadalmi tőkét kell kovácsolnia, s mindezt hosszú távon.

A helyi foglalkoztatás feltörekvő, a fenti alapelveknek megfelelő, azokat együttesen szolgáló eszköze a *foglalkoztatási paktum*. Ez egy szerződésben rögzített, az együttműködő partnerek között területi jelleggel, előre meghatározott célokkal létrejövő együttműködés. A célok között első rendűek a munkahely biztosítása, a foglalkoztatási színvonal emelése és a munkahelyteremtés. Az Európai Unió tagállamaiban - kísérleti jelleggel - 1997-ben hozták létre az első foglalkoztatási paktumokat, s azok sikere után az ilyen jellegű projektek beépültek a Strukturális Alap, azon belül az Európai Szociális Alap támogatási rendszerébe. Azóta a legjobb gyakorlatként, követésre méltó jó példaként emlegeti az Európai Unió a foglalkoztatási paktumokat, mivel ezek a helyi, megyei vagy regionális szintű együttműködések konkrét, kézzel fogható módon járulnak hozzá a gazdasági aktivitás és a foglalkoztatási szint növeléséhez.

Az alternatív munkaerőpiaci szolgáltatások helyi rendszereinek kiépítését és működtetését segítik az Európai Unióban az ESZA által támogatott, a közfoglalkoztatáson túlmutató, ún. többdimenziós programok. Ezek közös jellemzői CSOBA Judit (2006) elemzése szerint, hogy

- Többdimenziósak. A munkaerő-piaci hátrányok több típusának kezelése folyik ugyanazon program keretein belül.
- Nem feltételezik a készségek meglétét, hanem törekednek azok kialakítására és megszilárdítására.
- Főként a strukturális munkanélküliség kezelésére alkalmasak.
- Nagy létszámú, de differenciált élethelyzetű csoportokat tételeznek, melyekből alapos kiválasztási procedúra segítségével megalkotott kiscsoportokban dolgoznak.
- A feladat: szakismeretek elsajátítása után szakmunka.
- A foglalkoztató: többnyire civil szervezetek.
- A források: koordinált forrásfelhasználás hazai és EU-s alapokból.
- A feladatvégzés: a szocio-ökonómiai gazdaságban és a versenyszférában.
- A továbbfoglalkoztatás mértéke magas: 70 % fölötti.
- Célja: hosszú távú jövedelem biztosítása, új készségek fejlesztése.
- Hatása: hosszú távú, stratégiai jellegű.
- Presztízse: magas, motiváltság magas és belső.

A fentebbi, jellemzően az első gazdaság munkahelyeinek megőrzését és bővítését célzó alapelvek és eszközök mellett a helyi foglalkoztatás *szolidáris gazdaságba illeszkedő irányai* is kirajzolódnak. Egyre több közgazdász fogalmazza meg, hogy a „munkátlanág” kihívására a válasz a gazdaság társadalomba való beágyazásával, a profitért folytatott versenyre épülő gazdaságnak egy szolidárisabb gazdaságra való átállításával adható meg. (GIDDENS 1999,

SOROS 2001) A szolidaritás alatt a társadalom tagjai, a gazdaság szereplői által másokért / egymásért vállalt felelősség érvényesülése értendő.

A *szolidáris gazdaság* korunkra jellemző megnyilvánulási területeiként az adósságállományok kezelését, a kölcsönös előnyök alapján működő kereskedelmet, az etikus finanszírozást, a szociális vállalkozásokat, a nemek, ember fajták, etnikai és vallási csoportok közötti esélyegyenlőséget, a fiatalok érvényesülésének engedését, a tudatos fogyasztást, a politika és a civilek közötti párbeszédet, a közösségek által birtokolt területek és erőforrások védelméhez, a saját piacok menedzseléséhez való jogot – napjaink megannyi égető témáját lehet beazonosítani.

A társadalomba beágyazott gazdasági modellt szokás *social economy*-nak nevezni (amit magyarra - helytelenül, a társadalmi tartalmat a magyar nyelvben annál szűkebb értelmű szociálisra csökkentve - szociális gazdaságnak fordítottak).

A *social economy* egyszerre jelenti a neoliberális, csak a piaci és a közszereplőkkel számoló gazdasági modell egy, a szereplők közötti szolidaritásra épülő alternatíváját és az Európai Unióban tekintett szűkebb, a piacgazdaságban mintegy kiegészítő gazdaságként működő, a harmadik szektorhoz kötődő gazdasági tevékenységeket. Az értelmezések két ponton megegyeznek. Egyfelől olyan gazdasági tevékenységet feltételeznek, mely az üzleti célokkal szemben nem a profit szerzésére törekszik. Másfelől, ezen gazdasági tevékenységek meghatározásában és működtetésében kiemelt szerepet tulajdonítanak a közösségeknek.

Az OECD alulfejlett területek fejlesztését támogató politikájában visszatükröződő értelmezés szerint a szociális gazdaság a piacgazdaság részeként, de azon belül non-profit módon működik. Gazdaság, amennyiben szereplői valós szükségletek kielégítése érdekében gazdasági tevékenységeket végeznek, ám ezek a szereplők a legkülönbözőbb szervezetek: szövetkezetek, kölcsönös pénztárak, alapítványok és minden olyan szervezet, melynek nem a profitszerzés az elsődleges célja. A profit szerzés helyett céljaik jellemzően a rugalmas foglalkoztatási alternatívák kialakítása, a polgárok lefedetlen szükségleteinek kielégítése, a polgárok aktív részvételének erősítése, az emberi jogok védelme, részvétel a helyi fejlesztési politika kidolgozásában és a szociális együttműködés javítása. Azokra a területekre törnek be, melyek sem a vállalkozások, sem a közszféra által nem lefedettek. A szociális gazdaság Galliano szerint olyan útkereszteződésnek is tekinthető, ahol a fejlesztési és foglalkoztatási politikák találkoznak. (GALLIANO 2003)

A szociális gazdaság legfontosabb sajátosságai:

- a szolidaritás és az állampolgári aktivitásba való egyéni bevonás alapelvein alapul;
- kiváló minőségű állásokat és jobb életminőséget hoz létre, a vállalkozás és a munka új formáihoz alkalmas keretet nyújt;
- fontos szerepet játszik a helyi fejlődésben és a szociális kohézióban;
- szociálisan felelős;
- a demokrácia egyik tényezője;
- hozzájárul a gazdasági piacok stabilitásához és pluralizmusához;
- megfelel az Európai Unió prioritásainak és stratégiai céljainak: szociális kohézió, teljes foglalkoztatás, harc a szegénység és a kirekesztés ellen, résztvevői demokrácia, jobb irányítás és fenntartható fejlődés. (KARÁCSONY 2003)

Az Európai Unió szociális politikájában a szociális gazdaság elsősorban a foglalkoztatáspolitikához kapcsolódóan jelenik meg. A szociális gazdaságot olyan szektorként határozták meg, amely a kirekesztettség által veszélyeztetettek számára biztosít munkalehetőséget, a szociális szektorban pedig segítséget nyújt új, független üzleti tevékenységek létrehozásához. Nem azonosítható a nonprofit szektorral, s nem választható el sem a közszférától, sem a versenyszférától (NEW JOBS IN EUROPE, 1999). Hozzájárul a hatékony piaci verseny kialakulásához, új megközelítést vezet be a vállalkozási és foglalkoztatási formákra vonatkozóan,

munkahely-teremtési potenciállal rendelkezik, új igényeket elégít ki, működése nagyrészt a tagság által végzett tevékenységeken alapszik, igényli az állampolgári részvételt és az önkéntes munkát, erősíti a szolidaritást. A jelenlegi értelmezés inkább a szervezetek gazdaságélénkítő és foglalkoztatási helyzetet javító tevékenységén keresztül ragadja meg szektor jelentőségét, mivel az európai közösség a vállalkozókészség („entrepreneurship”) és munkahelyteremtés („jobs”) forrásaiként számít rájuk olyan területeken, ahol ezekre a „hagyományos” vállalkozások már nem lennének képesek.

A helyi szükségletek kielégítésére épülő, erős foglalkoztatási céllal bíró szociális gazdaság (egyben az alternatív vagy közösségi foglalkoztatás) jellemző területei:

- Szociális szolgáltatások
- Településüzemeltetés
- Informatikai és kulturális szolgáltatások
- Erdőépítés és gondozás
- Tájfenntartó gazdálkodás
- Mezőgazdasági és erdészeti termékek feldolgozása
- Kézműipar
- Turizmus
- Kisipar.

Ezeken a területeken a hátrányos helyzetű munkaerőt foglalkoztató szociális vállalkozások mellett a közösségi összefogást és célokat hangsúlyozó közösségi vállalkozások, valamint a háztartások önfenntartását erősítő főleg piacról juttató, az önfoglalkoztatók pozícióit javító szövetkezetek egyaránt működhetnek. E formációk sikere nem mérhető kizárólag a gazdasági teljesítmény fogalmi szerint – ami természetesen szükséges a célok eléréséhez –, mivel ezek a gazdasági teljesítmény mellett nagyon jelentős társadalmi integrációs, illetve értékteremtő, értékközvetítő és értékmegőrző funkciót is betöltenek (önsegély, egyéni felelősség, demokrácia, egyenlőség, igazságosság, szolidaritás).

A szociális gazdaságot alkotó szociális vállalkozások jellemzője, hogy:

- 1) Úgy kívánnak *társadalmi célokat* szolgálni, hogy *gazdasági és kereskedelmi tevékenységeket végeznek*.
- 2) Mindannyian *nonprofit* szervezetek abban az értelemben, hogy a megtermelt profitot visszaforgatják a vállalkozás gazdasági tevékenységébe, vagy más módon használják fel a vállalkozás társadalmi céljainak eléréséhez.
- 3) Olyan a jogi felépítésük, hogy a vállalkozás tokéje és felhalmozott vagyona nem egy magánszemély tulajdona. *Azoknak az embereknek, területeknek a javára használják fel ezt a vagyont és tokét, akiknek támogatása amúgy is a vállalkozás társadalmi céljai között szerepel.*
- 4) Szervezeti felépítésük ösztönzi a tagok *együttműködésen alapuló* teljes részvételt, azonos jogok mellett.

A szociális vállalkozási szektor egyik további jellemzője az, hogy ösztönzi a szociális vállalkozások és más szervezetek *kölcsönös együttműködését* a szélesebb társadalmi és helyi gazdaságban belül. (BIRKHÖLZER 2000)

A szociális gazdaság egyik működési formája a szövetkezeti munkamód, amelyet 1995-ben Manchesterben így határoztak meg: *„A szövetkezetek olyan személyek autonóm társulásai, akik önkéntesen egyesültek abból a célból, hogy közös gazdasági, társadalmi és kulturális céljaikat közös tulajdonuk és demokratikusan irányított vállalkozásuk útján megvalósítsák”.*

A szociális szövetkezet tevékenységében meghatározó jellegű a társadalom leszakadó rétegei helyzetének javítására való törekvés, de ez nem jelenti azt, hogy csak álláskereső vagy egyéb más módon hátrányos helyzetben lévő tagjai lehetnek, illetve, hogy csakis szociális szolgáltatását

végezhetnék. A szociális szövetkezet egy közösségi vállalkozás. Az különbözteti meg a szokványos nonprofit vállalkozásoktól, hogy itt a keletkező nyereség a tagok között a részjegy arányában felosztható, viszont a nyereség egy részét a közösségi alapon különítik el, amiről a közgyűlés dönt, hogy ennek hány százalékát kell befizetni. Ebből a pénzből a tagok kulturális, szociális és egyéb igényeit lehet finanszírozni.

A szolidáris gazdaságba hajló kezdeményezések sorában jelentek meg a pénzforgalmat kiváltó, a munka-cserére épülő szívességi bankok, LETS körök, majd helyi pénz-rendszerek.² 1983-ban Kanadában indult az első LETS rendszer, azóta 5-10 ezer kör jött létre szerte a világon. A legnagyobb ilyen jellegű rendszer a Blue Mountains (Kék Hegyek) az ausztráliai Új-Dél-Walesben, több mint 2000 tagot számlál, de egy átlagos körnek általában néhány száz tagja van. Nagy-Britanniában a 90-es években mintegy 400 LETS közösség jött létre, együttműködésüket a LETSlink nevű országos hálózat segíti. Nagyon sok helyen a városi és térségi önkormányzatok is támogatják a körök létrejöttét. Ma már szinte az összes Nyugat-európai országban működik néhány kör. Kelet- és Közép Európában a körök kiépülése az ezredforduló táján indult el.

A szociális gazdaság megjelenése és hatékony működése feltételezi tehát, hogy egy adott térségben létezik:

- valamilyen termék vagy szolgáltatás iránti kielégítetlen szükséglet, amelyet sem a vállalkozói, sem az önkormányzati, ill. állami szektor nem tud kielégíteni,
- szabad, a másik két szektor által lekötetlen, ugyanakkor munkavégzésre motivált munkaerő,
- a szolidaritás, a bizalom, a kapcsolatok által felhalmozott, mozgósítható társadalmi tőke bizonyos küszöböt meghaladó mennyisége,
- a speciális menedzsment képességekkel bíró szakemberek és az őket összefogó szervezeti háttér.

Elmaradott térségekben a szociális gazdaság láthatóan több ponton előnyhöz jut. Egyrésztől mivel a vállalkozói és rendszerint a közsféra is fejletlen, bőven van olyan terület, melyet azok nem tudnak lefedni. Másrésztől a gyenge foglalkoztatási potenciál miatt a bőséges szabad munkaerő is biztosított. Harmadrészt a tradicionálishoz közelebb álló helyi társadalmakban a szegénység ellenére - sőt éppen amiatt - gyakorta erősebb a szolidaritás. (Ezen összefüggés azonban egyáltalán nem általánosítható, számos empirikus vizsgálat utal az elmaradott térségek helyi közösséginek széthullására, a bizalom gyengülésére is.) Gond lehet a munkaerő motiváltságával és a felhalmozott társadalmi tőkével is. Végképp gondot jelent a szociális gazdaság szervezésére, irányítására képes szervezeti kapacitások és személyi kompetenciák hiánya.

A szociális gazdaság semmiképp sem csodaszer, amitől minden munkaerő-piaci és szociális problémára megoldást várhatunk. De kétségtávolúak rejlenek benne lehetőségek, melyeket javunkra fordíthatunk. Mint ahogyan azt más országok már megtették. Ezzel egyfelől jobb életfeltételeket kínálnak a háztartásoknak, – másfelől ösztönzik és bővítik a foglalkoztatási lehetőségeket. Hiszen olyan fogyasztó-közeli, helyhez és időhöz kötött tevékenységekről van szó, amelyek a nemzetközi piacba nem integrálhatók, s így védettek a nemzeti munkahelyeket veszélyeztető nemzetközi konkurenciától. A fejlett országokban az ezredfordulóra 8-10%-os részt képviselt a szektor a foglalkoztatásban. (CSOBA 2007)

---

² A LETS rövidítés többféle jelentéssel bír. Eredetileg Local Employment and Trading System (helyi foglalkoztatási és kereskedelmi rendszer), de használják Local Energy Transfer System, Local Exchange Trading Scheme (helyi cserekereskedelmi rendszer) jelentéssel is. A különböző elnevezések mögött azonos filozófia és hasonló módszerek állnak.

2. A helyi foglalkoztatás magyarországi kezdeményezései, tapasztalatai és azok területi különbségei

A helyi foglalkoztatási kezdeményezéseknek Magyarországon három nagy csoportja különböztethető meg.

1. a közfoglalkoztatás formái,
2. a szociális gazdaság irányába mutató kezdeményezések,
3. foglalkoztatási paktumok.

Ezek területi megjelenése változó, a három forma közötti kapcsolódás esetleges.

2.1. A közfoglalkoztatás formái

A 80-as évek közepétől egyre erősebben érzékelhető strukturális válság és azzal együtt a gazdaságból kiszorulóknak számának növekedése miatt indította el Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal, valamint a Pénzügyminisztérium Magyarország legújabbkori történelmének első a közfoglalkoztatási programját. A célok közül a szokásos közfoglalkoztatási célok mindegyike megjelent.

A közhasznú foglalkoztatás céljára elkülönített keretből 1987-től a települések az „önhibáján kívül elhelyezkedni nem tudó személyek” számára szervezhettek foglalkoztatást.³ A rendszerváltás utáni új intézményi struktúrában is fennmaradt a közhasznú foglalkoztatás. Működését a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993.évi III. törvény stabilizálta. A törvény a közhasznú munkavégzés körébe sorolta a lakosságot, illetve a települést érintő, az állam vagy az önkormányzatok által – jogszabály szerint - ellátandó feladatok ellátását, melyek lehetnek kötelező, vagy az önkormányzat által önként vállalt feladatok is. A feladatot végző álláskereső foglalkoztatásából eredő közvetlen költségek támogatása a munkaügyi kirendeltséghez benyújtott kérelem alapján történhet. Közhasznú munkavégzés szervezésében önkormányzati intézmények és civil szervezetek is részt vehetnek.

A közmunka 1996-tól van újból jelen a magyar foglalkoztatáspolitikában.⁴ Célja a kormányzati foglalkoztatáspolitikai élénkítése és az aktív eszközök erősítése a passzív segélyezés ellenében. Keretében tartós álláskereső és az álláskeresői ellátásból már kiszorult aktív korú személyek munkaviszony keretében történő átmeneti foglalkoztatása lehetséges települési, közösségi célokat megvalósító munkakörökben. Az állami intézményeknek, önkormányzati társulásoknak központilag nyújtott támogatás rendjét kormányrendeletek szabályozzák.⁵ A közmunka-program a munkaerő-piaci szempontból leghátrányosabb településeket és térségeket, valamint társadalmi csoportokat részesíti előnyben. 2001-től már csak egyedi pályáztatás keretében lehet támogatáshoz jutni.

A közcélú munka a közfoglalkoztatási formák harmadik, legkésőbb létrejött pillére.⁷ 1997-ben vezették be, de alapját az 1993. évi szociális törvény 1996. évi módosítása alapozta meg.⁸ A

³ 8.001/1987. (MU K.15.) ABMH-PM számú együttes tájékoztató a közhasznú munkavégzésről

⁴ 6/1996. (VII.6.) MüM rendelet a foglalkoztatást elősegítő támogatásokról, valamint a Munkaerő-piaci Alapból foglalkoztatási válsághelyzetek kezelésére nyújtható támogatásokról.

⁵ 49/1999 (III. 26.) Korm. rendelet a közmunkaprogramok támogatási rendjéről

⁶ 199/2008. (VIII.4.) Korm.rendelet közmunkaprogramok támogatási rendjéről

⁷ Emellett a magyar gyakorlatban megjelenik még a közérdekű munka, ami a Büntető Törvénykönyvben megjelölt 3 fő büntetési nem egyike. A közérdekű munkára ítélt e büntetés során a büntetés-végrehajtási bíró által kijelölt gazdálkodó szervezetnél kell, hogy büntetését letöltse. A kijelölt munkahellyel a közérdekű munka tartamára nem létesül munkaviszony [Bv.tvr. 61. § (1) bekezdés], annak ellenére, hogy az elítélt munkát végez.

⁸ 1996.évi XXII. Törvény az egyes szociális ellátásokkal kapcsolatos törvények módosításáról

törvény – felismerve a segélyezés korlátait – lehetőséget teremtett a települési önkormányzatoknak arra, hogy az általuk szabályozott keretek között a segélyezetteket kötelezzék egy szolgáltatást nyújtó szervezettel való együttműködésre és foglalkoztatásban való részvételre. Az együttműködési kötelezettség részletes szabályainak helyi kidolgozását a Népjóléti Minisztérium által kiadott Irányelv segítette.⁹

Lassú felfutást követően 2000-től vált az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök között meghatározóvá a közcélú foglalkoztatás. Ennek oka az a törvénymódosítás volt, mely előírta, hogy a munkanélküli ellátás időtartamát kimerítő munkanélküliek közül a szociálisan rászorulóknak részére az önkormányzatoknak kell foglalkoztatási lehetőséget biztosítani és csak azok részesülhetnek rendszeres szociális segélyben, akik a foglalkoztatást vállalják.¹⁰ 2000. május 1-től az együttműködés törvényi általánosan előírt kötelezettség lett és a segély folyósításának alapfeltételeként jelent meg a munkalehetőség elfogadása. Mindez a másik oldalon azt jelentette, hogy az önkormányzatok számára kötelező feladattá vált a legalább 30 napos foglalkoztatás megszervezése és az együttműködési programok kibővítése. A következő években a segélyezettek kötelező munkavégzésének a foglalkoztatásra fordítható források nagysága és az önkormányzatok szervező- és munkát biztosító kapacitása szabott korlátot.

2005 szeptemberétől a tartósan munkanélküliek munkaerő-piaci visszatérését az önkormányzatok számára kötelezővé tett ún. Beilleszkedési programok¹¹ készítésével kívánták megerősíteni. 2006-ban a rendszeres szociális segély családi segéllyé alakult¹², melyről hamarosan kiderült, hogy a munkaképes ellátottakat kevésbé ösztönzi a munkavállalásra, így 2007-ben összegét limitálták, valamint előírták a szociális segélyre jogosultaknak a munkaügyi kirendeltségekkel való kötelező együttműködést.¹³

Az összes módosítgatás, a hatásköröknek az önkormányzatok és a munkaügyi kirendeltségek közötti változtatgatása ellenére is világossá vált, hogy a rendszer nem képes a magyarországi foglalkoztatási anomáliákat mérsékelni, nem járul hozzá hatékonyan a foglalkoztatottság növeléséhez, a munkára szocializáláshoz és az öngondoskodásra való képesség növeléséhez. Az aktív munkavállalókra jutó inaktív személyek aránya évről évre nőtt. Az elszegényedés mértéke és ezzel együtt az elégedetlenség fokozódott, kiéleződtek a társadalmon belüli konfliktusok. Mindamelllett a közfoglalkoztatási rendszer fenntartása – a szűkülő bevételi oldallal, növekvő eladósodással párhuzamosan - jelentős állami forrásokat köt le.

---

⁹ 7001/1997. NM Irányelv

¹⁰ 1999. évi CXXII. Törvény egyes munkaügyi és szociális törvények módosításáról

¹¹ 2004. évi CXXXVI. Törvény a munkaügyi és szociális ellátásokról

¹² 2006. évi CXXVI. Törvény egyes szociális tárgyú törvények módosításáról. A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény módosítása.

¹³ 2007. évi CXXI. Törvény egyes szociális tárgyú törvények módosításáról. A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény módosítása.

5. táblázat: Közfoglalkoztatásban résztvevők száma és a költségvetési ráfordítások nagysága

évszám	közcéli		Közhasznú		közmunka		Együtt	
	fő	ezer Ft	fő	ezer Ft	fő	ezer Ft	fő	ezer Ft
2003	190 190	12 134 700	76892	-	6756	4 940 000	273 838	17 074 700
2004	219 604	14 402 300	63 998	-	9757	4 337 120	293 359	18 739 420
2005	199 981	14 420 600	79 429	12 800 000	17242	7 050 000	296 652	34 270 600
2006	183 927	12 359 100	66 403	-***	35173**	7 600 000	219 100	19 959 100
2007	199 742	14 667 400	63 098	11 066 000	22769	8 894 419	285 609	34 627 819
2008	195 096	14 651 400	63 100	11 754 600	25388	9 500 000	283 584	35 906 000
2009*	103247		20507		15596		130350	

* Kiegészítés az eredeti táblázathoz az ÁFSZ „Az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök működése 2009-ben” alapján

** A választás évében indított rövid ciklusú, nagy létszámot mozgó program

*** A bizonytalan és esetenként egymásnak ellentmondó adatforrások miatt a közhasznú foglalkoztatással kapcsolatos ráfordítások összegének bemutatásától a 2003–2004 és a 2006. évben eltekintettünk

Forrás: Esély folyóirat 2010/1. szám (ÁFSZ honlapja, SZMM, közmunka éves jelentések, ÖTM adatok)

6. táblázat: A közcéli foglalkoztatás működési adatai

Év	Előirányzat (millió Ft)	Felhasználás		Foglalkoztatottak száma (fő)				
		Millió Ft	%-ban	Teljes munkaidőben	Részmunka-időben	Alkalmi mv. könyvvvel	Összesen	Havi átlag
2000**	3 773,0	1 156,6	30,6	4 068	1 406	na.	5 474	456
2001	10 488,2	5 904,3	56,3	87 140	29 603	na.	116 743	9 728
2002	14 565,6	9 377,2	64,3	112 834	39 986	na.	152 820	12 735
2003	13 000,0	12 134,7	93,3	142 027	47 346	817	190 190	15 849
2004	15 120,0	14 402,3	95,2	155 789	62 366	1 449	219 604	18 300
2005	15 120,0	14 420,6	95,3	127 356	61 920	1 826	199 981	16 665
2006	12 618,0	12 359,1	97,9	109 822	48 071	2 043	183 927	15 327
2007	15 120,0	14 667,4	97,0	124 272	71 237	4 233	199 742	16 645
2008	15 073,7	14 851,4	98,5	121 164	68 184	5 760	195 096	16 258

*ÖTM adatok alapján.

** Törvény szerint a közcéli foglalkoztatás bevezetésének időpontja: 2000. május 1.

Forrás: Esély folyóirat 2010/1. szám (ÁFSZ honlapja, SZMM, közmunka éves jelentések, ÖTM adatok)

A fenti anomáliák kiküszöbölésének szándékával indult el az „Út a munkához” program kidolgozása 2008-ban. Még ebben az évben megtörtént a jogszabályi előkészítés^{14 15}. A 2009-ben elindult program „komplex intézkedések sorozatával kívánja elérni azt, hogy a munkára képes, tartós munkanélküli személyek a korábinál fokozottabb mértékben vegyenek részt valamely közfoglalkoztatási formában, annak érdekében, hogy rendszeres jövedelemhez jussanak.” (TÁJÉKOZTATÓ ... 2009)

A program céljai között szerepelt az érintett csoportok visszavezetése a munkaerőpiacra, a munkahelyteremtést támogató projektek bővítése, és ezzel egy időben a feketemunka visszaszorítása. Mindez a segélyezés és káros hatásainak csökkentése érdekében. Célcsoportját a gazdaságilag nem aktív lakosság, a nyilvántartott álláskereső és a szociális segélyből élők képezték.

A program legfontosabb elemei:

¹⁴ 2008.évi CVII. Törvény egyes szociális tárgyú törvények módosításáról. A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény módosítása.

¹⁵ 34/2008. (XII.31.) Kormányrendelet a foglalkoztatás bővítése és rugalmasabbá tétele érdekében szükséges intézkedésekről szóló 2005. évi CLXXX. Törvény végrehajtásáról szóló 55/2005. (XII. 29.) PM–FMM együttes rendelet módosításáról.

1. A szociális segélyezésben az aktív korúak ellátása körében a rendszeres szociális segélyezés mellett a rendelkezési állási támogatás (RÁT) bevezetése arra az időre, amikor az önkormányzat nem tud közfoglalkoztatást biztosítani. Rendszeres szociális segélyen csak azok maradhattak, akik egészségi állapotuk miatt nem munkaképesek, betöltötték az 55. életévüket, 14 éven aluli gyermeket nevelnek ott, ahol a nappali ellátás nem biztosított. Az intézkedés hatására a rendszeres szociális segélyen lévők száma 222 ezer főről 33 ezer főre csökkent. Közöttük a legmagasabb arányt az 55 éven felüliek képviselték. Az egészségkárosodottak száma 2009-ben nem érte el a 10 ezer főt.
2. A RÁT-ban részesülők kötelesek voltak közfoglalkoztatásban részt venni. Ha ez önhibájuk miatt volt nem lehetséges, továbbra is jogosultak a RÁT-ra. Ennek összege az öregségi nyugdíj adott időszakra megállapított legkisebb összege, 2009-ben 28500 Ft. A tervek szerint a 130 ezer fő körüli RÁT-os munkaerőből minden másodikat, 63 ezer főt kívántak a közfoglalkoztatásba bevonni. Azonban a rendszerben a korábbi jóléti ellátásban addig nem szereplő újabb 70 ezer fő megjelent, így 260-280 ezerre nőtt a RÁT-ra jogosultak száma, ami még úgy is 167 ezer fő maradt, hogy a közfoglalkoztatásba 90 ezer főt sikerült bevonni. Az előzetes számításokhoz képest a RÁT-ban részesülők száma 40 ezer fővel (28,5%-kal) magasabbnak bizonyult, ami a programot lényegesen megdrágította.
3. A közfoglalkoztatás létszámkereteit kiszélesítették, ehhez az önkormányzatok számára normatív alapon forrást biztosítottak. Aminek ára az volt, hogy közhasznú foglalkoztatás és a közmunkák számára elérhető források drasztikusan csökkentek. Ezzel a közfoglalkoztatás gyakorlatilag egyetlen, kizárólag a települési önkormányzatokra alapozott pillérre épült. Ami azt is jelentette, hogy az állami cégek, intézmények, civil szervezetek foglalkoztatási kezdeményezései háttérbe szorultak. A közmunkába bevontak száma az előző év 60%-ára, a közhasznú programok pedig a kb. 30%-ra estek vissza.
4. A három közfoglalkoztatási formában együttesen az utolsó két évben összesen 280-290 ezer fő, havonta átlagosan 30 ezer fő vett részt. Ez csak rövid idejű, évi 30-45 nap körüli foglalkoztatást tett lehetővé. Az „Út a munkához” program pedig egész éven át tartó munkát ígért. Végül is legalább 90 napos, határozott idejű munkaszerződést kellett kötni a munkavállalókkal.
5. A települési önkormányzatok foglalkoztatás szervezésére ösztönzése a támogatás lehívásához szükséges önrész alakításával. Míg a segélyezéshez 10-20% önrészt kellett biztosítaniuk, a foglalkoztatási kiadásaikhoz 95%-os költségvetési támogatást igényelhetek. Az ösztönzés hatott, az önkormányzatok inkább akartak foglalkoztatni – még, ha csak papíron is – mint segélyt fizetni.
6. A támogatás igénybe vételéhez a foglalkoztatandó munkanélküliek sajátosságait és a foglalkoztatási lehetőségeket feltáró települési vagy kistérségi közszolgáltatási terveket kellett kidolgozni. Az eredeti szándékok szerint a közösségek számára fontos, a munkához való viszonyulást és az önbecsülést is javító munkákba kellett volna a foglalkoztatottakat bevonni. Az alacsony iskolai végzettség miatt azonban a foglalkoztatottak 78-80%-a számára – a korábbi közhasznú és közcélú foglalkoztatáshoz hasonlóan – a települések számára kötelezően előírt kommunális és üzemeltetési feladatok adtak munkát. Kisebb részük bizonyult képesnek a magasabb iskolai végzettséghez kötött feladatok ellátására.
7. A 35 év alatti, általános iskolai végzettséggel nem rendelkező résztvevők számára az alapfokú iskolai végzettség megszerzésének a segély folyósításának feltételeként való előírása. Az intézkedés kb. 7-8 ezer fő képzését feltételezi.
8. A vállalkozói és civil szféra foglalkoztatási hajlandóságát a rendelkezésre állási támogatásban részesülők alkalmazása utáni járulékkedvezményrel próbálták ösztönözni. Járulékkedvezményben részesülhettek a RÁT-os munkaerőt foglalkoztató munkaadók. Sőt, ha a munkaadó Start Extra kártyával rendelkező RÁT-os munkaerőt a 47 leghátrányosabb

helyzetű kistérség településeinek valamelyikéről foglalkoztatott, további járulékkedvezményt kaphatott.

A program közel két évig működött. A program első évének tapasztalatait feltáró vizsgálat szerint az „Út a munkához” Program első félévének tapasztalatai a következőkben foglalhatók össze:

- a közfoglalkoztatásba bevontak köre a lehetőségek növekedése ellenére sem szélesedett ki jelentősen – a ma közfoglalkoztatott emberek döntő többsége azok közül kerül ki, akik a korábbi években is csak ilyen módon jutottak munkajövedelemhez;
- csak a teljesen kilátástalan helyzetben élő emberek – az alacsony végzettségűek, a legkisebb települések lakói, a romák, a hosszú ideje munka nélkül lévők – kerülnek be a közfoglalkoztatás rendszerébe, illetve csak ők hajlandók/kénytelenek élni ezzel a lehetőséggel;
- a közfoglalkoztatásban való részvétel egyértelműen akadályozza a munkaerőpiacra való visszakerülést – a rendszer konzerválja az emberek jelenlegi anyagi és munkaerő-piaci státuszát. A rengeteg egyéni és társadalmi hátránnyal járó feketegazdaság reintegráló hatékonysága is szignifikánsan jobb a közmunkáénál.

Emellett az önkormányzatok oldaláról:

- a települési önkormányzatok nem tudnak értelmes feladatot adni az embereknek;
- a foglalkoztatás rövid, a törvényben meghatározott minimális ideig tart (átlagosan 4-5 hónapig);
- a foglalkoztatás járulékos költségeit nem képesek biztosítani (eszköz, anyag, munkavédelem, adminisztráció stb.);
- az önkormányzat humán erőforrásai alkalmatlanok ilyen méretű munkaadói szerepkör ellátásához. (BASS 2010)

Alig két év működés után, 2011-től a közfoglalkoztatás rendszere ismét megváltozott.

A közfoglalkoztatáshoz nyújtható támogatásokról szóló új kormányrendelet,¹⁶ valamint az egyes szociális, gyermekvédelmi, családtámogatási, fogyatékosügyei és foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról szóló törvény¹⁷ értelmében a közfoglalkoztatás eddigi rendszerét 2011. évtől kezdődően a Nemzeti Közfoglalkoztatás Programja váltotta fel. A közfoglalkoztatási formák átalakulásával 2011. január 1-től megszűnt a közcélú foglalkoztatás, a közhasznú munkavégzés és a hagyományos központi közmunkaprogram, valamint az aktív korú, nem foglalkoztatott személyek részére megállapított rendelkezésre állási támogatást a bérpótló juttatás váltott fel.

A közfoglalkoztatás új típusai:

- A közcélú foglalkoztatást váltó forma az *önkormányzati rövid időtartamú közfoglalkoztatás*, amely napi 4 órás munkaidővel, 2-4 hónapig terjedhet, a munkabér és járulékai, valamint a dologi kiadások 95%-os támogatásával.
- A közhasznú munkavégzés támogatás helyett bevezetésre kerül az *önkormányzati huzamosabb idejű közfoglalkoztatás*, amely napi 6-8 órás munkaidővel, 2-12 hónapig terjedhet, a munkabér és járulékai, valamint a foglalkoztatással összefüggő egyéb költségek 70-100%-ig terjedő állami támogatásával.
- Az *országos éves közfoglalkoztatási programok*, amelyek összefogják az állami tulajdonú infrastruktúra és vagyonkezelés területét, az ár- és belvízvédelem, a közutak, a vasutak, az állami erdőterületek, a megújuló energiaforrások, az energiatakarékossághoz kapcsolódó közfoglalkoztatási lehetőségeket.
- Új típusként vezetik be a *kis- és közepes vállalkozások* legfeljebb 12 hónap időtartamú, a munkabér és járulékainak 70 %-át támogató közfoglalkoztatási formát is.

¹⁶ 375/2010. (XII. 31.) Korm. rendelet a közfoglalkoztatáshoz nyújtható támogatásokról

¹⁷ 2010. évi CLXXI. törvény az egyes szociális, gyermekvédelmi, családtámogatási, fogyatékosügyei és foglalkoztatási tárgyú törvények módosításáról

A közfoglalkoztatás költségei a Munkaerő-piaci Alapból, településenként megállapított keret alapján, pályázati úton igényelhetők. Az új közfoglalkoztatási formák a munkaügyi kirendeltségekkel való szoros együttműködéssel valósulhatnak meg.

2.2. A szociális gazdaság irányába mutató kezdeményezések

Magyarországon is van legalább 300 munkaerő-piaci projektek kivitelezésére alkalmas és vállalkozó nonprofit szervezet. Célcsoportjaik a munkaerő-piacon hátrányos helyzetben lévő rétegek közül kerülnek ki, úgy mint a tartós munkanélküliek, etnikai kisebbségek, megváltozott munkaképességű emberek, nők, 40 éven felüliek és nem diplomás pályakezdő munkanélküliek. Ezek a szervezetek munkáltatói szerepkörüket illetően messze nagyobbak, mint a többi nonprofit szervezet. Jól mutatja ezt foglalkoztatotti létszámuk átlaga, ami 17,1 fő volt 2005-ben. E körben csak a szervezetek 7%-a nem rendelkezik alkalmazottal; 11%-uk maximum 1 főt foglalkoztat, a legfeljebb 10 főnek munkát adók aránya pedig megközelíti a 70%-ot. A foglalkoztatási célú nonprofit szervezetek bevételi forrásait a pályázati pénzek dominanciája (53%) jellemzi. (FREY 2007)

Vállalkozáshiányos, alulfejlett térségekben a szociális gazdaságtól elsősorban a foglalkoztatás bővülését, hiányzó lakossági szolgáltatások, közhasznú tevékenységek ellátását és a társadalmi tőke növekedését várhatjuk. Mennyiségi becslésekre a foglalkoztatás bővülése terén vállalkozhatunk. Kistérségi bázison számítva a szociális gazdaságban legalább 15-20 ezer (kistérségenként 80-120) új munkahely várható. Az egész non-profit szektorra kiterjedő, a nyugat-európai minták alapján a foglalkoztatottak 8-10%-os részesedéséből kiinduló becslés alapján is a jelenlegi létszám megduplázódására, újabb kb. 100 ezer non-profit munkahelyre számíthatunk. Így a harmadik szektor akár 200 ezer ember számára is tudhat – várhatóan alacsonyabb bérezés melletti, de értelmes, közösségben végzett munkával kitöltött, folyamatos - megélhetést biztosítani. Ennek legalább negyede kapcsolódhat a közösségi vagy szociális vállalkozásokhoz. (G.FEKETE - SOLYMÁRI 2004)

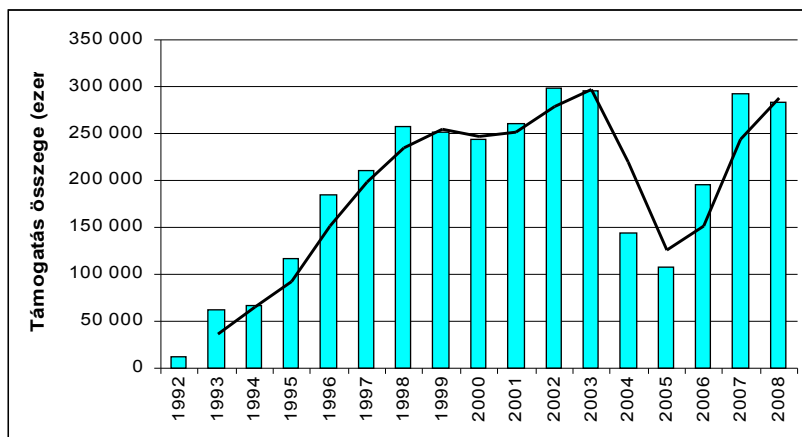
A magyarországi gyakorlatban a szociális gazdaság irányába mutató kezdeményezések jellemzően négy területen jelennek meg. Ezek:

- a. szociális földprogramok
- b. szociális szövetkezetek
- c. non-profit foglalkoztatási (ESZA) projektek
- d. pénzforgalmat kiváltó szívességi / kaláka / helyi pénz körök.

a. Szociális földprogramok

A *szociális földprogram* a mezőgazdasági termelésre alkalmas vagyonnal nem, vagy csak kis mértékben rendelkező hátrányos helyzetű családok megélhetését segítő agrárgazdasági program. A szociális földprogramhoz hasonló típusú támogatási programoknak közel száz éves tradíciója van hazánkban. A XIX. század végén és az 1930-as években egyaránt próbálkoztak ilyen jellegű produktív szociálpolitikai kísérletekkel. (BARTAL 1998) A korábbi történeti előzményekre alapozva, de új elvekre és eszközökre támaszkodva - a szociális kistérségi válságkezelő program keretében - indították be a kilencvenes évek elején a szociális földprogramokat. A program résztvevői kedvezményes szolgáltatásokat és egyéb juttatásokat kapnak az államtól ahhoz, hogy háztáji jellegű kistermelést, illetve állattartást tudjanak folytatni. Mindez az egyéni, a közösségi és a települési erőforrások felhasználásával történik. A program hazánk három régiójában, Észak-Magyarországon, Észak-Alföldön és Dél-Dunántúlon vált elterjedtté. (JÁSZ-SZARVÁK 2005)

A szociális földprogram nyújtotta források az indulás óta eltelt csaknem két évtizedben, ha egyenetlen mértékben is, de minden évben elérhetőek voltak a válságövezetek települései számára. A program kezdetektől meghívásos jelleggel működött: bár a települési kör az évek során folyamatosan bővült, a pályázati források mindig az ország leghátrányosabb helyzetű települései számára voltak elérhetőek.

Forrás: Rác 2009 (Esély Szociális Közalapítvány adatbázisa, 1992–2008.)

1. ábra: A szociális szaktárca által a földprogramra fordított források

A szociális földprogramok - működésük célja szerint - három csoportba sorolhatók:

Az önellátást megcélzó programok hozzájárulnak a pénz mint fizetőeszköz kiváltásához, az élelmezési gondok közvetlen enyhítéséhez. Az önellátás erősítése az anyagi előnyök mellett a munkakultúra, s az ehhez kötődő értékrendszer elterjedését is segíti, ami a paternalista szemlélet felől az önfenntartó, öngondoskodó szemlélet felé vezet. Jelenleg a legtöbb működő szociális földprogram ezen a szinten működik.

Jövedelemszerző tevékenységi formaként a megtermelt termékek értékesítésre kerülnek, ezáltal a más termékek és szolgáltatások megvásárláshoz pénzjövedelemre lehet szert tenni. A termelés jól szolgálja a vegyes jövedelmű gazdaságok kialakulását, hiszen a földprogram önmagában nem elegendő a szükségletek kielégítéséhez, a családok megélhetéséhez szükség van a szociális támogató rendszer működésére is. A nyugat-európai országokban elterjedt szociális földprogramok a vegyes jövedelmű gazdaságok harmadik szegmensének, a különböző megtakarításokból származó, a háztartás gazdálkodásába és szükségleteinek fedezésébe betervezhető tőkejövedelemnek az elérését célozzák. (CSOBA 2006) A magyarországi példákban a napi megélhetéshez szükséges jövedelemhez járul hozzá a földprogram.

Támogatott, a társadalomba beillesztett vállalkozásként a termelés egész vertikumára kiterjedő, nyereségképzési céllal tevékenykedő termelői/értékesítői közösségek jönnek létre. Egyelőre ez a forma csak kevés helyen működik. A szociális szövetkezetek megjelenése erősíti az ebbe az irányba történő elmozdulást.

Ritka kivételként, de léteznek települések, ahol a földprogram mindhárom fokozata jelen van, azokat komplex rendszerként működtetik (pl. Tiszaadony, Túrístvándi) (G.FEKETE 2010)

Az elmúlt másfél évtizedben közel ötszáz (pontosabban 471) településen valósítottak meg földprogramot. Minden évben átlagosan 150-170 település részesül minisztériumi támogatásban, az érintettek összetétele azonban évről évre változik. Az érintett települések népességszám szerinti *a kistelepülések és aprófalvak dominanciája jellemző. Az 1992 és 2007 között szociális*

földprogramot lebonyolító települések több mint háromötöde ezerfőnél kisebb település volt. (RÁCZ 2009)

7. táblázat: A pályázó önkormányzatok településméret szerinti megoszlása

Megye	0–499 fő	500–999 fő	1000– 1999 fő	2000– 4999 fő	5000 fő fölött	Összes
Baranya	83,33	11,11	0	5,56	0	100
Békés	9,52	9,52	14,29	19,05	47,62	100
Borsod-Abaúj-Zemplén	50,36	21,58	17,27	7,91	2,88	100
Hajdú-Bihar	5,56	16,67	33,33	16,67	27,78	100
Jász-Nagykun-Szolnok	0	11,76	23,53	35,29	29,41	100
Nógrád	22,50	35,00	30,00	7,50	5,00	100
Somogy	46,15	30,77	7,69	7,69	7,69	100
Szabolcs-Szatmár-Bereg	16,47	38,82	17,65	18,82	8,24	100
Tolna	68,75	12,50	6,25	6,25	6,25	100
Zala	59,68	25,81	9,68	3,23	1,61	100
Országos	41,85	24,03	15,45	10,94	7,73	100

Forrás: RácZ 2009 (Esély Szociális Közalapítvány adatbázisa, 1992-2008.)

Bár a pályázói körben települési önkormányzatok, cigány kisebbségi önkormányzatok, civil szervezetek önkormányzati társulások vehetnek részt, ahogy kezdetben, ma is elsősorban települési önkormányzatok látnak lehetőséget a földprogramban. A 2007. évi pályázat eredményeit tekintve a nyertesek kevesebb, mint ötöde volt nem önkormányzati pályázó. (RÁCZ 2009)

A szociális földprogram számos család számára nagyon hasznosnak bizonyul. Sokszor azonban az a tapasztalat, hogy éppen azok nem veszik igénybe, akik leginkább rászorulnak. (CSOBA 2006)
A földprogramok keretében végzett tevékenységek és az ebből befolyó jövedelem megélhetést segítő szerepe vitathatatlan, arra azonban kevésbé alkalmas, hogy az árutermeléshez, a tartós piaci jelenlétéhez szükséges javak (hogy csak a legfontosabbakat említsük: termelőeszközök, művelésre alkalmas földterületek, forgótőke) felhalmozását lehetővé tegye. Még azok a rászoruló családok is, melyek látszólag függetlenednek az integrált termeléstől, sajátos szimbiózisban élnek tovább az önkormányzati koordinációban zajló földprogrammal. (RÁCZ 2009)

b. A szociális szövetkezetek

Magyarországon a jogi szabályozás 2006-ban teremtette meg a szociális szövetkezet, mint szervezeti forma létjogosultságát.¹⁸¹⁹ Az első szövetkezetek létrejöttét az OFA és a Szociális és Munkaügyi Minisztérium között a szociális szövetkezetek létrehozása és működtetése érdekében öt éves időszakra vonatkozó megállapodás is segítette. Mint Európa szerte a jogi szabályozás célja nálunk is a társadalom tagjainak a szociális gazdaság aktív szereplőivé válásának ösztönzése volt, amitől olyan igények, szükségletek kielégítését is várták, amelyekre az üzleti vagy a közszolgálati szektor nem alkalmas.

A szociális szövetkezetek – jogszabályok által meghatározott - alapvető jellemzői a következők: A tagok - akik csak természetes személyek lehetnek - meghatározzák, hogy milyen értékű részjeggyel alapítják meg a nyitott tagságú szövetkezetet, tehát ha valaki elfogadja az alapszabályt, akkor bárki, megkülönböztetés nélkül, beléphet a szövetkezetbe. A szociális

¹⁸ 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről

¹⁹ 141/2006. (IV.29.) Korm. Rendelet a szociális szövetkezetekről

szövetkezet a változó tőke elve szerint működik, ami azt jelenti, hogy változik a tagok be- és kilépésével a tőke nagysága. A részjegy a szövetkezet adózott eredményéből részesedésre jogosít, kivéve a közhasznú szervezeti jogállással rendelkező szociális szövetkezeteket, mert ezek a szociális szövetkezetek eredményüket csak a közhasznú céljaik megvalósítására fordíthatják. A szociális szövetkezet célja a tagjai gazdasági, kulturális, oktatási, szociális, egészségügyi szükségleteinek kielégítése, valamint munkanélküli, illetőleg szociálisan hátrányos helyzetben lévő tagjai számára munkafeltételek teremtése. A tagoknak kötelező a személyes közreműködés a szociális szövetkezet tevékenységében. A szociális szövetkezetben lehet tevékenységet végezni tagként, alkalmazottként, vagy vállalkozási/megbízási szerződéssel. A szövetkezet közösségi alapot képez, amiből a tagok és családtagjaik számára nyújt kulturális, oktatási, szociális, egészségügyi támogatást. (NÉMETH 2010)

A szociális minisztérium és az OFA közötti megállapodás jegyében kialakított támogatási program elsődleges célkitűzése volt, hogy Magyarországon olyan szociális szövetkezetek alakuljanak, illetve olyan, már bejegyezett szociális szövetkezetek kezdjék el, vagy fejlesszék tovább tevékenységüket, amelyek a munkanélküli, illetőleg szociálisan hátrányos helyzetben lévő emberek számára munkafeltételeket teremtenek és közösségi alapjukból - különféle kulturális, oktatási, szociális és egészségügyi szükségletek kielégítésének elősegítésével - tagjaik szociális helyzetének javítását segítik elő. A OFA Kuratóriuma által meghirdetett támogatási program 4 éven át futott. Szociális szövetkezet alakítására, illetve a már bejegyezett szociális szövetkezetek tevékenységének folytatására és fejlesztésére 2007-ben és 2008-ban, a rendelkezésre álló támogatási keretösszeg erejéig kétfordulós pályázati felhívás keretében lehetett pályázatot benyújtani. Mostanáig a minisztérium országos szinten nagyságrendileg 700 millió forinttal támogatta a szociális szövetkezetek létrehozását, ebből az összegből mintegy 50 szövetkezet kezdte meg működését 2007 és 2010 között. Jellemző azonban a program népszerűségére, hogy további 150 pályázat is beérkezett a támogatásokért, de különböző okok miatt még egyelőre ezek nem kaptak támogatást. (OFA HONLAP)

2010. február 15-vel elindult a TÁMOP 2.4.3/B/1-09. konstrukció keretein belül a KoopeRáció című projekt, amelynek célja a szociális szövetkezetek létrehozásának további ösztönzése, szakmai támogatása és számukra szakmai szolgáltatások térítésmentes biztosítása. A KoopeRáció kiemelt projekt célja a szociális szövetkezetek létrehozásának ösztönzése, a hazai és nemzetközi tapasztalatok beépítésével a szakmai támogatás minőségének fejlesztése, jó gyakorlatok (különös tekintettel a fenntarthatóságra) terjesztése, a szociális szövetkezetek interaktív hazai és nemzetközi hálózati együttműködésének kialakítása és fejlesztése, a szociális szövetkezetek működtetésében résztvevők szakmai ismereteinek fejlesztése, a gyakorlati tapasztalatok becsatornázása a foglalkoztatáspolitikába.

A szövetkezetek gyakorlati hasznáról, működéséről egyelőre korai lenne határozottan állást foglalni, túlságosan kevés idő telt még el a rendszer megalakulása óta, kevés a rendelkezésre álló adat, illetve maguk a szövetkezetek sincsenek sokan. Maga a kezdeményezés mindenképpen pozitív, és az is látszik, hogy a települések vevők rá, igénylik az ilyen jellegű programokat, főként a hátrányos helyzetű kistérségekben. Szembetűnő, hogy a szociális szövetkezetek szervezése, majd működése mögött általában a helyi önkormányzatok, ill. azok vezetői állnak.

c. Nonprofit foglalkoztatási (ESZA-típusú) projektek

A tartós munkanélküliség leküzdésére a hagyományos közmunka (közcélu foglalkoztatás) hiányosságait pótló programok kidolgozása vált indokolttá. Erre ösztönöztek az Európai Foglalkoztatáspolitikai és az annak megvalósítása mögött álló Európai Szociális Alap törekvései is. Az ESZA típusú programok első generációját a PHARE programok („Küzdelem a munka világból való tartós kirekesztődés ellen, Kísérleti EQUAL Program), majd a ROP 3.2.

intézkedés, az EQUAL+ és a TÁMOP intézkedései alkották. Emellett az OFA és az Autonómia Alapítványtól számíthattak támogatásra a non-profit foglalkoztató szervezetek.

2002-től kb. 300 ilyen projekt valósult meg és ezek több tízezer ember számára nyújtottak munka-, képzési és hálózatépítési lehetőséget.

- *Az Autonómia és a Soros Alapítványok programjai*

Az Autonómia Alapítvány 1990-ben alapított független magánalapítvány. Célja azoknak a magyarországi független helyi kezdeményezéseknek a támogatása, melyek a problémákra helyi erőforrások mozgósításával keresnek megoldást.

Ennek az eszmének a megvalósulását a kezdetektől segítette a Charles Stewart Mott Alapítvány, a Rockefeller Brothers Fund, a British Know How Fund, a Ford Alapítvány, a Levi Strauss Alapítvány, a Soros Alapítvány, az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány és önmagukat megnevezni nem kívánó magánszemélyek.

Az alapítás óta eltelt évek alatt több mint ezer társadalmi szervezet és alapítvány programját támogatták.

A felsorolt független adományozók azonban fokozatosan kivonulnak az országból, és így az Autonómia Alapítvány is egyre inkább az Európai Unió előcsatlakozási alapjaira és egyéb uniós forrásokra támaszkodva valósítja meg céljait, ők maguk is pályázóvá váltak.

A Soros Alapítvány 1993 és 2003 között fordított kiemelt figyelmet a foglalkoztatás, azon belül is a roma foglalkoztatás ösztönzésére. Először jövedelemgeneráló mintaprogramok indultak, amelyekből később más munkahelyteremtő és foglalkoztatási kezdeményezések is táplálóztak.

A foglalkoztatási program a legnagyobb hátrányos helyzetű munkavállalói csoport, a romák esélyein akart javítani. A vállalkozói támogatáson kívül számukra később szakképzést is kínált, illetve a közigazgatásba is igyekezett bevonni romákat. A program az Autonómia Alapítvánnyal együttműködésben valósult meg.

A programok valójában nem foglalkoztatási, hanem munkaalkalom-teremtési programok voltak. Lényegük az volt, hogy segítséget nyújtsanak olyan helyi kezdeményezéseknek, melynek keretében az ott lakók valamilyen szabadon választható mezőgazdasági tevékenységet kívántak folytatni. A munkahelyteremtés kezdetben nem volt cél. A fokozatosság elvére épülve az első szinten csak egyszeri pénzügyi, természetbeni támogatást kaptak a résztvevők, amelyekhez képzés is párosult. Ezen a szinten elsősorban a saját igény kielégítése volt a fontos. A következő szinten már nem csak saját haszonra, hanem piacra is termeltek, ami bevételt jelentett a termelők számára. A harmadik szinten, már egyénileg is tudtak vállalkozni, és mentek a saját útjukon. Vállalkozói kölcsönrel indultak, amit később visszafizettek. De ez a szint nem tudott kiteljesedni, mert az akkori törvény nem tette lehetővé, hogy pénzügyintézeteken kívül más intézmény, alapítvány pénzkölcsönzéssel foglalkozzon. A program pozitív hatása abban is megmutatkozott, hogy a fekete foglalkoztatásból a szürke irányába mozdította el az embereket.

A jövedelemgeneráló programok lassan megszűntek, helyüket a szűkebb értelmezésű foglalkoztatási programok vették át.

- *Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány kísérleti programjai*

Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) 1992 óta támogatja a hátrányos helyzetű munkanélküliek munkaerő-piaci reintegrációját és foglalkoztatását, elsősorban olyan kísérleti programokon keresztül, amelyek több helyi szereplő együttműködésére, partnerségére épülnek. 1992 és 2006 között közel 32 milliárd forintot fordított közel ötszázezer hátrányos helyzetű munkanélküli munkaerő-piaci esélyének javítására. (OFA Évkönyv 2007) A foglalkoztatási projektek szervezését illetően az OFA végezte a kísérleti programok szakmai tartalmának kidolgozását és a pályázati programok lebonyolítását egyaránt. Az OFA által kifejlesztett és

támogatott programok a képzés, a foglalkoztatás, a munkaerőpiaci és pszicho-szociális támogató szolgáltatások elemeiből építkeznek a résztvevők szükségleteihez igazodva.

A programok többsége az alternatív foglalkoztatási módszerek és munkaerőpiaci szolgáltatások kipróbálását, elterjesztését segítette. (Tranzitfoglalkoztatás (1996-2003); Alternatív munkaerőpiaci szolgáltatások (1997-2007); KID program (2000-2006); Újra Dolgozom Program (1998-2004); Rátalál(1)ás (2003); Komplex munkaközvetítő és tanácsadó szolgálatok támogatása(2003); Fogyatékkal élő és megváltozott munkaképességű munkavállalók munkaerő-piaci reintegrációja Támogatott Foglalkoztatási Szolgáltatás (TF) nyújtásával (2003); Támogatott foglalkoztatás @ Szolgáltatással (2003); Helyi foglalkoztatási válságkezelést segítő program (2003); Foglalkoztatási célú közalapítványok támogatása (2003); Mezőgazdasági munkavállalók foglalkoztatását elősegítő program (2002-2007); Kisfalu program (2007); Nonprofit közvetítés(2007))

Kimondottan a szociális gazdaság megalapozását szolgálták az alábbi programok.

“Új Esély” helyi foglalkoztatási program (2003): A támogatási program célja olyan helyi projektek életre hívása volt, amelyek megalapozzák a hátrányos helyzetű munkanélküliek első gazdaságban való foglalkoztatását. A projekteket megvalósító önkormányzatoknak és non-profit szervezeteknek vállalniuk kellett a munkanélküliek visszasegítését a munka világába integrációjuk támogatásával, alkalmazkodó képességük fejlesztésével. A program célcsoportjait a hátrányos helyzetű (roma, 45 éven felüli, alacsony iskolai végzettségű, 4-6 hónapja munkanélküliek, és/vagy közcélú, köz-, közhasznú munkából kikerülők, és/vagy munkanélküli házaspárok, valamint a hajléktalan) személyek képezték.

A célcsoport felkészítésekor a szakmai ismeretek mellett családgondozást, szociális munkát valamint mentális felkészítést és megerősítést kellett végezniük a nyerteseknek. A program támogatta a szükség szerinti tárgyi eszközök beszerzését és beruházás lebonyolítását.

A célcsoportból kiválasztott munkaerőt (legalább 5 fő, de maximum 20 fő) olyan non-profit foglalkoztatási projekteken vagy vállalkozásban foglalkoztatták, melyek a helyi fogyasztók számára állítottak elő termékeket vagy nyújtottak szolgáltatásokat. Ezeknek a tevékenységeknek valós magán és/vagy közösségi vásárlóerőre kellett alapozódniuk.

A program utolsó fázisában történt meg a foglalkoztatottak kiléptetése a programból és a munkaerő-piacon működő más munkáltatónál – legalább 50 %-ukat első gazdaságban – való foglalkoztatása, amit végig követnie kellett segítő-támogató tevékenységeknek: a családgondozásnak és a háttér szociális munkának.

Roma foglalkoztatási programok (2003-2006): A roma foglalkoztatási program korszerű, növekedést felmutató roma közösségi vállalkozási projektek támogatásával kívánta elősegíteni a munkanélküli romák foglalkoztatását, társadalmi, munkaerő-piaci reintegrációját. A program olyan valós helyi igényeket és szükségleteket kielégítő, magán és/vagy közösségi vásárlóerőt feltételező – kezdeményezéseket kívánt támogatni, amelyek közösségi alapú önszervező/önfenntartó programok megvalósításával hozzájárulhattak a tartós foglalkoztatás fenntartásához. Az OFA a foglalkoztatás mellett a projektgazda szervezetek menedzsmentjének képzését (a hatékony foglalkoztatási projektek megvalósításához szükséges ismeretek és készségek megszerzése) is támogatta. A programok sikeres megvalósítását rehabilitációval segítette. A programban a foglalkoztatás (vállalkozás) fő területei az alábbiak voltak:

- Termék előállítás – fejlesztés, a program megvalósítása során termékek előállítása, élelmiszer feldolgozás
- Személyi/szociális szolgáltatások területén tartós munkavégzési lehetőséget biztosítanak
- Az önkormányzatok alap- illetve szakellátási feladatai közé tartozó szolgáltatások: étkeztetés; házi segítségnyújtás; családsegítés; nappali ellátás idősek, fogyatékosok, pszichiátriai betegek és szenvedélybetegek részére

- Környezet gondozása - pl.: előregedett épületek felújítása, komfortosítása; kertgondozás; közterület karbantartás, csatornázás, csatornatisztítás; energia-megtakarító eljárások elterjesztése különösen a háztartások körében; temetők helyreállítása, gondozása, stb.

Szociális szövetkezet program (2007): A szociális szövetkezeti forma népszerűsítése a hátrányos helyzetű munkanélküliek körében, legalább 50 szociális szövetkezet létrehozása. Célcsoport: Hátrányos helyzetű munkanélküliek (500 fő). 5 éves futamidő: 2007-2011.

„KÖR” (2006-2007): Munkanélküliek társadalmi és munkaerőpiaci reintegrációja a nagyközségek, kistéleplések elhanyagolt, leromlott részeinek, közterületeinek, közösségi tereinek revitalizációjával. A támogatást nyert szervezetek társadalmi és gazdasági hátránnyal küzdő települések, nem egy közülük zsáktelepülés. A revitalizációs támogatási program a helyi közösség számára hasznos tevékenységek végzésére irányulnak, jellemzően alulképzett munka nélkül lévőknek nyújtanak munkavégzési lehetőséget. A projektekben sokféle revitalizációs tevékenység valósul meg: régi használaton kívüli épületek felújítása: TSz major, vasútállomás, TŰZÉP, művelődési ház, raktárépület; faluközpont, szabadidő központ, ifjúsági klub rendbetétele, közterület rendezés, parkosítás; épület felújításhoz kapcsolódó termelő tevékenység indítása (gyógynövény); roma településrészek, roma telep rendbetétele, útépités, parkosítás; községi ravatalozó és környéke felújítása; műemléki épületek, műemléki településrészek turisztikai vonzerejének növelése (Pince falu), falumúzeum; sportöltözők, sportpályák felújítása.

- *ESZA típusú Phare Programok*

A magyar kormány az európai uniós tagságra való felkészülés keretében készítette el az Előzetes Nemzeti Fejlesztési Tervet (ENFT), amely tartalmazta a 2000-2002 időszakra vonatkozóan a Phare program keretében megvalósuló gazdaságfejlesztési és szociális kohéziót elősegítő programok prioritásait, célterületeit és pénzügyi kereteit. A tervdokumentumban három magyarországi régiót jelöltek ki támogatásra: az észak-magyarországi, az északalföldi és a délalföldi régiókat. Mindhárom célrégió regionális fejlesztési terve kiemelt fontosságúnak tekinti, hogy a lakosság többszörösen hátrányos helyzetű csoportjai munkához jussanak. Ezzel összhangban a program célja a fiatalok, a roma kisebbséghez tartozók és a fogyatékkal élő emberek munkaerő-piaci integrációjának – reintegrációjának segítése.

A pályázati alapról lehetőség nyílt a foglalkoztatás feltételeinek megteremtésére, a célcsoport képzésére, átképzésére és segítő, támogató tevékenységekre annak érdekében, hogy csökkentsék a célcsoport hátrányait, és biztos háttérrel nyújtsanak a tartós munkavállaláshoz.

A projektek támogatására összesen 2,2 millió euró állt rendelkezésre.

A pályázat kedvezményezettjei önálló jogi személyiséggel rendelkező non-profit, nem állami szervezetek lehettek. Összesen 62 szervezet nyújtott be pályázatot, melyből 13 kapott lehetőséget elképzelései megvalósítására. A 2 roma, 2 fogyatékos és 9 fiatalokkal foglalkozó program 11 különböző szakma elsajátítását tette lehetővé közel 200 résztvevő számára. Az elhelyezkedést követően 12 különféle, alap- és középfokú végzettséget igénylő munkakörben foglalkoztatták őket.

A projektek 2002 őszén indultak és 2004 tavaszán zárultak le. Minden program együttműködésben valósult meg, így lehetőség nyílt tapasztalatokat szerezni, kapcsolati rendszert kiépíteni a versenyszféra szereplőivel, illetve képzést és foglalkoztatást megvalósító egyéb szervezetekkel. A megvalósítás során valamennyi szervezet fejlődött, alkalmassá vált foglalkoztatási programok megvalósítására. Ez jó alapot teremtett az uniós csatlakozás után az Európai Szociális Alap (ESZA) támogatásával megvalósuló európai strukturális politikában való részvételre.

Az 1999-2003 közötti periódusban az alábbi ESZA-típusú PHARE programok valósultak meg:

- HU-99.04.01: "A halmozottan hátrányos helyzetű, elsősorban roma fiatalok társadalmi beilleszkedésének támogatása"
  - HU-00.08.02: "A képzésből a munka világába történő átmenet támogatása"
  - HU-00.08.03: "Halmozottan hátrányos helyzetű lakosságcsoportok foglalkoztathatósága és tartós foglalkoztatása"
  - HU-01.01.01: "A halmozottan hátrányos helyzetű, elsősorban roma fiatalok társadalmi beilleszkedésének támogatása" program 5. alprogramjaként megvalósuló EQUAL-program
  - HU-01.04.02: "Nők munkaerő-piaci reintegrációja".
  - HU-01.05.02: "A foglalkoztatási rehabilitáció eszköztárának rendszerszerű fejlesztése
  - HU-02-01.04: "Küzdelem a munka világából történő kirekesztődés ellen".
- Közülük a szociális gazdaság irányába mutattak az alábbiak:

PHARE "Halmozottan hátrányos helyzetű lakosságcsoportok foglalkoztathatósága és tartós foglalkoztatása" (HU-00.08.03)

A programot 2002-ben a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium VÁTI Területfejlesztési Igazgatósága hirdette meg a Gazdasági Minisztérium és az akkori Szociális és Családügyi Minisztérium képviselőjében. Előbb a VÁTI volt a felelős (szerződő) hatóság, az ESZA Kht. pedig menedzser-szervezetként működött közre. 2002. novemberétől az ESZA Kht. viselte a programért a teljes felelősséget.

Pályázni 2000 évi PHARE-célrégiók területéről (Észak-Alföld, Észak-Magyarország, Dél-Alföld) lehetett.

A program három hátrányos helyzetű csoportot célozott meg, és ezek mentén három alprogramra bomlott:

- HU0008-03-01: *Halmozottan hátrányos helyzetű fiatalok szociális és munkaerő-piaci (re)integrációjának támogatása,*
- HU0008-03-02: *Roma kisebbséghez tartozók munkaerő-piaci (re)integrációját támogató program,*
- HU0008-03-03: *Fogyatékkal élők átképzését és munkaerő-piaci (re) integrációját célzó program.*

Fő pályázóként civil szervezetek jelentkezhetek, akik állami vagy nem állami szervezetekkel illetve profitorientált cégekkel társulhattak. A szervezeteknek *minimum 10 fő* foglalkoztatását kellett vállalniuk. A pályázati kiírásban az a szigorú feltétel is szerepelt, hogy lemorzsolódás csupán "vis major" esetén megengedett. (Ezt a fogalmat azonban akkor nem definiálták.)

A program tervezett összköltségvetése 8 millió euró volt, ám az eredetileg *a programra szánt összeg töredéke* került végül a megcélzott szervezetekhez. A program kiírásakor ugyanis arra számítottak, hogy összesen 68 pályázatot fognak tudni támogatni, de elegendő számú értékelhető pályázat hiányában *végül 68 helyett 13 pályázatot tudtak támogatni*, így a rendelkezésre álló összeg fennmaradó része átkerült más programokhoz.

Összességében minden projekt esetén maximum 50%-ot finanszírozott az EU, 40%-ot a Munkaerőpiaci Alap és *10%-ot kellett a pályázó konzorciumnak* önrészként letennie. A minimális támogatási összeg 50.000 euró (12,5 millió Ft), a maximális 200.000 euró (50 millió Ft) volt mindhárom alprogramnál.

A szervezeti problémák okozta csúszás miatt az eredetileg 24 hónaposra tervezett program-időszakot (melynek 2003. szeptemberében lett volna a lezárása) brüsszeli jóváhagyással 18 hónapra rövidítették le. Ez azt jelenti, hogy az eredeti struktúra (6 hónap képzés, 1 év foglalkoztatás, 6 hónap utánkövetés) megmaradt, "csak" az utánkövetéses időszakot csípték le a programból. Így a programnak - az eredeti terveknek megfelelően - 2004. szeptember 30-án volt a végső kifizetési határideje.

A program keretében végül támogatott 13 projektből *kettő foglalkozik fogyatékos személyekkel*, szintén *kettő támogatja a romákat*, és *kilenc* olyan projekt folyik, amelynek a *halmozottan*

hátrányos helyzetű fiatalok képezik a célcsoportját. Ez utóbbiak között szerepel állami gondozottakat, szabadságvesztésre ítélteteket, hajléktalan fiatalokat gondozó civil szervezet, illetve szenvedélybetegek rehabilitációjával foglalkozó szervezet is.

A kudarcos kezdet ellenére is a célrégiókban korábban nem létező *konzorciumok* jöttek létre, illetve már meglévők *erősödtek meg*, ezzel növelve a potenciális ESZA-pályázók sorát. Ami azonban még fontosabb, hogy a projektek jelentős számú hátrányos helyzetű fiatal és felnőtt *foglalkoztatásához* és (a támogató szolgáltatásokon keresztül) *szociális és lelki rehabilitációjához* járulnak hozzá.

A támogatások összege 126 ezer és 198 ezer euró között mozgott (nagyjából 30 és 50 millió forint közötti összegek). A projektekben többségében OKJ-s képzések (hegesztő, telefonközpontos, teleház-üzemeltető/számítógép-kezelő, szociális gondozó, faipari, varrónő-képzés, parkgondozói képzés) és foglalkoztatás szerepelt. A legtöbb projekt a hátrányos helyzetű fiatalok munkaerőpiaci integrációjára irányult.

PHARE EQUAL kísérleti program (HU-01.01.01) (2002-2004)

Az EQUAL Közösségi Kezdeményezés célja olyan innovatív megközelítések és módszerek kidolgozása és elterjesztése, amelyek hozzájárulnak a munkaerőpiachoz kapcsolódó diszkrimináció és egyenlőtlenségek megszüntetéséhez. Az EQUAL által támogatott kezdeményezések az Európai foglalkoztatási stratégia és a Társadalmi kirekesztés elleni küzdelem közösségi stratégiái által meghatározott szakmapolitikai keretekbe illeszkednek.

Magyarország részvétele az EQUAL Programban két lépcsőben valósult meg. A 2002-2003 közötti időszakban a PHARE Program kertében kísérleti EQUAL Programot valósított meg, majd 2004 után, immár teljes jogú uniós tagként lehetővé vált az Európai Közösségi Kezdeményezéshez való közvetlen csatlakozás.

Az első program kidolgozására és megvalósítására a HU0101- 01 számú, *„A halmozottan hátrányos helyzetű, elsősorban roma fiatalok társadalmi beilleszkedésének támogatása II..* elnevezésű Phare program harmadik alprogramjaként, *Roma kisebbség munkaerő-piaci esélyeit növelő kísérleti kezdeményezések* címmel került sor. A program fő célja a roma népesség munkaerő-piaci integrációjának támogatása, tartós foglalkoztatásuk segítése és a munkaerő-piacion tapasztalható etnikai, nemi vagy életkor alapú hátrányos megkülönböztetés megszüntetése volt. A program további célja a tapasztalat- és információcsere az Európai Unió tagállamai és Magyarország között, illetve közös stratégiák kialakítása hasonló típusú problémák kezelésére. A kísérleti program hazai koordinációs központja az Oktatási Minisztérium Alapkezelő Bizottsága volt.

Az EQUAL program három fő sajátossága a következő:

- A projekteket *Fejlesztési Társulásokon* keresztül kellett végrehajtani. A fejlesztési társulások tagjai önkormányzatok ill. azok intézményei, kisebbségi önkormányzatok, oktatási intézmények, munkaügyi központok, gazdasági társaságok, vállaltok, vállalkozók, munkaadói tömörülések ill. szakszervezetek, civil szervezetek, regionális fejlesztési ügynökségek, egyházi intézmények, illetve kulturális intézmények lehettek. A fejlesztési társulásoknak (melyek a magyar jog alapján nem jogi személyek) "együttműködési szerződést" kellett kötniük, amelyben meghatározták, hogy a társulás egyes tagjai a megnyert összeg milyen arányát kapják meg, és ezért a pénztért milyen tevékenységeket fognak folytatni. A pályázat egyik fontos feltétele volt, hogy a Fejlesztési Társulásba be kellett vonni a célcsoportot képviselő szervezeteket is.
- A projekteknek *mintaként kellett szolgálniuk* a többi hazai és külföldi pályázó, valamint a döntéshozó szervek részére. Ezért különös körültekintéssel kellett gondoskodni arról, hogy a projekt tapasztalatai nyilvánosságra kerüljenek.

- Minden EQUAL projektnek kötelezően tartalmaznia kellett legalább egy *külföldi (európai) ország* hasonló Fejlesztési Társulásával való együttműködést, valamint a nemzetközi hálózatokban való részvételt, és annak költségeit.

A 2002. márciusában meghirdetett program teljes költségvetése 2 millió EURO volt, melyet a Phare és az Oktatási Minisztérium biztosított. Az egy projekt keretében elnyerhető támogatás 350-400 ezer eurót (87,5 - 100 millió forintot) érhetett el. A pályázónak 10%-os önrészt kellett vállalni, aminek a fele lehetett természetbeni vállalás (pl. önkéntes munka). Az eszközbeszerzésre tervezhető összeg a megnyert támogatás maximum 10%-a lehetett.

A beérkezett 25 pályázatból öt nyert. Az öt fejlesztési partnerségben összesen negyven szervezet vett részt. A legnagyobb fejlesztési partnerség tizenhárom szervezetből állt, míg a legkisebb csak négy taggal működött. A résztvevő szervezetek a téma szempontjából fontosnak és jól felkészültnek bizonyultak, valamint a partnerség a korábbi konzorciumi működési formánál szorosabb együttműködést és differenciáltabb feladatmegosztást eredményezett. Különösen komoly eredményt jelentett a roma szervezetek bekapcsolódása az együttműködésbe.

PHARE „Küzdelem a munka világából ...” (HU-02-01.04)

„Küzdelem a munka világából történő kirekesztődés ellen” című HU2002/000-315.01.04 számú Phare program legfontosabb célkitűzése a tartós munkanélküliek és a rendszeres szociális segélyből élő emberek foglalkoztathatóságának javítása és munkaerő-piaci integrációjának elősegítése, különös tekintettel a roma népességre. A program közvetlen célkitűzései közé tartozott továbbá a közösségi és közszolgáltatások, különösen a szociális szolgáltatások fejlesztése, a tartós munkanélküli és a rendszeres szociális segélyből élő emberek foglalkoztatásával.

Az Európai Unió politikai irányelvével összhangban, a program célul tűzte ki a szegénység és a társadalmi kirekesztődés csökkentését, a társadalmi kohézió erősítését.

A program keretében a pályázók az alábbi két komponensre nyújthattak be pályázatot:

1. komponens: Tartós munkanélküliek foglalkoztatása és komplex munkaerőpiaci (re)integrációja önkormányzatok, önkormányzati társulások és civil szervezetek kezdeményezésein alapuló, a helyi, térségi szociális szolgáltatások kapacitásbővítésére irányuló projektek megvalósításával

A komponens keretében a célcsoport foglalkoztatását a helyi vagy térségi szociális szolgáltatások kapacitásbővítésével kellett biztosítani, amely az alábbi módokon valósulhatott meg:

1. helyi igényeken alapuló új típusú szociális szolgáltatások létrehozása és a meglévők minőségének javítása;
2. az alap- és szakellátást nyújtó szolgáltatások mennyiségének és minőségének fejlesztése;
3. a civil szervezetek (non-profit nem kormányzati szervek, NGO-k) által nyújtott szociális szolgáltatások körének bővítése és minőségének javítása.

2. komponens: A halmozottan hátrányos helyzetű, elsősorban roma tartós munkanélküliek foglalkoztatása és munkaerőpiaci (re)integrációja, életkörülményeik és szolgáltatásokhoz való hozzáférésük javítását szolgáló, helyi kezdeményezéseken alapuló projektek megvalósításával

A komponens keretében az alábbi tevékenységterületeken lehet a célcsoport foglalkoztatási programját megvalósítani:

1. környezet-egészségügyi, környezetvédelmi tevékenységek
2. települési infrastruktúra fejlesztése, állagmegóvása
3. a telepszerű lakókörnyezet kiváltása, felújítása
4. szociális, oktatási, közművelődési és közösségi szolgáltatások

Támogatható tevékenységek voltak mindkét komponensben:

- Projektmenedzsment (a partneri együttműködés különböző formái; adminisztrációs feladatok; pénzügyi feladatok; stb.)
- Szakmai fejlesztések (a projektszemélyzet, szakmai munkatársak felkészítése, programfejlesztés, tananyagfejlesztés, stb.)

- Célcsoport toborzása és kiválasztása
- A célcsoport foglalkoztathatóságának javítása, és munkaerő-piaci integrációjának elősegítése érdekében tervezett szolgáltatások (képeségek felmérése; motiválás; tréningek szervezése; a munkavállalást nehezítő tényezők feltárása és megoldásának segítése; a nyílt munkaerőpiacon való elhelyezkedés támogatása; stb.)
- A célcsoport képzése
- A célcsoport foglalkoztatása

Támogatható pályázókként az önkormányzatok, vagy a pályázat megvalósítása érdekében létrejött társulásaik, valamint az önálló jogi személyiséggel rendelkező non-profit, nem állami szervezetek jelenhettek meg.

A program költségvetése: 10,1 millió Euró volt, ami az 1. komponens esetében 600 és 750 ezer Euró közötti, míg a 2. komponens esetében 200 és 300 ezer Euró közötti projekteket támogatott.

A program időtartama: Az 1. komponens esetében maximum 21 hónap, a 2. komponens esetében 13 hónap volt.

Az értékelés legfőbb adatai:

- 58 szervezet főpályázóként gyakorlatot szerzett többdimenziós foglalkoztatási projektek működésére vonatkozóan,
- nem főpályázóként további 607 szervezet szerzett tapasztalatokat az új utas foglalkoztatási programok gyakorlatáról,
- 58 „képzett” menedzsmet alakult ki a program végére,
- a program keretében 3121 személy részt vett foglalkoztatásban,
- mind a 3121 személy valamilyen kiegészítő szolgáltatást használhatott ki,
- Mintegy 2500 személy valamilyen szakmai képzésben vett részt
- Közel 1300 személy Országos Képzési Jegyzékbe felvett szakképzetségre tett szert
- A bevont célcsoportból kb. 1300 fő létesített szerződéssel munkaviszonyt.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a „Küzdelem...” program egy „közös tanulási folyamatot” jelentett: az ESZA Kht. és egyéb lebonyolító intézmények tanulták az ESZA-típusú programok tervezésének és megvalósításának „finomságait”, míg a kedvezményezettek tanulták az új elvárásoknak és kihívásoknak való megfelelést. A „Küzdelem...” program modellprogram. A modellváltás új utat jelent, a sikeres kezdetet jelzi a továbbfoglalkoztatottak 44 százalékos aránya. (Küzdelem 2007)

• **Humán Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (2004-2006)**

A Strukturális Alapok felhasználására Magyarország 2003-ban elkészítette az első Nemzeti Fejlesztési Tervet (NFT), amely az ország gazdasági és társadalmi helyzetének átfogó elemzése alapján meghatározta a Strukturális Alapokból a 2004-2006-os időszakban támogatandó célokat és prioritásokat. Az NFT átfogó célja az EU-átlaghoz viszonyított jövedelemkülönbség csökkentése volt. Ennek eléréséhez a stratégia a gazdaság versenyképességének javítását, a humán erőforrások jobb kihasználását, a környezet javítását és a kiegyensúlyozott regionális fejlődés elősegítését tűzte ki specifikus célként.

A HEFOP elsődlegesen az Európai Szociális Alap (ESZA) támogatásaira épült, amelyeket az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) forrásai is kiegészítettek a humán erőforrás-fejlesztést elősegítő infrastruktúrális beruházások támogatásával. Az ESZA mintegy 385 millió euróval, míg az Európai Regionális Fejlesztési Alap 177 millió euróval járult hozzá a megvalósításhoz.

A HEFOP 3 stratégiai célkitűzése:

- A program első célkitűzése *a foglalkoztatás bővítése*, a gazdasági növekedés fenntartása érdekében. Ez a munkaerő foglalkoztathatóságának javításával, valamint a munkanélküliek,

az inaktívak, és különösen a nők munkaerőpiacra való visszatérésének elősegítésével, magas színvonalú és hatékony foglalkoztatási szolgáltatások nyújtásával érhető el.

- Ahhoz, hogy a tudás, a szakképzettség hiánya ne akadályozza a gazdasági fejlődést, *versenyképes munkaerőre* van szükség. A tudásalapú társadalom kihívásainak való megfelelés az ismeretek, a készségek és alkalmazkodóképesség folyamatos fejlesztését igényli, amelyet az egész életen áttartó tanulás lehetőségei biztosíthatnak. Ehhez erősíteni kell az oktatás és a gazdaság közötti kapcsolatokat, és mindenki számára biztosítani kell a versenyképes tudás és készségek megszerzésének lehetőségét.

A népesség rossz egészségi állapota jelentősen rontja a munkaerő foglalkoztathatóságát, magas inaktivitáshoz és a munkaerőpiacon töltött időszak megrövidüléséhez vezet. Ezért az egészségügyi okok miatt kieső produktív idő csökkentését célzó aktív intézkedések, köztük a munkából jelenleg kiszorultak rehabilitációja és átképzése jelentősen hozzá fog járulni a kibocsátás növekedéséhez.

- A munkaerő-piaci részvétel elősegítése kulcsfontosságú eszköz *a társadalmi kirekesztődés és a szegénység megelőzése* szempontjából. A foglalkoztatás, az oktatás, a képzés és a szociális szolgáltatások eszközeivel egyenlő esélyt kell teremteni mindenki számára a munkaerőpiacra való belépéshez. A szociális szolgáltatások és az egészségügy területén mutatkozó regionális különbségeket csökkenteni kell annak érdekében, hogy a hátrányos helyzetűek - különösen a roma emberek - megfelelő minőségű és hatékony szolgáltatásokhoz jussanak.

A program az alábbi prioritásokon keresztül valósult meg:

1. *Aktív munkaerő-piaci politikák támogatása:* A prioritás az Állami Foglalkoztatási Szolgálat (ÁFSZ) aktív munkaerő-piaci programjait támogatta, amelyek célja a munkanélküliek visszasegítése a munkaerőpiacra, a munkanélküliség tartóssá válásának megelőzése, a fiatalok munkaerő-piaci beilleszkedésének segítése. A jobb minőségű és hatékonyabb szolgáltatások biztosítása érdekében a szolgáltatások, köztük az állasközvetítés és a tanácsadás rendszerének és informatikai hátterének fejlesztése volt szükséges. A prioritás támogatta a nők munkaerőpiacra való visszatérését, vállalkozóvá válását. Elősegítette továbbá a munka és a családi élet összeegyeztetését, a gyermekek és más hozzátartozók nappali gondozását, ellátását biztosító szolgáltatások fejlesztésével.
2. *A társadalmi kirekesztődés elleni küzdelem a munkaerőpiacra való belépés segítségével:* A prioritás azokat a kezdeményezéseket támogatta, amelyek célja az volt, hogy javítsák a hátrányos helyzetű emberek foglalkoztatási lehetőségeit és a munkaerőpiacra való belépését. E célcsoportok közé tartoznak a többi között a romák, a tartósan munkanélküliek, a fogyatékos emberek, az iskolából lemorzsolódottak, az alacsony iskolázottságúak, a szenvedélybetegek, a hátrányos helyzetű térségekben élők. Mindez olyan átfogó megközelítést feltételez, amely az oktatás és képzés, a foglalkoztatás és a szociális szolgáltatások eszközeire egyaránt épít. Az intézkedések végrehajtása során kiemelt figyelmet fordítottak a romák foglalkoztathatóságának javítására, akik a munkaerőpiacra való belépés tekintetében különösen hátrányos helyzetben vannak.
3. *Az egész életen áttartó tanulás és az alkalmazkodóképesség előmozdítása:* A prioritás az oktatás több különböző szintjét – így az iskola előtti, az alapfokú és a középfokú oktatást, a szakképzést, a felsőfokú szakképzést, a felsőoktatásra és a felnőttképzést – érintő fejlesztéseket támogatta. Az alábbi tevékenységek voltak finanszírozhatók: az alapvető készségek és kompetenciák kifejlesztéséhez szükséges megfelelő módszertani és pedagógiai alapok meg- teremtése, a szakképzés rendszerének tökéletesítése annak érdekében, hogy jobban megfeleljen a gazdaság igényeinek, a tudásalapú társadalom és a változó gazdaság által támasztott követelmények felsőoktatásba történő beépítésének megkönnyítése, a felnőttképzés és ezen belül a munkahelyi képzés, valamint a vállalkozói készségfejlesztés előmozdítása.

4. *Az oktatás, a szociális szolgáltatások és az egészségügyi ellátórendszer infrastruktúrájának fejlesztése:* A prioritás az Európai Regionális Fejlesztési Alap támogatásával a humán erőforrás-fejlesztéshez kapcsolódó infrastrukturális beruházásokat finanszírozta. A intézkedések célja az volt, hogy megszüntessék azokat a regionális egyenlőtlenségeket, amelyek az oktatás, a szociális szolgáltatások és az egészségügyi ellátás területén mutatkoznak, továbbá elősegíteni a szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférést. Az ESZA által támogatott tevékenységekhez szükséges infrastruktúra fejlesztése jelentős mértékben hozzájárult a program céljainak eléréséhez.

Helyi foglalkoztatási projekteket egy intézkedés egy komponense generált.

HEFOP 2.3.1. „Hátrányos helyzetű emberek alternatív munkaerőpiaci képzése és foglalkoztatása” (2004, 2005) 1. komponense

A program a hátrányos helyzetű emberek foglalkoztathatóságának javítását, munkaerő-piaci és társadalmi beilleszkedésének elősegítését integrált megközelítésű, alternatív képzési projekteken való részvételükkel tűzte ki célul.

Az 1. komponens a hátrányos helyzetű emberek munkaerő-piaci és társadalmi (re)integrációját segítette elő integrált megközelítésű, alternatív képzéseken keresztül. A hátrányos helyzetű emberek foglalkoztathatósága javításának integrált megközelítését a foglalkoztatás, a képzés és a pszichoszociális támogatás együttes alkalmazása jelenti.

Elvárásként fogalmazódott meg az Országos Képzési Jegyzékben szereplő szakképesítésekhez szükséges képzés biztosítása, valamilyen OKJ-s szakképesítés megszerzése. Ez alól kivételt a fogyatékos emberek képzése jelenthetett, amikor is a betanított szintű képzettség biztosítása is támogatható volt. 2005-re a hátrányos helyzet pontosabb értelmezést kapott, explicite is megjelent a képzés részeként megvalósuló foglalkoztatás, valamint csökkent az elhelyezkedési minimum követelmény 70%-ról és 6 hónapról 60%-ra és 4 hónapra..

Ekkor a program olyan projekteket támogatott, melyek vállalták, hogy integrált megközelítésre épülő, alternatív képzést valósítanak meg legalább 12, legfeljebb 36 korábban munkanélküli ember képzésével és a képzés részeként megvalósuló foglalkoztatásával, úgy, hogy OKJ-s szakképzettséget szerezzenek, melynek birtokában a záró szakasz 6 hónapja során a projektbe induláskor bevontak legalább 60%-a minimum 4 hónapos folyamatos munkaviszonyban álljon.

A projekt célcsoportját az aktív korú, alacsony iskolai végzettségű (a bevontak minimum 70 %-a), illetve elavult vagy nem piacképes szakképzettséggel rendelkező (a bevontak maximum 30%-a) munkanélküli emberek alkották. Az iskolai végzettségre vonatkozó kritérium alól a fogyatékkal élő emberek mentesülhettek. Emellett a program különös hangsúlyt fektetett a halmozottan hátrányos helyzetű emberek, így például a romák; 45 év feletti emberek; tartós munkanélküli, illetve inaktív emberek; alacsony iskolai végzettséggel rendelkező, fiatal (16-25 éves) munkanélküliek; megváltozott munkaképességű, illetve fogyatékkal élő emberek; gyógyult vagy gyógyulófélben lévő szenvedélybetegek; büntetőeljárársban terheltnek minősülő emberek; illetve a menekült vagy menedékes státuszú emberek munkaerő-piaci helyzetének javítására.

A megvalósításba vállalkozók is bekapcsolódhattak, de csak a képzés részeként megvalósuló foglalkoztatásban vállalhattak szerepet, és csak a célcsoporttal kapcsolatos személyi jellegű költségeiket (bér és járulékaik) számolhatták el, beszerzéseiket és egyéb költségeiket nem.

A program keretében támogatáshoz lehetett jutni az előkészítéshez, a foglalkoztatással egybekötött képzéshez, majd elhelyezkedés segítéséhez, valamint az elhelyezkedettek nyomon követéséhez, utógondozásához, munkahelyi beilleszkedésük segítéséhez.

A projektek időtartama minimum 20, maximum 22 hónap volt.

A támogatás formája vissza nem térítendő támogatás volt, minimum 12 és maximum 36 fő bevonásával 35,7-107,1, majd 2005-től 38,4-115,2 millió Ft közötti összeggel. (2004-ben a 2. komponenshez 3,8-10 millió Ft támogatáshoz lehetett jutni.

Az egy főre számított fajlagos költség 2005-ben 3,2 millió Ft volt.

Az intézkedés nyomán összesen képzésbe bevont 2200 főből 2000 szerzett OKJ-s képesítést és 1800-an jutottak munkához, vagy más pozitív eredményhez. (ISZJ 2008.1.)

- *EQUAL Program (2004-2006)*

Az Unió csatlakozást követően Magyarország közvetlenül is kapcsolódni tudott az EQUAL Közösségi Kezdeményezéshez. A kísérleti szakaszban megismert alapelvek változatlansága mellett, de a célcsoportot bővítve került sor a pályázat kiírására 2004-ben.

Az EQUAL programra csak a legalább három szervezet együttműködésén alapuló, nemzetközi együttműködést is vállaló, innovatív projekteket megvalósító, úgynevezett fejlesztési partnerségek adhatták be pályázataikat. Az első periódusban harminckilenc hazai pályázó nyert támogatást.

Bár a magyarországi program elsősorban a roma kisebbség felzárkóztatását, képzését, foglalkoztatását tűzte ki célul, a sikeres pályázatok széles skálán mozogtak. A börtönből szabadultak rehabilitációját célzó kezdeményezéstől a fogyatékkal élők munkahelyteremtésére irányuló projekteken át az ötvenen túli tartós munkanélküliek munkaerőpiacra való visszailleszkedéséig találhattunk példákat.

Az EQUAL PROGRAM működését alapvetően meghatározta a kötelezően követendő hat alapelv:

1. A *partnerség* elve a program végrehajtásának valamennyi szakaszában és szintjén érvényesült, beleértve a nemzeti és európai szintű irányítást és végrehajtást is. A program alapegységei (végső kedvezményezettek) most is az adott téma szempontjából releváns szereplőket, szervezeteket a projekt végrehajtásának időtartamára stratégiai szövetségbe foglaló fejlesztési partnerségek voltak.
2. A *részvétel* elvét követve a programvégrehajtás minden szakaszában biztosítani kellett a partnerségben érintett szervezetek egyenrangú részvételét a döntéshozatalban; másrészt a projektek tervezése és végrehajtása során a fejlesztési partnerségeknek törekedniük kellett a hátrányos helyzetű csoporthoz tartozók aktív bevonására. A tevékenységek tervezése és végrehajtása során figyelembe kellett venni a célcsoport által megfogalmazott igényeket és szükségleteket.
3. Az EQUAL *innovatív* megközelítések kidolgozását és alkalmazását támogatja, ezáltal lehetőséget biztosított teljesen új vagy máshol sikeresen alkalmazott módszerek kipróbálására és átvételére.
4. A *nemzetközi kapcsolatépítés* hozzájárult a foglalkoztatáspolitikai és a társadalmi befogadás elősegítésére irányuló szakpolitikák minél hatékonyabb megvalósításához.
5. A *tematikus megközelítés* célja, hogy a hagyományos célcsoport-szerinti megközelítés mellett lehetőséget adjon a munkaerőpiaci egyenlőtlenségek és diszkrimináció probléma-központú kezelésére. Emellett megkönnyítette a hálózati együttműködést, az eredmények összehasonlítását, érvényesítését, átadását és elterjesztését. A tagállamok számára felkínált kilenc téma közül Magyarország a következőket választotta ki.
  - A munkaerőpiac szempontjából hátrányos helyzetű emberek munkaerőpiacra való belépésének vagy visszailleszkedésének segítése (A. téma) (16 fejlesztési partnerség)
  - Az egész életen át tartó tanulás és az olyan befogadó munkahelyi gyakorlatok támogatása, amelyek a munkaerő-piaci diszkrimináció és egyenlőtlenségek szempontjából érintett emberek álláshoz jutását és munkában maradását segítik (E. téma) (16 fejlesztési partnerség)
  - A nemek közötti munkaerő-piaci különbségek és a foglalkozási szegregáció csökkentése (H. téma) (5 fejlesztési partnerség)
  - Menedékkérők társadalmi integrációjának és szakmai képzésének támogatása (I. téma) (2 fejlesztési partnerség)

6. A projektek megvalósítása során szerzett *tapasztalatok és eredmények elterjesztése és beépítése* a gyakorlat és szakpolitika főáramában az EQUAL programciklus egyik önálló, a végrehajtás során hangsúlyos eleme.

Az EQUAL program végrehajtása az alábbi három szakaszból állt:

1. A fejlesztési partnerség létrehozása, a nemzetközi együttműködés előkészítése (előkészítő szakasz): A fejlesztési partnerségek munkaprogramjának (projekt) kidolgozása, a fejlesztési partnerség megállapodásának és a nemzetközi együttműködési megállapodás megkötése;
2. Projektvégrehajtás szakasza (2. szakasz): A fejlesztési partnerségek megvalósítják projektjeiket;
3. A tapasztalatok átadása és beépítése a szakpolitikákba (3. szakasz), tematikus hálózati együttműködés, a bevált módszerek elterjesztése.²⁰

A program végrehajtásának irányítását a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztériumban (FMM) működő Irányító Hatóság végezte. Az EQUAL kísérleti jellegére való tekintettel különösen fontos volt a megfelelő szakmai háttértámogatás biztosítása a program megvalósítása során. Az Irányító Hatóság munkáját, valamint a fejlesztési partnerségek projektjei kidolgozását és végrehajtását az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány EQUAL Nemzeti Programirodája segítette.

Az EQUAL Program rendelkezésére álló teljes összege a 2004-2006-os időszakra 40,4 millió euró volt, amelyből 30,3 millió eurót az Európai Szociális Alap, 10,1 millió eurót pedig a központi költségvetés biztosított.²¹

A *program eredményeinek* tekinthető, hogy a megvalósítás során sikeres nemzetközi együttműködési megállapodások kötöttek, valós innovatív eredményeket felmutató foglalkoztatási projektek jöttek létre, sikerült jól működő partnerségeket kialakítani és a célcsoport bevonásával több esetben sikerült komolyan előremutató szakmai eredményeket elérniük a Fejlesztési Partnerségeknek. (EQUAL 2007)

Az EQUAL Program projektjeinek megvalósítását veszélyeztető tényezők összesítésében az értékelők az alábbiakat emelték ki: tervezési hiányosságok, a lebonyolításért felelős intézményrendszer kapacitásgondjai, és részben ebből adódóan a szerződések aláírásának, PEJ-ek kifizetésének késedelmei és ennek következtében kialakult súlyos, gyakran a projektterv megváltoztatását kikényszerítő likviditási problémák, az intézményrendszer kommunikációs hibái, a szakmai tanácsadói tevékenység részleges hiánya. Mindezek ellenére a projektek megvalósítása sikeresnek mondható, bár a várható teljes forrásle hívási arány, amely közelítőleg megfelel a humán fejlesztési programokban nemzetközi és hazai gyakorlatban tapasztalt mértéknek, elmarad az eredeti várakozásoktól. (EQUAL 2007)

A program 39 fejlesztési partnerség kialakulását és terveinek megvalósítását támogatta. Közülük 8 tekinthető helyi foglalkoztatást megvalósító szerveződésnek.

- *ROP 3.2. „Helyi foglalkoztatási kezdeményezések támogatása” intézkedés 2. komponense*

A harmadik szektor és a szociális gazdaság új foglalkoztatási lehetőségei jelentős mértékben hozzájárulhatnak a munka világából kiszorult emberek munkaerőpiaci reintegrációjához. Az intézkedés ösztönzi az olyan projektek megvalósulását, ahol a non-profit szervezetek egyes feladatokat átvállalnak az önkormányzatoktól, ezáltal erősítve az önkormányzati és civil szféra közötti együttműködést, úgy, hogy mindezt összekapcsolják a munkaerőpiacról kiszorult emberek foglalkoztatásával.

2. komponens: Non-profit foglalkoztatási projektek megvalósítása a szociális gazdaságban

A komponens az aktív korú nem foglalkoztatott személyek munkaerő-piaci reintegrációját volt hivatott elősegíteni a harmadik szektorban (szociális gazdaságban) teremtett új munkahelyek által.

²⁰ http://ec.europa.eu/employment_social/equal/data/document/cip2hu_hu.pdf

²¹ <http://www.equalhungary.hu/main.php?folderID=1028>

Az intézkedés a harmadik szektorban és a szociális gazdaságban olyan projekteket támogatott, amelyekben a foglalkoztatást a résztvevők foglalkoztathatóságát javító képzési elemek és igény szerint egyéb támogató szolgáltatások egészítették.

A komponens céljainak megvalósítására 2004 és 2006 között összességében 3,15 milliárd Ft állt rendelkezésre.

A Regionális Fejlesztés Operatív Programra (ROP) allokált Strukturális Alapok és a nemzeti fejlesztési források 75%-ának a négy fejletlenebb régióba (Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld, Dél-Dunántúl) kell irányulnia annak érdekében, hogy a ROP alapvető célja - az országon belüli területi különbségek mérséklése - teljesülhessen.

A program eredményének tudható be, hogy a 2. komponensben:

- Több projekt keretében sikerült alulképzett munkanélkülieket úgy kiképezni, hogy képessé váltak színvonalas kézműves termékek készítésére. A programban részt vett munkanélküliek egyesek korongoztak, szöttek stb., viszont nem látták munkájuk értelmét, mivel az értékesítés nem volt megszervezve (raktárra dolgoztak). A közös marketing munkára nagyobb hangsúlyt kellett volna tenni.
- A projektek hozzájárultak a helyi menedzsment kapacitás növekedéséhez, a tervezési és pénzügyi menedzsment folyamatok elsajátításához.
- A projekt keretében az adott tevékenység ellátásához szükséges infrastrukturális háttér kiépítésre került, és a projekt befejezésével a civil szervezetek és önkormányzatok tulajdonában maradt, amely lehetővé teszi ezen tevékenységek ellátását.
- A projekt eredményeként szerepelnek a színvonalasan kiképzett munkanélküliek is, a megerősödött szociális partnerek, valamint a helyi életminőséget javító szolgáltatások.
- A projektek hozzájárultak a helyi menedzsment kapacitás növekedéséhez, a tervezési és pénzügyi menedzsment folyamatok elsajátításához.
- A projekt keretében az adott tevékenység ellátásához szükséges infrastrukturális háttér kiépítésre került, és a projekt befejezésével a civil szervezetek és önkormányzatok tulajdonában maradt, amely lehetővé teszi ezen tevékenységek ellátását.
- A projekt eredményeként szerepelnek a színvonalasan kiképzett munkanélküliek is, a megerősödött szociális partnerek, valamint a helyi életminőséget javító szolgáltatások.

(ROP 3.2. Összefoglaló 2008)

Az intézkedés keretében 44 helyi kezdeményezés kapott támogatást.

- *Társadalmi Megújulás Operatív Program (2007-13)*

A TÁMOP-on belül a 2.4.3.B-2 intézkedés támogatja az atipikus foglalkoztatási formák, ezen belül a szociális szövetkezetek működését. A cél a hátrányos helyzetű emberek önfoglalkoztatóvá válásának elősegítése, valamint munkaerő-piaci szempontból hátrányos helyzetű álláskereső és inaktív munkalehetőségének megteremtése és foglalkoztatásának biztosítása. A támogatott projektekkel szemben elvárás, hogy járuljon hozzá a munkavállalást gátló és a család, valamint a munkavégzés összehangolásából fakadó nehézségek feloldásához a közösségfejlesztés, közösségfejlesztés a szociális szövetkezet szociális, oktatási, kulturális funkciója által. A konstrukció keretében pályázni kizárólag jogerős cégbírósági bejegyzéssel rendelkező, a szövetkezetekről szóló 2006. évi X. törvény 8. §-a szerinti szociális szövetkezetek (kivéve iskolaszövetkezetek) jogosultak. A pályázaton igényelhető, vissza nem térítendő támogatás összege 20 millió és 50 millió forint között lehet. A pályázatos konstrukció keretében átjárhatóság alapján ERFA típusú tevékenységek fedezésére az elszámolható költségek összegének maximum 15%-a fordítható.

d. Pénzforgalmat kiváltó szívességi / kaláka / helyi pénz körök.

Hazánkban 1992 telén vált szélesebb körben ismertté a LETS gondolata. Néhány lelkes csoport az ökofalu-mozgalomból 1993 februárjában Szívesség Bank Találkozót szervezett Drávafokon, hogy megvitassa a kaláka körök hazai elterjesztésének lehetőségeit. 1996-ban Bernhard Oberrauch kezdeményezésére megalakult a Talentum Kör, amely nagy lendületet kapott az 1997-ben egy Máriabesnyőn szervezett konferencián. (Bernhard Oberrauch a Dél-Tirolban működő hasonló kezdeményezést vezeti, s tapasztalatait egy LETS-játék bemutatásán keresztül adta át). Azóta több mint százán léptek be a főleg Budapesten és vonzáskörzetében működő Talentum Körbe. Leginkább a kéthavonta megrendezett találkozókra történnek az "üzletkötések". 1999-ben néhány vidéki helyszínen is megindult a szervezkedés, a Nonprofit Humánszolgáltatók Szövetsége közreműködésével megalakult a Szolnoki KÖR, a Tiszaluci KÖR, Miskolci ÓraKÖR. Talentum Kör tagok közreműködésével létrejött a Gödöllői Zöld Forint Kör ill. a budapesti II. kerületben a Krajcár Kör. A helyi pénz bevezetésében példamutató a Soproni Kékfrankos.

2.3. Foglalkoztatási paktumok

Magyarországon - osztrák példa nyomán és felismerve, hogy „a foglalkoztatáspolitikai feladatai túl összetettek, a szereplők túl széles körben vannak jelen a munkaerőpiacon, emiatt összefogás nélkül nem lenne esélyünk a foglalkoztatáspolitikai feladatok megoldására” (LÁSZLÓ 2010) - 2002-től alakultak meg az első foglalkoztatási együttműködések. Az első magyar kistérségi foglalkoztatási paktum aláírására 2002. május 3-án került sor Vas megyében. A Kemenesaljai Foglalkoztatási Paktum nevet kapta. A Vas Megyei Munkaügyi Központ kezdeményezésével létrejött megállapodást a Kemenesaljai Területfejlesztési Társulás elnöke, a Vas Megyei Munkaügyi Központ igazgatója és a celldömölki munkaügyi kirendeltség vezetője írta alá, és rajtuk kívül még 55 szervezet csatlakozott.

A paktumok a PHARE és az INTERREG programok támogatásával alakultak, majd a Nemzeti Fejlesztési Terv Regionális Operatív Programjának (3.2.1. intézkedés) keretében jöttek létre, az utóbbiak munkáját az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány ROP Hálózata szakmailag is támogatta képzésekkel, tájékoztató anyagokkal, szakértőkkel.

A létrejött magyarországi foglalkoztatási paktumokban a munkaügyi szervezetek és az önkormányzatok szféra szerepvállalása meghatározó a nonprofit szektor, képzőintézmények, érdekképviseletek, vállalkozások, K+F-partnerek bevonása mellett.

A paktumok működési tapasztalatait a László Gyula által vezetett pécsi kutatócsoport tekintette át 2010-ben. (LÁSZLÓ 2010)

Összesen 47 paktumot sikerült beazonosítaniuk, melyek közül 29-et találtak folyamatosan működőnek. A legtöbb paktum a Nyugat-dunántúli Régióban alakult. Majdnem hasonló intenzitással rendelkezik az Észak-alföldi Régió. A Dél-dunántúli, a Dél - alföldi és a Észak-magyarországi Régiók mondhatók átlagosnak. A legnépesebb (népességszám: 2,8 millió fő) és legfejlettebb (GDP) Közép-Magyarországi Régióban van a legkevesebb Paktum. A 3. legfejlettebb Közép-dunántúli Régió szintén sereghajtó.

A kistérségi paktumokból létezik a legtöbb (66%), ami nem véletlen, a pályázatokat is leginkább erre a szintre figyelemmel fogalmazták meg. A legtöbb esetben a települési önkormányzat volt a kezdeményező (38%). Körülbelül azonos intenzitással (15-17%) lépett fel a regionális (vagy megyei) Munkaügyi Központ, illetve az adott térség többcélú kistérségi társulása. A civil szervezetek viszont csak kivételes esetekben váltak kezdeményezővé.

A paktumok többsége (28 paktum, 59%) formalizált együttműködésben, de önálló jogi személyiségű szervezet nélkül működik. Jellemzően egy alapító tag, gesztor szervezetén belül

működik a menedzsment. Mindösszesen 1-1 paktum (2-2%) működik önálló egyesületi, vagy gazdasági társasági formában. További 6 paktum (13%) valamilyen más szervezeti keretek között (pl. alapítványnál) működik. 5 paktum (11%) esetében nincs ilyen formalizált kerete az együttműködésnek.

Legtöbb paktumnak 26 és 50 közötti a taglétszáma. Legkisebb paktumban 4 tag van, a legnagyobb 178 taggal büszkélkedhet. A méret-struktúra nagyjából a normális eloszlást követi.

A paktumok öt alapvető tevékenysége:

- a. *Tervezés*: Paktum programterv; Közös helyzetértékelés; Javaslatok a résztvevőktől; Foglalkoztatási stratégia; Képzési stratégia.
- b. *Képzés*: A partnerek felkészítése; Találkozók; Workshopok; Konferenciák; Tanfolyamok.
- c. *Szervezés*: Partner-találkozók; Irányító testületi ülések; Kapcsolatfelvétel paktumokkal, hatóságokkal, képzőkkel stb.; Információs rendszer kiépítése; Hálózati együttműködés szervezése; Más paktumokkal való együttműködés (hazai, külföldi).
- d. *Projekt-generálás*: Benyújtott pályázatok; A Paktum által generált projektek; A Paktum által szervezett együttműködések; Vállalkozások támogatása.
- e. *Közönség-kapcsolatok*: Sajtó; Politika; Nyilvánosság, átláthatóság; Web-lap, annak frissessége, tartalma; Kiadványok, tájékoztatók, prospektusok.

A vizsgált 47 paktumból 41 rendelkezik aláírt, formalizált partnerségi megállapodással, 38 paktum készített helyzetelemzést és ugyancsak 38 esetben készült térségi, foglalkoztatási stratégia, 26 esetben bontották le munkaprogram szintjére ezeket a stratégiákat, valamint, 30 paktumnál fogalmaztak meg akció-, illetve projekt-tervet, 32 paktumnál van ügyrendje az ICS-nek.

A stratégiák között a „Foglalkoztatás növelése” a leggyakrabban megfogalmazott cél. Az ezt követő csoportba tartoznak a „Hátrányos helyzetű munkaerőpiaci csoportok támogatása”, a „Munkaerőpiaci információ és kommunikáció”, valamint a „Munkanélküliség csökkentése”. A „Gazdaság-fejlesztés” és a „Munkaerőpiaci szolgáltatások nyújtása” funkciókat viszont csak a paktumok harmada emelte ki.

Az összes paktum 79%-a jelezte, hogy működését a különböző, paktummal kapcsolatos pályázati forrásból finanszírozta vagy finanszírozza. A pályázati forrásoknak való kiszolgáltatottság hozta magával, hogy a szervezetek jelentős hányada paktumot a sok közül egy projektnek és nem az együttműködés szellemiségének és keretének; lokális koordinációnak és fejlesztésnek; a helyi problémák helyi lehetőségekre építő, a helyi közösség együttműködése által történő helyi megoldásának tartja. Az, hogy a paktum alapvetően nem az együttműködés kereteinek megteremtésére irányult, hanem azonnali formális eredmények elérésére törekedett (legyen minél több partner, megfelelő számú munkahely), ugyancsak a pályázati rendszerből következett. A pályázatok szerepét tekintve a paktumok öt jellegzetes típusát lehetett beazonosítani:

- potyautasok, akik csak az olcsó, könnyen megszerezhető pályázati forrás megszerzésére törekedtek,
- „a pályázatig paktumozók”, akik komolyan is gondolták a paktumot, de csak addig, amíg azt a pályázati forrás finanszírozza, ezt követően már érdektelenné váltak,
- a sikeres és nem sikeres kezdők, akik a pályázat nyomán kezdtek megismerkedni a partnerséggel, egy részük ebben komoly sikereket ért el, más részük nem tudta mindezt megoldani,
- az önállóan is paktumozók, akik a pályázati források nélkül is igyekeztek kialakítani a helyi partnerséget, és
- a sikeres profik, akik természetes módon éltek a pályázatok adta lehetőségekkel, ezeket felhasználták, és ezzel együtt alakítottak ki eredményes helyi partnerségeket.

Az értékelők meglátása szerint csak akkor van értelme a paktumok működtetésének, ha azt egyik oldalról a foglalkoztatáspolitikai és a helyi közösség is valóban igényli és támogatja, másik oldalról pedig maga a paktum megfelel egy minőségi követelménynek.

Az első feltételt tekintve, azaz, hogy maga a foglalkoztatáspolitikai számoló-e a paktumokkal, a kutatás eredményei alapján az értékelők egyértelmű nemmel válaszoltak. A foglalkoztatási stratégiák és akcióprogramok nem kerülnek a ROP-ok látókörébe, esetlegesen kapnak onnan támogatást. Felhívják a figyelmet arra a kettősségre, miszerint úgy, mint Európa más országaiban is, nálunk is a „kormányzati” szint volt a paktumok megalakításának elsődleges kezdeményezője, de ezt követően viszont nálunk épp az maradt el – az esetek jelentős részében – ami a paktumok lényege: a helyi kezdeményezés, összefogás, aktivitás. A paktumok jelentős részét ma is inkább a kormányzati szándék és a központi finanszírozási forrás, és nem a lokális akarat élteti. (LÁSZLÓ 2010)

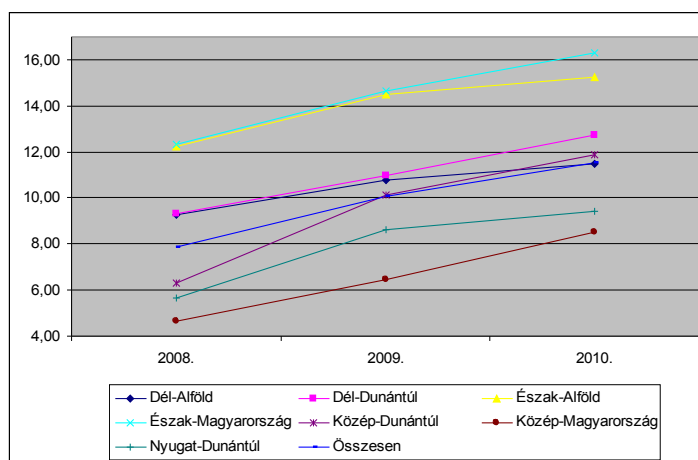

3. A foglalkoztatás Északkelet-Magyarországon kialakult helyi modelljei és azok (területi szempontokat is figyelembe vevő) értékelése

3.1. A munkanélküliség alakulása

Északkelet-Magyarország megyéiben él az országban nyilvántartott munkanélküliek kb. ¼-e, míg a foglalkoztatottaknak csupán 15%-a.

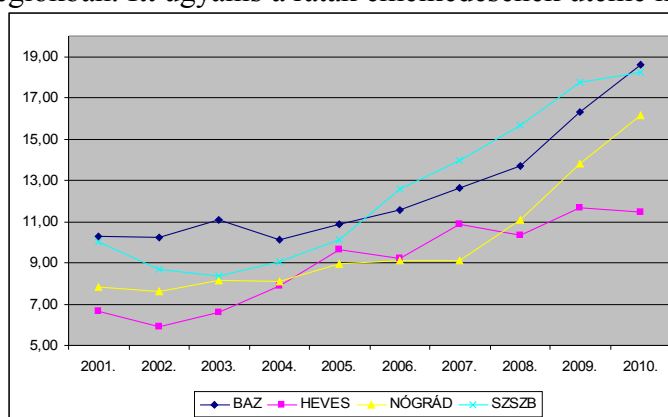
A nyilvántartott munkanélküliek aránya évek óta országosan itt a legmagasabb, a 2008-2010-es években a munkaképes korú (15-64 éves) népesség 12-16%-a. Az érintett két régió munkanélküliségi rátája másfélszerese az országos rátának.

Forrás: ÁFSZ Területi adatok (15-64 éves korosztály) www.qfsz.hu

2. ábra: A munkanélküliségi ráták régiók szerinti éves alakulása 2008 és 2010 között

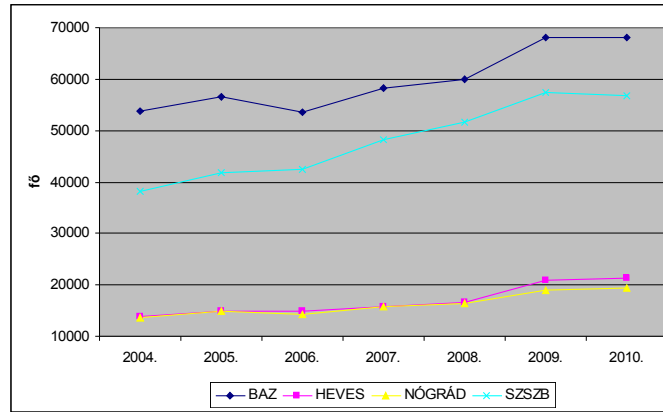
A munkanélküliség a 2001-2002 között megfigyelhető kisebb csökkenést követően, 2004-től a térség mind a négy megyéjében növekszik. A válság hatására, 2008 után a munkanélküliség növekedésének dinamikája láthatóan felgyorsult, de ez ebben a térségben kevésbé köthető a válsághoz, mint más régiókban. Itt ugyanis a ráták emelkedésének üteme már korábbról erősödik.

Forrás: ÁFSZ Éves megyei adatok (15-64 éves korosztály) www.qfsz.hu

3. ábra: A munkanélküliségi ráták megyénkénti éves alakulása 2001-2010-ig

A nyilvántartott álláskeresők havi átlagos létszámának változása még inkább mutatja, hogy a térségben a munkanélküliség gyorsabb növekedése már 2006-ban elkezdődött, amit a válság kétségkívül még tovább erősített.

Forrás: ÁFSZ: A nyilvántartott álláskeresők (munkanélküliek), a passzív ellátásban részesülők és a bejelentett álláshelyek fontosabb jellemzőinek adattára 2000. – 2011.

4. ábra: A nyilvántartott álláskeresők havi átlagos létszáma (fő) 2004 és 2010 között

A munkanélküliség térségen belüli alakulása erős összefüggést mutat a települések népességszám szerinti nagyságával. A településméret csökkenésével egyre magasabb átlagos munkanélküliségi rátákkal találkozhatunk.

8. táblázat: A munkanélküliségi ráták településméret szerinti változása (2008-2010)

népesség (fő)	települések száma	nyilvántartott álláskeresők aránya munkaképes korú népességből			változás 2008-2010 %
		2008.12.	2009.12.	2010.12.	
10 -499	226	19,74	20,51	19,94	101,03
500-999	217	18,33	19,32	18,69	101,94
1.000-2.999	303	15,28	17,02	16,69	109,26
3.000-9.999	70	12,88	14,93	14,67	113,94
10.000-29.999	17	10,19	11,58	10,93	107,29
30.000-99.999	4	9,56	12,03	11,53	120,57
100.000-	2	7,51	9,92	9,88	131,64
Mind	839	12,68	14,51	14,15	111,60

Forrás: Saját számítás az ÁFSZ Településsoros adataiból

A munkanélküliségi ráta 2008 és 2010 között minden településkategóriában nőtt, azonban a korábban relatíve jobb helyzetben lévő településcsoportokban a növekedés jóval dinamikusabb volt. A települési lejtő a munkanélküliségi rátáknak a két 100 ezer főnél népesebb városban átlagosan 30%-ot meghaladó mértékű emelkedése után is megmaradt.

A munkanélküliség mértékének a települési fejlettség szerinti csoportok szerinti, a fejlettebbektől a fejletlenebbek irányába mutató látványos emelkedése és a válság hatására differenciált, a fejlettebbeket jobban sújtó változása szintén jellemző.

9. táblázat: A munkanélküliségi ráták települési fejlettség szerinti változása (2008-2010)

Fejlettségi kategória	települések száma	nyilvántartott álláskeresők aránya munkaképes korú népességből			változás 2008-2010 %
		2008.12.	2009.12.	2010.12.	
leginkább fejletlen	112	25,99	27,14	27,15	104,46
fejletlen	246	20,09	21,33	21,14	105,24
közepesen fejlett	379	14,76	16,65	16,25	110,09
fejlett	82	10,98	12,52	11,79	107,43
leginkább fejlett	20	7,78	9,98	9,77	125,68
Mind	839	12,68	14,51	14,15	111,60

Forrás: Saját számítás az ÁFSZ Településsoros adataiból

Az ÁFSZ adatai szerint 2010. decemberében a négy megyében 1.200 ezer fő munkavállalási korú (15-64 éves) lakossal lehetett számolni. A foglalkoztatottsági ráta nem éri el az 50%-ot (48%). A 70%-os foglalkoztatottsághoz 835 ezer főnek kellene dolgoznia. Ezzel szemben kb. 560 ezer fő dolgozik és kb. 112 ezer fő a nyilvántartott álláskereső. Ha minden álláskeresőt sikerülne munkába állítani, még úgy is kb. 163 ezer főt az inaktív állományból kellene a munka világába visszavezetni, ami az összes inaktív kb. 30%-a. Ez azt jelenti, hogy a jelenlegi munkahelytömeg megtartása mellett is mintegy további 275 ezer munkahely lenne kívánatos (és még nem is a 15-74 éves korosztállyal számoltunk!) 55%-os foglalkoztatottsági követelmény mellett jóval, a nyilvántartott álláskeresők számánál is kevesebb, de még mindig kb. 88 ezer új munkahelyre lenne szükség.

A régió egészére alkalmazotthoz hasonló logikai menetet követve következtethetnénk arra, hogy a szükséges munkahelyek hogyan oszolhatnak meg az egyes települési csoportok között. Am településsorosan nem, csak kistérségekre bontva áll rendelkezésre a foglalkoztatottak és inaktívok száma. Így a települési értékekből súlyozással megalkottuk a kistérségek jellemző településméret és települési fejlettség szerinti típusait. A legnagyobb munkahelyhiány az 1-3 ezer fő közötti lakosságú és a közepes fejlettségű településekkel jellemezhető, legnagyobb elemszámú kistérségi csoportokban jelentkezik. Kisebb megcélzott foglalkoztatottsági ráta mellett ezen kategóriák súlya tovább növekszik.

A kisebb mértékű foglalkoztatottsági cél esetében is 100 munkaképes korú lakosra 7, egy településre átlagosan 105 munkahely hiányzik. A fajlagos munkahely hiány – összhangban a munkanélküliség mértékével – a kisebb és fejletlenebb települések esetében magasabb. Ugyanakkor 1 településre vetítve az 55%-os foglalkoztatottság esetén sem a nagyobb és fejlettebb települések mutatják a magasabb munkahelyigényt.

10. táblázat: Az 55%-os és a 70%-os foglalkoztatottsághoz szükséges új munkahelyek kistérség-típusonkénti megoszlása (becslés)

Kistérség-típus	Kistérségek száma	becsült munkahely-igény		a térség összes becsült munkahely-igényének %-ában		100 munkaképes lakosra jutó munkahely-igény		1 településre átlagosan jutó munkahelyigény	
		Min.	Max.	Min.	Max.	Min.	Max.	Min.	Max.
<i>Jellemző településméret</i>									
500-999	9	15747	35257	17,81	13,23	12	27	67	151
1.000-2.999	21	49263	120946	55,71	45,39	10	25	119	293
3.000-9.999	7	12917	49269	14,61	18,49	5	20	100	382
10.000-29.999	2	9099	44634	10,29	16,75	4	19	168	827
30.000-99.999	1	1398	16379	1,58	6,15	1	16	155	1820
	40	88424	266486	100,00	100,00	7	22	105	318
<i>Jellemző települési fejlettség</i>									
fejletlen	11	31380	63542	35,49	23,84	15	30	121	245
közepesen fejlett	23	43777	119858	49,51	44,98	9	24	96	263
fejlett	6	13267	83086	15,00	31,18	3	18	106	665
Mind	40	88424	266486	100,00	100,00	7	22	105	318

Minimum: 55%-os foglalkoztatottság mellett, Maximum: 70%-os foglalkoztatottság mellett
 Forrás: Saját számítás az ÁFSZ kistérségi adataiból

3.2. A foglalkoztathatóság jellemzői

Az „Út a munkához” Program előkészítéseként a régió településein is felülvizsgálták az önkormányzatok a munka világán kívül rekedt munkaképes korú lakosokat és csak azokat hagyták a szociális segélyre jogosultak sorában, akik egészségi állapotuk, gondoskodásra szoruló kisgyermekük vagy életkoruk alapján nem, vagy csökkent mértékben képesek munkavállalásra. A többiek Rendelkezésre Állási Támogatásra jogosultnak minősítették. Gyakorlatilag ez a csoport alkotta a foglalkoztatás célcsoportját: a jelenleg nem foglalkoztatott, de munkára képes munkaképes korú népességet. A RÁT-osok száma a nyilvántartott munkanélküliekének általában 40%-a. A kisvárosi és a nagyvárosi településkategóriában ennél 3%-kal kevesebb, a többi településcsoportban 3%-kal magasabb. A RÁT-osok munkanélküliekhez viszonyított aránya pedig a települési fejlettség növekedésével párhuzamosan csökken.

11. táblázat: A RÁT-ra jogosultak munkaképes korúakhoz és nyilvántartott munkanélküliekhez viszonyított arányának változása (2008-2010)

Népességszám szerinti kategória	A RÁT-ra jogosultak aránya					
	munkaképes korúakhoz viszonyítva			nyilvántartott munkanélküliekhez viszonyítva		
	2008.12.	2009.12.	2010.12.	2008.12.	2009.12.	2010.12.
10 -499	9,43	9,08	8,57	47,80	44,26	42,98
500-999	8,60	8,42	8,01	46,92	43,60	42,85
1.000-2.999	7,08	7,17	7,12	46,33	42,13	42,67
3.000-9.999	5,23	5,96	6,00	40,59	39,94	40,89
10.000-29.999	4,13	4,09	4,06	40,50	35,27	37,11
30.000-99.999	3,93	4,39	4,95	41,07	36,51	42,94
100.000-	2,68	3,12	3,68	35,73	31,48	37,26
Mind	5,49	5,74	5,82	43,31	39,54	41,12

Forrás: Saját számítás az ÁFSZ Településsoros adataiból

Települési fejlettség	A RÁT-ra jogosultak aránya					
	munkaképes korúakhoz viszonyítva			munkaképes korúakhoz viszonyítva		
	2008.12.	2008.12.	2008.12.	2008.12.	2008.12.	2008.12.
leginkább fejletlen	15,00	13,74	13,41	57,72	50,62	49,41
fejletlen	9,87	9,82	9,43	49,14	46,03	44,62
közepesen fejlett	6,58	6,88	6,86	44,58	41,29	42,19
fejlett	4,39	4,61	4,61	40,01	36,81	39,08
leginkább fejlett	2,66	3,10	3,53	34,25	31,07	36,08
Mind	5,49	5,74	5,82	43,31	39,54	41,12

Forrás: Saját számítás az ÁFSZ Településsoros adataiból

A kérdőív válaszai alapján a jelenleg a munka világából kiszorultak foglalkoztathatóságáról alkotott képet tovább árnyalhatjuk. Válaszadóink szerint a foglalkoztatás legerősebb akadálya a megbízhatóság és a munkához való kedvező hozzáállás hiánya. Legkevésbé jelent gondot az egészségi állapot. A fejlettséssel pedig leginkább a munkatapasztalat és a képzettség hiánya pótolható.

12. táblázat: A munkanélküliek foglalkoztathatóságának megítélése a kérdőívre válaszolók véleménye alapján a települések népességszám-kategóriái szerint

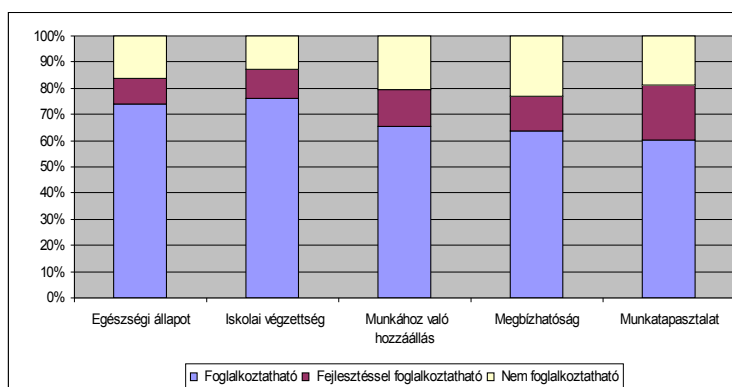
Népességszám szerinti kategória	foglalkoztatható					fejlesztéssel foglalkoztatható					nem foglalkoztatható				
	egészségi állapot	iskolai végzettség	hozzállás	megbízhatóság	munkatapasztalat	egészségi állapot	iskolai végzettség	hozzállás	megbízhatóság	munkatapasztalat	egészségi állapot	iskolai végzettség	hozzállás	megbízhatóság	munkatapasztalat
10 -499	74,0	73,5	64,3	63,9	73,4	7,3	13,8	14,3	13,4	16,5	18,7	12,7	21,4	22,8	10,1
500-999	82,1	78,9	65,0	65,5	61,9	4,0	5,8	13,4	13,5	20,2	13,1	15,3	21,6	21,0	17,9
1.000-2.999	70,2	64,0	52,0	50,0	45,2	12,4	13,5	15,9	12,2	23,3	17,5	22,5	32,1	37,8	31,5
3.000-9.999	68,0	85,9	70,6	60,3	55,1	12,0	9,0	12,3	14,8	17,8	20,0	5,1	17,1	24,9	27,0
10.000-29.999	82,5	79,0	79,9	76,7	50,0	7,0	15,8	12,9	17,2	39,3	10,6	5,2	7,2	6,1	10,7
30.000-99.999	70,0	40,0	50,0	50,0	50,0	5,0	10,0	10,0	0,0	10,0	25,0	50,0	40,0	50,0	40,0
100.000-	47,2	45,4	40,8	40,8	47,2	37,4	45,6	35,6	24,6	36,4	15,4	9,0	23,6	34,6	16,4
Mind	62,1	60,1	54,5	52,5	49,6	21,2	26,2	22,7	17,5	29,0	16,7	13,6	22,8	30,0	21,5

Forrás: Kérdőív

13. táblázat: A munkanélküliek foglalkoztathatóságának megítélése a kérdőívre válaszolók véleménye alapján a települések fejlettségi kategóriái szerint

Települési fejlettség szerinti kategória	foglalkoztatható					fejlesztéssel foglalkoztatható					nem foglalkoztatható				
	egészségi állapot	iskolai végzettség	hozzállás	megbízhatóság	munkatapasztalat	egészségi állapot	iskolai végzettség	hozzállás	megbízhatóság	munkatapasztalat	egészségi állapot	iskolai végzettség	hozzállás	megbízhatóság	munkatapasztalat
leginkább fejletlen	61,11	61,11	55,56	55,56	77,78	27,78	16,67	16,67	11,11	22,22	11,11	22,22	27,78	33,33	0,00
fejletlen	72,96	79,81	63,92	65,67	55,88	17,94	4,71	14,79	17,82	32,50	9,11	15,48	21,28	16,51	11,62
közepesen fejlett	73,28	72,80	64,77	61,92	58,28	17,27	11,05	11,09	11,00	19,35	9,45	16,15	24,14	27,09	22,37
fejlett	72,78	68,21	66,06	60,49	48,91	18,52	12,60	13,39	12,23	24,13	8,70	19,18	20,54	27,27	26,96
leginkább fejlett	48,86	47,66	42,15	41,97	47,29	15,06	43,68	34,38	24,30	35,80	36,08	8,66	23,47	33,73	16,91
Mind	62,08	60,14	54,74	52,47	50,43	16,67	26,24	22,56	17,55	28,63	21,24	13,62	22,71	29,97	20,94

Forrás: Kérdőív

Forrás: Kérdőív

5. ábra: Munkanélküliek foglalkoztathatósága

A foglalkoztathatóság megítélése a településméret szerint némiképp változik. A leginkább szembevetendő a nagyvárosok kritikussabb véleménye: a foglalkoztathatóság mértékét minden szempont alapján alacsonyabbnak, a megbízhatóság és hozzáállás hiányát pedig súlyosabbnak ítélték meg, mint a kisebb településeken. Ugyanakkor a munkaerő fejleszthetőségében való bizodalom nagyobbak bizonyult. A kisebb településeken minden szempont alapján magasabb arányban tartják foglalkoztathatónak a munkanélkülieket. Különösen az egészségi állapotot tekintve optimistábbak. A munkaerő hozzáállásának, megbízhatóságának megítélése a 3-10 ezer lakos közötti – a régió viszonyai között – nagyobbak tekinthető - települések kategóriájában a legkedvezőbb. A települési fejlettség szerint a fejlett és a legfejletlenebb kategóriákban a legalacsonyabb a foglalkoztathatóság mértéke, ám a nem foglalkoztathatók aránya is ezekben a típusokban a legalacsonyabb. Kivéve az egészségi állapotot és a megbízhatóságot, amit tekintve a válaszadók a fejlettebb településeken borúlátóbbak.

3.3. A vállalkozások foglalkoztatási kapacitása

A hiányzó (minimális esetben - 55%-os foglalkoztatási ráta mellett - 88 ezer, maximális – 70%-os foglalkoztatottsági ráta mellett – 260 ezer munkahely létrehozásában a térség vállalkozásaira csak korlátozott mértékben lehet számítani. Erre utal legalábbis a vállalkozások alacsony sűrűsége és eddigi munkahelyteremtő aktivitása.

A vállalkozások sűrűsége és foglalkoztató képessége is elmarad a többi régió értékeitől és az országos átlagoktól.

14. táblázat: A vállalkozások néhány mutatója statisztikai régiók szerint 2007-ben (db,%)

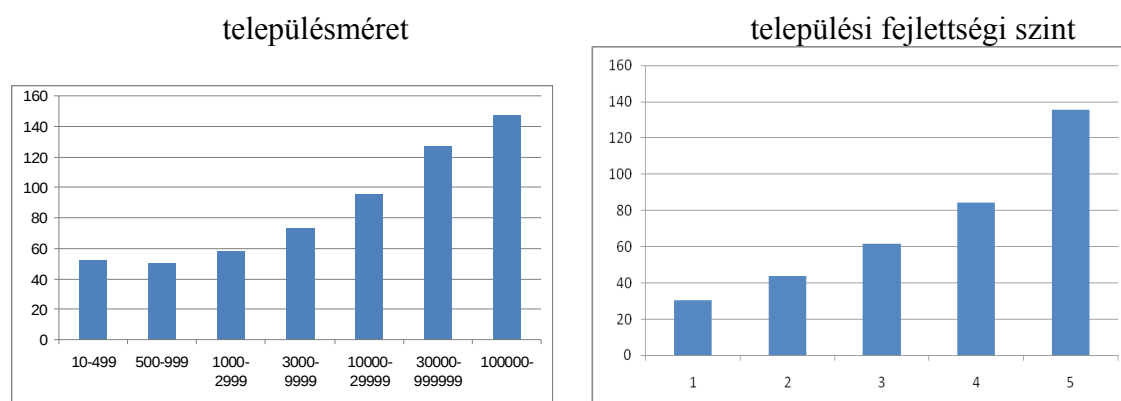
	Vállalkozás-sűrűség	Alkalmazottak aránya	Jegyzett tőke aránya*	Hozzáadott érték aránya	Árbevétel aránya	Export aránya*
Közép-Magyarország	96	45,9	64,8	59,0	56,8	45,5
Közép-Dunántúl	67	10,5	7,7	9,2	11,5	22,6
Nyugat-Dunántúl	71	9,3	6,0	8,5	8,2	14,8
Dél-Dunántúl	63	6,7	4,4	4,6	3,8	1,6
Észak-Magyarország	50	7,4	5,5	6,5	5,5	6,0
Észak-Alföld	54	10,2	6,1	6,3	7,2	5,6
Dél-Alföld	61	9,9	5,4	5,9	6,9	3,9
Átlag/összesen	70	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: A kis- és középvállalkozások fejlesztésének stratégiája 2007-2013. Éves Időközi Monitoring Jelentés 2008. év - A vállalkozások demográfiája (KSH 2006.) és az adóbevallások adatai alapján számolva

*Csak kettős könyvvitelűek. A többi oszlopban az evás és egyéni vállalkozások adatai is szerepelnek

A vállalkozások 10.000 lakosra jutó száma úgy a településméret, mint a települési fejlettségi szerinti kategóriák szerint is növekvő. A nagyobb és fejlettebb településeken a legmagasabb (145, ill. 136 db / 10.000 fő), de nem a legapróbb falvakban a legkisebb, hanem az 500-999 fős kategóriában (50db/10.000fő). A térségen belül tehát az egyes településcsoportok között közel háromszoros eltérés mutatkozik. Ez a foglalkoztatási kapacitásban is visszatükröződik.

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

6. ábra: Vállalkozássűrűség településméret és települési fejlettség szerinti alakulása (2007)

A legalább 4 főt foglalkoztató vállalkozások körében 2008 és 2010 4. negyedéve között a teljes munkaidős foglalkoztatottak száma közel 10, a nem teljes munkaidős foglalkoztatottak száma több mint 7 ezer fővel növekedett. A munkahelyek számának növekedése főként a fizikai foglalkozásúak alkalmazásának és a részmunkaidős foglalkoztatásának dinamikus (közel 10%-os és 25%-os) bővülésével magyarázható. A teljes munkaidős állások számát mindössze 3,4%-kal sikerült emelni. Ezen belül Heves és Nógrád megyében csökkenés, Szabolcs-Szatmár-Beregben pedig 7%-os emelkedés valósult meg. A szellemi foglalkozásúak alkalmazás Heves megye stagnálása kivételével a többi megyében és összesen is csökkent.

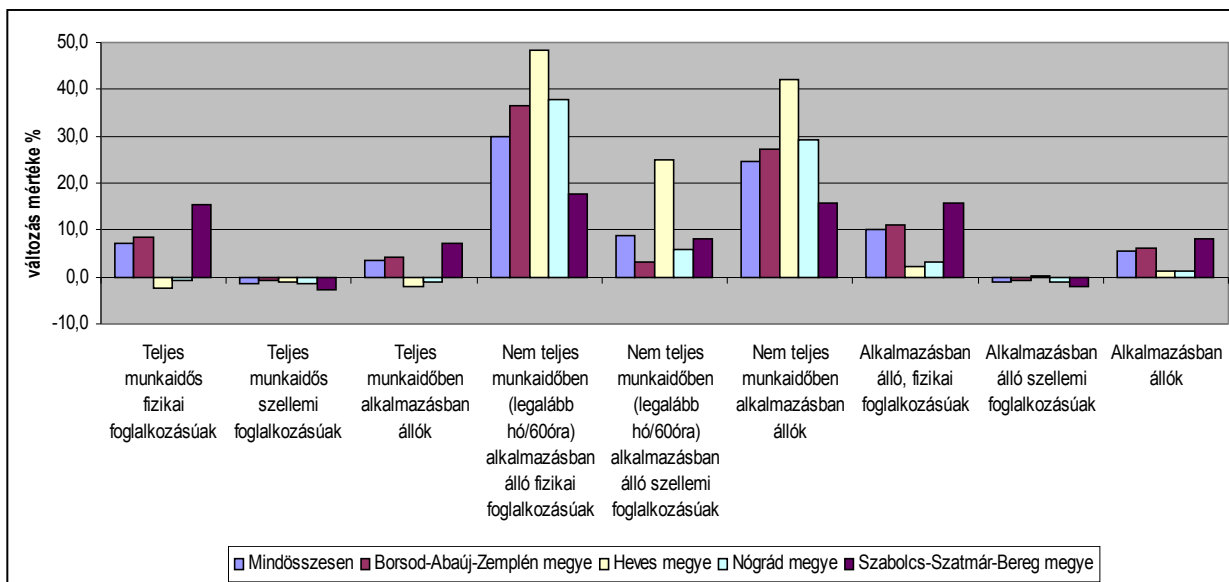
A vállalkozói szférában két év alatt megvalósult 17 ezer fős (5,4%-os) alkalmazotti létszámnövekedés üteme várhatóan nem tartható, hiszen a 2008-as mélypontról történt ez – a korábbi szintet még mindig el nem érő eredményre vezető – növekedés. Reálisan évi átlagos 2%-os munkahelybővüléssel számolhatunk. Ezzel a kívánt 70%-os foglalkoztatottság eléréséhez 20 évre lenne szükség. Más oldalról ahhoz, hogy 10 éven belül elérhető legyen a fenti foglalkoztatottság, évente a vállalkozói szférában az alkalmazotti létszám növekedésének meg kellene haladnia a 4,4%-ot. A gazdaság állapotát tekintve ilyen növekedési ütem elérése a foglalkoztatásban nem valószínű.

15. táblázat: A legalább 4 főt foglalkoztató vállalkozások foglalkoztatási kapacitásának változása 2008 és 2010 4. negyedévei között (fő)

megnevezés	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Mind
Teljes munkaidős fizikai foglalkozásúak	5636	-817	-143	7161	11837
Teljes munkaidős szellemi foglalkozásúak	-470	-264	-199	-1082	-2015
Teljes munkaidőben alkalmazásban állók	5166	-1081	-342	6079	9822

Nem teljes munkaidőben (legalább 60óra/hó) alkalmazásban álló fizikai foglalkozásúak	2672	1583	717	1817	6789
Nem teljes munkaidőben (legalább 60óra/hó) alkalmazásban álló szellemi foglalkozásúak	92	286	39	233	650
Nem teljes munkaidőben alkalmazásban állók	2764	1868	756	2050	7438
Alkalmazásban álló, fizikai foglalkozásúak létszáma	8308	767	573	8978	18626
Alkalmazásban álló szellemi foglalkozásúak	-377	21	-160	-849	-1365
Alkalmazásban állók	7931	788	413	8129	17261

Forrás: KSH T-STAR adatbázis

Forrás: Saját szerkesztés a KSH T-STAR adatbázis alapján

7. ábra: Vállalkozások foglalkoztatási kapacitásának változása 2008 és 2010 4. negyedévei között megyénként

3.4. A közfoglalkoztatás sajátosságai²²

a. TAPASZTALAT: a helyi közfoglalkoztatás²³ kezdési időpontja

A közfoglalkoztatás a régióban a kezdetektől jelen van. A vizsgált települések 40%-ában már 1997 előtt is szerveztek közfoglalkoztatás, ám ennél valamivel több esetben csak 2000 utántól emlékeznek a közfoglalkoztatás indulására. Sem a településméret, sem a települési

²² Településsoros statisztikai adataink a közfoglalkoztatásban részt vettek számára vonatkozóan 2007-re és 2008-ra állnak rendelkezésre. Az Út a munkába program azonban 2009-ben futott fel, majd folytatódott 2010-ben. Erre a két évre a kérdőíves felmérés során sikerült adatokat szereznünk. A közfoglalkoztatásban részt vettek száma mellett a megadott foglalkoztatási időintervallumok alapján teljes éves foglalkoztatásra átszámított foglalkoztatotti létszámot is meghatároztunk. Emellett – ahol tudtuk – használtuk a KSH és az ÁFSZ adatbázisát is.

²³ Jellemzően közcélú foglalkoztatás

fejlettség nem befolyásolta a helyi közfoglalkoztatás indulásának időpontját, ám a kisebb és fejletlenebb, valamint a nagyobb és fejlettebb településeken inkább jellemző a későbbi kezdés. A közepes méretű és fejlettségű települések pedig inkább hamarabb indultak.

16. táblázat: A közfoglalkoztatás kezdésének ideje a települések mérete és települési fejlettség szerint

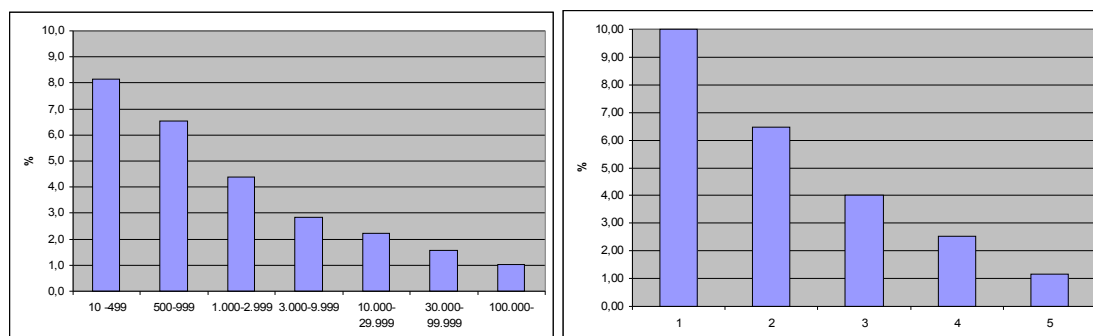
TAPASZTALAT	Közfoglalkoztatás kezdte					
Település-méret	1993 előtt	1993-1996	1997-1999	2000-2008	2009-	Végösszeg
10-499	0,0	25,0	16,7	50,0	8,3	100,0
500-999	20,8	20,8	12,5	20,8	25,0	100,0
1.000-2.999	25,0	22,2	25,0	19,4	8,3	100,0
3.000-9.999	11,8	35,3	5,9	29,4	17,6	100,0
10.000-29.999	28,6	0,0	28,6	28,6	14,3	100,0
30.000-99.999	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
100.000-	0,0	0,0	50,0	50,0	0,0	100,0
Végösszeg	18,0	22,0	18,0	28,0	14,0	100,0

TAPASZTALAT	Közfoglalkoztatás kezdte					
Fejlettségi kategória	1993 előtt	1993-1996	1997-1999	2000-2008	2009-	Végösszeg
leginkább fejletlen	0,0	0,0	50,0	50,0	0,0	100,0
fejletlen	11,1	27,8	11,1	22,2	27,8	100,0
közepesen fejlett	25,9	16,7	22,2	25,9	9,3	100,0
fejlett	11,8	41,2	5,9	29,4	11,8	100,0
leginkább fejlett	0,0	11,1	22,2	44,4	22,2	100,0
Végösszeg	18,0	22,0	18,0	28,0	14,0	100,0

b. KITERJEDÉS: a helyi közfoglalkoztatottak népességen belüli aránya

A térség egészében 2009-ben a közfoglalkoztatásban résztvevők a munkaképes korú népesség 4,8%-át, a teljes népesség 3,3%-át tették ki. (Ez utóbbi arány 2007-ben még csak 2,1% volt.)

A közfoglalkoztatás kiterjedtsége a települési méretek és a települési fejlettség szerint is egyértelmű lejtőt rajzol ki. A legkisebb és legfejletlenebb településeken akár a népesség több mint 10%-a is érintett lehet a közfoglalkoztatásban, míg a nagyobb és fejlettebb települések népességének csak alig 1%-a érintett.

Forrás: ÁFSZ adatok alapján saját szerkesztés

8. ábra: a közfoglalkoztatásban résztvevők népességen belüli aránya

A megkérdezett településeken a válaszokból kirajzolódó köz foglalkoztatotti létszámokat a munkaképes korú népesség számára vetítve, hasonló kép rajzolódik ki.

17. táblázat: A közfoglalkoztatásban résztvevők aránya a munkaképes korúakból (2009)

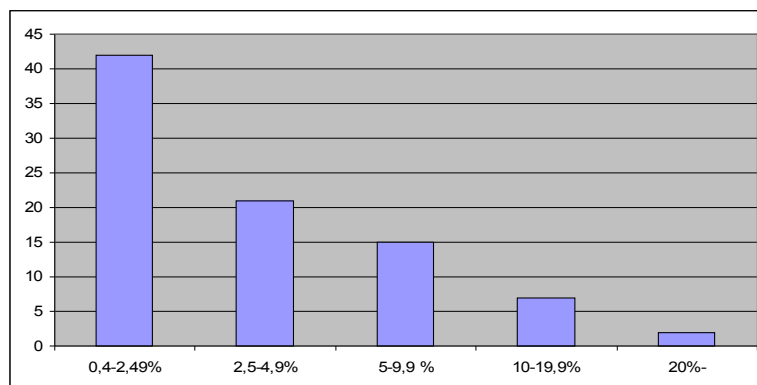
KITERJEDÉS	közfoglalkoztatásban résztvevők aránya a munkaképes korúakból					
Település-méret	10,01-20,1	5,01-10	2,51-5	1,01-2,5	1% alatt	Végösszeg
10-499	58,3	8,3	25,0	8,3	0,0	100,0
500-999	29,2	25,0	37,5	8,3	0,0	100,0
1.000-2.999	16,7	36,1	33,3	11,1	2,8	100,0
3.000-9.999	0,0	17,6	35,3	35,3	11,8	100,0
10.000-29.999	0,0	14,3	71,4	0,0	14,3	100,0
30.000-99.999	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0
100.000-	0,0	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
Végösszeg	20,0	24,0	37,0	15,0	4,0	100,0

KITERJEDÉS	közfoglalkoztatásban résztvevők aránya a munkaképes korúakból					
Fejlettségi kategória	10,01-20,1	5,01-10	2,51-5	1,01-2,5	1% alatt	Végösszeg
leginkább fejletlen	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
fejletlen	38,9	27,8	33,3	0,0	0,0	100,0
közepesen fejlett	18,5	31,5	35,2	13,0	1,9	100,0
fejlett	5,9	11,8	47,1	23,5	11,8	100,0
leginkább fejlett	0,0	0,0	44,4	44,4	11,1	100,0
Végösszeg	20,0	24,0	37,0	15,0	4,0	100,0

Forrás: kérdőíves felmérés adatai

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a közfoglalkoztatottak a legkisebb településen jelennének meg a legnagyobb létszámban. A legnagyobb méretű közfoglalkoztatás az 1000-2999 fős településkategóriában valósul meg. Az össze közfoglalkoztatott közel 2/3-a lakik a 3000 főnél kisebb településeken.

Mintánkban a közfoglalkoztatottak népességhez viszonyított arányai alapján megállapított kategóriák gyakorisága fokozatosan csökken. A 10% feletti kategóriába Forró, Vizsoly, Léh, Füzérkomlós, Krasznokvajda, Erdőbénye, Tiszamogyorós, Pácín, Regéc – településméretük alapján eltérő, de 3000 főnél kisebb települések tartoznak.

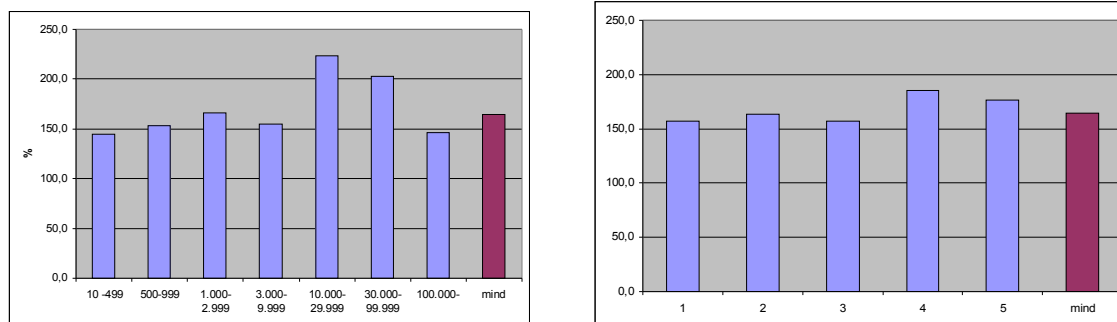

Forrás: kérdőíves megkérdezés

9. ábra: A megkérdezett települések száma a közfoglalkoztatásba bevontak népességén belüli aránya alapján

c. **BŐVÜLÉS:** a helyi közfoglalkoztatásba bevontak számának változása

2007 és 2008 között a közfoglalkoztatásban részt vevők száma alig változott, sőt 3%-kal csökkent. Ezzel szemben 2008 és 2009 között a növekedés 64%-os volt. A legnagyobb mértékű növekedés a fejlettebbnek mondható, 10 ezer lakosnál népesebb városokban következett be.

Forrás: ÁFSZ adatbázis

10. ábra: a közfoglalkoztatásban résztvevők számának változása 2008 és 2009 között

A 2009 és 2010 közötti változásokra csak kérdőíves felmérésünk adataiból következtethetünk. Eszerint jellemzően stagnálás (+/- 10%-os változás) és csökkenés volt várható. Jelentősebb bővülést fejletlen településeken terveztek.

18. táblázat: a közfoglalkoztatásban résztvevők létszámának várt változása településméret és települési fejlettség szerint 2009 és 2010 között

BŐVÜLÉS Település mérete	változás mértéke a közfoglalkoztatásban résztvevők számában					Végössze g
	-0,75- -0,5	-0,49- -0,11	-0,1- 0,09	0,10-0,99	1,0-1,4	
10-499	0,0	41,7	33,3	25,0	0,0	100,0
500-999	12,5	20,8	33,3	29,2	4,2	100,0
1.000-2.999	11,1	33,3	30,6	22,2	2,8	100,0
3.000-9.999	0,0	23,5	52,9	17,6	5,9	100,0
10.000-29.999	0,0	28,6	42,9	28,6	0,0	100,0
30.000-99.999	0,0	50,0	0,0	50,0	0,0	100,0
100.000-	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0
Végösszeg	7,0	29,0	37,0	24,0	3,0	100,0

BŐVÜLÉS Fejlettségi kategória	változás mértéke a közfoglalkoztatásban résztvevők számában					Végössze g
	-0,75- -0,5	-0,49- -0,11	-0,1- 0,09	0,10-0,99	1,0-1,4	
leginkább fejletlen	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	100,0
fejletlen	11,1	27,8	22,2	38,9	0,0	100,0
közepesen fejlett	9,3	27,8	35,2	24,1	3,7	100,0
fejlett	0,0	23,5	52,9	17,6	5,9	100,0
leginkább fejlett	0,0	33,3	55,6	11,1	0,0	100,0
Végösszeg	7,0	29,0	37,0	24,0	3,0	100,0

Forrás: kérdőíves felmérés adatai

d. **MÉLYÜLÉS:** változás a közfoglalkoztatottak teljes évre számított létszámában

Miközben az összlétszámban alig vártak változást, a különböző időszakokra alkalmazott foglalkoztatottak létszámának teljes éves foglalkoztatásra átszámított létszámadatai láthatóan növekedtek, azaz nőtt az egy foglalkoztatottra tervezett alkalmazási idő hossza. A válaszadó települések összességében valamivel tartósabb foglalkoztatást terveztek megvalósítani.

19. táblázat: a közfoglalkoztatásban résztvevők teljes évi foglalkoztatásra átszámított létszámának várt változása településméret és települési fejlettség szerint 2009 és 2010 között

MÉLYÜLÉS	változás mértéke a közfoglalkoztatás teljes évre számított létszámában					
Település-méret	-0,75- -0,5	-0,49- -0,11	-0,1-0,09	0,10-0,99	1,0-1,4	Végösszeg
10-499	0,0	41,7	33,3	16,7	8,3	100,0
500-999	16,7	25,0	20,8	29,2	8,3	100,0
1.000-2.999	5,6	25,0	38,9	25,0	5,6	100,0
3.000-9.999	5,9	17,6	17,6	35,3	23,5	100,0
10.000-29.999	0,0	28,6	14,3	57,1	0,0	100,0
30.000-99.999	0,0	50,0	0,0	50,0	0,0	100,0
100.000-	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0
Végösszeg	7,0	26,0	29,0	29,0	9,0	100,0

MÉLYÜLÉS	változás mértéke a közfoglalkoztatás teljes évre számított létszámában					
Fejlettségi kategória	-0,75- -0,5	-0,49- -0,11	-0,1-0,09	0,10-0,99	1,0-1,4	Végösszeg
leginkább fejletlen	0,0	50,0	50,0	0,0	0,0	100,0
fejletlen	11,1	27,8	27,8	27,8	5,6	100,0
közepesen fejlett	5,6	27,8	29,6	25,9	11,1	100,0
fejlett	5,9	23,5	23,5	41,2	5,9	100,0
leginkább fejlett	11,1	11,1	33,3	33,3	11,1	100,0
Végösszeg	7,0	26,0	29,0	29,0	9,0	100,0

Forrás: kérdőíves felmérés adatai

e. MÉLYSÉG: a közfoglalkoztatásban való részvétel tartóssága

A válaszok alapján az önkormányzatok törekedtek az átlagos foglalkoztatási idő növelésére, azaz a közfoglalkoztatásban egyértelműen jellemző magas fluktuáció csökkentésére. A 10 álláshelyen évente jellemzően megforduló 15-20 emberrel szemben a súlypont az 10-13 ember irányába mozdult el. Ugyanakkor a legkisebb településeken a fluktuáció növekedése, azaz az átlagos alkalmazási idő rövidülése is megfigyelhető. A települési fejlettség minden kategóriájában jelentkezik a fluktuáció növekedése és csökkenése is.

20. táblázat: Az egy közfoglalkoztatási álláshelyen évente megforduló emberek számának változása településméret és települési fejlettség szerint 2009 és 2010 között

MÉLYSÉG település- méret	Fluktuáció 2009 - 2010										
	3-		2-3		1,5-2		1,33-1,5		1-1,33		Végösszeg
10-499	0,0	8,3	25,0	25,0	25,0	8,3	41,7	16,7	8,3	41,7	100,0
500-999	16,7	29,2	33,3	12,5	20,8	16,7	16,7	20,8	12,5	20,8	100,0
1.000-2.999	8,3	5,6	25,0	19,4	52,8	52,8	5,6	5,6	8,3	16,7	100,0
3.000-9.999	0,0	5,9	41,2	17,6	23,5	29,4	17,6	17,6	17,6	29,4	100,0
10.000-29.999	0,0	0,0	14,3	0,0	71,4	71,4	0,0	0,0	14,3	28,6	100,0
30.000-99.999	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	50,0	0,0	50,0	100,0	100,0
100.000-	0,0	0,0	0,0	0,0	50,0	50,0	50,0	0,0	0,0	50,0	100,0
Végösszeg	7,0	11,0	28,0	16,0	37,0	35,0	16,0	12,0	12,0	26,0	100,0

MÉLYSÉG Fejlettségi kategória	Fluktuáció 2009										
	3-		2-3		1,5-2		1,33-1,5		1-1,33		Vég- összeg
leginkább fejletlen	0,0	0,0	50,0	50,0	50,0	0,0	0,0	50,0	0,0	0,0	100,0
fejletlen	11,1	16,7	11,1	5,6	27,8	22,2	27,8	11,1	22,2	44,4	100,0
közepesen fejlett	9,3	11,1	29,6	18,5	44,4	40,7	11,1	14,8	5,6	14,8	100,0
fejlett	0,0	5,9	29,4	17,6	35,3	41,2	17,6	5,9	17,6	29,4	100,0
leginkább fejlett	0,0	11,1	44,4	11,1	11,1	22,2	22,2	0,0	22,2	55,6	100,0
Végösszeg	7,0	11,0	28,0	16,0	37,0	35,0	16,0	12,0	12,0	26,0	100,0

Forrás: kérdőíves felmérés adatai

A közfoglalkoztatás átlagos időtartama 2009-ben megközelítette a 8 hónapot és ehhez képest a következő évre +/- fél hónapos változást jeleztek.

21. táblázat: A közfoglalkoztatás időtartamának várt változása településméret és települési fejlettség szerint 2009 és 2010 között

Település mérete	Változás az időben					
	0,5 hónapnál nagyobb csökkenés	+/- 0,5 hónap között	0,5-1,4 hónap növekedés	1,5-3,9 hónap növekedés	4 hónap és több növekedés	Végösszeg
10-499	16,7	41,7	16,7	25,0	0,0	100,0
500-999	20,8	37,5	12,5	25,0	4,2	100,0
1.000-2.999	11,1	50,0	25,0	13,9	0,0	100,0
3.000-9.999	17,6	47,1	17,6	11,8	5,9	100,0
10.000-29.999	42,9	28,6	0,0	28,6	0,0	100,0
30.000-99.999	0,0	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0
100.000-	0,0	50,0	50,0	0,0	0,0	100,0
Végösszeg	17,0	43,0	20,0	18,0	2,0	100,0

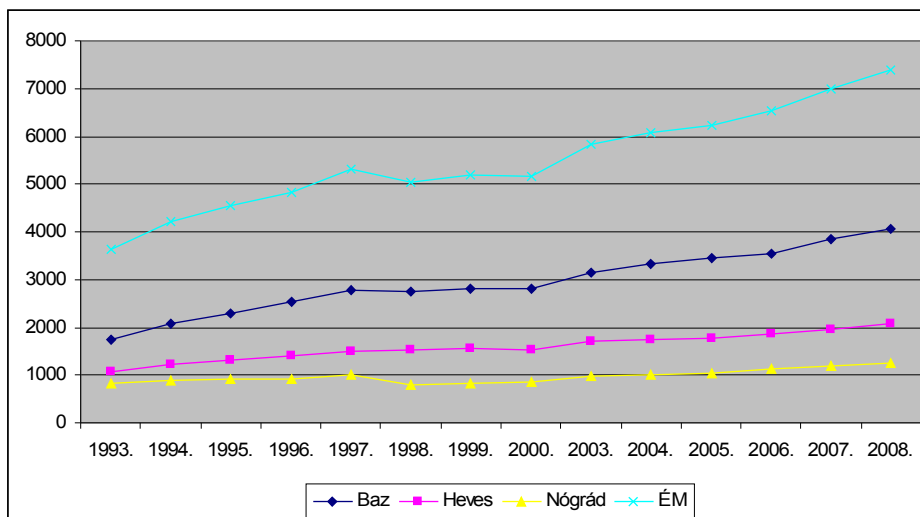
Fejlettségi kategória	Változás az időben					Végösszeg
	0,5 hónapnál nagyobb csökkenés	+/- 0,5 hónap között	0,5-1,4 hónap növekedés	1,5-3,9 hónap növekedés	4 hónap és több növekedés	
leginkább fejletlen	0,0	50,0	0,0	50,0	0,0	100,0
fejletlen	16,7	44,4	11,1	22,2	5,6	100,0
közepesen fejlett	14,8	48,1	20,4	16,7	0,0	100,0
fejlett	29,4	35,3	17,6	17,6	0,0	100,0
leginkább fejlett	11,1	22,2	44,4	11,1	11,1	100,0
Végösszeg	17,0	43,0	20,0	18,0	2,0	100,0

Forrás: kérdőíves felmérés adatai

3.5. A szociális gazdaságra utaló kezdeményezések

A szociális gazdaság megjelenésének alapfeltétele a non-profit, ill. civil szervezetek jelenléte.²⁴

A rendszerváltást követően az Észak-magyarországi régió mindhárom megyéjében és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében is fokozódó tempóban alakultak meg a civil szervezetek.²⁵ 1998 és 2002 között a szervezetek számának növekedése megtorpant, majd 2003 után ismét dinamikus növekedés következett be. A növekedés üteme azonban a régióban elmaradt az országostól. Így az ezer lakosra jutó szervezetek száma az időszak végére csak Heves megyében érte el az országos átlagot. A szervezeti sűrűség a régió egészében (6 szervezet/1000 lakos) és különösen Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (5,8 szervezet/1000 lakos) az országos átlagnál (6,5 szervezet/1000 lakos) kisebb.

Forrás: KSH

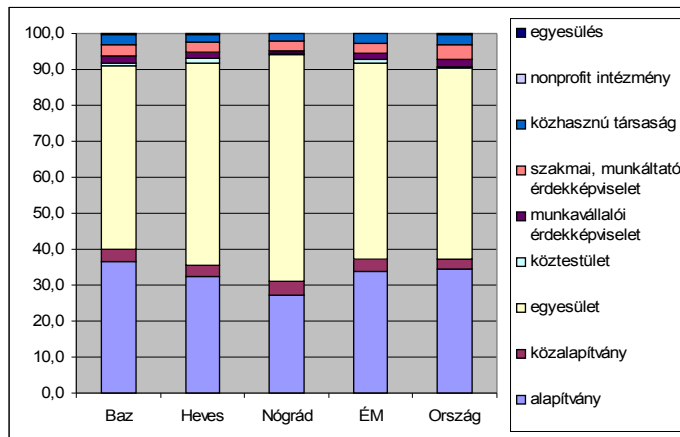
11. ábra: A civil szervezetek számának változása Észak-Magyarország megyéiben 1993 és 2008 között.

²⁴ A non-profit és civil szervezetek közötti értelmezésbeli különbségeket itt nem tárgyaljuk, a két fogalmat szinonimaként kezeljük.

²⁵ A továbbiakban az adatok és megállapítások Észak-Magyarország megyéinek civil szervezeteire vonatkoznak.

A régiós szinten összesen 7389 szervezet közel fele rendelkezik magánszemély tagokkal. A szervezetek átlagos taglétszáma 70 fő körüli (kevesebb, mint két évvel korábban) és összességében 308 ezer főt, a régió lakosságának közel ¼-ét tömörítik. A szervezettség a legmagasabb Heves megyében, ahol a lakosság több mint 30%-a tag valamilyen civil szervezetben, de még itt sem éri el a lefedettség az országos 43,6%-os átlagot.

A klasszikus civil szervezetek a régióban működő non-profit szervezetek 88,5%-át teszik ki. Az országos arányoknál valamivel több alapítvány és kevesebb társas non-profit szervezet jött létre. Közalapítványok és köztisztviselők az országos átlagot meghaladó, míg egyesületek és non-profit vállalkozások annál kisebb arányban vannak jelen.

Forrás: KSH

12. ábra: A civil szervezetek szervezeti forma szerinti megoszlása Észak-Magyarország megyéiben 2008-ban

Az országos átlagnál valamivel nagyobb arányt képviselnek a közhasznú (47,7%) és a kiemelten közhasznú (5,7%) szervezetek.

A KSH 2009-es adatai alapján 2009 év végén a vizsgált négy megyében mindössze 28 olyan település volt, ahol semmilyen non-profit szervezetet sem regisztráltak. Közülük 23 aprófalú. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az aprófalvakban kisebb gyakorisággal fordulnának elő a non-profit szervezetek. Sőt a 10 ezer lakosra jutó számuk alapján a kistelepülések a legnagyobb városokkal veszik fel a versenyt. A legkisebb mértékű a szerveződés az 1000-2999 fős településkategóriában.

22. táblázat: A non-profit szervezetek kiépültsége településméret szerint 2009-ben

Település méretkategória	Települések száma összesen	Regisztrált non-profit szervezetek száma (db)					
		0	1-50	51-100	101-200	200-	10 ezer lakosra
10-499	226	23	29	63	75	36	105
500-999	217	5	63	107	41	1	76
1.000-2.999	303		132	158	13		56
3.000-9.999	70		39	28	3		58
10.000-29.999	17		3	13	1		66
30.000-99.999	4			2	2		106
100.000-	2			2			97
Végösszeg	839	28	266	373	135	37	72

Forrás: KSH

A települési fejlettségi index és a non-profit szervezetek elterjedtsége között összefüggés nem mutatható ki. Minden fejlettségi csoportban hasonló, csupán a legfejlettebb csoportban sűrűbb és a közepes fejlettségi csoportban ritkább a non-profit szervezetek kiépültsége.

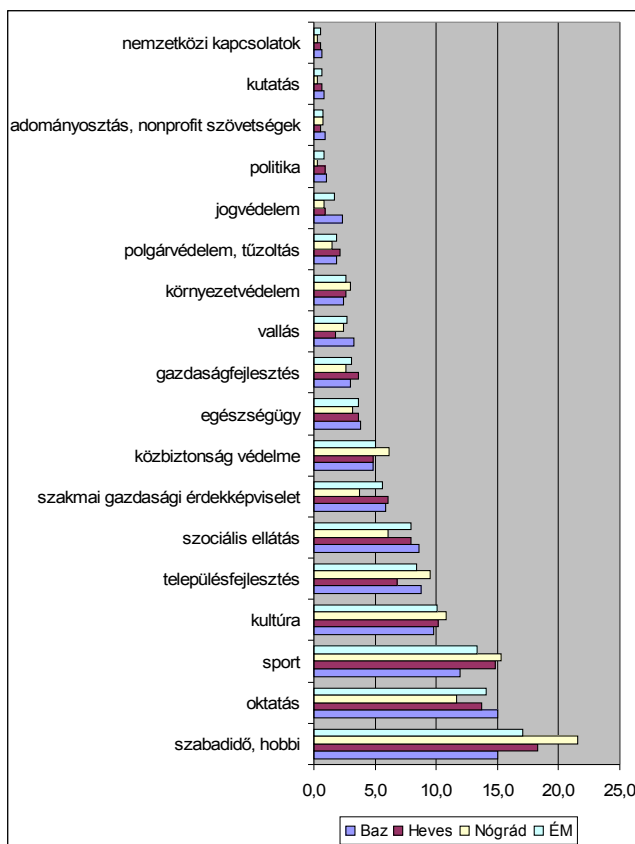
23. táblázat: A non-profit szervezetek kiépültsége települési fejlettség szerint 2009-ben

Fejlettségi kategória	Települések száma összesen	Regisztrált non-profit szervezetek száma (db)					
		0	1-50	51-100	101-200	200-	10 ezer lakosra
leginkább fejletlen	112	11	29	37	26	9	66
fejletlen	246	8	87	94	41	16	59
közepesen fejlett	379	8	131	181	51	8	57
fejlett	82		18	47	13	4	69
leginkább fejlett	20	1	1	14	4		97
Végösszeg	839	28	266	373	135	37	72

Forrás: KSH

A térségben regisztrált összesen mintegy 13 ezer non-profit szervezetből természetesen nem mindegyik jöhet szóba foglalkoztatási szempontból.

A szervezetek tevékenységi körét tekintve a településfejlesztési, gazdaságfejlesztési, oktatási, közbiztonsági, a sport, valamint Borsod-Abaúj-Zemplén megyét kivéve a polgár és tűzvédelmi, BAZ megyében pedig a vallási és jogvédelmi szervezetek fordulnak elő nagyobb arányban.

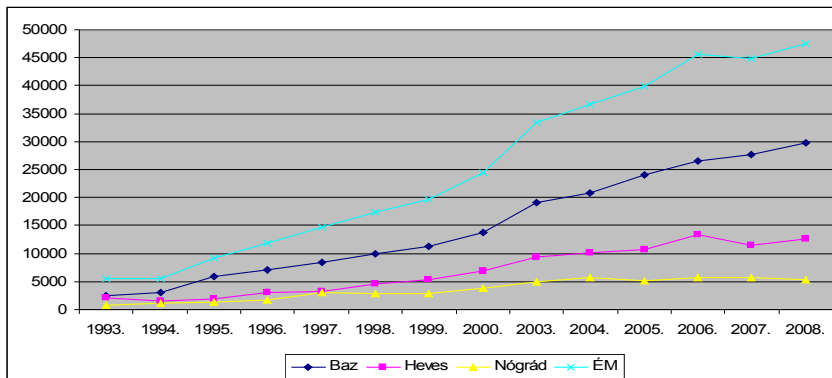

Forrás: KSH

13. ábra: A civil szervezetek tevékenységi körük szerinti összetétele Észak-Magyarország megyéiben 2008-ban

A civil szervezetek lokális jellegét jól mutatja, hogy a szervezetek több mint fele települési, és közel 30%-a térségi, regionális hatókörű. Az országos és nemzetközi szervezetek a régió összes non-profit szervezeteinek 7%-át alkotják.

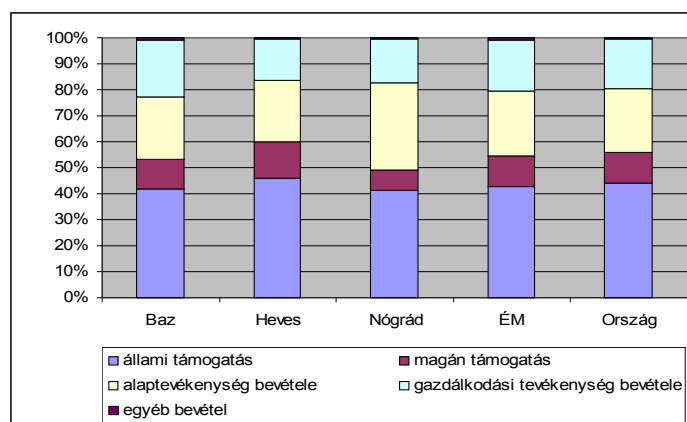
A non-profit szervezetek egyre jelentősebb gazdasági erőt is képviselnek. Az Észak-Magyarországra vonatkozó adatok alapján a szervezetek 90%-a aktív és valamilyen pénzbevétellel rendelkezik, 3,7%-uk azonban kiadással nem rendelkezik, 8%-uk pedig pénz nélkül működik. A régióban a non-profit szervezetek összesen 47,5 milliárd Ft bevételt tudhattak magukénak 2008-ban. Egy szervezetnek átlagosan 7,1 millió Ft bevétele volt. 2006-ig a bevételek a szervezetek számánál dinamikusabban és kiegyenlítettebben növekedtek, majd 2006 után a pénzügyi források szűkülése tapasztalható.

Forrás: KSH

14. ábra: A non-profit szervezetek bevételeinek változása 1993 és 2008 között

A bevételek legnagyobb, 40%-ot meghaladó része állami támogatásokból származik. 25% az alaptevékenységekből származó bevételek aránya és közel 20% gazdálkodási tevékenységekből származik. A pályázatból származó bevételek meghaladták 2008-ban a 9 milliárd Ft-ot, ami a teljes bevételek 12,6%-ának felelt meg. A pályázati eredményesség a régió megyéiben magasabb az országos átlagnál. A civilek 2006-ban még Heves megyében bizonyulnak az államtól leginkább függetlennek. Ebben a megyében volt a legmagasabb az alaptevékenységből származó bevételek aránya és az egy szervezetre jutó adományok összege is (724 ezer Ft/szervezet). A másik két megyében az adománygyűjtés kisebb jelentőségű volt (500 ezer Ft/szervezet alatt), különösen az országos átlagértékekhez (19 millió Ft/szervezet) viszonyítottan. 2008-ra azonban ebben a megyében is az állami támogatások és pályázatok határozták meg a pénzügyi háttérrel.

Forrás: KSH

15. ábra: A non-profit szervezetek bevételeinek bevételi források szerinti megoszlása 2008-ban

A foglalkoztatásban a non-profit szervezetek szerepvállalása egyelőre Észak-Magyarországon is elmarad a lehetőségektől. A szervezetek 12%-a alkalmaz fizetett munkaerőt. Am még így is, a régió non-profit szervezetei összesen több mint 6 ezer főt alkalmaztak és 40 ezer fő önkéntest vontak be 2008-ban. A foglalkoztatás azonban 2006-hoz képest több mint 1/3-ával visszaesett. (A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyével bővített térségben a non-profit szektorban alkalmazottak száma 2008-ban meghaladta a 10 ezer főt.)

A foglalkoztatottak éves átlagbére elmarad a más ágazatokban szokásostól és az országos átlagtól is. A non-profit szervezetekben fizetésért dolgozók 2006-ban még Heves megyében, majd 2008-ban Borsod-Abaúj-Zemplénben érték el a legmagasabb éves átlagjövedelmet

Az önkéntesek által elvégzett munka 2500 fő foglalkoztatott munkájával és a becslések szerint 4,4 milliárd Ft értékű munkával volt egyenértékű 2006-ban.

A civil szervezeteket a minden megyében működő Civil szolgáltató Hálózat segíti. BAZ megyében a Szikra Alapítvány az Önkéntesek Munkájának Támogatására (Miskolc), Heves megyében az Életfa Környezetvédő Szövetség (Eger) és Nógrád megyében a Mozgáskorlátozottak Egymást Segítők Egyesülete (Salgótarján) látja el ezt a feladatot.

A szociális gazdasághoz kapcsolható, foglalkoztatási jellegű kezdeményezések közül a szociális földprogramok, a szociális szövetkezetek jelenlétét, a 2007-2010 időszakban non-profit szervezetek által beadott foglalkoztatási célú OFA pályázatokat és a ROP 3.2.2 Intézkedéséhez kapcsolódó foglalkoztatási projekteket vizsgáltuk. E tekintetben a térség 159 településén (19%-ában) volt valamilyen kezdeményezés. Azaz a települések 4/5-ében ilyen törekvéssel nem találkoztunk. A szociális gazdaság projektjeinek megjelenésében a már megszokott települési lejtő nem érvényesül. A legkevésbé az 1000-2999 fős települések csoportjában jellemzők ezek az alternatív foglalkoztatási formák. Ennél a kistelepülések körében is nagyobb, a régiós átlagot elérő gyakorisággal vannak jelen szociális gazdaság kezdeményezései. A nagyobb városok közel felében található valamilyen szociális gazdaság irányába mutató kezdeményezés.

24. táblázat: A szociális gazdaság irányába mutató foglalkoztatási kezdeményezése elterjedtsége a régió településein a települések mérete szerint

Település méretkategória	Szociális gazdaság irányába mutató kezdeményezésekkel rendelkező települések száma				1-3	
	0	1	2	3	összesen	Településkat egórián belüli aránya a
10-499	183	39	4		43	19,03
500-999	173	43	1		44	20,28
1.000-2.999	261	34	8		42	13,86
3.000-9.999	52	14	3	1	18	25,71
10.000-29.999	9	7		1	8	47,06
30.000-99.999	2	2			2	50,00
100.000-			1	1	2	100,00
Végösszeg	680	139	17	3	159	18,95

Forrás: OFA, Népjóléti Forrásközpont, NFÜ, Szociális Szövetkezetek Szövetsége

Fejlettségi kategória	Szociális gazdaság irányába mutató kezdeményezésekkel rendelkező települések száma					Településkategórián belüli aránya a
	0	1	2	3	1-3 összesen	
leginkább fejletlen	91	18	3		21	18,8
fejletlen	199	42	4	1	47	19,1
közepesen fejlett	313	61	5		66	17,4
fejlett	67	11	3	1	15	18,3
leginkább fejlett	10	7	2	1	10	50,0
Végösszeg	680	139	17	3	159	19,0

Forrás: OFA, Népjóléti Forrásközpont, NFÜ, Szociális Szövetkezetek Szövetsége

A települési fejlettségi csoportok közül csupán a legfejlettebbnek minősülő 20 település emelkedik ki, ahol a települések 50%-ában található valamilyen, a szociális gazdaság irányába mutató kezdeményezés. A többi fejlettségi kategóriában – beleértve a legfejletlenebb 112 települést is – a kezdeményezések gyakorisága közel azonos, a régiós átlaghoz közeli 18-19%.

25. táblázat: A szociális gazdaság irányába mutató kezdeményezések a települések mérete szerint

Település méret-kategória	Szociális földprogram a településen	Szociális szövetkezet a településen	OFA Pályázat a településen	ROP Szociális gazdaság projekt a településen
10-499	40	1	3	3
500-999	39	6	1	
1.000-2.999	28	16	6	2
3.000-9.999	8	4	8	3
10.000-29.999	1	3	5	1
30.000-99.999			2	
100.000-		2	2	1
Végösszeg	116	32	27	10

Forrás: OFA, Népjóléti Forrásközpont, NFÜ, Szociális Szövetkezetek Szövetsége

A szociális földprogramok a térség legalább 116 településén működnek. A vizsgált formák közül ez a legelterjedtebb. Jellemzően a kistelepülések hátrányos helyzetű lakosainak megélhetését segítő program. A tapasztalatok szerint a szociális földprogramokban résztvevők ellátórendszerben tartásához majd mindegyik településen hozzájárul az a körülmény, hogy a szűkebb-tágabb környezetben nincs egyetlen olyan gazdasági szereplő sem, mely képes lenne számottevő mértékben növelni foglalkoztatottak számát. Mivel a földprogramban megedződő termelőknek valójában nincs hová kiáramlania, az eredetileg gondoskodó önkormányzatok kénytelenek vállalkozó önkormányzatokká válni, s más lehetőség híján a támogatott foglalkoztatás lehetőségei között lavírozva igyekeznek munkaalkalmat biztosítani az alacsony jövedelmi viszonyok között élő népesség számára. Mivel azonban a támogatott foglalkoztatás lehetőségei korlátozottak, az alulfejlett gazdasági környezetben az önkormányzatok a szociális gazdaság megteremtésével, kht., szövetkezet alapításával igyekeznek a helyi foglalkoztatás lehetőségeit bővíteni. (CSOBA 2006)

A foglalkoztatási funkció mellett nem elhanyagolható a szociális földprogramok szerepe a vidéki gazdaságából hiányzó szolgáltatások megteremtésében sem. Mindemellett

kétségtelen tény, hogy egy-egy szociális földprogram eredményességét, sikereit, életképességét alapvetően meghatározza, hogy a keretében végzett tevékenység illeszkedik-e a piac rendszeréhez, figyelembe veszi-e a keresleti viszonyok változásait, lépéseket tesz-e a potenciális piaci szereplők bevonására. Ugyanakkor a szociális földprogram sikere elválaszthatatlan a településvezetés, a polgármester és az iránta lojális képviselőtestület társadalmi egyenlőtlenségekkel kapcsolatos szemléletétől, szegénységkezelési stratégiájától. Ahol a szegénység nem magánügy, ahol a leszakadók sorsáról való gondolkodás nemcsak kevesek kötelezettsége, hanem a faluközösség ügye, ahol a rászorultság megítélése nem erkölcsi megfontolás tárgya vagy a helyi hatalmi viszonyok fenntartásának eszköze, csak ott lehet eredménye a drámai méreteket öltő vidéki szegénység mérséklését célzó jóléti programoknak. (RÁCZ 2009)

Szociális szövetkezetből 32 található a térségben. Ezeknek közel fele kapott megalakulásához, illetve működéséhez kormányzati támogatást. Tevékenységi köreik között jellemzően a mezőgazdálkodáshoz, a településüzemeltetéséhez, a szociális gondoskodáshoz és informatikai – kulturális szervezőmunkához kapcsolódó feladatok szerepelnek. Már ez is mutatja szoros kapcsolatukat a helyi önkormányzatokkal. Tapasztalatokról még alig tudunk beszámolni. Esettanulmányaink helyszínein egy támogatásban nem részesülő (Vizsoly) és egy támogatott (Emőd) szociális szövetkezeti kezdeményezésekkel találkoztunk. Az utóbbi fő profiljai a kert és telek karbantartás, fakivágás, tűzifa árusítás, sír gondozás, karbantartás.

Non-profit foglalkoztatási projektekből a térségben 2007 és 2010 között legalább 37 futott. Ezek közül is kiemelhető a ROP 3.2.2. intézkedés keretében futó hét program. Ezek kettő kivételével kistérségi léptékben szerveződtek, így az érintett települések száma az 50-hez közelít, a foglalkoztatottak száma pedig meghaladja a 150-et. A rövid támogatási időszak, a piaci feltételek romlása, ill. a konstrukció „piacellenessége” következtében sajnos ezek a projektek nem tudtak maradandó közösségi vállalkozásokat létrehozni.

26. táblázat: A ROP 3.2.2. Nonprofit foglalkoztatási projektek megvalósítása a szociális gazdaságban intézkedés (2004-06) keretében támogatott projektek

"BÁRKA" Közhasznú Egyesület	Miskolc	A Miskolci Tanoda szolgáltatásainak bővítése munkanélküli pedagógusok munkába helyezésével	23 200 406
Csereháti Településszövetség	Becskeháza	Csereháti szociális szolgáltató hálózat	144 259 800
Csereháti Településszövetség	Gagyvendégi	Kézműves hagyományok újjáélesztése a Csereháton munkanélküliek bevonásával	111 602 150
Hegyközi Területfejlesztési Szövetség	Füzérkomlós	"ÉLŐ HAGYOMÁNY", kézműves mesterek és műhelyeik a Zempléni -Hegyközben	147 374 990
Putnok Város Önkormányzata	Putnok	"Kitörési pont!" - Helyi foglalkoztatási kezdeményezés Putnok térségében	146 007 225
Zemplénért Civil Szervezetek Szövetsége	Sátoraljaújhely	"Szociális szolgáltatás indítása Sátoraljaújhelyen hátrányos helyzetűek foglalkoztatásával"	85 403 070
Bereg Térségi Fejlesztési Társulat	Vásárosnamény	Vásárosnaményi kistérség összefogása a foglalkoztatási helyzet javítására	146 486 837

Forrás: NFÜ honlapja

Foglalkoztatási paktumból (kistérségi szinten) összesen 18 db működik a térségben. Szembetűnő, hogy Heves megyében csak egyetlen kistérségi foglalkoztatási paktum jött létre. (Emellett a Heves Megyei Munkaügyi Központ az Észak-magyarországi Regionális Foglalkoztatási Paktumban tag.) A térségben működő paktumok sokszínűek, mindazonáltal csak töredékük tölti be a foglalkoztatáspolitikai kistérségi koordinátorának, a helyi kezdeményezések összefogójának szerepét. Esettanulmányaink alapján jó példaként emelhető ki a Pásztói Kistérség Foglalkoztatási Paktuma, mely az elmúlt időszakban a kistérségi foglalkoztatás valódi szereplőjévé vált és közreműködésükkel több mint 100 ember jutott munkához, valamint 12 db foglalkoztatást megőrző, vagy bővítő pályázatot írtak a térség vállalkozói számára, minek eredményei most érnek be. A legfontosabb eredményüknek azonban azt tartják, hogy sikerült a térségen belül párbeszédet, együttgondolkodást elindítani. Ugyanakkor a szintén esettanulmányainkban megjelenő szikszói, edelényi, sátoraljaújhelyi paktumok aktivitása gyenge, valós foglalkoztatási hatással nem rendelkeznek.

27. táblázat: *Kistérségi foglalkoztatási paktumok a térségben*

<i>Paktum megnevezése</i>	<i>megye</i>
Partnerségi együttműködés Abaúj foglalkoztatási helyzetének javítása érdekében. Encs Kistérség Foglalkoztatási Paktum	BAZ
Edelényi Kistérség Foglalkoztatási Paktum	BAZ
Mezőkövesdi Kistérség Foglalkoztatási Paktum	BAZ
Sátoraljaújhelyi Kistérség Foglalkoztatási Paktum	BAZ
Szikszói Kistérség Foglalkoztatási Paktum	BAZ
Füzesabony Foglalkoztatási Paktum	HEVES
Balassagyarmati Kistérség Foglalkoztatási Paktum	Nógrád
Bátonyterenyei Kistérség Foglalkoztatási Paktum	Nógrád
Pásztói Kistérség Foglalkoztatási Paktum	Nógrád
Rétsági Kistérség Foglalkoztatási Paktum	Nógrád
Salgótarjáni Kistérség Foglalkoztatási Paktum	Nógrád
Szécsényi Kistérség Foglalkoztatási Paktum	Nógrád
Nógrád Megyei Roma Foglalkoztatási Paktum	Nógrád
Szamosköz Foglalkoztatási Paktuma, Penyige Önkormányzat	SZSZB
Foglalkoztatási Paktum Beszterec, Gávavencsellő, Paszab, Tiszabercel	SZSZB
Foglalkoztatási stratégia kidolgozása Nyírbéltek, Encsencs, Penészlek és Ömböly településeken	SZSZB
Tiszavasvári Kistérségi Foglalkoztatási Paktum	SZSZB
Fehérgyarmati Kistérség Foglalkoztatási Paktum	SZSZB

Forrás: OFA

3.6. A helyi foglalkoztatás diverzitása

A közfoglalkoztatást helyben szervező önkormányzatok látókörébe a foglalkoztatási feladatok elvégzésére is alkalmas civil szervezetek csak kevésbé kerültek be. A helyi foglalkoztatás kizárólag a helyi önkormányzat feladataként jelenik meg a megkérdezett 100 település több mint fele (55%) esetében. Az önkormányzat mellett önkormányzati társulás is megjelenik a foglalkoztatás szervezésében az esetek 28%-ában és civil jelenlét is kimutatható 17%-uknál. (Ez az arány összhangban van a teljes térségre kalkulált értékkel.) A kistelepülések és a nagyvárosok esetében itt is nagyobb gyakorisággal találkozhatunk.

28. táblázat: A helyi foglalkoztatás diverzitása a települések mérete szerint

Település-méret	csak önkormányzat	max. 19 főig társulás is	legalább 20 fő társulásban	Legalább egy civil	legalább kétféle civil	Civil jelenlét gyakorisága
10-499	50,0	25,0	0,0	16,7	8,3	100,0
500-999	66,7	12,5	8,3	8,3	4,2	100,0
1.000-2.999	63,9	22,2	0,0	13,9	0,0	100,0
3.000-9.999	47,1	11,8	23,5	11,8	5,9	100,0
10.000-29.999	14,3	0,0	71,4	14,3	0,0	100,0
30.000-99.999	50,0	0,0	50,0	0,0	0,0	100,0
100.000-	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0	100,0
Végösszeg	55,0	16,0	12,0	12,0	5,0	100,0

Forrás: Kérdőív

A települési fejlettség a helyi foglalkoztatás diverzitását annyiban határozza meg, hogy a fejlettebb települések körében inkább jellemző a helyi önkormányzaton kívüli szereplők megjelenése. A leginkább „egyszínű”, csak a helyi önkormányzatokra épülő a foglalkoztatás a közepes fejlettségű települési csoportban.

30. táblázat: A helyi foglalkoztatás diverzitása a települések fejlettsége szerint

Fejlettségi kategória	csak önkormányzat	max. 19 főig társulás is	legalább 20 fő társulásban	Legalább egy civil	legalább kétféle civil	Civil jelenlét gyakorisága
leginkább fejletlen	50,0	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0
fejletlen	66,7	16,7	0,0	11,1	5,6	16,7
közepesen fejlett	59,3	20,4	5,6	13,0	1,9	14,8
fejlett	41,2	5,9	35,3	11,8	5,9	17,6
leginkább fejlett	33,3	0,0	33,3	11,1	22,2	33,3
Végösszeg	55,0	16,0	12,0	12,0	5,0	17,0

Forrás: Kérdőív

A foglalkoztatási modellek - azaz a különböző szektorok részesedése és stratégiái a helyi foglalkoztatásban - eltérőek. A begyűjtött adatok alapján, empirikus vizsgálataink (100 db település kérdőíves megkérdezése és 10 esettanulmány) eredményeivel megerősítve az alábbi helyi foglalkoztatási modellek rajzolódottak ki.

- A. Viszonylag erős foglalkoztató kapacitás az elsődleges munkaerőpiacon és ezt kiegészítő szerényebb közfoglalkoztatás: Minél nagyobb egy település, annál valószínűbb ez a megoldás. Az ebbe a csoportba tartozó települések több mint fele relatíve alacsonyabb munkanélküliségi mutatóval rendelkezik. Biztató, hogy a térség településeinek közel fele tartozik ebbe, a „normálshoz közeli” állapotot mutató csoportba. A hiányzó munkahelyek létrehozásában itt a többiekhez képest nagyobb súllyal lehet a vállalkozásokra és a szociális gazdaság elemeire számítani.
- szerény vagy semmilyen non-profit foglalkoztatási aktivitással (301 db település) – a kistelepüléseken
  - érzékeny non-profit foglalkoztatási aktivitással (61 db település) - a nagyobb népességszámú településeken jellemző és többi főcsoporthoz képest itt található a legtöbb non-profit kezdeményezés is.
- B. Magas vagy közepes kapacitás az elsődleges munkaerő-piacon és a közfoglalkoztatásban egyaránt: A települési lejtő itt is megfigyelhető, de pont fordítva. Ez a modell a kisebb népességszámú, de nagyobb munkanélküliségi rátával rendelkező településekre jellemző. A több lábbon álló foglalkoztatás ebben a csoportban alakult ki leginkább.
- szerény vagy semmilyen non-profit foglalkoztatási aktivitással (114 db település)
  - érzékeny non-profit foglalkoztatási aktivitással (42 db település) – viszonylag gyakoribb (közel 1/3-os) előfordulást mutat ebben a kategóriában.
- C. Gyenge foglalkoztató kapacitás az elsődleges munkaerő-piacon és erős, vagy közepes közfoglalkoztatás: a magas munkanélküliséggel élő, főként kistelepüléseken jellemző. A foglalkoztatásban jószerivel itt csak az önkormányzatokra és – a többi csoporthoz képest viszonylag nagyobb mértékben – a szociális gazdaságra lehet számítani.
- szerény vagy semmilyen non-profit foglalkoztatási aktivitással (94 település)
  - érzékeny non-profit foglalkoztatási aktivitással (29 település) – főként a kisebb településeken, a csoport 1/3-ában.
- D. Gyenge foglalkoztató kapacitás az elsődleges munkaerő-piacon és gyenge közfoglalkoztatási kapacitás: A második legnépesebb csoport. A közepes méretű és nagyobb munkanélküliséggel rendelkező településeken gyakori. Foglalkoztatási szempontból a legkritikusabb helyzetű települések tartoznak ide, ahol magas a munkanélküliség és potenciálisan sincs elegendő foglalkoztatási kapacitás.
- szerény vagy semmilyen non-profit foglalkoztatási aktivitással (171 db település)
  - érzékeny non-profit foglalkoztatási aktivitással (27 db település) – ebben a főcsoportban található a legkevesebb non-profit kezdeményezés.

31. táblázat: A települések megoszlása népességszámuk és feltételezett foglalkoztatási modelljük alapján

Település- méret	Aa	Ab	A	Ba	Bb	B	Ca	Cb	C	Da	Db	D	Mind
10-499	26,5	4,4	31,0	25,7	8,8	34,5	15,9	4,9	20,8	12,8	0,9	13,7	100,0
500-999	30,4	6,5	36,9	14,3	6,9	21,2	15,2	5,1	20,3	19,8	1,8	21,7	100,0
1.000-2.999	44,9	4,3	49,2	7,3	2,3	9,6	7,9	2,3	10,2	26,1	5,0	31,0	100,0
3.000-9.999	45,7	18,6	64,3	4,3	0,0	4,3	1,4	0,0	1,4	22,9	7,1	30,0	100,0
10.000-29.999	35,3	41,2	76,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	17,6	5,9	23,5	100,0
30.000-99.999	25,0	50,0	75,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	25,0	0,0	25,0	100,0
100.000-	0,0	100,0	100,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,0
Végösszeg	35,9	7,3	43,1	13,6	5,0	18,6	11,2	3,5	14,7	20,4	3,2	23,6	100,0

Forrás: Saját szerkesztés

32. táblázat: A települések megoszlása fejlettségük és feltételezett foglalkoztatási modelljük alapján

Település- méret	Aa	Ab	A	Ba	Bb	B	Ca	Cb	C	Da	Db	D	Mind
leginkább fejletlen	8,0	0,0	8,0	24,1	4,5	28,6	38,4	14,3	52,7	10,7	0,0	10,7	100,0
fejletlen	24,0	5,3	29,3	18,3	6,9	25,2	14,6	2,4	17,1	24,0	4,5	28,5	100,0
közepesen fejlett	44,3	7,1	51,5	10,3	4,7	15,0	4,0	1,8	5,8	24,0	3,7	27,7	100,0
fejlett	67,1	15,9	82,9	3,7	1,2	4,9	0,0	0,0	0,0	11,0	1,2	12,2	100,0
leginkább fejlett	50,0	40,0	90,0	0,0	5,0	5,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,0	5,0	100,0
Végösszeg	35,9	7,3	43,1	13,6	5,0	18,6	11,2	3,5	14,7	20,4	3,2	23,6	100,0

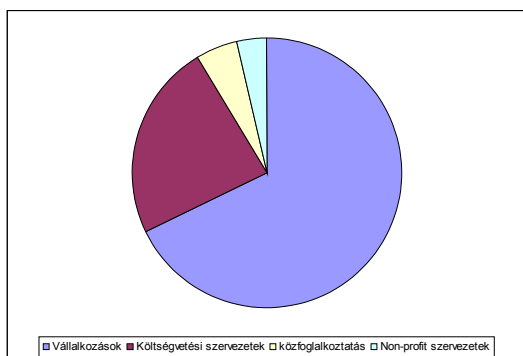
Forrás: Saját szerkesztés

Az egyes modellek települési fejlettség szerinti előfordulását tekintve az előzőekhez hasonló megállapítások tehetők. A fejletlen települések többsége a C. típusba (gyenge foglalkoztató kapacitás az elsődleges munkaerő-piacon és erős, vagy közepes közfoglalkoztatás) tartozik, míg a fejlettek többségében az elsődleges gazdaság lehet a fő foglalkoztató.

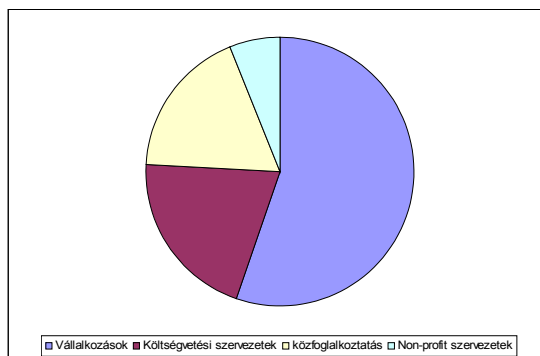
3.7. A szektorok foglalkoztatási teljesítményeinek és hatékonyságának összehasonlítása

Az üzleti szféra –közfoglalkoztatás – nonprofit szektor szerepe a foglalkoztatásban és a jövedelmek megszerzésében a vizsgált térségben az országos képtől eltérően alakul.

A foglalkoztatottak száma alapján a közsféra és azon belül a közfoglalkoztatás lényegesen nagyobb szerepet játszik, mint országos viszonylatban. Vélhetően a vállalkozói szféra kisebb lehetőségeit ellensúlyozva, a non-profit szektor foglalkoztatási szerepe itt ugyancsak erősebb.

Magyarország

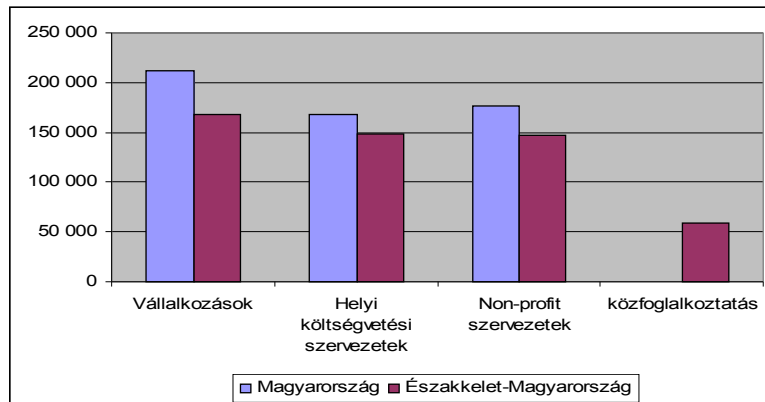

Északkelet-Magyarország

16. ábra: A foglalkoztatottak számának megoszlása a 4 fő fölötti vállalkozások, központi és helyi költségvetés szervezetek, és kijelölt non-profit szervezetek között

A bruttó átlagkereseteket tekintve is jellemző az országos értékektől való eltérés – mindhárom szektorban. Ugyanakkor szembetűnő a közfoglalkoztatásban résztvevők havi átlagos keresetének alacsony, a minimálbér alatt maradó volta. A közfoglalkoztatás a segély kiváltására, ill. az újabb segélyre jogosultság megszerzésére alkalmas lehet, de tisztességes, a megélhetéshez szükséges jövedelem megszerzését nem teszi lehetővé. Esettanulmányaink tanulsága szerint a non-profit foglalkoztatásban a jelenlegi

projektszemlélet uralkodása miatt szintén hasonló, de a minimálbérhez jobban közelítő bérezéssel találkozhatunk.

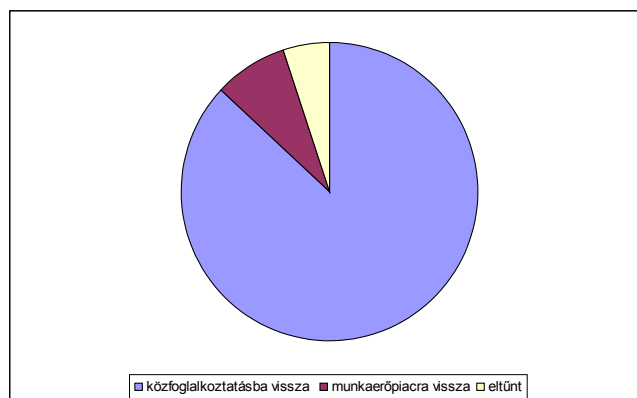

Forrás: KSH T-STAR adatbázis és a közfoglalkoztatásra vonatkozóan saját kérdőíves felmérésünk

17. ábra: Havi átlagkeresetek a foglalkoztatás különböző szektoraiban

A munkaerőpiaci integráció elősegítésében sem az önkormányzati, sem a civil kezdeményezések nem túl sikeresek. A közfoglalkoztatás rendszerében a bevontak 7-8%-a tud visszakerülni az elsődleges munkaerőpiacra, míg kb. 5% kilép a munkaerőpiacról és 87%-uk számára csak a közfoglalkoztatásba való ismételt bejutás jelent valami perspektívát. A korábbi időszakban a közfoglalkoztatásban való benntartást az önkormányzatok munkaerőigénye és költségvetési gondjai indokolták. Megfigyelhető volt, hogy a már betanított, a közfeladatok ellátásához szükséges munkaerőt a közfoglalkoztatott – elsősorban közhasznú státuszban alkalmazott munkaerő - ismételt felvételével oldották meg. Az „Út a munkához” Program keretében erre már nem volt lehetőség és az új rendszerben sincs rá mód.

Az esettanulmányokban megjelenő szociális gazdaság projektek a munkaerőpiacra való újbóli belépést a közösségi vállalkozás keretei között történő tartós foglalkoztatás formájában tervezték. A közösségi vállalkozás megerősítéséhez azonban nem volt elég idejük és eszközük, így a projekt, illetve az esetleges továbbfoglalkoztatási terminus zárása után az alkalmazottak ismét a munkanélküliségbe csúsztak vissza.

Forrás: Kérdőív

18. ábra: A közfoglalkoztatás kimenete

A közösségi szolgáltatások elvégzésében a közfoglalkoztatásnak és a szociális gazdaság kezdeményezéseinek egyaránt szerep jut. Az utóbbiak – a szociális szövetkezetek példája alapján – számottevő mértékben rászerveződtek a települési önkormányzatokra. Létük, működésük függ az önkormányzati megrendelésektől a közfeladatok részükre történő átadástól. Ebben viszont az önkormányzatok bátortalanok, nem bíznak másban, csak

magukban. A közfoglalkoztatási lehetőségeket használják / használnák fel a közszolgáltatások munkaerőhiányának biztosítására. (A feltételes mód a jelenlegi szabályozás és ezen cél ütközésére utal.)

A segélyezési terhek csökkenéséhez is mindkét típusú foglalkoztatás hozzájárul, ám tömegét és célcsoportját tekintve a közfoglalkoztatás e téren eredményesebb.

Ahogy a közcélú foglalkoztatásba bevontak száma 2008-ról 2009-re közel megháromszorozódott a térségben, a segélyezettek száma 75-80%-ra esett vissza. Ennél látványosabb eredmény a rendelkezésre állási támogatásra jogosultak körében a támogatásban és a közfoglalkoztatásban részesülők egymáshoz viszonyított arányának változása. A támogatásban részesülőknek a rendelkezésre állási támogatásra jogosultakhoz viszonyított aránya a 2007 évi 80%-ról 2009-re 55%-ra csökkent. A segélyezettek létszámának visszaesése a legkisebb településeken volt a legerősebb, míg a legnagyobb települések kategóriájában a leggyengébb.

33. táblázat: A segélyezés mértékének és ráfordításainak változása (2007-2009)

Települési méret-kategória	segélyezés		Közcélú foglalkoztatás		Segélyezettek aránya a segélyezettek és közfoglalkoztatásban részesülők együttes számából (%)		
	részvevők száma	ráfordított összegek	részvevők száma	ráfordított összegek	2009-ben az előző évi %-ában		
					2007	2008	2009
10-499	76,3	60,3	223,5	315,1	67,89	71,69	46,36
500-999	75,8	58,1	275,9	344,7	75,94	77,38	48,45
1.000-2.999	73,8	60,0	287,3	378,0	78,99	80,66	51,72
3.000-9.999	81,7	66,4	300,7	357,1	83,73	84,47	59,66
10.000-29.999	84,2	66,3	346,4	405,7	82,72	86,18	60,27
30.000-99.999	80,4	73,4	264,3	339,5	85,62	86,57	66,23
100.000-	80,6	59,4	269,7	185,6	83,69	85,96	64,65
Végösszeg	77,8	62,4	284,1	344,2	79,82	81,68	54,98

Forrás: saját számítás a KSH T-STAR adatbázis alapján

A közfoglalkoztatásban az „Út a munkához” Program során bekövetkezett stratégiai váltást tükrözi az is, hogy a segélyezés és a közfoglalkoztatás közötti – fentebb érzékeltetett – hangsúlyváltást az együttes ráfordítások korábbinál nem nagyobb növekedése közben sikerült megvalósítani. A segélyezésre és közcélú foglalkoztatásra fordított összegek 2008-ról 2009-re ugyanolyan mértékben - 13%-kal – nőttek, mint 2007-ről 2008-ra. A ráfordítások növekedésének mértéke az aprófalvakban és a kisvárosokban volt a legerőteljesebb.

34. táblázat: A segélyezés és közfoglalkoztatás együttes ráfordításainak változása

Települési méret-kategória	együttes ráfordítások viszonytszáma			
	2008/2007	2009/2008	2009/2007	
10-499	106,9	124,0	132,5	
500-999	109,7	115,4	126,6	
1.000-2.999	115,0	113,6	130,5	
3.000-9.999	114,3	111,3	127,2	
10.000-29.999	111,7	123,9	138,4	
30.000-99.999	115,9	112,8	130,7	
100.000-	118,9	91,5	108,7	
Végösszeg		113,6	113,4	128,7

Forrás: saját számítás a KSH T-STAR adatbázis alapján

Eközben a fajlagos ráfordításban is erős elmozdulást történt a segély-típusú támogatások felől a foglalkoztatás-típusú ráfordítások felé. Míg az előbbiek átlagosan 20%-kal csökkentek, az utóbbiak ugyanilyen mértékben nőttek. A legkisebb és az 1-3 ezer fős településeken volt a legmagasabb a közfoglalkoztatásra fordított fajlagos összegek növekedése, míg maguk az összegek a 10 ezer főnél nagyobb településeken bizonyultak a legmagasabbnak. Mindez a közfoglalkoztatásba bevont korábbi segélyezettek számára nyújtott nagyobb elérhető jövedelmekről is árulkodnak.

35. táblázat: A segélyezés és a közfoglalkoztatás fajlagos ráfordításainak változása (2007-2009)

Települési méret- kategória	I segélyezettre				I közfoglalkoztatottra			
	jutó támogatás (ezer Ft)							
	2007	2008	2009	az előző évi %-ában	2007	2008	2009	az előző évi %-ában
10-499	335	347	274	79,1	273	293	413	141,0
500-999	330	357	274	76,6	317	306	382	124,9
1.000-2.999	328	354	287	81,3	277	299	393	131,6
3.000-9.999	330	349	284	81,2	357	347	412	118,8
10.000-29.999	305	328	258	78,7	348	418	489	117,1
30.000-99.999	299	306	279	91,3	341	342	439	128,5
100.000-	290	334	246	73,8	492	695	478	68,8
Végösszeg	322	345	277	80,2	317	340	412	121,2

Forrás: saját számítás a KSH T-STAR adatbázis alapján

4. A helyi foglalkoztatás bővítésének lehetőségei és feltételei

Úgy a for-profit vállalkozásokban, mint a közfoglalkoztatásban vagy a non-profit szektorban rejlenek még foglalkoztatási tartalékok, de külön-külön egyik sem képes a térségben hiányzó munkahelyeket pótolni.

A *vállalkozói szféra* foglalkoztatás-bővítési lehetőségeinek vizsgálatával nem foglalkoztunk, de más forrásokból tudjuk, hogy a munkahely-teremtés lehetőségei az északkelet-magyarországi régió vállalkozásainál erősen korlátozottak. Az ország egészét tekintve is, munkahelyteremtés főként a külföldi tulajdonú vállalatoknál volt. Észak-magyarországon általában az átlag alatti munkahely-teremtési ráták átlag feletti rombolással, azaz negatív egyenleggel párosultak. (KŐRÖSI 2005) A középvállalkozások kiépültsége rendkívül aránytalan. A kisvállalkozások többsége számára a munkahelyek megőrzése is problémát jelent. (2008 és 2009 között 13 ezer munkahely szűnt meg a 4 főnél többet foglalkoztató vállalkozások körében.) A hagyományos értelemben vett bér munka munkahelyeiben lényeges emelkedés nem várható. Az atipikus foglalkoztatási formák terjedésének felgyorsítása hozhat rövid időn belül is látványosabb – bár egyáltalán nem konfliktusmentes – alkalmazotti létszámnövekedést. Nagy lépés a jelenleg 0 vagy 1-9 főt foglalkoztató mikro-vállalkozások (2009-ben 240 ezer db) megerősödése és újabb, legalább önfoglalkoztató mikro-vállalkozások belépése lehetne. Számukra azonban a foglalkoztatás és a vállalkozásként működés járulékos költségeinek kitermelése okoz gondot. A vállalkozások munkahelyteremtésének legfontosabb feltételei közé sorolhatjuk az alábbiakat:

- *Makroszinten* a vállalkozások versenyképességét erősítő gazdaságpolitika a foglalkoztatottság növeléséhez önmagában nem elegendő. Az alacsonyabb technológiai igényű ágazatok lehetnek képesek a munkaerő tömeges felvételére. A kisvállalkozások esetében a foglalkoztatás terheinek (járulékok, adók, alkalmazottak létszáma után fizetendő hozzájárulások) csökkentése a munkahelyek megőrzésének és bővítésének feltétele. Emellett a kereslet növekedése szükséges a vállalkozások foglalkoztatási potenciáljának emelkedéséhez. A keresletet ösztönző megoldások, pl. az üdülési csekk, természetbeni juttatások újabb munkahelyek létesítéséhez vezethetnek. A munkaerő minőségét és foglalkoztathatóságát növelő oktatási rendszer, a nem teljes értékű munkaerő alkalmazásának támogatása a társ politikákkal (oktatás politika, szociál politika) szoros együttműködést feltételezi. A feketemunka kifehéritése és ennek részeként az önfoglalkoztatóvá válás ösztönzése viszont kétélű fegyver lehet. A jelenlegi szabályok mellett az akárcsak önfoglalkoztató vállalkozóvá válás a munkavállalók széles rétege számára lehetetlen, számukra csak a feketemunka felvállalása marad, aminek elvesztése esetén megélhetésük teljesen ellehetetlenülne.
- *Térségi / helyi szinten* a kereslet ösztönzése, a közbeszerzések helyi vállalkozások felé irányítása és ezzel, valamint a tudatos fogyasztás szemléletének erősítésével a pénzek térségen belüli megtartása a helyi munkahelyek létesülésének feltétele. A munkaerő elhelyezkedését jelenleg gátló iskolázatlansággal, szakképzetlenséggel és megbízhatatlansággal az iskolai és a közfoglalkoztatásba beépített oktatás és munkára nevelés képes felvenni harcot. A munkahelyek és a munkaerő egymásra találásához továbbra is szükség van a munkaerőpiaci szolgáltatások széles körének helybeni / térségi működtetésére. A munkaadók – munkavállalók – munkaügyi szervezetek – politikai döntéshozók között együttműködést koordináló foglalkoztatási paktumok –

összehangolt (a fentebb felsorol feltételek megteremtésre irányuló) térségi programok szervezésével és egyéni vállalkozói pályázatok kidolgozásának segítségével – képesek lehetnek a térség (bér)munka típusú munkahelyei számának növelésére.

A non-profit szektor foglalkoztatási lehetőségeinek bővítése – tekintettel a jelenlegi alacsony mértékre – szinte korlátlan. A jelenlegi közel 20 ezer foglalkoztatott számának növelési lehetőségeit jelzi, hogy csupán egy év alatt, 2008 és 2009 között a szektor foglalkoztatottainak létszáma a térségben 60%-kal, 7600 fővel emelkedett. A térség egészében a munkahelyek számának bővülése jószerivel ehhez a szektorhoz kötődik. A szociális gazdaságtól várt további foglalkoztatási, gazdaságélénkítési és kohéziós előnyök elérésének makro- és helyi / térségi feltételi egyaránt vannak.

- *Makroszinten* a szektor megerősítésének előfeltétele a kulturális, szemléleti korlátok lebontása, a szociális gazdaság széles körű társadalmi elfogadtatása. A kereslet biztosító gazdasági környezet kiépítése nélkül az egyedi projektek nem lehetnek sikeresek. A munkahelyek jelentős része csak kisebb-nagyobb támogatással fenntartható. A munkahelyek tartósságának biztosításához a foglalkoztatáspolitikai aktív eszközeinek átgondolása szükséges. A közszféra támogatása nélkül a szektor nem tud sikeresen működni, ám szükséges a bürokratikus csapdák csökkentése. Megoldandó a finanszírozás több lábra állítása, a támogatásoktól való egyoldalú függés oldása, mert ennek hiányában a fenntarthatóság, ill. a közszférától, politikától való függetlenség sérülhet. Szükség van a tanácsadást, lobby tevékenységet és érdekképviselést ellátó ernyőszerkezetek működésére. A jó példákat, innovatív módszereket terjeszteni, a szektorban tevékenykedők széles köre számára elérhetővé kell tenni.
- *Térségi / helyi szinten* a szociális gazdaság keretében végzendő tevékenységek indításához, megújításához pontosan ismerni kell a helyi kielégítetlen szükségleteket, a munkaerőpiacot, a vállalkozások és a közszféra stratégiáit, valamint a működtetés elérhető forrásait. A szektor általában az átlagosnál alacsonyabb bérezést biztosít, amit a munkahelyek minőségével, a feladat erkölcsi elismerésével lehet kompenzálni. Valamint kívánatos lenne a magasabb presztízsű területekre is a szociális vagy közösségi vállalkozásokkal betörni. Az együttműködést szubjektív tényezők gátolják, melyeket mielőbb le kell küzdeni. Az önkéntesek bevonása, felkészítése a folyamat fontos feltétele. Rendelkezésre kell állnia az üzleti és a szociális szférában egyaránt otthonosan mozgó menedzserek széles körének.

Mindehhez (1) szervezetfejlesztésre, (2) a külső szakmai segítői háttér biztosítására, (3) a piaci háttér megteremtésére, (4) kiszámítható finanszírozásra van szükség. (G.Fekete 2007)

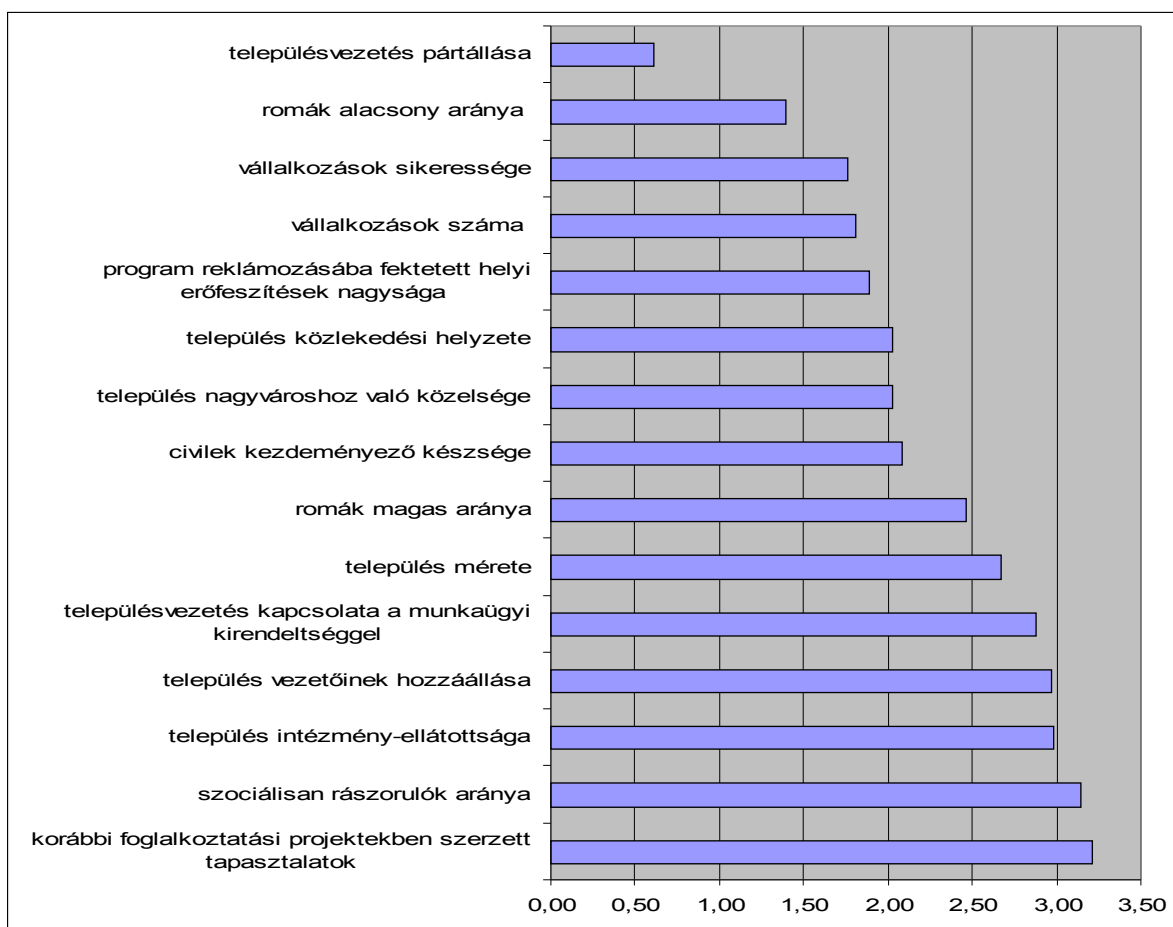
A közszférában az évek óta tartó megszorítások az alkalmazotti létszám csökkentése irányába kényszerítenek. A közigazgatásban és a közszolgáltatásokban - a költségvetési kiadások karcúsításának további követelménye miatt - a foglalkoztatotti létszám további csökkenése várható. (Erre rácsófol az a statisztikai adat, hogy 2008 és 2009 között 10%-os létszámnövekedés valósult meg, ám ebben a közel háromszoros létszámra növekedett közfoglalkoztatottak is benne voltak. Ha őket leszámítjuk, a szektorban több mint 20%-os csökkenés történt)

A közfoglalkoztatást a helyi önkormányzatok részben az így fellépő munkaerőgondok enyhítésének eszközeként kezelik, illetve kezelnék, ha nem lenne a kezük megkötve a felvehető munkaerőt tekintve. Az „Út a munkához” Program egyik visszatérő kritikája volt részükről, hogy az csak a Rendelkezési Állási Támogatásra jogosultak köréből történő alkalmazásra adott lehetőséget, ebbe a körbe pedig azok a munkanélküliek nem kerültek

be, akiket a közszolgáltatás különböző területein szakmai feladatok ellátására korábban közhasznú foglalkoztatás keretében alkalmazni tudtak.

Az „Út a munkához” Programban való szereplés tapasztalatai alapján emeltek ki megkérdezetteink a helyi önkormányzatok közfoglalkoztatási tevékenysége sikerének feltételeit. Eszerint a siker legalapvetőbb feltétele a közfoglalkoztatás szervezésében szerzett tapasztalat. Ezt követi a szociálisan rászoruló aránya és a település intézményellátottsága, azaz, hogy legyen kikből válogatni (erre utal még a településméret és a romák magas arányának viszonylag hangsúlyosabb kiemelése is) és legyen hol számukra munkát adni. Meghatározó feltétel még a település vezetőinek hozzáállása és a munkaügyi szervekkel való intenzív kapcsolat. Az „Út a munkához” Program során a helyi foglalkoztatásban kialakult, ill. tovább erősített önkormányzat-központúságot tükrözi, hogy a megkérdezettek sem a civil szervezetek, sem a vállalkozások aktivitását nem sorolták az „Út a munkához” Program legfontosabb sikertényezői közé.

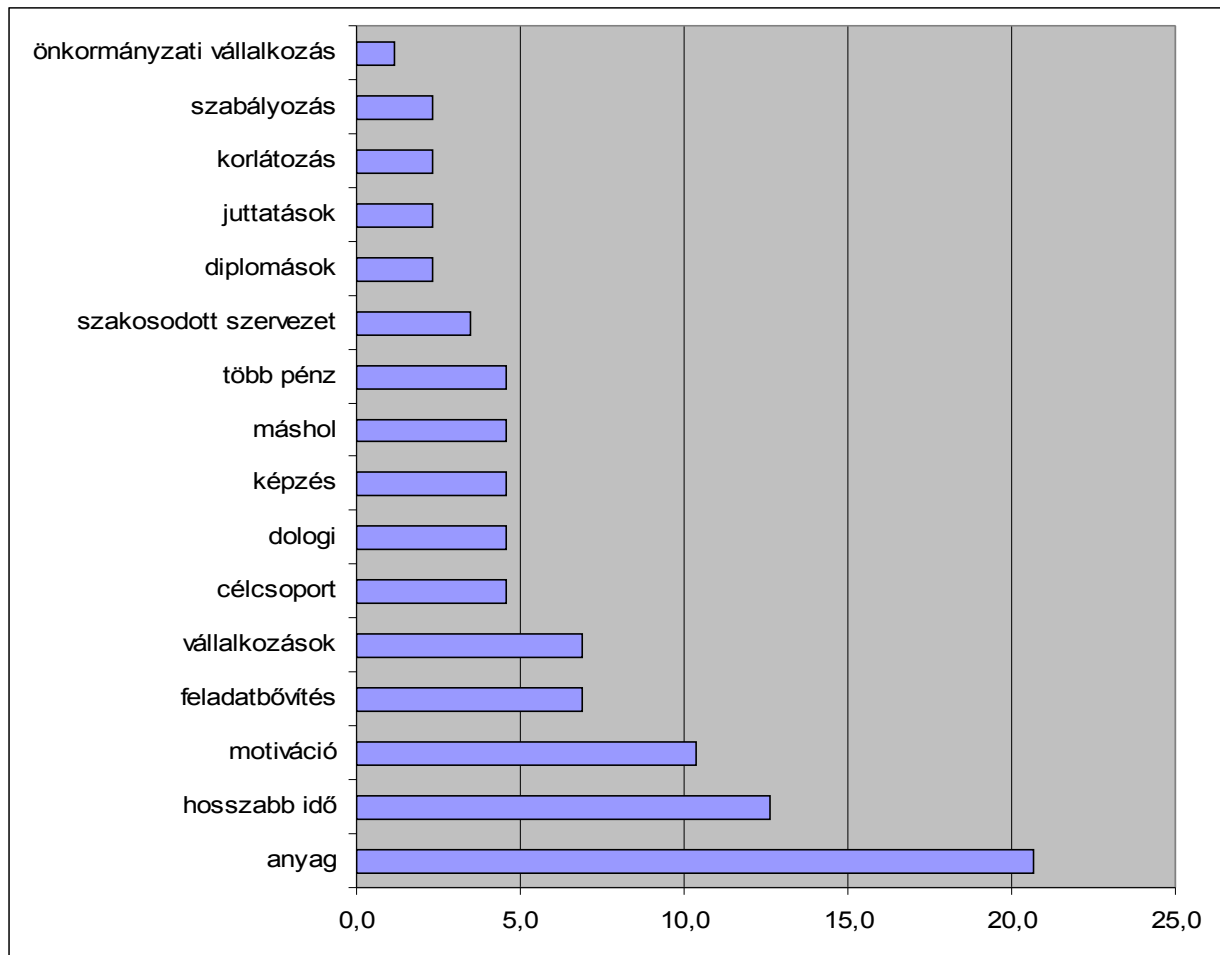

Forrás: Kérdőív

19. ábra: Az „Út a munkához” program sikerét befolyásoló tényezők

A megkérdezés idején a válaszadók körében fel sem merült az „Út a munkához” Program megszüntetése. Elismerték a program előnyeit. Főként a nagyobb településeken azonban túlzottnak, a helyi önkormányzatok kapacitásait meghaladónak tartották annak méretét. A jobbítás szándékával emelték ki a program megreformálandó elemeit. A leggyakrabban jelentkező javaslatok a foglalkoztatás során felmerülő anyag és eszközigény finanszírozásának a programba beépített támogatásához, majd a fajlagos foglalkoztatási idő meghosszabbításához kapcsolódtak. Ugyancsak kiemelten jelentkezett a munkavállalók erőteljesebb motiválásának, az ellátható feladatok bővítésének és ezzel együtt a

vállalkozások bevonhatóságának igénye. A program sikerét fokozó elemek között megjelent még a célcsoport kibővítése, ehhez kapcsolódva a diplomások bevonása, valamint a menedzsmenthez kapcsolódó költségek elismerhetőségének, a képzés általánosabbá tételének gondolata is. Néhány önkormányzat esetében határozottan felmerült, hogy mindezen feladatokkal nem közvetlenül kellene az önkormányzatnak foglalkoznia, hanem foglalkoztatásra szakosodott szervezeteket kellene a helyi közfoglalkoztatás szervezésével megbízni.

Forrás: Kérdőív

20. ábra: Mivel lehetne fokozni a program sikerét

A közfoglalkoztatással szemben megfogalmazott kritikák leghangsúlyosabb elemei:

- Az önkormányzatot több főt foglalkoztatnak, mint amennyinek értelmes munkát tudnak adni.
- Hiányzik a foglalkoztatás járulékos költségeinek fedezete.
- Önkormányzati szervezeti keretek, humán erőforrások nem megfelelők sem a közvetlen foglalkoztatáshoz, sem a reintegráció háttérszolgáltatásaihoz.
- A foglalkoztatás rövid idejű, alacsony hatékonyságú, csökkenti az integrációs esélyeket. A foglalkoztatottak nagy tömege nem tud kilépni a közfoglalkoztatási rendszerből.

Mindezeket figyelembe véve, a foglalkoztatottak számának a közfoglalkoztatás keretei közötti történő bővítéséhez a következő feltételrendszer rajzolódik ki:

- *Makroszinten* a közszolgálatban alapfeladatként ellátandó funkciók rögzítése és finanszírozásához az állami hozzájárulás, valamint a közfoglalkoztatási pénzügyi keretek előrelátható tisztázása esetén lehetséges a feladat ellátásához kapcsolódó foglalkoztatási stratégia kidolgozása, annak eldöntése, hogy az adott feladatot állandó alkalmazottal, vagy közfoglalkoztatás keretében, netán más – pl. közösségi vállalkozás – számára történő átadással kívánják ellátni. (Jelenleg a kiszámíthatatlanság az egyik legfőbb akadálya a tartós munkahelyeket működtető szociális gazdaság térnyerésének.) A közfoglalkoztatásnak nem elsősorban „segélykiváltó”, a szegényeket kontrolláló tevékenységnek, hanem társadalmilag hasznos tevékenységek végzésének és a munkaerő munkakultúráját javítani hivatott humánerőforrás-fejlesztésnek kellene lennie. Éppen ezért a közfoglalkoztatási programokban a munkabérek és járulékaik megtámogatása önmagában nem elégséges. A foglalkoztatáshoz jogszabályi kötelezettség okán kapcsolódó tevékenységek (orvosi vizsgálat, munkavédelmi képzés, munkavédelmi ruházat) mellett az értelmes munkavégzéshez szükséges anyag, eszköz, utazás, a humánerőforrás-fejlesztéshez kapcsolódó (képzési, tréneri, mentori), valamint az irányítás (tervezés, munkafelügyelet, kommunikáció) és az adminisztráció költségeihez való állami hozzájárulás iránti igények is indokoltak. A hozzájárulás az önkormányzatok anyagi terheinek csökkentése mellett a feladatok komplexitására is felhívják a figyelmet és ösztönöznék az önkormányzatokat a közfoglalkoztatás multifunkcionális megközelítésére és a több szempontot figyelembe vevő humánerőforrás gazdálkodásra. Ez utóbbihoz az is szükséges, hogy a központosan meghatározott létszámkeretek – ha egyáltalán vannak ilyenek - egyensúlyban álljanak a helyi szükségletekkel, az azokból adódó feladatokból az adott munkaerővel elvégezhető munka mennyiségével és a rendelkezésre álló költségvetés keretei között nyújtható szolgáltatások mennyiségével.
- *Térségi / helyi szinten* a helyi szükségletekből fakadó feladatok számbavétele, az azokra és az elérhető munkaerő sajátosságaira alapozott, az értelmes munkavégzésre és a humánerőforrás fejlesztésére is koncentrálnó foglalkoztatási terv kidolgozása, majd annak operacionalizálása, a munka megszervezése és levezénylése erre felkészült szakemberek működését igényli. Mindez már nehezen fér be a hagyományos önkormányzati struktúrába, a feladat más szervezetnek – pl. térségi foglalkoztatási társaságnak - való átadását indokolhatja. Ehhez, valamint a közfoglalkoztatásba a vállalkozói szféra bevonásához azonban az szükséges, hogy általánosan elfogadottá váljon, hogy a közfoglalkoztatás nem attól „köz”-jellegű, mert közigazgatási intézmény szervezi, hanem azért, mert közösségi célú munkát végeznek benne. A multifunkcionális közfoglalkoztatás feltételezi a képző, a tervező, a közfoglalkoztatottakat befogadó intézmények, humán fejlesztők, a potenciális (for-profit vagy non-profit) foglalkoztatók, munkaügyi szervezetek közötti együttműködést, aminek szervezésére már kitalált forma a foglalkoztatási paktum.

5. Javaslato a területi különbségekre is érzékeny foglalkoztatási politika alakításához

5.1. Paradigmaváltás: munkahely helyett munka

A foglalkoztatáspolitikai – a közismert társadalmi és gazdasági területi különbségek ellenére – Magyarországon monolitikus: egy és oszthatatlan. A közfoglalkoztatás szabályozása, a szociális gazdaság programjai az egész országban egységesen érvényesek, miközben az üzleti vállalkozások és közszféra munkaerő-fellevő képességében végletes különbségek vannak.

Másrésről ez a monolitikus foglalkoztatáspolitikai a „munkahelyek” paradigmáján alapul, ami a foglalkoztatást és így annak bővítését is a hagyományos munka fogalom szerint képzei el. Márpedig a kibontakozó globális trendek alapján a bérmunka típusú munkahelyek és a munkaképes népesség száma közötti tartós egyensúlybomlásra kell számítani. A munka társadalomszervező erejének megőrzése érdekében a munkahely-központúság felől a munka- és jövedelem-központúság felé kell fordulni. Különösen sürgető ez a paradigmaváltás azokban a térségekben, ahol a foglalkoztatottság mértéke jelenleg is rendkívül alacsony és a vállalkozói szféra bővülési esélyei korlátozottak. Az északkelet-magyarországi régió ilyen térség. Bár a térségen belül is eltérő foglalkoztatási potenciállal jelenik meg a vállalkozói szféra, van, ahol jobban és van, ahol egyáltalán nem lehet számítani a for-profit szektor munkahelyteremtésére. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az utóbbi térségekben ne lenne munka, ne lenne elvégzendő társadalmilag hasznos tevékenység. Sőt, ezekben a térségekben – épp a lemaradás miatt – még több a teendő. Ám az is igaz, hogy a jelenlévő munkaerő csak korlátozottan, illetve csak fejlesztéssel alkalmas a teendők ellátására.

5.2. Modellváltás: út a vegyes gazdaság felé

A tartósan magas munkanélküliséggel küzdő, alacsony vállalkozási potenciájú területeken a vegyes foglalkoztatási és jövedelemszerzési modellek felépítése hozhat megoldást.

A vegyes gazdasági modellben a jövedelem forrásai lehetnek:

1. *Határozatlan idejű szerződéssel teljes munkaidőben végzett (bér)munka:* a hagyományos értelemben vett munkahely az elsődleges munkaerőpiacon. Más formákkal való kombinálása túlzott alulfizettség esetén lehet indokolt.
2. *Határozott idejű szerződéssel végzett (bér)munka:* hátránya a kiszámíthatatlanság. Más jövedelemszerzési lehetőség nélkül állandó „liftezéshöz”, a létbiztonság hirtelen megingásához, majd újabb „bő időszak” megéléséhez vezethet.
3. *Részmunkaidőben végzett (bér)munka:* előnye a kiszámíthatóság, a munkavállalási, ill. a munkaadói képességhez való igazodás, míg hátránya a kisebb megszerzhető jövedelem. A megélhetéshez, ill. az azt idős korban is garantáló nyugdíj biztosításához más jövedelemtípussal kombinálva lehet elégséges.
4. *Alkalmi (bér)munka:* Kiszámíthatatlan és bizonytalan, sokszor a szürke vagy feketegazdaságban realizálódik. A jogszabályok ugyan lehetőséget adnak a kifizetésre, de az eljárás még mindig bonyolult, illetve a magas járulékok és a biztos juttatásokból, ill. az arra jogosultságból való kieséstől való félelem fogja vissza a munkavállalót és a munkáltatót egyaránt a legalizálástól. A munkaadót és a

munkavállalót terhelő adminisztratív terhek az alkalmi munkát kiközvetítő non-profit szervezetek belépésével lenne csökkenthető. Ugyancsak ez a szervezet hozhatná napvilágra a jelenleg rejtett munkaigényeket. Másoldalról ama bizonyos jövedelemhatár eléréséig az alapjuttatás megmaradása, valamint a munkabér utáni járulékok csökkentése segítheti a kifehéredést és az új munkalehetőségek feltárását.

5. *Munkavégzéshez kötött társadalmi alapjuttatás*: nem segélyről van szó, hanem - (a jövedelemstruktúra egészét figyelembe véve kalkulált) jövedelem bizonyos szint alatt maradása esetén - alanyi jogon járó, de társadalmilag hasznos tevékenység végzéséhez kötött juttatásról. A munkavégzés meghatározott heti óraszámában és az önkormányzat foglalkoztatási tervében szereplő munkakörökben teljesítendő.
6. *Önellátás*: elsősorban élelmiszerek saját fogyasztásra történő megtermelésére szokták érteni, de ebbe a kategóriába tartozik pl. a saját ruha megvarrása, a hagyományos háziipari tevékenységek, ill. bármilyen saját szükséglet kielégítéséhez használt – egyébként pénzen vásárolható – javak saját munkával történő előállítás. A fogyasztói társadalomban elszoktunk ettől az - éppen ezért sokak által túl archaikusnak tartott – megoldástól. Más oldalról az élelmiszerbiztonságban megingott hit, az allergiás betegségek, az önkifejezés igénye, no meg a pénzjövdelem hiánya felerősítette ezeket a törekvéseket. Az egyént, ill. családját tekintve teljes körű önellátásról természetesen nem beszélhetünk, de a munka fogalmának átértékelődése nyomán az önellátó tevékenységek társadalmi haszna is felértékelődik.
7. *Szívességi szolgáltatások*: az önellátás egy magasabb szintje, amikor az egyén a saját maga általa előállított javak, szolgáltatások cseréje révén szükségleteinek még nagyobb hányadát tudja pénzjövdelemhez jutás nélkül kielégíteni. A dolog működéséhez a cserék szervezését végző koordinátor munkájára van szükség. A rendszer átláthatósága esetén a szívességi vagy kalácsa körök forgalma, az ezek révén elért jövedelem is mérhető. Az egész lényegét üti agyon azonban, ha a forgalomra az ÁFA-t ráterhelik, hiszen ekkor mégiscsak szükség van pénzjövdelemre, ami a felhasználókat részint elriasztja, részint teljesíthetetlen feladat elé állítja.
8. *Háztartásgazdasági pénzbevételek*: a háztartás többletkapacitásainak hasznosítására épülnek pl. a klasszikus falusi (saját lakásban) vendégfogadás, a családi napközi, az idősek napközi felügyelete, a falusi vendégasztal, az otthoni szerszámokkal elvégezhető kisebb javítások, személyi szolgáltatások. Tulajdonképpen az árutermelés mértékét el nem érő, az önellátásra előállított javak, szolgáltatások család által fel nem használt részét bocsátják forgalomba. A jelen jogszabályi keretek között működtethető vállalkozás kötelező terheit (minimálbér után a járulékok, könyvelés díja, elvárt adó ..) kitermelni nem képesek, nem is igazi vállalkozások, hiszen nem profit előállítására, csupán az elvégzett munka díjaként a megélhetéshez szükséges jövedelem kiegészítésére törekszenek. Egyelőre az őstermelői és a legújabb jogszabályok szerinti kistermelői rendszer keretei között működtethető legálisan. A humán szolgáltatások, a háziipari és karbantartási tevékenységek azonban nem férnek be eme keretek közé.
9. *Önfoglalkoztató vállalkozás pénzbevétele*: a háztartási léptéket meghaladó, árutermelő tevékenységet, de még mindig nem a profitszerzés, hanem saját bérük kitermelése céljából végző gazdálkodók, kisiparosok, vagy éppen szellemi szolgáltatók számára biztosít jövedelmet. A(z) (ön)foglalkoztatási funkció és a nemzeti foglalkoztatási célok indokolhatják eme vállalkozások többi vállalkozástól való megkülönböztetését, terheik csökkentését.
10. *Közösségi vállalkozás*: a helyi közösség szükségleteinek kielégítését célzó non-profit vállalkozások nem pusztán munkát ajánlanak. A foglalkoztatottak gyakorta tulajdonosok és az előállított termékek fogyasztói is. Ezzel többszörösen erősítik a biztonságot. A for-profit szektorban elérhető fizetéseknél általában kisebb fizetésekért

a természetbeni juttatások, az egymásért érzett felelősség kárpótolhatja a dolgozót. A közösségi vállalkozáshoz önkéntes munkával is lehet kapcsolódni, ami ugyan bérjövédelmet nem eredményez, de a költségek térítése, a megszerzhető juttatások és a hálózatba tartozásból termelődő társadalmi tőke megszerzésének reménye így is vonzóvá teheti a munkát.

11. *Tőkenyeresség, járadék:* a „munkátlan” időszakokban segít a túlélésben az öngondoskodás jegyében a „munkás” időszakokban felhalmozott, vagy örökölt megtakarítások hozadéka. Megtakarítás azonban csak akkor lehet, ha rendszer nem limitálja a jövedelmeket, azaz nem határoz meg a (bér)munkanélküliek számára maximálisan elérhető, afölött a juttatásokra való jogosultságot elvesztő jövedelemszintet.

A fenti lehetőségek többsége ma is fennáll, de párhuzamos alkalmazásuk nem megszokott, gyakorta nem is lehetséges. A munkanélküliek számára a legnagyobb akadályt a biztos juttatástól való elesés veszélye és ezzel egyidejűleg a megszerzhető jövedelem limitálása okoz. Az utóbbi a legális kombinálási lehetséges esetén is csökkenti, mondhatni lenullázza a munkavállalási motivációt.

5.3. Léptékváltás: területileg differenciált foglalkoztatáspolitiká

Az országosan egységes, legfeljebb a legfejletlenebb térségeket létszámadatokban, támogatási összegekben differenciáló foglalkoztatáspolitiká tarthatatlan. Kutatásunk rámutatott, hogy az alapjában elmaradottnak tekinthető Északkelet-Magyarországon belül is kirajzolódnak markáns területi különbségek. Így megrajzolhatók a foglalkoztatást potenciálisan inkább a vállalkozásokra, az inkább a közfoglalkoztatásra és a jelentősebb mértékben a szociális gazdaságra építő települések körei.

Az eltérő adottságú területeken a vegyes foglalkoztatási modell elemeinek eltérő kompozíciója lehet kívánatos. Ez pedig a foglalkoztatáspolitikában is egyértelműen a helyi / kistérségi szintre tereli a figyelmet és a feladatokat.

A területileg differenciált foglalkoztatáspolitiká térség-, ill. településtípusonként más-más elemekre fókuszál.

- A. Az elsődleges munkaerőpiacon viszonylag erős foglalkoztató potenciállal rendelkező településeken a (bér)munkahelyeket produkáló for-profit és non-profit vállalkozások megerősítése, az alternatív foglalkoztatási formák elterjesztése és az ehhez kapcsolódó munkaerőpiaci szolgáltatások támogatása lehet az elsődleges. Az eddig használt eszközök sikeresek lehetnek, már léteznek az ezek alkalmazásához szükséges intézmények.
- B. Az elsődleges munkaerő-piacon és a közfoglalkoztatásban egyaránt magas vagy közepes potenciállal rendelkező, ugyanakkor a szociális gazdaságban is eredményeket felmutató településeken a több lábbon állás megerősítés, a külön-külön nem életképes egyes lábak egyenkénti és együttműködésükben történő támogatása lehet a feladat. Ehhez feltételezhetően a helyi fogadókészség és motiváltság adott.
- C. Az elsődleges munkaerő-piacon gyenge foglalkoztató potenciállal, de a közfoglalkoztatásban erős és a szociális gazdaságban is érzékelhető hagyományokkal rendelkező településeken a közfoglalkoztatás és a szociális gazdaság foglalkoztató képességének fokozása, a jövedelemszerzés ismertetett alternatíváinak mielőbbi megerősítése lehet a fő feladat.

D. Az elsődleges munkaerő-piacon és a közfoglalkoztatásban is alacsony foglalkoztatási potenciállal rendelkező településeken vélhetően a foglalkoztatás szervezésének helyi alapjai (motiváció, intézmények) teljesen hiányoznak. A feladat itt a teljes rendszer kiépítése és ehhez a helyiek „képessé tétele”.

5.4. A váltáshoz szükséges változások

A vegyes gazdaságra és a területileg differenciált foglalkoztatáspolitikára való átállás, az egyes jövedelemszerzési formák összehangolása változásokat igényel a helyi munkaerőpiac minden szereplőjétől, így a munkavállalók, a munkaadók, az önkormányzatok, a foglalkoztatás civil szereplői és a munkaügyi szervezetek részéről is. A szükséges változások érintik a szemléletváltást, a szabályozást, az intézményrendszert és a foglalkoztatásba bevont erőforrásokkal való gazdálkodást.

a. Szemléletváltás

A szemléletváltás a vázolt paradigmaváltásból következik. A vegyes foglalkoztatási modellben:

A kormányzati – politikai oldalon a hagyományos foglalkoztatási modellel való szakítás, a vegyes gazdaság és a multifunkcionális közfoglalkoztatás koncepciójának elfogadása és az ezekből adódó feladatok felmérése, ütemezése, különböző területekre való lebontása, a következmények és várható hatások mérlegelése jelent kihívást.

A munkavállalók: le kell mondjanak a stabil, állandó, teljes munkaidős munkahely jelentette biztonságról. Meg kell tanulniuk saját „portfóliójuk” felépítését. Folyamatosan kell tájékozódniuk, hálózatokhoz kell kapcsolódniuk, ami informatikai és kommunikációs képességeik fejlesztését követeli meg. A sokszínű munkavállalás csak többirányú szakmai felkészültség mellett valósulhat meg. A kompetenciák bővítése, a szakterületen történő változások követése az élethosszig tartó tanulásban érhető el. Tudomásul kell venniük és meg kell felelniük az alkalmazás egyik legfőbb követelményeként megjelenő megbízhatósági kritériumnak és a felelős munkavégzés követelményének.

A munkaadók: fel kell ismerniük, hogy többféle alkalmazási mód közül választhatnak. A munkaerő foglalkoztatásához a korábinál várhatóan bonyolultabb – az alternatív foglalkoztatási és a közfoglalkoztatási elemeket is figyelembe vevő - stratégiát kell kidolgozniuk. Új értelmet nyerhet a kiszervezés fogalma. A partnerség szükségszerűségének tudatosulása és az együttműködés mindennapi gyakorlatba való beépülése új képességek kifejlődését igénylik.

Az önkormányzatok: át kell gondolniuk, hogy feladataikat milyen foglalkoztatási stratégia alkalmazásával tudják ellátni. A jelenleg közfoglalkoztatásban ellátott feladatokat mások számára is átadhatják. A foglalkoztatás bővítése több partner összehangolt szerepvállalását igényli, mely partnerek között a koordinációt az önkormányzatnak, vagy az ők hathatós támogatásával működő foglalkoztatási paktumnak kellene ellátnia. Fel kell készülniük a multifunkcionális (a segély kiváltása mellett értékteremtést és humán erőforrás-fejlesztést is szolgáló) közfoglalkoztatás szervezésére. Tudatosítani kell magukban és a térség gazdasági egységeinek vezetőiben, a lakosokban, hogy a foglalkoztatás megtartásában, illetve javításában mindannyiuknak szerepe van a vásárlásaik helyben tartásán keresztül a helyi kereslet biztosításával.

A foglalkoztatás civil szereplői: fel kell mérniük, hogy közösségi vállalkozások indításán és működtetésén, vagy éppen munkaerőpiaci szolgáltatások biztosításán keresztül ők is hozzájárulhatnak úgy a foglalkoztatottság növeléséhez, mint a helyi közösségi

szükségletek kielégítéséhez és a közösség fejlődéséhez. Mindehhez képesnek kell lenniük önkéntesek bevonására, a finanszírozási források előteremtésére is. Ezek részükről piaci és szociális ismereteket és készségeket együttesen feltételeznek. A foglalkoztatási paktumban való részvételük nem csak formális.

A munkaerőpiaci szervezetek szemléletében a más politikák és partnerek iránti nyitottság növelése lehet új elem. A legerősebb kihívás azonban a hagyományos munkahely fogalmától való elszakadás, majd a különböző foglalkozási és jövedelemszerzési formák követésének, mérésének megoldása.

b. Szabályozás

A vegyes gazdaságban elismert foglalkozási és jövedelemszerzési módok értelmezés és lehatárolása, egymáshoz való viszonyuk rögzítése, a társadalmi alapjuttatás és az ahhoz kapcsolódó munkavégzési kötelezettség megállapítása jelentik a legfontosabb szabályozási feladatokat. Ezek a központi és a helyi döntéshozók közötti feladat- és hatáskörmegosztásban valósulhatnak meg.

c. Intézmények

A munkaügyi szervezetek központi és regionális intézményeiben várhatóan alapvető változásokra nem, de belső feladatkörök újrafogalmazására lenne szükség. Helyi szinten azonban az önkormányzatoktól szervezetileg elkülönült, kistérségi szintű foglalkoztatási társaságok, a növekvő számú közösségi vállalkozások és a helyi tartalommal megtöltött foglalkoztatási paktumok jelentenének változást.

d. Erőforrásokkal való gazdálkodás

A vegyes foglalkoztatási modellre való áttérés úgy a központi, míg a helyi önkormányzati költségvetéseket átrendezi. A központi költségvetést érinti a vállalkozások foglalkoztatási kapacitásainak növelése érdekében – területileg differenciáltan - mérsékelt járulékok és adók. Az önkormányzatok feladatközpontú finanszírozása esetén a mai „görbeségek kiegyenesedhetnek”. A szakfeladatok ellátására fordított kiadások nőnének és a tisztán közfoglalkoztatásra szánt források csökkennének és akár kistérségi szinten összevontan jelenhetnek meg.

Az új modell kidolgozásához természetesen még számos kérdés átgondolandó, az itt leírtak gondolatébresztési célt szolgálnak.

Irodalom

1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról (Szt.)

BARTAL A.M. [1998]: Szociális+föld+program= szociális földprogram? Valóság, Valóság 41. 1998. 9. (37-48.)

BIRKHÖLZER, K. [2000]: A szociális vállalkozások szektora Nyugat-Európában. In: Szomszédsgái gazdaságfejlesztés Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest pp. 40-45.

BÓDIS L. – GALASI P. – MICKLEWRIGHT J. – NAGY GY. [2005]: Munkanélküli-ellátás és hatásvizsgálatai Magyarországon KTI Könyvek 3. (Sorozatszerkesztő: Fazekas Károly) MTA Közgazdaságtudományi Intézet Budapest, 2005

BUSCH W.L.[2008]: Managing public agency conflict: Why do public works projects get stalled by conflicts with other public agencies?, 2008. Journal of Public Works and Infrastructure, Vol 1., No 3., 269-275. oldal

CASTEL, R. [1996]: Work and usefulness to the world. International Labour Review, Vol.135, No.6, 615–622. o.

CASTEL, R. [1998]: A szociális kérdés alakváltozásai Budapest: Max Weber Alapítvány–Wesley.Zs. Alapítvány–Kávé Kiadó 1998

CZIPPÁN K. – BÁCSKAY A. – HUSZTI L. – KELLER T. [2007]: Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány ROP Hálózata megbízásából a Foglalkoztatási paktumok hatékonyságmérő vizsgálata keretében megtartott műhelyek segédanyaga. Pangea Petény Tanácsadó Kft. 2007. december

CSOBA J. [2010]: A közfoglalkoztatás régi-új rendszere. Útközben az „Út a munkához” programban, 2010. Esély, 1. szám, 4-24. oldal

CSOBA J. [2001]: Közmunkások Magyarországon, Munkaügyi Szemle 2001/11 40 –44. old.

CSOBA J. [2001]: A teljes foglalkoztatás alternatívái, Valóság 2001/9 110-115. old.

CSOBA J. [2006]: Foglalkoztatáspolitikai. (Oktatási Segédanyag) Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszék Debrecen, 2006

CSOBA J. [2007]: A szociális gazdaságot életre hívó folyamatok In: Szociális gazdaság kézikönyv (Csoba-Frey-G.Fekete-Lévai-Soltész) OFA ROP Hálózat, Budapest pp. 7-18.

DAHRENDORF, R. [1994]: *A modern társadalmi konfliktus*. Budapest: Gondolat.

EGRESI K. [2005]: A szociális-jóléti állam. In: Az állam és a politika újabb elméletei In: Államtan. Az állam általános elmélete. Államtan tankönyv II. kötet (szerk.: Takács Péter), XIX.B. fejezet SZTE ÁJK Politológiai Tanszék Szeged, 2005 http://www2.juris.u-szeged.hu/politologia/tartalom//docs/tanseged/II_V_XIX_B%20fejezet.pdf

EMMERIJ, L. [1994]: The employment problem and the international economy. International Labour Review, Vol, 144, No. 4, 449–466. o.

FIRLE R. – SCHAREL Á. – SZABÓ P.A. [2007]: A rendszeres szociális segély munkakínálati hatása, 2007. Munkaerőpiaci Tükör, Közelkép, 75-90. oldal

FOUCAULD DE, J.-B. [1996]: Post-industrial society and economic security. International Labour Review, Vol.135, No. 6, 675–681. o.

FREY M. [2007]: A szociális gazdaság szerepe a foglalkoztatásban. In: Szociális gazdaság kézikönyv (Csoba-Frey-G.Fekete-Lévai-Soltész) OFA ROP Hálózat, Budapest.

- FRIEDMAN, M. [1962]: *Capitalism and Freedom*. Chicago: University of Chicago Press 1962.
- FROY, F. – GIGUÈRE, S. [2010]: Putting in Place Jobs that Last. A GUIDE TO REBUILDING QUALITY EMPLOYMENT AT LOCAL LEVEL. ISSN 2079 4797(online) OECD 2010
- G. FEKETE É. [2007]:_A szolidáris gazdaság elméleti és gyakorlati kérdései. In: Kocziszky György (szerk.) VI. Nemzetközi Konferencia A közgazdász képzés megkezdésének 20.évfordulója alkalmából. Miskolc: Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, 2007. pp. 79-89.
- G. FEKETE É. – LIPTÁK K. [2010]: Relationships between public employment and regional development, RSA Conference proceedings, Pécs, 2010. május 24-26.
- G.FEKETE É. – SOLYMÁRI G. [2004]:_A szociális gazdaság kiépítésének esélye és feltételei az Észak-magyarországi régióban – Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 1/2. 32-78. p.
- GÁBOS A.-SZÍVÓS P. [2004]:_Szegénység Magyarországon az EU-csatlakozás küszöbén. In Kolosi T.–Tóth I.Gy.–Vukovich Gy. szerk.: Társadalmi Riport 2004. Budapest: TÁRKI–Századvég.
- GALASI P. – NAGY GY. [2007]:_Jövedelmek és munkanélküli-ellátások Közgazdasági Szemle, LV. évf., 2008. június (473–502. o.)
- GALLIANO, R. [2003]:_Social economy, entrepreneurship and local development. European Association of Development Agencies <http://www.oecd.org/dataoecd/21/55/17017950.pdf>
- GIARINI, O. [1995]: Some Considerations on the Future of Work: Redifining Productive Work. Megjelent: Global Employment. An International Investigation into the Future of Work. Vol. I. Szerk.: Simai Mihály. United Nation University, Word Institute for Development Economic Research, Zed Books Ltd, London, New Jersey, United Nation University Press, Tokió.
- GIDDENS, A. [1998]: A Harmadik út. Agóra Kft., Budapest 191 o.
- HAYEK F. [1958]: Essays ont he Welfare State Allen and Unwin, 1958
- ILO [1990]: The promotion of self-employment. International Labour Conference, 77th Session, Report VII. Genf, ILO.
- JÁSZ K. – SZARVÁK T. [2005]: Az esélyegyenlőségi politika Janus-arca. Kistelepülések, társadalmak, konfliktusok Politikatudományi Szemle 2005. 2. szám 135-155.
- KARÁCSONY M. [2003]: Aktuális-e a szövetkezés gondolata? http://misc.meh.hu/binary/5533_kar_csony_lgy_jav.doc
- KÖNIG É. [2004]: A segélyezés Bermuda-háromszöge, Esély, 1.
- KÖRÖSI G. [2005]: Versenyszféra munkapiacának működése KTI Könyvek 4. (Sorozatszerkesztő: Fazekas Károly) MTA Közgazdaságtudományi Intézet Budapest, 2005
- LAKY T. [1998]: Változó fogalmak a munka változó világában. Közgazdasági Szemle, 2. sz. 123–136. o.
- LAKY T. [1999a]: Foglalkoztatás növelése Nyugat-Európában. Magyar Tudomány, 2. sz. 159–168. o.
- LAKY T. [1999b]: Foglalkoztatás Magyarországon. Magyar Tudomány, 3. sz. 322–333. o.

- LÁSZLÓ GY. [2010]: A magyarországi foglalkoztatási paktumok összehasonlító elemzése és átfogó értékelése. A foglalkoztatási partnerségek jelenét feltáró és jövőjét megalapozó kutatás záró tanulmánya. Munkaügyi tárgyú kutatások támogatása OFA/K-5659/8341/50/2009 Pécs, 2010.
- MARTIN, H.P. – SCHUHMANN, H. [1998]: A globalizáció csapdája. Támadás a demokrácia és a jólét ellen. Ford.: Szmodits Anikó, Perfekt Könyvkiadó, Budapest, 1998.
- MÁRTONFI GY. [2009]: Munkaerő-piaci szempontból veszélyeztetett társadalmi csoportok In: Domján Krisztina - Mártonfi György - Polyacsó Orsolya - Vinczéné Fekete Lídia: Nemzeti Kutatási Jelentés Magyarország 2009. Oktatásfejlesztési Observatory Budapest 2010. 58-76. http://refernet.hu/wp-content/uploads/NRR_09.pdf#page=58
- MÜCKENBERGER, U. [1996]: Toward a new definition of the employment relationship. *International Labour Review*, Vol.135, No. 6, 683–695. o.
- NEW JOBS IN EUROPE [1999]::Thematic Focus Group No 3. 199. o. http://europa.eu.int/comm/employment_social/equal/index_en.html
- RÁCZ K. [2009]: Útban a szociális gazdaság felé? Beszámoló egy produktív szociálpolitikai program eddigi eredményeiről *KAPOCS* 42 VIII. évfolyam 3. szám 2009. október 26p
- RIFKIN, J. [1995]: *The End of Work. The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*, G. P. Putnam's Sons, New York.
- RIMLER J. [1999]: A munka jövője. Új fogalmak, feltételek, forgatókönyvek. *Közgazdasági Szemle*, XLVI. évf., 1999. szeptember (772–788. o.)
- ROBERTSON, J. [1985]: *Future Work, Jobs, self-employment and leisure after the industrial age*, Universe Books, New York.
- SANTAMÁKI-VOURI, T. [1995]: *Fighting Unemployment and Polarization: Investments in Adaptive Capacity Through Broad Upgrading in Skills*. Megjelent: *Global Employment. An International Investigation into the Future of Work*. Vol. I. Szerk.: Simai Mihály. United Nation University, World Institute for Development Economic Research, Zed Books Ltd, London, New Jersey, United Nation University Press, Tokió.
- SEGELMAN, R. – MARSLAND, D. [1989]: *From Cradle to Grave*, New. York: Macmillan. Shaw, R. & Wong, Y 1989
- SEN, A. [1996]: Employment, institutions and technology: Some policy issues. *International Labour Review*, Vol.135, No. 3–4.
- SOROS GY. [2001]: *A nyílt társadalom*. Scholar Kiadó és Szolgáltató Bt. Budapest
- SPÉDER ZS. [2002]: *A szegénység változó arcai*. Budapest: ARTT-Századvég
- SUPIOT, A. [1996]: Work and the public/private dichotomy. *International Labour Review*, Vol.135 No. 6, 653–663. o.
- SZOBOSZLAI ZS. (szerk.) [2001]: *Szociális földprogramok Magyarországon, Esély Regionális Szellemi Forrásközpont, Szolnok*.
- TÖRÖK E. [2006]: Tülléphetünk-e a bérmunka társadalmán? *Szociológiai Szemle* 2006/2, 111–130.
- WHAT IS THE FUTURE... [1996]: What is the future of the work? Ideas from a French report. *International Labour Review*, Vol. 135, No.1.

**Észak-magyarországi Regionális Kutatásokért Alapítvány
(ÉMORKA)**

Készült a Közösen a jövő munkahelyeiért Alapítvány támogatásával

**Önkormányzatok és civil szervezetek helyi foglalkoztatási
kapacitásainak növelési lehetőségei**

MELLÉKLETEK

A kutatócsoport tagjai:

Vezető:
Dr.G.Fekete Éva

Munkatársak:
Dr.Dabasi Halász Zsuzsanna
Szép Tekla
Lipták Katalin
Osgyáni Gábor
Baksa Sára
Kispataki Csaba

Miskolc
2011. március

TARTALOM

<u>ESETTANULMÁNYOK.....</u>	<u>4</u>
<u> Alsóvadász.....</u>	<u>4</u>
<u> Bátonyterenye.....</u>	<u>10</u>
<u> Emőd.....</u>	<u>26</u>
<u> Füzér.....</u>	<u>33</u>
<u> Gagybátor.....</u>	<u>42</u>
<u> Hét.....</u>	<u>49</u>
<u> Ónod.....</u>	<u>55</u>
<u> Pásztó.....</u>	<u>62</u>
<u> Szikszó.....</u>	<u>70</u>
<u> Vizsoly.....</u>	<u>80</u>
<u>KÉRDŐÍV.....</u>	<u>88</u>

ESETTANULMÁNYOK

Alsóvadász

1. Általános helyzetkép

Alsóvadász Borsod-Abaúj-Zemplén megye egyik 1.562 fős települése. A község az ország leghátrányosabb helyzetű kistérségének, a Szikszói kistérségnek a tagja. A település méretéhez képest jól ellátott intézménystruktúrával rendelkezik (posta, iskola, óvoda, egészségügyi központ).

A település szerkezetét tekintve mindkét oldalon találhatóak a községekre, falvakra jellemző családi házak, a régebbi típusú tornácos házak, mögöttük nagy kerttel. A falu szerkezetét tekintve egy hosszú főutcából áll és néhány mellékutcából. Jól gondozott falukép és rendezett parkok fogadják a látogatót.

Alsóvadász 2.291 hektár területű település, lakónépesség száma a 2007. év végén 1.562 fő volt. Folyamatosan csökkenő népességszámmal rendelkezik a település, ugyanakkor a roma népesség aránya nő. 2007-ben 34 élveszületés és 24 halálozás volt a településen. A belföldi vándorlási különbözet az év végén -29, lakásállomány 798. A közüzemi vízhálózatban bekapcsolt lakások száma 284, háztartási villamos-energia fogyasztók száma 319. A rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma 430. Nyugdíjban 407 fő részesült, ebből saját jogon 267, szociális étkezésben 21 részesült, házi segítségnyújtásban további 54 fő részesült. A településen 1 háziorvos dolgozik, aki az év során 14.461 esetet látott el. Az óvodai férőhelyek száma 75 fő, 3 csoportban és 6 pedagógussal működik. Az általános iskolában 13 osztályterem és 13 osztály működik, 211 tanulóval és 18 pedagógussal. 6 kiskereskedelmi üzlet található a településen, ebből 1 gyógyszertár. A vendéglátó helyek száma 5. A településen 260 személygépkocsi volt. A regisztrált vállalkozások száma 57 volt, ebből 6 korlátolt felelősségű társaság, 8 betéti társaság, 40 egyéni vállalkozás. (KSH)

2. A munkanélküliség helyi kialakulása és jellemzői

A rendszerváltás után a településen megjelent a tömeges munkanélküliség, a korábbi munkahelyek megszűntek. A munkaképes korúak a miskolci vállalatokhoz jártak be dolgozni, valamint a szikszói kórház foglalkoztatott nagyobb tömegeket, de ott is létszámleépítésre került sor. A létszámleépítés a pedagógusokat és az önkormányzat dolgozóit is érintette. A településen élők nagyon rosszul viselték ezt az új megváltozott helyzetet és próbáltak alkalmi munkákat vagy ideny munkákat vállalni, hogy ezzel is segítsék a családjuk megélhetését.

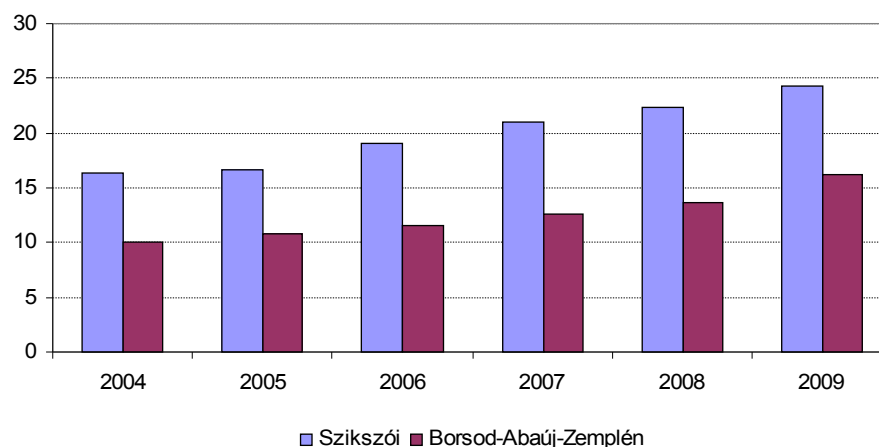
Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat munkanélküliségre vonatkozó adatait elemezve láthatjuk, hogy 2009. júniusról 2010. júniusra a nyilvántartott álláskeresők száma 13 fővel csökkent Alsóvadászon, a megyében pedig csökkent 1.299 fővel. A hosszú távú munkanélküliség Alsóvadászon 50 fővel csökkent, a megyében pedig 1.350 fővel nőtt. A segélyben részesülők száma nem változott egy év alatt, ami a megye esetében nem mondható el.

1. táblázat: Munkanélküliség adatai 2009. és 2010. júniusában

	Alsóvadász		Borsod-Abaúj-Zemplén megye	
	2009.június	2010.június	2009.június	2010.június
Nyilvántartott álláskeresők összesen (fő)	229	216	66.770	65.471
365 napon túl nyilvántartott álláskeresők (fő)	116	66	23.317	24.667
Segélyben részesülők (fő)	11	11	4.013	4.242
Rendelkezésre állási támogatásban részesülők (fő)	143	131	26.831	29.010
Munkaképes korú népesség (fő)	954	957	478.187	475.367
Nyilvántartott álláskeresők a munkavállalási korú népesség százalékában	24,00	22,57	13,69	13,77

Forrás: ÁFSZ

A munkanélküliségi ráta adatait a Szikszói kistérség és Borsod-Abaúj-Zemplén megye esetében is megvizsgáltam egy hosszabb időtávon. A kistérségen belül közel kétszer olyan magas a munkanélküliség, mint a megyében összesen. Ez is mutatja a kistérség kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzetét. Az időtáv tekintetében folyamatosan emelkedik a ráta értéke mindkét területi egységnél.

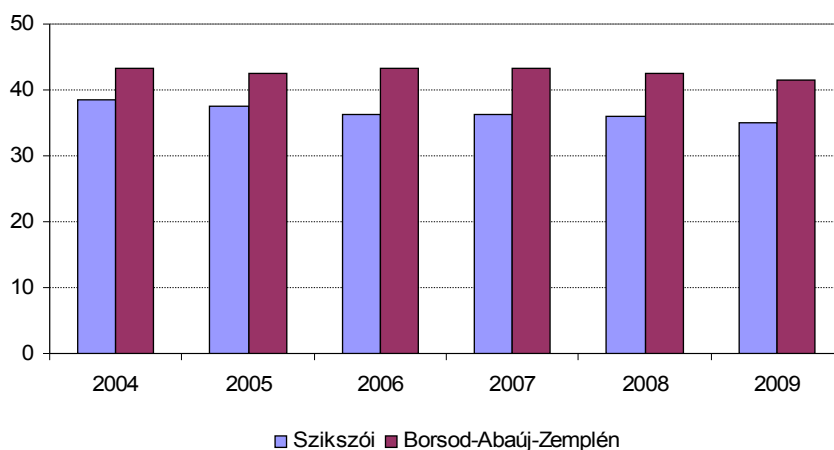

1. ábra: Munkanélküliségi ráta (%) alakulása 2004-2009 között

Forrás: ÁFSZ

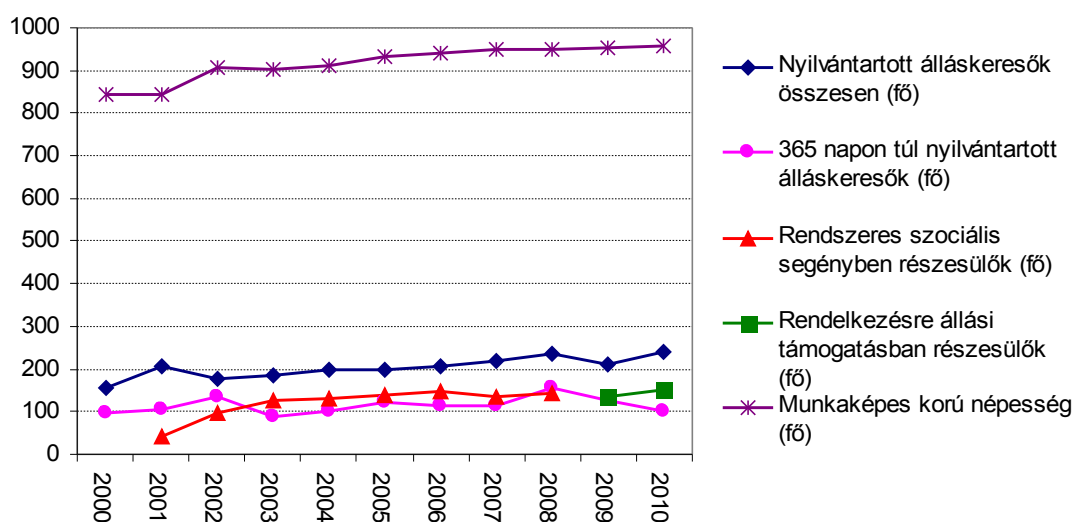
A foglalkoztatási ráta adatait is megvizsgáltam, ami szintén hasonló képet mutat, mint a munkanélküliségi ráta esetében a kistérség és a megye vonatkozásában. Minden vizsgált évben elmarad közel 10%-ponttal a kistérségi érték a megyeitől. Az évek tekintetében eléggé kiegyenlített a foglalkoztatási ráta értéke, nem lehet beszélni nagyobb eltérésekről.

2. ábra: Foglalkoztatási ráta (%) alakulása 2004-2009 között
Forrás: ÁFSZ

Alsóvadász településének a munkanélküliségre vonatkozó legfontosabb ismert adatait elemeztem 2000 és 2010 között, minden évben a januári adatsort figyelembe véve. A munkaképes korúak száma az évek során lassan, de emelkedett. A nyilvántartott állás keresők száma eléggé hektikusan mozog. 2000-ben a településen 158 fő volt nyilvántartott állás kereső, ami a következő évre nőtt, majd azt követően megint csökkent és a legmagasabb értékkel 2010-ben rendelkezett (239 fő). A rendszeres szociális segélyben részesülők száma szintén nagyon hektikusan mozog, évről-évre csökken és nő. A rendelkezésre állási támogatásban részesülők száma 2009-ben 134 fő volt, 2010-ben 150 fő. A 365 napon túli nyilvántartott állás keresők száma hasonlóan mozgott, mint a nyilvántartott állás keresők. Nem lehet beszélni javulásról a munkaerőpiacon.

3. ábra: Alsóvadász munkanélküliségi adatai 2000-2010 (januári adatok)
Forrás: ÁFSZ

A településen 210 fő állás keresőt tartanak nyilván, a településen nagyon kevés a munkalehetőség. 96 fő helyben lakik és ott is dolgozik a legutóbbi népszámlálás adatai alapján. A kistérségen belül máshová 71 fő jár el dolgozni, a szomszédos kistérségbe 105 fő, távolabbi kistérségbe 1 fő. A megyén belül 177 fő jár el dolgozni, ez jól mutatja a település alacsony munkavállalási lehetőségét. Más településről 32 fő jár Alsóvadászra

dolgozni, a kistérségen belülről 19 fő, a szomszédos kistérségből 12 fő. Helyben 128 fő dolgozik.

2. táblázat: álláskeresők megoszlása

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nyilvántartott álláskeresők létszáma	207	178	191	196	368	203	215	235	210	212	210
365 napon túli nyilvántartott álláskeresők	164	109	89	98	147	115	144	151	129	94	58
Járadék ellátásban részesülők	24	11	13	18	81	11	11	16	9	15	9
Segélyben részesülők	81	14	1	0	0	15	20	5	6	11	21
Rendelkezésre állási támogatásban részesülők	41	94	127	129	229	148	134	143	136	114	123
Munkaképes korú népesség	843	907	907	902	3766	931	943	949	949	954	957
Álláskeresők a munkavállalási korú népesség %ban	24,56	19,63	21,06	21,73	10,25	21,8	22,8	24,76	22,13	22,22	21,94

A településen a fő foglalkoztató a VADCO Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft., az Adura Pharma Egészségügyi és Szolgáltató Bt. és a FAGUS Magyarország Faipari és Építőipari Kft.

3. táblázat: Alsóvadász főbb foglalkoztatói

Foglalkoztató szervezet
Adura Pharma Egészségügyi és Szolgáltató Bt.
Alsóvadászi ÁFÉSZ
Alsóvadász és környéke Földtulajdonosi Közösség
Alsóvadászi Csatornaberuházó Vízközmű Társulat
EVELIN Gumi Kereskedelmi és Szolgáltató Bt.
FAGUS Magyarország Faipari és Építőipari Kft.
IMMANUEL-MED Egészségügyi és Szolgáltató Bt.
LUX-AQUA Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
Máté Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
MSZ GÉP-KER Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
RASANZ Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
TOP SPED Építő Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
VADCO Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
VILLBERGÉP Villamosberendezési és Épületgépészeti Szerelő- és Szolgáltató Bt.
VM BAUINVEST Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
VM-TRADE Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
"RUZSIN ÉS TÁRSA" Épületgépészeti Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.

3. A helyi foglalkoztatási kezdeményezések

A. Vállalkozások munkahely teremtési szándéka, lehetőségei

A településen a vállalkozások száma elenyésző, többségében egy-két főt foglalkoztató családi vállalkozások. A településen nagyon kedvező az iparüzési adó (1%-os), éppen az a cél, hogy egyre több vállalkozás telepedjen le Alsóvadászon. Sajnos az utóbbi évek

tendenciája nem mutat kedvező képet, kevés a vállalkozó a településen és ezzel együtt kevés az új munkahely is. Kevés a fizetőképes kereslet a településen, nem tud az önkormányzat helyiséget biztosítani a vállalkozásoknak. Varrodát próbáltak működtetni a településen, de a gazdasági válság rövid időn belül tönkretette. Voltak próbálkozások a csökkent munkaképességű egyének foglalkoztatására is, de ezek is hamar csődbe mentek, mert nem érte meg foglalkoztatni őket.

B. Az önkormányzat foglalkoztatási kezdeményezései

A településen a közfoglalkoztatás régóta működik, eltérő hatékonysággal. Az Út a munkába program előtt is volt a településen közfoglalkoztatás, az hatékonyabban működött, a polgármester asszony a régi rendszert jobban kedvelte. Ennek oka, hogy akkor lehetőség volt eszközök vásárlására is, az Út a munkába programban pedig nagyon minimális vagy szinte semmi a munkaeszközökre fordítható keret. Valamint azért is kedvelte jobban a régi rendszert, mert ott nem volt kötelező mindenkit felvenni dolgozni. Most a törvény minimum 90 nap foglalkoztatást ír elő és az olyan egyénekkal nehéz hatékonyan dolgozni, akik 4-5 éve nem is dolgoztak vagy rosszabb esetben egész életében nem dolgozott. Nem ismeri a munkamorált, a felelősséget. A településen a lakosság egy harmada roma származású, őket még nehezebb motiválni.

Az önkormányzat a közfoglalkoztatottakat napi 6 órában alkalmazza 2009. január óta. A többséget 4-5 hónapra, de van olyan, aki hosszabb időre kap megbízást. A brigádvezető kap általában 1 évre szerződést, ő felelős a brigádok munkájáért, a polgármester minden nap vele egyeztetni az aznapi feladatokat.

Átlagosan 50-70 közfoglalkoztatottja van a településnek, a téli időszakban kevesebb. Ebből 15-20 fő az, akikkel igazán jól lehet együttműködni. A közfoglalkoztatásban kerül ellátásra a település környezetének, parkjainak rendbetétele, gondozása, a temető és a közterületek kaszálása, árvízi munkálatok ellátása.

Ha valamelyik közfoglalkoztatott nem dolgozik megfelelően, lustálkodik vagy tönkreteszi a munkaeszközöket, esetleg ellopja őket, figyelmeztetésben részesül. A harmadik ilyen figyelmeztetés után megszűnik a munkaviszonya és a szociális segínyt megvonják tőle – a jelenlegi szabályok alapján 1 évre. Ez túl szigorú büntetés és valójában nem is az egyént, hanem annak a családját büntetik, így ha lehetőség van rá, elkerül ezt a megoldást a polgármester asszony. Sajnálja ugyanis az anyai támogatás nélkül maradt családok gyermekeit. A településen súlyos probléma az alkoholizmus, amibe a munka és megbecsülés nélkül maradt emberek menekülnek és ők mindent megtesznek azért, hogy a napi italra legyen pénz. Ha tőlük vonja meg a polgármester a segínyt, akkor a gyermekeknek szánt családi pótlék összegét fordítják italra.

A polgármester asszony az Út a munkába programmal járó adminisztrációs feladatok egy részét átadná arra alkalmas civil szervezetnek, mert rengeteg papírmunkával jár és sok idejét leköti, ugyanakkor a teljes közfoglalkoztatást nem adná ki a kezéből. Az önkormányzatnak kell ezt ellátnia, mert ott tudják a legjobban, hogy milyen munkát kell elvégeztetni velük.

C. Civil szervezetek foglalkoztatási törekvései

A településen működik néhány civil szervezet, de nem foglalkoztatnak senkit. A Faluórség önkéntes alapon a tavalyi évtől működik, a Sportkör, a Méhész Egylet, a Horgászok is szintén önkéntes tagokból állnak, állandó alkalmazottjuk nincs. A civil kezdeményezés a településen nagyon minimális.

D. Foglalkoztatási paktum, térségi együttműködések

A szikszói kistérség tagjai kötöttek vállalkozásokkal foglalkoztatási paktumot, de nem történt semmi, Alsóvadáson nem változott semmi és nem is lett több munkalehetőség.

4. Mintaértékű közösségi foglalkoztatási projekt

A szikszói kistérség pályázott közmunkaprogram támogatására, az életveszélyesnek minősített lakások lebontását végeztetnék a közmunkásokkal. A kistérségi közös pályázat sem a leghatékonyabb, nem tudnak jól és eredményesen együttműködni.

5. Problémák és javaslatok megfogalmazása

Az Út a munkába program előtt is volt a településen közfoglalkoztatás és az jobban működött, ugyanis nem volt kötelezővé téve az önkormányzat számára, hogy mindenkit foglalkoztatnia kell. Az lenne az ideális megoldás, ha most is csak azt lehetne felvenni dolgozni, aki akar is tenni valamit és nem csak azért jelentkezik, mert máskülönben megvonják tőle a támogatást.

Biztosítsanak központilag nagyobb keretet a munkaeszközök beszerzésére, mert a településen nagyon gyorsan tönkreteszik őket a közmunkások és nem vigyáznak rájuk, valamint el is lopnak néhányat. Eszközök nélkül pedig nem lehet dolgozni.

A polgármester asszony javaslata szerint a közfoglalkoztatottak a finanszírozását át kellene alakítani, aki nem akar dolgozni, annak ne legyen kötelező és az kapjon egy minimális összeget támogatásként. Aki viszont akar dolgozni, az dolgozhasson is és kaphasson több bért, hogy ezáltal még jobban legyen motiválva és érezze a munka értékét, jelentőségét.

Bátonyterenye

1. Általános helyzetkép

Bátonyterenye város az észak-magyarországi régió területén, Nógrád megyében fekszik. A 14 településből álló bátonyterenyei kistérség központja. A Cserhát és Mátra hegység találkozásánál, a Zagyva folyó völgyében jött létre 1984-ben, 4 falu összevonásával. 1989-ben kapott városi rangot.

A város egyik résztelepülése, Nagybátony. a térségi központ szerepét már régebb óta betölti. A nyolcvanas évek végéig működő környékbeli bányák kiszolgáló centruma volt. Irodaépületek, szénosztályozó, szakiskola és lakótelepek emelték ki a többi település közül. A város másik résztelepülése, Kisterenye közúti és vasúti csomópont. A megyeszékhely, Salgótarján mindössze 15 kilométer, a főváros 100 kilométer távolságra fekszik.

A kistérség népessége 1970-től csökkenő tendenciát mutat. Ebben a csökkenésben nagy szerepe volt a környéken található bányüzemek fokozatos bezárásának. A megszűnő munkahelyek arra kényszerítették az itt élőket, hogy más vidéken találjanak a szakmájuknak megfelelő állást. A statisztikai adatok elemzése alapján ez nem vonatkoztatható a központra, Bátonyterenyére, amely csekély népesség-ingadozás mellett stagnáló tendenciát mutat. A kedvezőbb képet a térségen belüli vándorlás, a környező falvakból a központba való beköltözések okozzák. A népességmozgás legfőbb befolyásoló tényezője a munkahelyek léte vagy hiánya, illetve a közszolgáltatások elérhetősége.

A bátonyterenyei kistérség a 33 leghátrányosabb helyzetű kistérség egyike. A nyolcvanas években felgyorsuló gazdasági szerkezetváltásig a vidék fejlettnek számított. A XIX. század végétől beinduló kőszénbányászat meghatározó volt a gazdasági fejlődés szempontjából. A nem messze lévő megyeszékhely környékén nehézipari üzemek épültek ki. A leszakadás a szénlelőhelyek kimerülésével vette kezdetét, amelynek első jele a bányák fokozatos bezárása és a munkahelyek csökkenése volt.

A mezőgazdaság nem kapott jelentős szerepet a kistérségben. Művelésre alkalmas területek csak a Zagyva viszonylag tág, és a Kis-Zagyva szűk völgyeiben találhatóak. Nem akkora volumenű, hogy váltóágazatként fel tudta volna szívni a bányászatból kikerült munkaerőt. Számottevő jelentőséggel bír az erdészeti, de a felszabadult munkaerőnek csak egy minimális részét tudja foglalkoztatni.

A meghatározó foglalkoztatási kapacitással rendelkező ipari üzemek megszűntek, vagy leépültek. Innen szintén nagy tömegű munkaerő szabadult fel. Ugyanakkor több új kisebb üzem is alakult, de nem olyan foglalkoztatási kapacitással, mint a szerkezetváltás előtt jellemezte az ágazatot. A termelés jellege is megváltozott. Ezek együttes hatása gyorsította föl az elvándorlási folyamatot.

A kistérség lassan előregedő tendenciát mutat. Az utóbbi húsz évben indult be az előregedési folyamat. Az 1990. évi népszámlálás szerint nem volt kimutatható, a 2001. évi népszámlálás szerint viszont jelentősen emelkedett az öregségi hányados. Hét településen történt növekedés, öt településen pedig fiatalodott a lakosság összetétele. A leginkább előregedő település Szuha, öregségi hányadosa 4,18, amely külső hatás nélkül visszafordíthatatlan előregedési folyamatot mutat. A két népszámlálás között megkétszereződött az amúgy sem alacsony mutató. További három település rendelkezik 2 feletti mutatóval: Nemti 2,39, Mátranovák 2,08 és Sámsonháza 2,06. Sámsonházán a magas érték ellenére az öregségi hányados a két népszámlálás között kedvezően alakult. A legkiugróbb fiatalodási folyamat Márkházán következett be, ahol az intenzív előregedés az

évezred végére közel stagnálássá fokozódott. Az öregségi hányados alakulását a születések számának pozitív és negatív változása, a 14 év alatti lakosság be-, illetve elköltözése, továbbá a 60. életév fölötti lakosság számának változása befolyásolja.

1.táblázat: A bátonyterenyi kistérség népességének változása

településnév	Népesség					öregségi hányados		
	1960	1970	1980	1990	2001	1990	2001	változása
Kisbárkány	387	349	285	262	255	1,02	1,12	0,1
Márkháza	312	312	297	284	257	1,96	1,12	-0,84
Nagykeresztúr	287	237	254	281	294	-	0,71	-
Sámsonháza	536	438	383	354	308	2,47	2,06	-0,41
Lucfalva	703	697	722	664	615	0,82	1,05	0,23
Nagybárkány	689	715	665	652	689	0,71	0,7	-0,01
Szuha	1088	1062	990	845	745	2,1	4,18	2,08
Nemti	1189	1160	1091	917	822	2,16	2,39	0,23
Mátramindszent	1193	1261	1165	1039	949	1,34	1,79	0,45
Dorogháza	1679	1631	1614	1344	1293	1,73	2,3	0,57
Mátraterenye	2907	2772	2588	2162	2024	1,92	1,64	-0,28
Mátranovák	3058	2840	2622	2354	2026	-	2,08	-
Mátraverebély	2541	3054	2863	2313	2220	1,36	1,22	-0,14
Bátonyterenye	14710	15032	15294	15343	15043	0,78	1,25	0,47
Összesen	31279	31560	30833	28814	27540	1,09	1,43	0,34

adatok: 1990, 2001. évi népszámlálás

A kistérségben magas a roma népesség aránya. A cigány lakosság körében élénkebb gyermekvállalási hajlandóság a korstruktúrára kedvező hatást gyakorol.

2.táblázat: Cigányok a bátonyterenyi kistérségben

településnév	népességszám (fő)	magukat cigánynak vallók száma (fő)	magukat cigánynak vallók aránya (%)
Kisbárkány	255	7	2,75
Márkháza	257	57	22,18
Nagykeresztúr	294	18	6,12
Sámsonháza	308	22	7,14
Lucfalva	615	67	10,89
Nagybárkány	689	140	20,32
Szuha	745	0	0,00
Nemti	822	4	0,49
Mátramindszent	949	44	4,64
Dorogháza	1293	22	1,70
Mátraterenye	2024	114	5,63
Mátranovák	2026	23	1,14
Mátraverebély	2220	449	20,23
<i>Bátonyterenye</i>	<i>15043</i>	<i>876</i>	<i>5,82</i>
Összesen	27540	1843	6,69

A népszámlálási adatok a roma jelenlétet 6,69%-ban határozzák meg. Becslések szerint ez az érték eléri a 15-20%-ot. Nagybárkányban és Mátraverebélyben a legszembevetőbb a cigány lakosság jelenléte. Mindkét település esetében a népszámlálás által mutatott arány jóval a becsült érték alatt van. Márkházán is jelentős a roma jelenlét a település

lakosságához képest. A kiugró fiatalodó tendenciát mutató érték kialakulásában figyelembe kell venni.

A terület népességmegtartó minőségét szemléletesen mutatja be a lakásépítések alakulása.

3.táblázat: A lakásépítések száma Magyarországon, Nógrád megyében és a bátonyterenyei kistérségben

	-1919	1920-1944	1945-1959	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-2001	összesen
kistérség	1052	1984	3712	1227	1710	1640	313	11638
Nógrád megye	1580	3975	7224	17047	19144	18842	20230	88042
Magyarország	565966	508934	471731	589788	903033	719166	298748	4057366

adatok: 2001. évi népszámlálás

A lakásépítések intenzitása a kistérségben a II. világháborút követően kiugróan magas volt. Az újjáépítéseken túl a térségben történő nehézipari beruházások nagy tömegű munkaerőt igényeltek. A kistérség területén letelepedő munkások elszállásolására épültek lakások. A hatvanas években a lakásépítések intenzitása a kistérség területén mérséklődött, még országos és megyei szinten fokozódott. A hetvenes években országosan elérte a csúcst, és az épített lakások aránya közel azonos volt a megyei értékkel. A kistérségben is bekövetkezett egy gyenge növekedés, de ez alatta maradt az országos és a megyei értékeknek. Innentől az országos változás tendenciáját mutatja, de alacsonyabb intenzitással. A Nógrád megyei lakásépítések száma a XX. század végéig folyamatosan emelkedett.

A lakásépítések demográfiai szempontból történő értelmezése azt mutatja, hogy a kistérségben a II. világháború utáni időszaktól az ötvenes évek végéig történt nagyfokú népesség beáramlás, majd a hetvenes években is gyarapodott a népesség.

A bátonyterenyi kistérség közlekedési viszonyai általánosan kedvezőek. Az aprófalvas Kis-Zagyvavölgyről azonban ez nem mondható el. A kistérség központja vasúti és közúti csomópont is egyben. A személyforgalmat már nem bonyolító Kál-Kápolna – Kisterenye vasútvonal csatlakozik bele a Budapest – Somoskőújfalu vasútvonalba. Budapest felől munkanapokon 9 vonat közlekedik, ebből egy közvetlen, a többi Hatvanban történő átszállással vehető igénybe. Budapest felé 11 vonat jár, amelyből szintén egy közvetlen járat. Több iparvágány is található a kistérségben. A periférián fekvő települések, így a Kis-Zagyvavölgy falvai sem kapcsolódnak szervesen a vasúti közlekedésbe.

A közúti közlekedés szempontjából is kedvező a kistérség helyzete. Területén található a Hatvántól Salgótarjánon át az országhatárig húzódó 21. számú főút, és a Bátonyterenyétől keleti irányban húzódó 23. számú főút, amin elindulva Ózd érintésével Miskolcra lehet eljutni. Hatvannál a 21. sz. főútról lehetőség van felhajtani az M3-as autópályára. Ezen keresztül a kistérség és Budapest közötti távolság időben másfél óra.

A kistérség szlovák határhoz való közelsége a nemzetközi áru és személyforgalmat érinti kedvezően. A vasúti átmenő forgalom teljes mértékben, a közúti forgalom meghatározóan a bátonyterenyi kistérség területén bonyolódik le.

A Kis-Zagyvavölgy sajátos helyzetben van, ugyanis nem kapcsolódik be szervesen a kistérség közlekedési vérkeringésébe. A völgyet átszelő mellékút északi irányban a salgótarjáni kistérség területén csatlakozik a 21. számú főútvonalba, dél felé a pásztói kistérség irányába torkollik bele szintén a 21. számú főútvonalba, mindegy kikerülve a bátonyterenyi kistérséget. Az autóbusz közlekedés is Salgótarján és Pásztó irányban zajlik, Bátonyterenyére nincs közvetlen járat.

2. A munkanélküliség helyi kialakulása és jellemzői

A rendszerváltás után Nógrád megye a munkanélküliségi ráta viszonylatában országosan a második helyen állt. 1993-ra a megye már országosan a legrosszabb mutatóval rendelkezett. Mind a közszféra, mind a vállalkozói szféra nehéz gazdasági helyzetbe került, amelyeket költségek csökkentésével próbáltak ellensúlyozni, ami a létszámleépítésekben realizálódott. A távolabbi munkahelyekre ingázók veszítették el első körben a munkahelyeket. A munkáltatók az utaztatási költségek csökkentésével az ingázó, bejáró dolgozóknak mondtak föl, illetve az utazási költségek meg nem térítése következtében a munkavállalók nem vállalták a további foglalkoztatást. A megnövekvő utazási költségek kifizetése után nem volt elegendő a munkavégzéssel megszerezhető jövedelem. Az így munkanélkülivé vált személyek egyéni stratégiái a közelebbi munkahelyen való elhelyezkedést tüzték ki célul, de az egyre szűkülő lehetőségek ezt nagymértékben megnehezítették. További stratégia volt más, távolabbi, jobban jövedelmező munkahelyre való eljutás, akár heti ingázással is. Legvégső esetben a szociális transzferek kihasználása, esetenként ezek feketemunkával való kombinálása maradt, mind legutolsó, bevételt termelő lehetőség.

Nógrád megye munkanélküliségi rátája a rendszerváltás után 15% körül mozgott, de megyén belül nagy volt az eltérés. A legsúlyosabb helyzet a megye középső részén, a szécsényi kistérségben jelentkezett. Bátorterenyén a munkanélküliségi ráta a megyei átlagnál valamivel kedvezőbb, 11,5% volt, amely a legalacsonyabb az összes Nógrád megyei munkaügyi körzet között. Ugyanekkor ez az érték jóval magasabb volt, mint az akkori országos átlag.

A megyén belüli kedvező helyzetnek alapvetően kettő fő oka volt. Az egyik, a térség kritikus körzette nyilvánítása, mely során az állami végkielégítésre és a kedvezményes nyugdíjazásra külön keret állt rendelkezésre. A Nógrádi Szénbányák felszámolása során munkanélkülivé válók részére ezek a pénzalapok jelentették a munkanélküli lét elkerülését, vagy ideiglenes áthidalását. Ez csökkentette a munkaügyi kirendeltség klienseinek számát és nagymértékben javította a statisztikai adatokat. A másik ok a település elhelyezkedése. Viszonylag kedvező közlekedési helyzetéből adódóan a Budapest-Salgótarján tengelyen napi ingázással megközelíthető munkahelyek több lehetőséget biztosítottak az itt élőknek, mint a megye más, elzártabb településeinek lakói számára. 1993-tól a bátorterenyei körzet elvesztette kedvező pozícióját, és az utolsó bányák bezárásával a munkanélküliségi ráta 21% feletti értékkel (21,68%) meghaladta a megyei átlagot. Az országos ráta ebben az időszakban 13% volt.

A kialakult helyzetben a Megyei Munkaügyi Központ és Kirendeltségei próbálták enyhíteni a problémát. A segítyezésen kívül további eszközök kerültek bevezetésre. Ilyenek voltak a vállalkozóvá válás támogatása (1991-ben, 37 fő), átképzések indítása (1991-ben egyéni átképzésen 57 fő, csoportos átképzésen 281 fő vett részt. Munkahelyteremtő beruházások segítségével 1991-ben 847 fő számára létesült új munkahely (71,11 millió Ft ráfordítással). Közhasznú munkavégzésbe 1991-ben 304 fő, 1992-ben 544 fő került bevonásra.¹

A munkanélküliség megjelenésével egyidejűleg alkalmazott új módszerek közül a Munkaügyi Központ jelentése alapján a közhasznú munka bizonyult a leghasznosabbnak. Az elemzés során, ennek ellenére számos negatívum került felszínre. A kezdeti tapasztalatok azt mutatták, hogy kevés szervezet élt ezzel a lehetőséggel, ugyanakkor az ügyfelek jelentős része is tiltakozott az ilyen jellegű munkavégzés ellen. Ennek legfőbb oka az volt, hogy az így szervezett munkák elsősorban segédmunka jellegűek, ezáltal a szakmunkások vagy tétlenségre voltak ítélve, vagy derogált számukra a megajánlott

¹ Az adatok Nógrád megyére vonatkoznak.

munkalehetőség. A helyzet következménye lett, hogy a munkanélküli státuszba került szakmunkások veszítettek szakmai gyakorlatukból, vagy a feketegazdaság világában kamatoztatták szaktudásukat.

A fiatal munkanélküliek körében az átképzés volt a legnépszerűbb. A kliens szempontjából rövidtávon mindenféleképpen kényelmes megoldás, de a munkaügyi szervezetek korabeli beszámolója szerint az átképzések irányát nagyon nehéz volt meghatározni. Tovább nehezítette a helyzetet, hogy az átképzéseken résztvevőknek nem növekedett számottevően a munkaerő-piacra való kilépés esélye. Az átképzésekről kikerült személyek, amennyiben az új képesítéssel sem tudtak elhelyezkedni – és ez volt a gyakoribb – komoly kudarcélményt könyvelhettek el, amely negatívan hatott a munkavállalási motivációkra is.

Bátonyterenye körzetében két jelentős foglalkoztatási központ alakult ki. Az akkor még Mátraterenyéhez tartozó Mátránovák és Bátonyterenye volt a két jelentősebb foglalkoztatást nyújtó település. Bátonyterenyén a Nógrádi Szénbányák még meglévő infrastruktúrája, Mátránovákon a Ganz összeszerelő üzeme volt a két legnagyobb munkáltató. A Munkaügyi Kirendeltség területe teljes mértékben lefedte a mai bátonyterenyei kistérség területét. A kistérségben lévő kistelepülésekről – a fentebb vázolt közlekedési viszonyok tükrében – a legnehezebb volt az elhelyezkedés a működő foglalkoztatási központok munkahelyein. Elsősorban a kisgyermekes anyák számára jelentett szinte megoldhatatlan problémát a munkavállalás. A gazdasági üzemek leépülésével az elsősorban ruhaipari jellegű bedolgozói hálózatot egyre több munkáltató szünteti meg. Alternatív, rugalmas munkaidőt biztosító, vagy távmunkát lehetővé tevő munkavégzésre nem nyílt lehetőség a kistérségben. Kényszermegoldásként vállalkozások alakultak, kiemelten a kiskereskedelem területén, de a kedvezőtlen piaci viszonyok között ezek sorra befűltek. A sikertelen próbálkozások következtében, illetve a gazdasági helyzet folyamatos romlása miatt az 1991 februárjában nyilvántartott, közel 750 munkanélküli létszáma 1992 februárjára meghaladta a 2000 főt! A nyilvántartott munkanélküliek közül az érintett időszakokban az anyagi ellátásban részesülők létszáma 450 és 1481 fő volt. A nyilvántartott munkanélküliek fel Bátonyterenye város lakosai közül került ki.

A munkanélküliség elsősorban az alacsony képzettségi szinttel rendelkező személyeket sújtotta, ők alkották a munkanélküliek több mint felét (56,9%). Jelentős számban voltak közöttük szakmunkások is, akik a munkanélküliek közel egyharmadát tették ki (30,9%). A szellemi foglalkozású munkát kereső személyek állománycsoportja 12,2% volt az évtized legelején. A munkát keresők nemek közötti megoszlása alapján a férfiak voltak túlsúlyban. A bátonyterenyei kistérség területén 58%-42% volt a férfiak és nők közötti megoszlás, Bátonyterenye város esetében 57%-43%.

A rendszerváltás után a térségben keresett szakmák a szakmunkás varrónő, betanított varrónő, elektorlakatos, minősített hegesztő voltak.

Az átképzésen résztvevők száma a megyei létszám egyötödét adta (68 fő). A munkahelyteremtő beruházásoknál a foglalkoztatottak létszámának 16,4%-a (139 fő), a támogatás 15,5%-a (11,02 M Ft) jutott a bátonyterenyei körzetre.

Közhasznú munkavégzésben, a bátonyterenyei körzetben, 1991-ben 18 fő, 1992. I. félévében 40 vett részt.

Bátonyterenyén az 1990-es évtized legelején kilenc jelentős munkáltató működött.² Legnagyobb létszámmal még ekkor is a Nógrádi Szénbányák bírt, 2000 fő körüli összlétszámmal, bár ez töredéke volt annak a 8000 főnek, amit a konjunkturális időszakban a vállalat foglalkoztatott. 1992-ben 500 fő leépítését jelezték előre, de ennél több ember került a vállalat kapuján kívülre. Ekkora már csak egy külszíni (Székvölgy-pusztá), és egy mélyművelésű bánya (Ménkes-pusztá) üzemelt. A többi bányatelephelyen a műszaki berendezések „visszarablásának” utolsó műveletei zajlottak. A dolgozói létszám teljes elbocsájtására 1993 végéig sor került.

Érzékenyen érintette a térséget a Salgótarjáni Kohászati Üzemek bátonyterenyi gyáregységeinek bezárása is. A többi nagyobb munkáltató folyamatosan megrendelési gondokkal küzdött, ugyanis a piaci igények folyamatosan ingadoztak. A termelési kapacitás átlagosan 60-70% körül mozgott. A termelési csúcs idején a rendelkezésre álló keretlétszám 110%-át is ki tudták volna használni, de ezek a periódusok rapszodikusán jelentkeztek, amely kihatással volt a foglalkoztatás időtartamára, módjára így a munkavállalási motivációkra és az elvégzett munka minőségére is. A megrendelések hullámvölgyében a létszám 40%-ának is nehéz volt megfelelő munkát biztosítani.

Az ilyen méretű, hirtelen bekövetkező ingadozások lehetetlenné tették rövid távú prognózisok kidolgozását, amely nagymértékben megnehezítette az átképzések profiljának tervezését. Az 1990-es évek elején, Bátonyterenyén a legjellemzőbb átképző tanfolyamok az alábbiak voltak: villamos-gépszerező, faesztergályos, CNC esztergályos, ruhamodell szerkesztő, női ruhakészítő.

A vállalkozóvá válást segítő próbálkozások nem vezettek eredményre. A támogatásban részesült vállalkozók rövid időn belül felhagytak a tevékenységgel. A háttérben a rosszul megválasztott profil és a piaci helyzet nem megfelelő felmérése állt. A rohamosan változó gazdasági környezet nagyon megnehezítette a vállalkozások beindításának alapos előkészítését.

A munkahelyteremtő támogatások sem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. Az 1991-es évben 130 fő részére nyílt volna új munkahely, melyhez akkor 10 millió forint támogatást kívánt nyújtani a munkaügyi kirendeltség. Beruházási szándék hiánya miatt ez nem valósult meg.

A közhasznú munka a kilencvenes évek elején minimális létszámmal indult. 1991-ben 8 fő, 1992-ben 10 fő foglalkoztatott dolgozott a programban Bátonyterenyén. Már ebben az időben egyértelmű jelzés volt a munkaügyi szerv részéről, hogy ez a létszám alacsony, és nagyobb foglalkoztatási intenzitásra kapacitálta a város akkori vezetését.

A közhasznú munka értékelésekor a munkaügyi szerv azzal érvelt a városvezetés felé, hogy a 8 fő munkája kézzelfogható eredményt hozott. A város munkanélküli lakosainak mindössze 1%-át vonták be a közhasznú munkavégzésbe, amely nagyon alacsony arányszám. Ebben a méretben nem nyújt rövidtávon sem megoldást a városi munkanélküliség kezelésére, mindenképpen szükséges a bővítése.

További előnye, hogy a munkanélkülieket látszólagosan bent lehet tartani a munka világában. Munkakultúrájuk, munkavállalási motivációik mérsékelten erodálódnak. Akkoriban az önkormányzati büdzséből a foglalkoztatásra fordított bérek és járulékok 30%-át kellett hozzátenni a közfoglalkoztatás költségeihez. Bár ez a megoldás – minden járulékos hasznát összegezve – gazdaságosabb, mind a passzív segélyezés, de az erre fordítandó összeget nem tudta előteremtene az önkormányzat.

---

² Ezek közül a legjelentősebbek: Nógrádi Szénbányák Rt., ELEKTRO-METAL, Salgótarjáni Kohászati Üzemek, Fütőber, Ganz Rt.

Bár a város földrajzi fekvése kedvező közlekedési kapcsolatokat eredményez más, távolabbi központokkal, a városon belüli közlekedés nem minden településrész lakói számára teszi lehetővé a helyi munkahelyek egyszerű elérhetőségét. Ezt a tényezőt a közfoglalkoztatásba való bevonás során is figyelembe kellett venni.

A munkanélküliek közel 12%-a nem rendelkezett 8 általános iskolai osztály végzettséggel. Magas volt közöttük a fiatalok aránya, akik a rendszerváltás környékén kerültek ki a közoktatásból. Nyolc általános iskolai osztály nélkül a képezhetőség sem oldható meg, a munkaerő-piacra való bekerülés pedig lehetetlen.

32% volt a 8 osztály végzettséggel rendelkezők aránya, akik számára sem kínálkozott érezhetően több lehetőség. 54% volt a középiskolai végzettséggel rendelkező munkanélküliek aránya. Kétharmaduk szakmunkás vagy szakiskolai végzettséggel rendelkezett. Ez azt is mutatja, hogy érettségig adó végzettséggel könnyebb volt elhelyezkedni, illetve a szakmunkások között jelentős volt a nem piacképes szakmával rendelkezők száma. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy ekkoriban a legnagyobb számú embert elbocsájtó vállalatok elsősorban szakmunkás végzettségű munkavállalóktól váltak meg. Tömegével kerültek vajúr végzettségű, középkorú emberek az utcára, akiknek mindenképpen piacképes szaktudásra kellett szert tenni az elhelyezkedéshez. A munkaerő-piac átrendeződésével és a nehézipari, illetve kitermelő-ipari vállalatok leépítésével megnőtt a 8 általános iskolai osztály végzettséggel rendelkező munkanélküliek száma és aránya.

Mindösszesen 1,5% volt azok aránya, akik felsőfokú végzettséggel kerestek munkát. A diplomával rendelkező munkavállalók mobilabbak voltak és könnyebben választották az elköltözést a térségből más, jobban prosperáló területekre. A folyamat szelektív elvándorláshoz vezetett és a kistérség a rendszerváltást követően egyre nagyobb ütemben veszítette el diplomával rendelkező munkavállalóit.

Bátonyterenyre 1008 munkanélkülijére 1992 első félévében 15 fő részére nyílt elhelyezkedési lehetőség a városon belül. Ehhez jött még 10 fő közmunkahely. A munkaügyi kirendeltség saját eszközeinek felhasználásával mindösszesen a munkanélküliek 2%-át tudta ideiglenesen vagy véglegesen visszahelyezni a munka világába. Ez az arány a következő években sem emelkedett 5% fölé, ugyanakkor az állástalanok száma több, mind a kétszeresére duzzadt. A legnagyobb problémát a 8 általános iskolai végzettséggel rendelkező pályakezdők jelentik.

A Munkaügyi Kirendeltség jelentése szerint mind a körzet, mind a város munkanélküli lakosainak jelentős részére jellemző volt, hogy elhelyezkedési problémáik megoldását a Munkaügyi Kirendeltségtől várták. Az elhelyezkedés érdekében a kliensek csak akkor tettek lépéseket, ha a támogatás megszűnt, vagy a támogatás összege lecsökkent. Az ügyfelek jelentős része ugyanakkor összekeverte a szociális ellátást a munkaügyi ellátással. A munkanélküliek gyakorlatlanok voltak a munkakeresés terén. A munkahely keresés technikáinak elsajátítása elengedhetetlen fontosságú volt, amit a munkaügyi szervek is beláttak. Az ilyen irányú képzések a gimnáziumi végzős osztályok osztályfőnöki órájának keretén belül történtek.

Az ügyfelek nagy része nem ismerte a legalapvetőbb munkajogi szabályokat sem. A munkajogi tanácsadás is a Munkaügyi Kirendeltségre hárult, amely jelentős energiákat kötött le. Ez megkövetelte a kirendeltség létszámának és épületének, fizikai, infrastrukturális bővítését.

A kistérség területén a munkanélküliségi csúcs 1994 februárjában volt, 2969 fő regisztrált munkanélkülivel. A következő évben ez 10%-al csökkent, de ekkorra a bátonyterenyi munkaügyi körzet rendelkezett a megyén belüli legrosszabb mutatókkal. A munkanélküliségen belül érezhetően növekedett a nők aránya. Az 1990-es évek közepén a legkeresettebb szakmák a varrónő, betanított varrónő és szabó volt, amely nem indokolja a munkanélküli nők arányának növekedését. Bátonyterenyén a 209. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézetben volt ilyen jellegű képzés, tehát a kikerült pályakezdők egy része rendelkezett olyan képzettséggel, amely lehetővé tette a hiányszakmák területén való elhelyezkedést. Ebben az időben Bátonyterenye mellett Kazáron is működött varroda. További keresett szakmának minősült az esztergályos, minősített hegesztő, lakatos, bolti eladó és a különféle gépkezelők. Átlagosan havi 100 szabad munkahelyet jelzett a munkaerő-piac keresleti oldala. Ennek betöltése látszólag nehézségekbe ütközött az alacsony jövedelmek, magas utazási költségek és a passzív segélyezés mellett – elsősorban az építőipar területén – megszerzhető feketejövedelem miatt. Szellemi munkaerőre a bátonyterenyi körzetben nem mutatkozott igény. A helyzetet tovább súlyosbította, hogy még az évtized közepén is 350 fő leépítését jelentették be a környékbeli foglalkoztatók.

Az 1995-től tapasztalható gazdasági növekedés enyhített valamit a kedvezőtlen munkaügyi helyzeten, de érdemben nem tudott azon javítani. A munkanélküliségi ráta 20% körül mozgott a kistérségben, ezen belül a Kis-Zagyvavölgy egyes településein a 30%-ot is elérte.

A munkanélküliek száma éves szinten az országos átlagnak megfelelően alakult. A tavaszi hónapokban az egyre nagyobb létszámmal induló közhasznú munkavégzés javította a statisztikát. A nyár elején megnövekedett a munkanélküliek száma a bejelentkező pályakezdőkkel, és az év végén a közmunkaprogramok lezárulásával újra emelkedik a munkanélküliek száma.

A kiközvetítések általában 60%-ban voltak sikeresek. A munkáltatók részéről a felvétel elutasításának leggyakoribb oka a tapasztalat, gyakorlat hiánya, és a nem megfelelő felkészültség volt.

Az évtized végén az összes támogatott 74%-a közmunkán helyezkedett el. A kirendeltség 57 munkáltatóval tartott kapcsolatot, de csak jelentéktelen számban sikerült létszámgigényeket regisztrálni. Bátonyterenyén nem jelentek meg a munkaerőigényt támogató nagy befektetők. Ugyanakkor jelentős volt a munkanélküliek részéről az átképzésen való részvétel, aminek profilját a tágabb munkaerő-piaci helyzet határozta meg. A képzéssel összekötött, foglalkoztatást bővítő támogatások száma elenyésző volt. Ebben az időszakban került bevezetésre a távolabbi munkahelyeken való elhelyezkedést segítő lakhatási és a csoportos utazási költségtámogatás. A kezdeti érdeklődés ellenére a vártnál jóval alacsonyabb számban érkeztek be a kirendeltséghez kérelmek.

1999-ben a képzéssel egybekötött közhasznú foglalkoztatás keretében 521 fő esetében került sor támogatás kifizetésére. Ebből a létszámból Bátonyterenye város 221 főt, a városi intézmények pedig 9 főt foglalkoztattak.

Az ezredforduló után állandósulni látszik a munkanélküliek/álláskeresők megoszlása. 30%-uk tartósan munkanélküli. A tartós munkanélküliség legfőbb okai az alacsony iskolai végzettség, a leromlott egészségügyi állapot, a munkahelyek hiánya, a család szerkezet (kisgyermek vagy rendszeres ápolásra szoruló családtag), munkavállalással nem összeegyeztethető életmód (deviáns viselkedés), alacsony munkavállalási motiváció és a

periférikus településeken a nem megfelelő közlekedés. A felsorolás nem jelent rangsort. A tartós munkanélküliek jelentős részét egyszerre több hátrány is sújtja.

A térség munkanélkülieknek egytizede 8 általános alatti iskolai végzettséggel rendelkezik, 40%-uk pedig csak 8 általános iskolai osztályt tud felmutatni. További 30%-nak van szakmunkás végzettsége. A munkanélkülieknek csupán egyötöde rendelkezik érettségivel, vagy magasabb iskolai végzettséggel. A munkaügyi szakemberek becslése alapján a nem regisztrált munkanélküliek száma megközelíti a regisztráltakét. A napjainkra kialakult állapot, komplex, külső segítségnyújtás nélkül, csupán belső erőforrásra alapozva nem megvalósítható. A különböző, közfoglalkoztatás jellegű programok csak tüneti kezelésként enyhítik ideiglenesen a munkanélküliek helyzetét.

4. táblázat: *Álláskereső megoszlása a Bátorfyerenyei kistérségben*

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nyilvántartott álláskereső létszáma	1137	1118	1216	1143	1186	1207	1162	1266	1354	1536	1318
365 napon túli nyilvántartott álláskereső	633	328	336	351	398	407	400	498	515	521	442
Járadék ellátásban részesülők	240	304	318	317	338	251	191	205	197	264	168
Segélyben részesülők	350	88	5	5	2	91	131	122	109	154	150
Rendelkezésre állási támogatásban részesülők	257	444	568	486	530	566	516	584	663	682	639
Munkaképes korú népesség	9373	9724	9724	9825	9339	9284	9252	9335	9252	9249	9089
Álláskereső a munkavállalási korú népesség %ban	12,13	11,50	12,51	11,63	12,70	13,00	12,56	13,56	14,54	16,61	14,50

3. A helyi foglalkoztatási kezdeményezések

A programok szervezésénél elsődleges motiváció volt, hogy minél több munkanélküli találja meg a számára legmegfelelőbb munkahelyet. A munkaügyi kirendeltség különböző szolgáltatásokat nyújtott, melynek során álláskeresői technikák oktatására kerül sor, képzési- és állásbörzék kerültek megszervezésre, továbbá ingyenes jogi tanácsadást vehettek igénybe a munkanélküliek. Speciális szolgáltatás volt a megváltozott munkaképességűek számára nyújtott tanácsadás. A szolgáltatások nem csak a munkaügyi kirendeltségen voltak elérhetőek, hanem álláskereső klubok programrészeként is.

További kezdeményezés volt a képzési börze és a pályakezdők napja. A képzési börze alkalmával a pályakezdő fiatalok és az iskolarendszerű képzést folytató intézmények képviselői ismerkedhettek meg az aktuális munkaerő-piaci igényekkel. Ugyanez a rendezvény adott helyet annak a fórumnak, ahol a hiányszakmákat kereső munkáltatók tájékoztathatták elvárásaikról az érdeklődőket, illetve a megjelent képző intézményeket. A börze eredményeként célzottabbá vált az átképzések szervezése.

A pályakezdők napja hasonló tartalommal került megrendezésre, de kifejezetten a pályakezdő munkanélküli réteget célozta meg speciális kínálattal.

Mivel a térségbe nem érkezett nagy létszámú munkavállalót foglalkoztató befektető, a távolabb található nagyobb munkaerőigénnyel rendelkező munkáltatók számára csoportos toborzást lehetővé tevő fórumok kerültek megszervezésre. A részben dunántúli illetőségű cégek ajánlataira a megkeresett munkanélküliek csupán 10%-a jelentkezett, a közvetítések egyharmada volt sikeres. A csoportos közvetítéstől várt eredményesség a várakozásokon alul maradt.

A munkanélküliek részéről tapasztalható visszautasítások legfőbb okai a távolsággal nem arányos bérezés, a nem vállalt utazás, illetve a családtól való távolságból fakadó negatívumok voltak.

A szinte mozdulatlan lokális gazdasági környezetben nem jelent meg olyan piaci szereplő, amely jelentősen javította volna a város vagy a térség foglalkoztatási helyzetét. A munkanélküliek száma legjobb esetben is stagnál. A reálértéken csökkenő jövedelmek és segélyek egyre kedvezőtlenebb életkörülmények kialakulásához vezetnek. A helyi társadalomban felerősödő kontraszelekció nagyobb tömegű, alulképzett munkaerő jelenlétét feltételezi a térségben.

A. Vállalkozások munkahely teremtési szándéka, lehetőségei

A sajátos munkaerő-piaci helyzet, a kedvezőtlen gazdasági környezet nem tette lehetővé, hogy az elsődleges gazdaság megoldja a város és a térség munkaerő-piaci problémáit. Szükség volt újszerű, alternatív kezdeményezésekre, amelyek egyedi módon, esetenként kísérleti jelleggel próbáltak választ adni a kihívásokra.

Az egyik mintaértékű program 2001-ben vette kezdetét. A program alapelvei a bátonyterenyi Családsegítő és Gyermejköltségi Szolgálat és a Nógrád Megyei Cigány Kisebbségi Képviselők és Szószólók Szövetsége által képviselt irány határozta meg. Mindkét szervezet az alapfeladatán túl nagy hangsúlyt fektetett a képzettségi szint és a foglalkoztatottság növelésére, illetve megfelelő presztízsértékű és elfogadható jövedelmet biztosító munkahelyek létrehozására, ez irányú partnerség kiépítésére. A folyamatos – kifelé irányuló, illetve térségen belüli – partneri kapcsolatépítés eredményeként jött létre kapcsolatfelvétel a szoftverfejlesztés területén tevékenykedő FreeSoft Kft-vel, amely hátrányos helyzetűek – tartós munkanélküliek, alacsony képzettséggel rendelkezők, romák – foglalkoztatását tűzte ki célul. A közös érdekek egyeztetése után a FreeSoft Kft. sikeres pályázatot nyújtott be az Informatikai és Hírközlési Minisztérium és a Foglalkoztatási és Munkaügyi Minisztérium közös pályázati kiírására, melynek célja távmunkahelyek létrehozása volt. A pályázat célja távmunkahelyek létrehozása, mely a foglalkoztatási forma elterjesztését volt hivatott népszerűsíteni. A cég 15 fős adatrögzítő központ létrehozását vállalta, melyben roma származású munkavállalókat foglalkoztatott. A 15 munkahely létrehozásához szükséges infrastruktúra beszerzéséhez 7,5 millió forint vissza nem térítendő támogatást vett igénybe a cég. Ezen felül további támogatás járt a dolgozók távmunka-specifikus képzésére is. Továbbá fél év időtartamra bértámogatást is igénybe vehetett a cég. Ennek fejében 6 hónap továbbfoglalkoztatást kellett biztosítania bekerült személyek számára.

A célcsoport körében tartott tájékoztatókon ismertették az elvégzendő munka jellegét és követelményeit. A számítógéppel végzendő munka többek számára riasztóan hatott. A programra való jelentkezés így is meghaladta a 200%-ot. A kiválasztás során ez egyik meghatározó szempont volt, hogy egyenlő arányban kerüljenek be Bátonyterenyre két legnagyobb településrészéről (Nagybátony, Kisterenyre). Azok a személyek kerültek bevonásra, akik már rendelkeztek valamilyen alapszintű számítástechnikai ismeretekkel.

A felkészítő képzés egy hónapos intenzív számítástechnikai tanfolyammal indult, majd a tevékenységhez kapcsolódó speciális ismeretek átadása történt meg, két hónap időtartamban.

A cég szolgáltatásait az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság vette első körben igénybe. A korábban már szkennelt nyugdíjkartonokat kellett ellátni indexálással, illetve a későn beadott kartonokat szkennelni. Ez első körben 350 ezer darab dokumentumot jelentett.

A munka jellege nem automatikus, hanem komoly odafigyelést és összpontosítást igényelt. A rendszeres munkavégzésbe visszakerült tartós munkanélküliek, vagy korábban munkával egyáltalán nem rendelkezők és a munkavezető között több esetben súrlódásokat okozott a nem megfelelő munkafegyelem betartása, de ez kellő türelemmel és megfelelő konfliktuskezeléssel feloldható volt. Mindössze egy fő lemorzsolódás történt ilyen okokból. A pozitív munkamorál kialakítása és a pozitív munkavállalási motiváció megteremtése a program egyik legfontosabb eredménye.

A cég következő megrendelője az ÁB-Aegon Biztosító lett, amely szintén indexálási feladatokkal bízta meg FreeSoft Kft-t. A személyes adatok védelme miatti adatbiztonságra nagy hangsúlyt kellett fektetni. Az első pilot megrendelés teljesítése után további megrendelésekre érkezett ígérvény.

A megbízók a piaci és a szociális gondoskodás egységét képviselték. Szem előtt tartották, hogy a megrendelés a szociálisan hátrányos helyzetben lévő személyek életminőségén javít, illetve hozzájárul egy elmaradott térség hosszabb távú fejlődéséhez. Ezeknek az elveknek a szem előtt tartása viszont nem sérthette a piaci érdekeket, tehát a megrendelő kiválasztásánál az ár elsődleges szempont volt. Az, hogy tapasztalattal nem rendelkező munkavállalókat alkalmazó céggel álltak kapcsolatban csak másodlagos tényező volt. A szoros határidő nem volt követelménye az elvégzett munkának, ami jelentősen csökkentette a kockázati tényezőt.

A dolgozók az első időszakban a minimálbért kapták, de a teljesítménybérezésre való átállás során ennek duplája is elérhető volt számukra.

A program eredménye, hogy megfelelő bérezés mellett hasznos tevékenységet végeznek a munkavállalók, akik képzettséget és munkatapasztalatot szereznek. A cég munkájának minősége a megrendelők szerint elérte a profi adatrögzítő cégek szintjét. A foglalkoztatás során megszerzett ismeretek és gyakorlati tapasztalatok felvértezték a munkavállalókat az elsődleges munkaerőpiacra való sikeres kilépéshez.

B. Az önkormányzat foglalkoztatási kezdeményezései

Az önkormányzati szféra részéről a közmunkaprogramok minél nagyobb létszámú lebonyolítása volt a leghatékonyabb megoldás a kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzet időleges orvoslására. A kistérség területén megvalósított közmunkaprogramok támogatottjainak 40%-a bányaterenyei lakos. A munkaügyi támogatások közel fele lett közmunkaprogram finanszírozására fordítva. 2003 óta a Bányaterenye és kistérsége rendszeresen valósított meg közmunkaprogramokat.

Bányaterenyén a munkaszervezési feladatokat és a közmunkaprogramok irányítását a Bányaterenyei Foglalkoztatási Kht., majd 2009-től a Bányaterenyei Városüzemeltetési Kht. végezte.

A közmunkaprogramok települési szintű lebonyolításról a társulási szintre helyeződtek át. Eleinte a Bányaterenye és Környéke Területfejlesztési Társulás, majd a Bányaterenyei Kistérség Önkormányzatainak Többcélú Társulása pályázott forrásokra és valósította meg a közmunkaprogramokat.

Bányaterenyén, illetve térségben a munkanélküliek között felülreprezentált az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező, cigány származású emberek aránya. Ezért ők kiemelt célcsoportjai a foglalkoztatási programoknak. A programokon belül egy meghatározott kvótában állapítják meg a bevonandó cigány munkanélküliek minimális arányát. A cigány

származás meghatározása kétféleképpen történhet. A szabad identitásválasztás joga alapján az minősül cigánynak, aki annak vallja magát és erről nyilatkozik. Ez a meghatározási módszer összhangban van a kisebbségi törvénnyel. A másik módszer az, mikor programot megvalósító szervezet a cigány kisebbségi önkormányzat bevonásával döntötte el ki minősül cigánynak.

A közmunkaprogramok jellemzőit vizsgálva azt a következtetést lehet levonni, hogy a megvalósítók egyre inkább törekedtek a valós szükségleteket kielégítő, értékteremtő tevékenységek elvégzésére. Kettő, öt év különbséggel megvalósult közmunkaprogram elemzésekor is jól tetten érhető ez a törekvés.

2005-ben a Bátorterenyé és Környéke Területfejlesztési Társulás tagönkormányzatai – amelyek megegyeznek a bátonyterenyei kistérség tagönkormányzataival – pályázatot nyújtottak be a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium Közmunka Tanácsának „A hátrányos helyzetű, tartós munkanélküli – elsősorban cigány származású – lakosság foglalkoztatását, megélhetését, életkörülményeinek javítását, a hátrányos helyzetű települések és kistérségek felzárkóztatását szolgáló felzárkóztatási program” címmel.

A program célja, térségi szinten 100 fő tartós munkanélküli – elsődlegesen cigány származású személy – foglalkoztatása. A foglalkoztatottak közül 44 fő Bátorterenyé városban került foglalkoztatásra. A pályázat gesztora Bátorterenyé Város Önkormányzata volt. A program keretében végzett tevékenységek az alábbiak szerint alakultak:

- Kül- és belterületi, önkormányzati tulajdonú csapadékvíz- és belvízelvezető csatornahálózat kialakítása, helyreállítása, karbantartása.
- A települések belterületi útjainak fenntartása, az utak környezetének karbantartása.
- A háztartási és egyéb kommunális hulladék összegyűjtése, elszállítása kijelölt lerakóhelyre.
- Parkosítás, szabad zöldterületek kialakítása, parkfenntartás.

Az önkormányzatoknak csupán a munkavégzéshez szükséges eszközökkel kellett hozzájárulni a program finanszírozásához, továbbá 5 fő három hónap időtartamban történő továbbfoglalkoztatását kellett biztosítani. A program nagymértékben hozzájárult a településüzemeltetési feladatok ellátásához. A program keretében a lehetőségekhez mérten már ekkor kisebb beruházások is megvalósultak, elsősorban a csapadékvíz- és belvízelvezető csatornahálózat kialakítása során.

A közmunkaprogramok létszámbővülésével fokozatosan szélesedett a betervezhető feladatok profilja is.

A 2008-ban elfogadott „Út a munkához” programmal összhangban megnőtt a foglalkoztatásban bevonandó személyek száma. Ezzel egy időben meghatározásra kerültek azok a feladatok, amelyek a program keretében, a potenciális célcsoport által megvalósíthatóak. Jellemzően az alábbiak voltak: közterült takarítása, buszmegálló takarítása, kaszálás, fűnyírás, fagyűjtés, közterületek csúszásmentesítése, önkormányzati intézmények, állami feladatot ellátó szervek, egyesületek takarítása, karbantartása, adminisztrációs feladatainak ellátása.

A 2009. évben 411 fő kapcsolódott be az „Út a munkához” programba Bátorterenyén és térségben. Kérdésként merül föl, hogy ebből a létszámból mennyien tudtak elhelyezkedni az elsődleges munkaerőpiacon. Összesen 12 fő a továbbfoglalkoztatottak és a máshol elhelyezkedettek száma, ami egy közel 3%-os eredményt jelent. Az elsődleges cél ezért elsősorban az ideiglenes foglalkoztatás során elérhető munkatapasztalat szerzés, jövedelemhez való jutás és az ebből fakadó mentális és morális fejlődés. Jó munkaszervezéssel az elvégzett tevékenységek hatékonysága és értékteremtése is prognosztizálható. Arra viszont nem kínál megoldást a program, miként lehet a támogatott időszakon belül elért eredményeket fenntartani.

A 2010. évi téli-tavaszi közmunkaprogram keretében a Bátonyterenyei Kistérség Önkormányzatainak Többcélú Társulása 244 fő közmunkást foglalkoztatott, 2010. március 1 és 2010. június 15. között. A támogatás 85%-a (83 570 445 Ft) fordítódott a munkabérek és járulékok finanszírozására, 15%-a (10 974 592 Ft) az egyéb járulékos költségekre (orvosi alkalmassági vizsga, munkaruha, közmunkások szállítása, kis értékű tárgyi eszközökre). A Társulás önrész igénye mindösszesen 3 026 648 Ft volt, amely a költségek 3,1%-át tette ki. A finanszírozást nagymértékben segítette, hogy a támogatási összeg 30%-előlegként igényelhető volt. A 3,5 hónapos foglalkoztatási időtartamban résztvevők fele tartós munkanélküli, 17%-a 45. életévet már betöltötte fele pedig RÁT-ra jogosult személy. A célcsoport 40%-a az önkormányzati becslést figyelembe véve cigány származású volt.

A program a településeken meglévő közfoglalkoztatási tervekkel s került kidolgozásra. Még a koncepció összeállítása előtt a települések közfoglalkoztatási tervei felülvizsgálatra kerültek. A települések vezetői meghatározták az önkormányzati és az állami tulajdonú infrastruktúra karbantartásával, megőrzésével, működőképessé tételével összefüggő feladatokat és a meglévő tervekkel kiegészítve adták meg a munkaterveket.

A fő tevékenység a kistérség településeinek kül- és belterületi, önkormányzati tulajdonú csapadékvíz és belvízelvezető csatornahálózatának kialakítása és helyreállítása. A csapadékos időjárásakor jellemző jelentős vízelvezetésre való felkészülés volt az elsődleges cél. A településeken – így Bátonyterenyén is – problémát jelent, hogy munkaerő hiányában az elhanyagolt csapadékvíz elvezető árkok miatt a nagyobb esőzések alkalmával több ház udvarát előnti a víz, esetlegesen az épületekben is károk keletkeznek. Az átfogó, időszakos közmunkaprogram ezeket a hatásokat volt hivatott csökkenteni, kivédeni.

A fő tevékenységek a házi segítségnyújtás, településüzemeltetési feladatok ellátása, önkormányzati intézmény-felújítás belső munkálata, utak környezetének karbantartása, parkfenntartás, temetkezési és kegyeleti helyek rendbetétele tevékenységekkel egészültek ki.

A kegyeleti helyek rendbetétele az elhagyott sírhelyek tisztítást, a halottasházak takarítását és a temetők tartalékterületének gondozását jelentette.

Önkormányzati intézmény-felújítás csak a térség 4 településén zajlott. Bátonyterenye városa nem tartozott ezek közé. Elvégeztek viszont településüzemeltetési feladatokat, amelyek különböző építési munkálatokat jelentettek a város területén. A bel- és külterületi utak felújítása és rendbetétele mellett több járdát és árokfenekeket is felújítottak a foglalkoztatottak a közmunkaprogram keretében.

A településen belüli parkgondozás tevékenységkör alatt a kisterenyei településrészen található 17000 m² alapterületű, Kastélykerthez kapcsolódó rész került rendbetételre.

A közmunkaprogramok elsődleges előnye, hogy a foglalkoztatási időszak alatt csökkent a segélyezettek száma. Ez komoly anyagi tehermentesítést jelent az önkormányzat számára. A foglalkoztatásba bevont személyek jövedelemhez jutnak. Az így kapott jövedelem a segélyek összegéhez mérten javít a bevont személyek élethelyzetén. A rendszeres munkavégzés komoly pozitív hatással van az önbecsülésre, a foglalkoztatottak a társadalom aktív tagjainak érzik magukat. A munka világába való integrálódás egyik közbenső lépcsőfoka. A munkatapasztalat szerzés és a munkavállalási motiváció javítása hozzájárul a munkaerő minőségének javulásához, hosszabb távon a terület abszorpciós képességének növeléséhez.

A téli közmunkaprogramban végzett tevékenységek sajátossága, hogy az előírt feladatok mellett további kiegészítő tevékenységet is végeztek a foglalkoztatottak. Egyik feladatuk volt a házi segítségnyújtókkal való együttműködés. A rászorultak háztartásában elvégzett tevékenységek, a tüzelő bekészítése, a hóeltakarítás, a csúszásmentesítés, a bevásárlás, a gyógyszerbeszerzés és egyéb tevékenységek, amelyet a közmunkások elvégeznek, nem a

számukra kifizetett bér értékével megegyező értéket képviselnek. Az idős emberek számára elvégzett munka az ő alapvető komfortérzetüket növeli, nem beszélve az egészségi állapotukat megóvó és a kiszolgáltatottságot csökkentő járulékos haszonról. A többletmunkát a Bátonyterenyei Kistérségi Szociális Központ alacsony létszámából eredő kapacitáshiány mérséklése kívánta meg.

A 244 fő foglalkoztatottat egy 5 fős menedzsment irányította, akiket megbízási szerződéssel alkalmazott a Társulás. A program részét képezte munkavédelmi-, balesetvédelmi, tűzvédelmi oktatás. Az egész program munkavédelmi felügyeletét szerződés alapján külső szakértők látták el. A szakmai irányítást 4 fő csoportvezető, a közvetlen munkairányítást a brigádvezetők végezték.

A programban lehetőség volt differenciált bérezést nyújtani a bevontaknak, amely a munkamorál növekedését eredményezte, elsősorban a képzettséggel rendelkezők körében. A segédmunkás 73 500 Ft, a betanított munkás 80 000 Ft, a szakmunkás 87 500 Ft bérezésben részesült. A brigádvezető 87 500 Ft-ot, a csoportvezető 100 000 Ft-ot kapott az elvégzett munkájáért.

A szakképzettséggel és munkatapasztalattal rendelkező személyek részvétele nagyon fontos az ilyen programokban. Ezek a munkavállalók adnak mintát a munkatapasztalattal nem rendelkező, vagy a munkaerő-piacról régebb óta kiszorult személyek számára. Programban való jelenlétük javítja az elvégzett munka minőségét, pozitívan hat a munkavállalási motivációra, munkafegyelemre. Az elérhető magasabb bérezés közvetetten hatást gyakorolhat a szakképzettség megszerzésére azoknál, akik csak 8 általános vagy az alatti végzettséggel rendelkeznek.

A közmunkások kiválasztása a Bátonyterenye Kistérségi Szociális Központ, az Észak-magyarországi Regionális Munkaügyi Központ Salgótarjáni Regionális Kirendeltség Bátonyterenyi Kirendeltsége és a cigány kisebbségi önkormányzatok bevonásával történt. A kiválasztást orvosi alkalmassági vizsgálat előzte meg. A kiválasztottak létszáma túllépte a 244 főt, ugyanis a visszalépő személyek pótlására fel kellett készülni. A Bátonyterenye Kistérségi Szociális Központ valamint a kistérség cigány kisebbségi önkormányzatainak segítségével lett megállapítva a foglalkoztatottak cigány származása. Ugyanezen szervezetek segítettek a kiválasztásnál és biztosították a cigány személyek minimum 40%-os arányát a foglalkoztatottak körében. Lehetőség nyílt megismerni a jelentkezők családjának valós életkörülményeit, ezáltal meghatározni az egyéni rászorultságot és a munkavállalási hajlandóságot. A cigány kisebbségi önkormányzatokkal való együttműködés igazolására nem csak a mindkét fél által aláírt együttműködési megállapodás szolgált, hanem a munkaértekezleteken készült jegyzőkönyvekben és a szakmai dokumentációban is rögzítésre került.

A bevont szervezetek nem csak a kiválasztásban, hanem a program lebonyolítása során is aktív szerepet vállaltak a célcsoport felé irányuló kommunikációban.

A közmunkaprogramok lebonyolításának eredményei:

- nagyszámú munkanélküli bevonása
- heterogén munkavállalói összetétel
- differenciált bérezés
- roma származású munkavállalók kvóta szerinti bevonása
- innovatív foglalkoztatási területek, széles körű szolgáltatásnyújtás
- értékteremtő munkavégzés.

A rendszerváltás után a bátonyterenyi kistérség területén nagyon kevés volt az a munkahely, ahol megváltozott munkaképességűek számára nyílt volna munkalehetőség.

Ugyanakkor Nógrád megye területén belül a kistérség területén éltek megváltozott munkaképességű munkanélküliek a legnagyobb arányban (16%). A helyzet kezelése érdekében mindenképpen sürgős lépésekre volt szükség.

1997-ben Bányaterenye Város Önkormányzata létrehozta a Rehabilitációs Képzési Központ és Szociális Foglalkoztató egyszemélyes közhasznú társaságot. A szervezet alapvető feladata megváltozott munkaképességű dolgozók foglalkoztatása, szakmai orientációs képzése. Munkaügyi pályázatok keretében került megépítésre a központ épülete. 1998 elején 35 megváltozott munkaképességű dolgozó kezdte meg munkáját s további 15 fő fogyatékos fiatal vett részt pályaaorientációs képzésben.

A kezdeti időszakban fellépő komoly forgatókehiány kompenzálása érdekében, a magasabb normatív támogatások elérése miatt megváltozott munkaképességű célszervezetté alakult a szervezet Bányarehab Kht., jelenleg BÁTONYREHAB Rehabilitációs Nonprofit Kft. néven. A cég évi 70 embert foglalkoztat, amely jelentős létszám a térségben. A foglalkoztatást az elérhető normatív támogatások is segítik a piaci bevételek mellett. Ezen kívül a szervezet folyamatosan fejleszt, első sorban pályázati forrásokból.

A szervezet profilja sokszínű. Textiltermék összeállító részleg, csomagolóipari részleg, asztalosipari részleg és nyomdai tevékenység alkotja a termelési-szolgáltatási palettát.

C. Civil szervezetek foglalkoztatási törekvései

Bányaterenyén a civil szféra nem bír olyan szervezettséggel és potenciállal, hogy önállóan képes legyen foglalkoztatási kezdeményezések megvalósítására. A bányaterenyei kistérségben 2006-ban megszületett foglalkoztatási lehetőséget biztosít a civil szféra bevonására, partneri kapcsolatok kiépítésére. A foglalkoztatási paktum létrehozását a Nógrád Megyei Területfejlesztési Ügynökség Kht. kezdeményezte, mint pályázó. 2008-tól a Bányaterenye és Környéke Területfejlesztési Társulás végzi ennek működtetését egyesületi formában. Mivel az egyesületet 14 önkormányzat, 2 vállalkozás, 10 civil szervezet és 2 magányszemély alkotja, megkérdőjelezhető a valós civil értékek mentén történő működés. Inkább visel magán önkormányzati jegyeket. A szférán belül nincsenek meg azok a független, erős szereplők, akik tevőlegesen hozzájárulhatnak a foglalkoztatási helyzet javításához.

D. Foglalkoztatási paktum, térségi együttműködések

A paktum tartalmaz egy foglalkoztatási stratégiát. A megvalósítást a tájékoztató rendezvények, céglátogatások, fórumok megszervezésére, pályázati tanácsadásra és egy Foglalkoztatási Információs Pont működtetése jelenti. Mindemellett új projektötletek is születtek, amelyek részben beépítésre kerültek a folyamatosan átalakuló közfoglalkoztatás profiljába (iskolai segítők alkalmazása közhasznú munkavállalóként).

5. Problémák és javaslatok megfogalmazása

A bányaterenyei kistérség, ezen belül Bányaterenye város területén a rendszerváltás után nem alakult ki páci alapokon olyan vállalkozói, befektetői csoport, amely hatékony módon, eredményesen tudta volna kezelni a nehézipar és a szénbányászat összeomlásából fakadó munkaerő-piaci traumát. A jól megközelíthető, távolabbi munkaerő-piaci központokba való ingázás a munkavállalók csak egy részének jelent megoldást. A piacképesebb végzettséggel rendelkező munkavállalói réteg fokozatosan elköltözik a térségből. A helyben maradt, alacsony képzettséggel rendelkező, nagyszámú munkanélküli foglalkoztatása helyben jelenleg nem megoldható az elsődleges munkaerő-piac gyenge

felszívőképessége miatt. Ezért szükséges a folyamatos, viszonylag nagy számmal működő, támogatott foglalkoztatási programok beindítása. Ebben elsődleges szerepet játszanak jelenleg az önkormányzatok, akik a közhasznú foglalkoztatás profiljának szélesítésével és a heterogén célcsoport alkalmazásával kívánják hatékonyabbá tenni az elvégzett tevékenységet, illetve visszavezetni a munkanélkülieket a munka világába.

Bár az elképzelés jó, az önkormányzatra komoly terhet ró, mind kapacitás, mind finanszírozás terén. Az önkormányzati szféra tehermentesítése csak a civil szektor megerősítésével (létrehozásával), vagy a vállalkozó szféra nagyobb arányú szerepvállalásával lehetséges. Ez utóbbira van is példa Bátorterenyre területén, de a foglalkoztatási kapacitása miatt ez csak csepp a tengerben.

Emőd

1. Általános helyzetkép

Emőd Borsod-Abaúj-Zemplén megye egyik legfejlődőképesebb kisvárosa. Már a régmúltban is alkalmasnak találták az emberek a megtelepedésre. A kedvező természeti adottságok, a hegyvidék és a síkság találkozási pontja (a Bükk és az Alföld), a kereskedelmi utak közelsége nagy vonzóerőt jelentett őseink számára. A XV-XVI. században kisvárosként – mezővárosként – említik a korabeli írások. Tulajdonosai - vagy a község egyes részeinek a tulajdonosai - között találjuk a Perényieket, Palóczyakat, Rozgonyi Pétert és Bornemisza Imrét is.

A városka határában kiváló minőségű termőföldek találhatók. A viszonylagos fejlettségű mezőgazdálkodás a XVI. század közepéig (a török megjelenéséig) jó megélhetést biztosított az itt lakók számára: a földesurak fejlesztették a majorsági gazdálkodást, míg a jobbágyok inkább a bortermeléssel foglalkoztak.

1871-ben lett nagyközség a településből. Ebben az időben adták át a Miskolc - Hatvan vasútvonalat, ami az országos közlekedésbe még jobban bekapcsolta a települést. A századfordulón csökkent Emőd jelentősége. Más területek, városok, nagyközségek indultak fejlődésnek, ami a nagyiparnak volt köszönhető. Ez az iparosodás csak kevésbé érintette a települést. Fejlődés csak az 1920-as évek elején következett be, ami annak volt köszönhető, hogy „a gróf Erdődy birtokból vagyonszármazás címén elvett földterület a község lakosainak a kezébe került. Ebből 284 házhely lett kiosztva.” (Czeczé József: Emőd város monográfiája)

A két világháború között két kiválóan működő mintagazdaság állandó munkalehetőséget biztosított az itt élőknek. Az Emödi Mezőgazdasági Részvénytársaság és az Emödi Szőlőtelepítő Részvénytársaság a községnek is folyamatos bevételt biztosított.

Emellett a vasút, a Hangya Fogyasztási Szövetkezet, az Emödi Kereskedelmi Vállalat és a Hitelszövetkezet is sok helyi lakost foglalkoztatott. Természetesen Emődön éltek és dolgoztak kisiparosok is: boltosok, hentesek, kerékgyártók, szabók, s mellettük több orvos, tanár, patikus is megélhetést talált itt. A II. világháború nagy pusztítása óta Emőd folyamatosan fejlődik. 1970-ben lett nagyközség, majd 2001. július 1-jén megkapta a városi rangot.

A Buda – Krakkó útvonal közelsége és a jó termőtalaj valóban kedvező helyzetet teremtett a gazdálkodáshoz. A II. világháborúig terjedő időszakban megfigyelhetjük, hogy a lakosok főleg mezőgazdálkodásból éltek. Alapvetően gabonát termesztettek, de a zöldség- és gyümölcsstermesztés is jellemző volt a falura illetve mezővárosra. A kedvező fekvésű domboldalak kínálták a lehetőséget a szőlőtermesztésre. A borral való kereskedés stabil megélhetést biztosított az itt élő embereknek. Főleg a miskolci mezőkövesdi és mezőkeresztesi vásárokról vitték portékáikat az árusok, ahol élő állatokat, illetve állati eredetű feldolgozott árukat, tejtermékeket is rendszeresen árultak. A bortermelésnek 1896-ban az egész országot végigpusztító filoxérajárvány vetett véget. Emődön azóta csak saját szükségletre ültetnek szőlőt és állítanak elő bort.

A vásárolást megkönnyítette a Hatvan – Miskolc vasútvonal átadása (1870), s ezáltal a fent említett vásárok jobban megközelíthetőek lettek. A vasút megnyitása más szempontból is fontos volt a község lakóinak. A kézműves iparágak mellett megjelent a nagyipar. A vasút kitágította a lehetőségeket, egy-két óra járásra kerültek a városok (Miskolc, Mezőkövesd), s felszipantották a megnövekvő és a földhiánytól szenvedő népességet. A

község szabad munkaereje ekkor kezdett kétlaki életet folytatni: hét közben egy városi üzemben dolgozott, majd hétvégén a földön.

A két világháború közötti viszonylag rövid időszakot is szerencsésen élte meg a község. A földosztásnak köszönhetően csillapult a földéhség, s a falu már korábban említett mezőgazdasági jellegű cégei (Emödi Mezőgazdasági Részvénytársaság, Emödi Szőlőtelepítő Részvénytársaság) a felesleges munkaerőt folyamatosan illetve idénymunkaszerűen foglalkoztatták. Sokan jártak a közeli Miskolcra dolgozni. Néhányan a vasgyárban vagy más üzemben dolgoztak, a többség a vasútnál helyezkedett el. A II. világháború után több TSZ is alakult. Ezek egy idő után egybeolvadtak. Több évtizeden keresztül kiválóan működött a Szabadságharcos Tsz.

Emöd város Borsod-Abaúj-Zemplén megye déli részén, Miskolctól - a megyeszékhelytől - 25 km-re dél-keletre, a 3-as számú főközlekedési út két oldalán található. Lakóinak száma 5641, közigazgatási területe 4928 hektár.

2. A munkanélküliség helyi alakulása és jellemzői

Napjainkban Emődön virágzó iparral, kereskedelemmel és mezőgazdasággal találkozunk. Bár nincs a városban nagy volumenű ipari létesítmény, de a kis- és közép nagyságú vállalkozások közül viszonylag sok működik helyben.

1. táblázat: Emöd város foglalkoztatási adatai

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nyilvántartott álláskeresők létszáma	371	361	367	347	351	402	346	369	350	419	439
365 napon túli nyilvántartott álláskeresők	162	83	142	166	146	132	130	140	159	124	165
Járadék ellátásban részesülők	96	84	56	83	88	71	66	69	54	81	67
Segélyben részesülők	95	267	0	1	0	14	24	27	26	28	43
Rendelkezésre állási támogatásban részesülők	55	157	184	165	180	178	130	148	130	153	165
Munkaképes korú népesség	3379	3570	3570	3611	3641	3701	3697	3722	3671	3654	3635
Álláskeresők a munkavállalási korú népesség %-ban	10,98	10,11	10,28	9,61	9,71	10,86	9,36	9,91	9,53	11,47	12,08

Forrás: ÁFSZ

A 2001-es népszámlálás adatai szerint az Emöd városában lakó foglalkoztatottak 34%-a dolgozik a városban, 66%-uk más településre járt dolgozni. Az Emődön kívül dolgozók 87%-a a megyében dolgozik, külföldön összesen 84 fő (ez 8,4%-nak felel meg). A településre bejáró munkavállalók száma 228 fő volt, mely az emödi lakosú munkavállalók 14%-a. A 2010-es cégkódtár adatai szerint 2010-ben 95 működő vállalat volt Emődön bejegyezve, melyek mindegyike kis-és középvállalkozás kategóriába tartozik.

Az infrastruktúra színvonala megfelelő, közel van az M3-as autópálya, és a városon keresztülhalad az M30-as autóút. A Miskolc-Budapest vasúti pálya is áthalad a területen. A város épületeinek ivóvízzel való ellátottsága, a szennyvíz elvezetése teljesen megoldott. A közvilágítás a település teljes területére be van vezetve, a belterületi utak háromnegyede

pormentes, a gázvezeték és telefonhálózat kiépítettsége 100%-os és a lakások nagy része bekapcsolódott a kábeltévé-hálózatba.

Az ilyen kiváló adottságokkal rendelkező városban természetesen megjelent a tőke is. Kifejezetten sok kis- és közepméretű vállalkozás működik helyben. Ezek nagy része virágzik, bár természetesen vannak kényszervállalkozások is. A gyengén működő cégek nagy része az utóbbi két évben tönkrement, bár valószínű, hogyha nem lett volna gazdasági válság, akkor sem bizonyultak volna életképesnek.

A településen és környékén tevékenykedő vállalatoknak egy fő célja van: nyereségesen működni. A cél eléréséhez vezető út pedig nem tűri meg azt a munkaerőt, amelyik nem piacképes. Emőd helyzete ebből a szempontból is szerencsésnek mondható, hiszen a városban élő munkaképes lakosság döntő többsége középiskolát végzett.

Emődön egy iskola működik, a II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola és Szakiskola és még külön működik egy zeneiskola is (Reményi Ede Alapfokú Zeneoktatási Intézmény). A szakiskolában bolti eladókat képeznek, de oktatnak még kereskedelmi marketinget és üzleti adminisztrációt is. Körülbelül egyforma távolságra, 20-25 km-re vannak azok a városok, ahol több középiskola is működik. Ezek busz- és vonatközlekedéssel viszonylag könnyen elérhetők: Miskolc, Tiszaújváros, Polgár, Mezőkövesd. A fiatalabb korosztály tanulási lehetőségei tehát megoldottak. A felsőfokú képzésben résztvevők is találhatnak a környéken oktatási intézményeket, hiszen Miskolc mellett Eger, Nyíregyháza, Debrecen is olyan távolságra van, ami a mindennapos megközelítést még lehetővé teszi, de Budapest elérhetősége is jónak mondható a városon áthaladó, vagy a város határában átmenő autós- és vasútvonalak miatt.

A jó gazdasági és infrastrukturális adottságok kedvező emberi, illetve politikai helyzetet is teremtettek. A rendszerváltás óta a város vezetésében nagyobb személycserék nem fordultak elő, a polgármester úr – Lehóczki István – egyike azoknak a városvezetőknek, akik 1990 óta folyamatosan tevékenykednek. Nyilván ezek a humánpolitikai viszonyok is látenszen ugyan, de erőteljesen befolyásolják a tőke megjelenését.

Kezdetben a mezőgazdaság jelentette a fő jövedelemforrást. A rendszerváltás után többen maguk kezdték el művelni visszakapott földjeiket, ezek közül jó néhány a mai napig életképesen működik. A korábbi mezőgazdasági TSZ-ből több cég is alakult. Ezek közül az Emödi Tej Mezőgazdasági Részvénytársaság működik a legsikeresebben, 2010-ben 40 főt foglalkoztatott. Jelenleg is fejlesztik a telepet. Fő profiljuk a szarvasmarha-tenyésztés elsősorban vágómarha-értékesítés céljából, de tejtermelés is folyik az üzemben. Kb. 40-50 főt foglalkoztatnak folyamatosan.

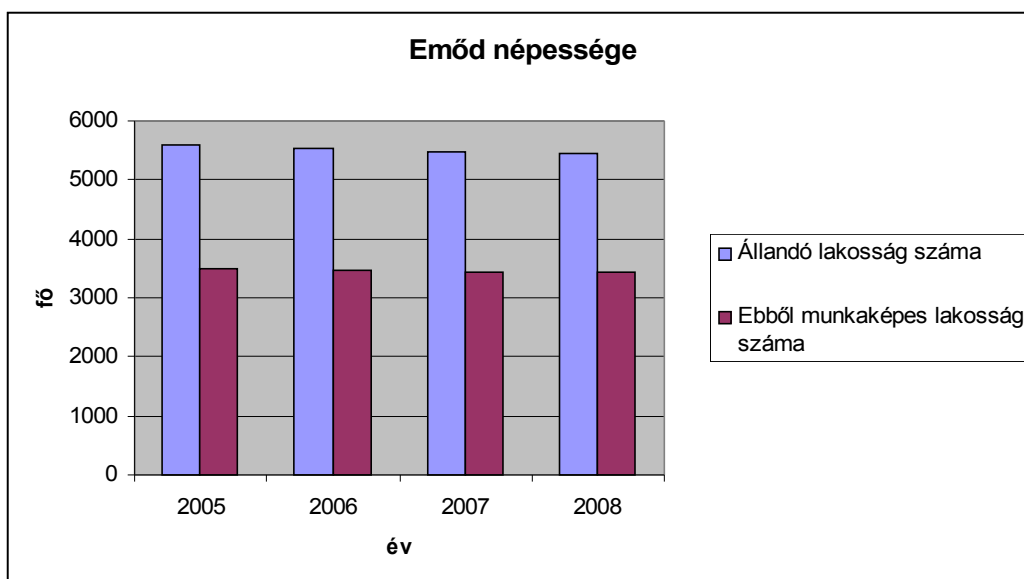
A város határában egy sertéstelep is működik. Elsősorban mangalicát tenyésztenek. A tenyésztés célja a génállomány fenntartása, de húst is szállítanak nagy tételben Spanyolországba, illetve feldolgozott sonkát.

A másik közepes nagyságúnak számító üzem az Antenna Hungária Műsorszóró és Rádióhírközlési Zrt. A TV-torony jelenleg átjátszó állomás, Észak-Magyarország nagy részére biztosítják a zavartalan adást, de szervizelési tevékenységet is folytatnak

A helyben működő kisüzemek száma viszonylag magas, és tevékenységüket tekintve elég sokfélék. A kis- és középüzemek egyértelműen elősegítik a város népességmegtartó képességét.

A 2010-es adatok szerint 5498 fő él a városban. Ez ugyan lassú fogyást mutat a korábbi adatokhoz képest, hiszen az ezredfordulón a lakosság száma 5626 fő volt, de Borsod-Abaúj-Zemplén megye népességfogyásához képest a különbség elenyészőnek mondható.

Az elköltözésből eredő népességfogyás viszonylag kicsi, hiszen miért kellene elhagyni a szülőhelyet, ha itt is lehet munkát találni?

Forrás: KSH

1.ébra: Emőd népességszámának változása

A városban megtalálható cégek egy része ipari tevékenységet folytat. Meg kell említeni Wayside Szolgáltató és Kereskedelmi Kft.-t, ami kresztáblákat és forgalomtechnikai elemeket gyárt, más kisüzem az akkumulátorok cseréjével, forgalmazásával foglalkozik, de található itt híd- és közműépítéssel, vezetéképítéssel foglalkozó cég is. A helyi TŰZÉP a tüzelő és építőanyagok beszerzése mellett a hulladékiparban is tevékenykedik.

Más kisüzemek inkább szállítmányozással, nemzetközi áruszállítással, költöztetéssel, fuvarozással foglalkoznak. A városban viszonylag sok a vendéglátóipari egység. Megtalálható itt étterem, presszó, fagylatozó, pizzeria, bár és természetesen kocsmá is. Emődön 25 fő részére szállást is lehet találni. A jól működő cégek közé tartozik még az Állami Autópályakezelő Zrt. Emödi Üzemtechnika, ahol a város lakói közül szintén jó néhányan dolgoznak. Az emödi egyik legfontosabb foglalkoztatója természetesen az önkormányzat. Itt kb. 30 fő dolgozik, nagy részük köztisztviselőként.

A városigazgatóság önálló jogi személyként működik, önálló költségvetéssel. Az ő feladatkörükbe tartozik az „Út a munkához” program keretében foglalkoztatni az érintetteket. Az Emődön működő oktatási, kulturális és egyéb szolgáltató intézmények is sok dolgozót foglalkoztatnak, leginkább közalkalmazottként (iskola, óvoda, zeneiskola, idősek napközi otthona, családsegítő és gyermekjóléti szolgálat, művelődési ház stb.). Az önkormányzat a munkabéren kívül biztosítja a dolgozóinak az utazási kedvezményeket és a Cafeteria rendszer keretein belül az étkeztetést.

Mivel több, mint 5000 fős településről van szó, ezért a városban több körzeti orvos és gyermekorvos is működik, mindez kiegészítve a patikahálózattal. Ezekben a kisebb cégekben is több egyéni vállalkozó és alkalmazott dolgozik.

A település közepes vagy kisebb méretű foglalkoztatói közt meg kell még említeni a mentőállomást, amit két éve adtak át, és a rendőrőrsöt, ami több településen is ellátja a rendfenntartó szerepet.

A városban összesen kb. 300 vállalkozás működik a legkisebb egy-két fős üzlettől kezdve a legnagyobbakig. Ez Emőd lakosainak számához viszonyítva elég nagy szám. Ez a tény azt sejteti, hogy a munkanélküliség itt kisebb problémát jelent, mint Borsod-Abaúj-Zemplén megye elmaradott térségeiben.

Ráadásul azok az emberek, akik helyben nem kapnak munkát, a jó közlekedési lehetőségek miatt máshol is el tudnak helyezkedni. Nem is annyira a környékbeli városok a vonzóak

munkalehetőség szempontjából, hanem a települést körbevevő bányák. Ezalatt a Bükkábrány határában lévő külszíni lignitbányát értem és az Észak-Alföld ezen területén megtalálható kavicsbányákat. Ezeken a munkahelyeken elsősorban segédmunkásként vannak alkalmazásban, de több gépkezelő is akad a munkavállalók között, és többen a bányákban és a közeli településeken őrző-védő szolgálatot látnak el. A felsoroltak mellett természetesen különféle üzletek (iparcikk, ruházat stb.) is találhatóak Emődön, amelyek jelen esetben mint foglalkoztató egységek fontosak.

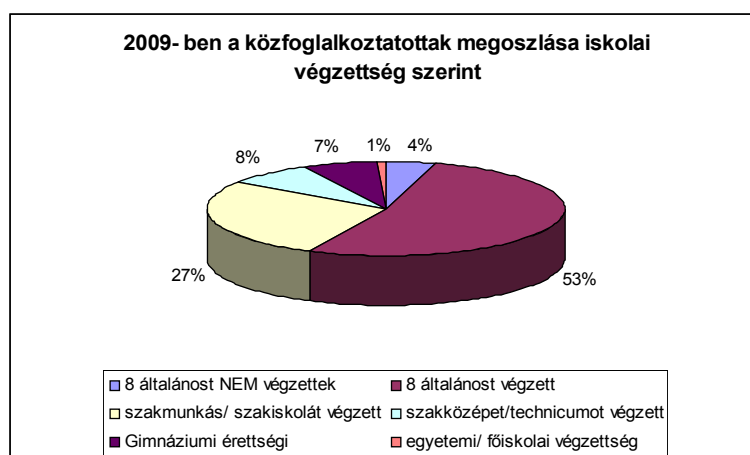
A településen tehát Emőd lakosainak nagyságához képest igen sok kisebb- nagyobb cég működik. Az alkalmazásban lévők munkajogi státusza, bérezése, munkaideje igen sokféle. Ez a sokszínűség ráadásul lehetővé teszi, hogy a különféle végzettségű emberek is könnyen munkát találhassanak. Itt egyaránt szükség van műszaki egyetemet végzett mérnökre és segédmunkásra, zenetanárra és bolti eladóra.

3. A helyi foglalkoztatási kezdeményezések

Mivel az utolsó száz évben gazdasági, foglalkoztatási szempontból egyenletes fejlődés jellemezte a várost, ez a munkanélküliség helyi megjelenésében is megmutatkozik. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a munkanélküliség jóval magasabb az országos átlaghoz képest, a különösen hátrányos helyzetű, elmaradott területeken viszont kiugróan nagy. Mindezzel a problémával Emődön sokkal kisebb mértékben találkozunk.

A város vezetői bizonyos fenntartásokkal fogadták a programot, de hasznosságában senki sem kételkedett. A program abból a jogos feltételezésből indult ki, hogy a segélyen élő emberek egy része képes lenne és akarna is dolgozni, ha a munkavállalás feltételei adottak lennének. Azok viszont, akik idősebb koruk, egészségi állapotuk illetve egyéb körülményeik miatt nem képesek dolgozni, azok továbbra is segélyt kapnának.

2009. február 15-én készítették az első foglalkozási tervet, s a program megvalósulása 2009 áprilisában indult. Mivel viszonylag sok munkahely van Emődön és a környékén, és a foglalkoztatási paletta is elég színes, ezért a segélyből élők száma viszonylag kicsi. Azonban itt is megtalálható az a réteg, mely nem akar munkát vállalni, csak segélyből él.

2.ábra

A Városgondnokság volt az a szervezet, aki megkereste az embereket, hogy munkát ajánljon fel számukra, és a közmunkaprogram megszervezésével és megvalósításával is ők foglalkoztak. Az előírtaknak megfelelően közfoglalkoztatási tervek készíttetek, amely a következőket tartalmazta:

- a rendelkezésre állási támogatásra jogosult személyek képzettség szerinti várható összetétele,

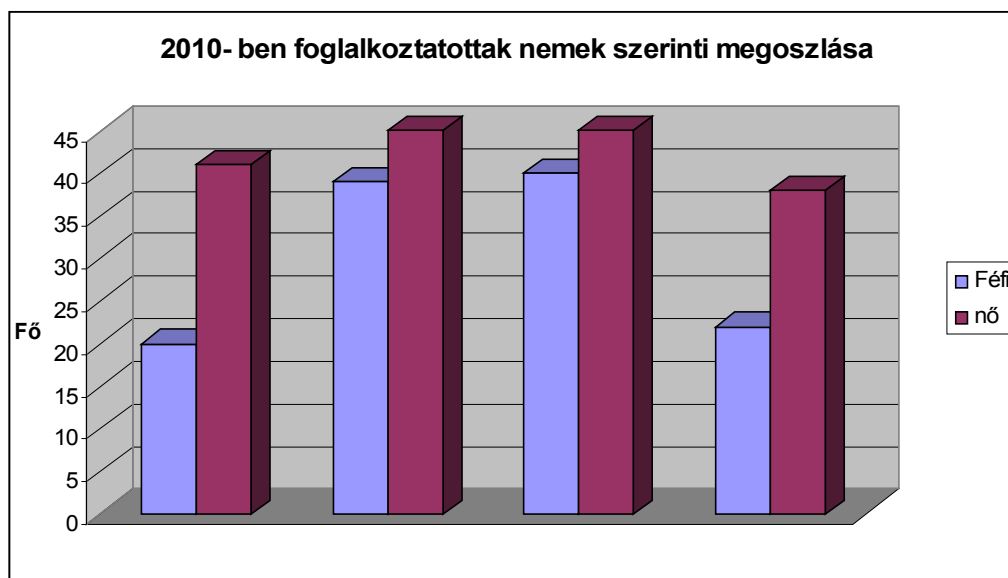
- a részben vagy egészben közfoglalkoztatás keretében ellátandó közfeladatok megjelölése és várható ütemezése
- a feladatok ellátásához szükséges létszám
- a közfoglalkoztatás finanszírozására rendelkezésre álló források.

Mindezt véleményeztették a településen lévő Cigány, Lengyel és Örmény Kisebbségi Önkormányzattal. Rögzítették a munkanélküliségi adatokat, mely szerint:

2.táblázat: Munkanélküliségi alapadatok Emődön

Az aktív korúak közül az ellátásban részesülők száma 2009. 12. 31-én	268 fő
Ebből rendszeres szociális segélyre jogosult (RSZS)	37 fő
Rendelkezésre állási támogatásban részesült (RÁT)	231 fő

A RÁT-ra jogosult, aktív korú, nem foglalkoztatott személyek közül 135 főnek sikerült iskolai végzettségüknek megfelelő munkalehetőséget biztosítani az „Út a munkához” program keretében.

Forrás: KSH

3.ábra

Megállapították a tárgyév közfoglalkoztatási feladatait:

- Takarítás (Könyvtár, Zeneiskola, Iskola, Óvoda, Városgondnokság- Rendőrség)
- Konyhai kisegítő munka (Óvoda konyha, Napközi otthon konyhája)
- Portaszolgálat (Iskola)
- Szociális kisegítő munka (Idősek napközi otthona)
- Közterületi segédmunka (Adorján-tanya és István major területén is); sportpálya
- Közterületi segédmunka (hó és síkosság mentesítés; parkok, buszmegállók, közterületek takarítása (Adorján-tanya és István major területén is); sportpálya karbantartása; kertészet; fűnyírás; gépi- kézi kaszálás; parlagfű irtás; sövényírás; gallyazás; facseteték ültetése; veszélyes fák kivágása; virágosítás)
- Vagyonvédelem (településőrség)
- Közterületek felújítása; karbantartása; orvosi rendelő akadálymentesítés+ térkő, sportpálya parkoló, temető)
- Adminisztrátori feladat (Polgármesteri hivatal, Könyvtár, Iskola)

- Járda építése díszburkolatból (Arany János utca)
- Közterületi padok környezetének burkolása (Kossuth tér, Hunyadi utca)
- Betonjárda építése közterületen (lakossági igény szerint részlegesen több utcában)
- Orvosi rendelő parkjában a szökőkút átépítése

4. Problémák és javaslatok megfogalmazása

Emőd a Miskolc Többcélú Kistérségi Társuláshoz tartozik. Talán ez az egyik legnagyobb, legtöbb falut és várost befogadó kistérség. Alapító okirat, működési szabályzat természetesen készült, de szorosabb működést feltételező paktum nem. A polgármester úr szerint a kistérségek kevésbé működőképesek, a feladatuk nem kidolgozott. Meglehetősen nehéz kistérségi szinten pályázni, a pályázatok városi (helyi) szinten kiválóan működnek. A falvak, városok között ezen a területen nincs összefogás, a települések a pályázatokon egymásnak ellenfelei. Általában kevés a pályázat az 5000 főn felüli településekre. A polgármester úr javaslata szerint jobban kéne az önkormányzatokat támogatni. Egy település vezetése jobban el tudja dönteni, hogy mire van szükség. Az önkormányzatok végzik a munkájukat, s ezzel együtt a közfoglalkoztatást is, de alapvetően a munkahelyteremtés nem önkormányzati feladat.

Füzér

1. Általános helyzetkép

A Zempléni-hegység északi részén, egy vulkáni sziklaszirten helyezkedik el Füzér vára és a település is. Valószínűsíthető, hogy az Aba nemzetség egyik tagja építtette a várat, első okleveles említése 1264-ből való. Többször királyi birtok volt, majd a Perényi család tulajdonába került. 1526-ban Perényi Péter koronaőr - Szapolyai János koronázása után - a koronát egy évig Füzéren rejtgette. A XVI. században földesurai a harcászati elveknek megfelelően megerődítették, olaszbástyával övezték a várkaput. Utolsó zálogbirtokosa Bónis Ferenc volt. Füzér várát a kassai generális gyűjtatta fel, hogy ne szolgálhasson a felkelők menedékhelyül. Közben megalakult a helyi lakosság tagjaiból a Füzéri Várvédő Egyesület, és nyaranként várjátékokkal idézik fel a vár történelmét.

Füzér Borsod-Abaúj-Zemplén megye egyik 518 fős települése. A község az ország egyik hátrányosabb helyzetű kistérségének, a Sátoraljaújhelyi kistérségnek a tagja, körjegyzőségi központ (Pusztafalu tartozik hozzá). A település szerkezetét tekintve mindkét oldalon találhatóak a községekre, falvakra jellemző családi házak, a régebbi típusú tornácos házak, mögöttük nagy kerttel. A falu szerkezetét tekintve zsákfalú. Jól gondozott falukép és rendezett parkok fogadják a látogatót, a híres Füzéri Vár már messziről látható.

A településen található orvosi rendelő, amelyet Pusztafalu, Nyíri, Füzérkomlós lakosai is látogatnak. Infrastrukturális ellátottság teljes, a településen ki van építve a víz-, szennyvíz-, gázhálózat. A belvizek rendezése 65%-ban megtörtént. A település rendelkezik szociális gondozóval is, ahol az idősek számára napközi üzemel 2 fő foglalkoztatottal. Az óvodában 18 kisgyermek jár és tavaly nyitották meg a bölcsődét is, amire nagy volt az igény, a környező településekről is ide hozzák a gyerekeket. Az általános iskola 1-4. osztálya működik a településen. Posta is található a településen, ez azért meglepő, mert 1000 fős lélekszámú településeken a postákat bezárták, de Füzéren a vár miatt ezt nem lehetett megtenni. Jelentős számú látogatót vonz és a turisták számára a posta fontos szolgáltatás. A községben található focipálya, kosárlabda pálya, egy étterem és 15 falusi turizmussal foglalkozó lakás. A gazdasági válság Füzért is érintette, a korábbi kapacitásnak jelenleg 50%-át éri el a falusi turizmusban részt vevő lakások kihasználtsága és a Füzéri Vár látogatottsága is jelentősen csökkent, a korábbi éves szinten 3000 főről 1000 főre esett vissza. A település rendszeresen évente 6-7 rendezvényt szervez hagyományos jelleggel, amelyek sok látogatót vonzanak és a településen a fő attrakció a Füzéri Vár.

Füzér 3.750 hektár területű település, lakónépesség száma a 2007. év végén 508 fő volt. Folyamatosan csökkenő népességszámmal rendelkezik a település, ugyanakkor a roma népesség aránya nő. 2007-ben 5 elveszületés és 7 halálozás volt a településen. A belföldi vándorlási különbözet az év végén -15, lakásállomány 228. A közüzemi vízhálózatban bekapcsolt lakások száma 197, háztartási villamos-energia fogyasztók száma 226. A rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma 180. Nyugdíjban 159 fő részesült, ebből saját jogon 122, szociális étkezésben 48 részesült. A településen nincs háziorvos. Az óvodai férőhelyek száma maximális száma 30 fő, 2007-ben 16 fő óvodás volt, 1 csoportban és 2 pedagógussal működik. Az általános iskolában 3 osztályterem és 1 osztály működik, 6 tanulóval és 2 pedagógussal. 4 kiskereskedelmi üzlet található a településen, gyógyszertár sincs. A vendéglátó helyek száma 7. A településen 116 személygépkocsi volt. Vezetékes telefonnal 154 lakás rendelkezett és 130 lakásban kábeltévé is be volt kötve. A

regisztrált vállalkozások száma 53 volt, ebből 3 korlátolt felelősségű társaság, 2 betéti társaság, 44 egyéni vállalkozás. (KSH)

2. A munkanélküliség helyi kialakulása és jellemzői

A rendszerváltás előtt a településen nem volt munkanélküliség, pedig akkor mintegy kétszer annyi volt a településen élők száma, mint ma. A környező falvakba jártak az emberek dolgozni, a fő foglalkoztató a hollóházi Porcelángyár volt. Akkor még 1.200 főt foglalkoztatott (a rendszerváltás után ez visszaesett 200 főre). Az Északerdő Rt. fűrészüzeme, a Felsőhegyköz Termelőszövetkezet, a perlit bánya és a kaolit bánya voltak a térség foglalkoztatói. Ezekre a munkahelyekre jártak a füzérik, a füzérkomlósiak, a bózsvaiak, a nyíriek dolgozni. A rendszerváltás éreztette hatását és mindegyik munkahelynél jelentősen lecsökkent a foglalkoztatottak száma. Néhány egyéni vállalkozó lépett be foglalkoztatóként, de ők minimális létszámot tudtak alkalmazni, így az önkormányzat lett a településen a legnagyobb foglalkoztató. A munka nélkül maradt tömegek bánatukban az alkoholhoz nyúltak. Néhányan alkalmi munkából próbálták fenntartani magukat, de hosszú távon ez sem működött.

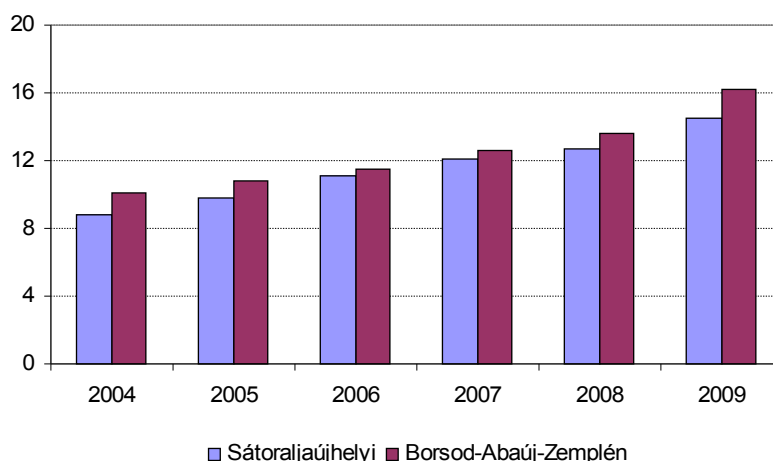
Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat munkanélküliségre vonatkozó adatait elemezve láthatjuk, hogy 2009. júniusról 2010. júniusra a nyilvántartott álláskeresők száma 8 fővel megnőtt Füzér esetében, a megyében pedig csökkent 1.299 fővel. A hosszú távú munkanélküliség esetében Füzéren 3 fővel csökkent, a megyében pedig 1.350 fővel nőtt. A segélyben részesülők száma Füzéren minimális, ami egy év alatt 1 fővel csökkent, ez a megye esetében nem mondható el.

1. táblázat: Munkanélküliség adatai 2009. és 2010. júniusában

	Füzér		Borsod-Abaúj-Zemplén megye	
	2009.június	2010.június	2009.június	2010.június
Nyilvántartott álláskeresők összesen (fő)	27	35	66.770	65.471
365 napon túl nyilvántartott álláskeresők (fő)	7	4	23.317	24.667
Segélyben részesülők (fő)	4	3	4.013	4.242
Rendelkezésre állási támogatásban részesülők (fő)	12	15	26.831	29.010
Munkaképes korú népesség (fő)	340	324	478.187	475.367
Nyilvántartott álláskeresők a munkavállalási korú népesség százalékában	7,90	10,80	13,69	13,77

Forrás: ÁFSZ

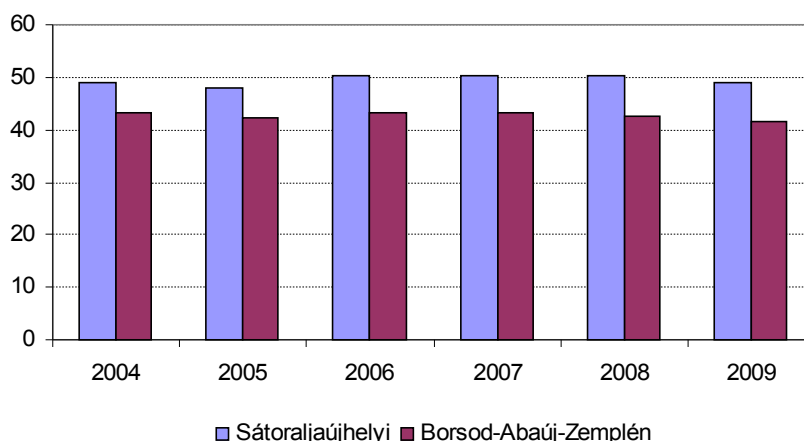
A munkanélküliségi ráta adatait a Sátoraljajhelyi kistérség és Borsod-Abaúj-Zemplén megye esetében is megvizsgáltam egy hosszabb időtávon. A kistérségen belül közel olyan magas a munkanélküliség, mint a megyében összesen. A kistérség munkanélküliségi helyzete nem olyan rossz. Az időtáv tekintetében folyamatosan emelkedik a ráta értéke mindkét területi egységnél.

Forrás: ÁFSZ

1. ábra: Munkanélküliségi ráta (%) alakulása 2004-2009 között

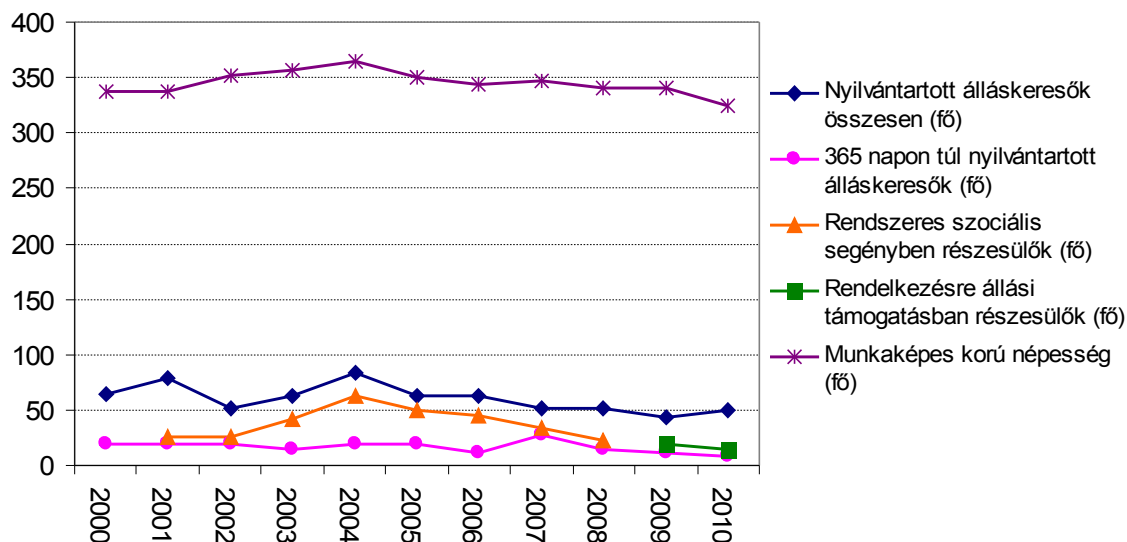
A foglalkoztatási ráta adatait is megvizsgáltam, ami szintén hasonló képet mutat, mint a munkanélküliségi ráta esetében a kistérség és a megye vonatkozásában. Minden vizsgált évben elmarad közel 5%-ponttal a kistérségi érték a megyeitől. Az évek tekintetében eléggé kiegyenlített a foglalkoztatási ráta értéke, nem lehet beszélni nagyobb eltérésekről.

Forrás: ÁFSZ

2. ábra: Foglalkoztatási ráta (%) alakulása 2004-2009 között

Füzér településének a munkanélküliségre vonatkozó legfontosabb ismert adatait is elemeztem 2000 és 2010 között, minden évben a januári adatsort figyelembe véve. A munkaképes korúak száma az évek során lassan, de emelkedett. A nyilvántartott álláskeresők száma eléggé hektikusan mozog. 2000-ben a településen 68 fő volt nyilvántartott álláskereső, ez az érték szinte évről évre nő és csökken, ezek a szakaszok váltogatják egymást. A legmagasabb érték 2004-ben volt, 83 fővel. 2010-ben 50 fő volt, ami jelentős csökkenést jelent. A hosszú távon nyilvántartott álláskeresők száma 20-27 fő között mozog, nagy eltéréseket nem lehet tapasztalni. A rendszeres szociális segélyben részesülők száma 2000 és 2004 között folyamatosan növekedett, a legtöbb 2004-ben volt, 62 fővel, majd 2006-tól lassan csökkent. A rendelkezésre állási támogatásban részesülők száma 2009-ben 19 fő volt, 2010-ben 14 fő. A község munkaképes korú népessége 340 fő körül mozog, kisebb-nagyobb eltérésekkel, de a változás nem jelentős.

Forrás: ÁFSZ

4. ábra: Füzer munkanélküliségi adatai 2000-2010 (januári adatok)

Füzéren 52 fő lakik és dolgozik helyben a legutóbbi népszámlálási adatok alapján. 63 fő a kistérségen belül más településre jár el dolgozni, a szomszédos kistérségbe 2 fő, a megyén belül 64 fő. Más településről 6 fő jár be Füzérrre dolgozni, mind a megyén belülről. Összesen 58 fő dolgozik helyben.

2.táblázat: Álláskeresők megoszlása

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nyilvántartott álláskeresők létszáma	68	54	58	86	67	52	51	48	39	39	30
365 napon túli nyilvántartott álláskeresők	36	6	14	17	22	11	29	14	11	7	6
Járadék ellátásban részesülők	13	15	4	16	5	6	5	8	11	9	5
Segélyben részesülők	31	1	0	0	0	5	2	10	6	14	9
Rendelkezésre állási támogatásban részesülők	15	28	39	61	53	37	35	21	17	10	9
Munkaképes korú népesség	338	352	352	356	365	351	344	347	341	340	32
Álláskeresők a munkavállalási korú népesség %ban	20,12	15,34	16,48	24,16	18,36	14,81	14,83	13,83	11,44	11,47	9,26

3.táblázat: Füzér főbb foglalkoztatói

Foglalkoztató szervezet
CSERI Intertrans Nemzetközi Fuvarozó Kft.
Első Városhelyi Családi Erdőbirtokossági Társulat
Füzérvári Erdőbirtokossági Társulat
Füzéri Erdőgondnokság Kft.
GEO-PAK Fafeldolgozó, Forgalmazó, Ingatlanrendezési és Számviteli Bt.
Hosszúföldi Beszerző és Értékesítő Szövetkezet
Katanzsu Építőipari Kereskedelmi és Szolgáltató Bt.
Murányi-Netcom Kereskedelmi és Ipari Szolgáltató Kft.
RAVEN DC Szolgáltató és Kereskedelmi Kft.
SIMON INTERTRANS Nemzetközi Fuvarozó Kft.
Transpont Hungária Kft.
Vat-Víz Egészségügyi Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.

3. A helyi foglalkoztatási kezdeményezések

A. Vállalkozások munkahely teremtési szándéka, lehetőségei

A tehetősebbek gyümölcs szövetkezeteket hoztak létre, szilvát, szedret, málnát termeltek közvetlenül a rendszerváltás után. Amíg volt rá fizetőképes kereslet, addig működött, de azután ez sem volt hatékony megoldás. A településen kevés a vállalkozások száma, ők egyéni vállalkozók és alig néhány főt foglalkoztatnak, tömeges foglalkoztatásról nem lehet beszélni. A településen élőkkel nem lenne probléma, vissza lehetne őket integrálni a munka világába, csak nincs elég életképes vállalkozás. A vállalkozók egy része kihasználta a munkavállalókat, és „kizsákmányolta” őket, így a motivációjukat lényegesen rontották és elment a kedvük a munkától. Szükség lenne a kisvállalkozások támogatására, hogy életképesebbek legyenek és hosszabb ideig tudjanak működni. Az államnak törvényileg módosítania kellene a vállalkozás indításának a feltételit, mivel Magyarországon a legbürokratikusabb a rendszer és sok vállalkozó kedvű ember emiatt nem vág bele, meg sem próbálja megvalósítani az ötletét.

B. Az önkormányzat foglalkoztatási kezdeményezései

A településen az önkormányzat a legnagyobb foglalkoztató. A közmunka keretében mindenkit, vagy legalábbis minél több munkanélküli egyént foglalkoztatni kívánnak. Az önkormányzat büszke a településen a foglalkoztatottakra, ugyanis olyan munkát végeznek, amely értéket teremt, szépíti a falut és rendezettebbé válik a lakókörnyezet. A közmunka program hátránya, hogy csak olyanokat lehet bevonni, akik jogosultak rá. A törvényi szabályozás szerint csak olyan egyén kerülhet bele a programba, aki rendelkezésre állási támogatásra jogosultsági feltételeknek megfelel. Ugyanakkor van néhány értelmesebb, magasabb iskolai végzettséggel rendelkező munkanélküli, aki kiesik a RÁT jogosultsági köréből és így foglalkoztatni sem tudják a közmunka program keretében. Az alpolgármester javaslata szerint módosítani kellene a jogosultsági feltételeken és a közmunka programba bevonható egyének körén. Az önkormányzat számára jó megoldás lenne, ha közhasznú társaságot alapíthatnának, hogy a foglalkoztatás hatékonyabbá váljon, de ezt a jelenlegi törvények nem engedik, ezzel megkötik az önkormányzatok kezét és megnehezítik a helyzetüket. Az Észak-magyarországi régióban az önkormányzatok a legnagyobb foglalkoztatók, ennek nem kellene így lennie.

A településen nem sok lehetőség van a vállalkozások fejlesztésére, a kis- és középvállalkozásokat kellene támogatni. Az új Széchenyi tervet nagyon várják a településen is, bizakodnak a vállalkozások fejlesztésének támogatásában.

Az önkormányzat alacsony költségvetéssel rendelkezik, évekig negatív volt az egyenleg, tavaly nullára hozták ki. Abból a kevés pénzből próbálnak meg hatékonyan gazdálkodni, ami a rendelkezésükre áll. Az Út a munkába program a településen 2009. év elején indult, nagy létszámmal foglalkoztat munkanélkülieket. A kötelező foglalkoztatási időtartam alsó határa 45 nap és maximum 5 év. A közfoglalkoztatás keretében a megbízhatóbb és magasabb iskolai végzettséggel rendelkező egyéneknek adnak több évre szóló szerződést. Sokan a minimális foglalkoztatási időtartam után kiesnek a programból. Jelenleg 20 fő vesz részt a programban, őket 4-5 csoportvezető irányítja, tavalyi év során mintegy 30-40 főt foglalkoztattak. A csoportvezetőket a polgármester és az alpolgármester közös egyetértésben választja ki a közfoglalkoztatottak közül. Ők magasabb végzettséggel rendelkeznek, vagy jobban értenek az adott területhez, azért ők irányítják a kisebb csoportokat. Az egyik csoport az ácsokból-kovácsokból áll, a másik a kertészekből, a következő a gépkocsivezetőkből. A csoportvezetők az alpolgármesterrel minden reggel egyeztetnek a napi feladatokról. A program hozadéka, hogy a munka nélkül maradt embereket visszavezetik a munka világába. Sokuknak így is nehezebbé esik a napi munkába járás és a munkavégzés megszokása, de amikor ez megtörténik, akkor már minden könnyebben megy. Mentálisan felkészítik a munkanélkülieket a munkába való visszatérésre. Akik viszont nagyon régóta vagy egyáltalán nem dolgoztak még, azokat szinte lehetetlen beintegrálni a társadalomba, a munka világába. A településen összesen 6 roma lakos él, így azt is mondhatjuk, hogy majdnem roma-mentes település. Ez a környező községekhez képest ritka. Nem kell a településen szembe nézni azzal a problémával, amit a romák nehezebb integrálása jelentene. A közfoglalkoztatásba olyat próbálnak bevonni a településen, aki rátermett a feladatra és megérdemli, hogy munkát és ezzel együtt lehetőséget kapjon bizonyítani. A szerződés nem szociális alapon, nem szociális rászorultságon működik, hanem az alapján, hogy ki akar és ki képes dolgozni a leghatékonyabban.

A közmunkások évszakokhoz kapcsolódóan specifikus feladatokat látnak el. A téli időszakban hó eltakarítás, napi szintű idősgondozás, favágás idősök, egyedülállóak számára, erdőből fakitermelés. Tavasszal a munkák többségét a téli nyomok eltakarítása adja, az utak rendbetétele, károk kijavítása, parkosítás (a település 50%-át parkosítják) és kertgondozás, kaszálás, vár karbantartása, szemétszedés. Nyáron szintén kaszálás, parkok gondozása, idősök gondozása. Ősszel a virágok kiszedése a földből, iskola rendbetétele, tűzifa vágása télire. A 2010. tavaszi árvíznél a közmunkásokat és a civileket a település saját költségén minden nap szállította a környező térségekbe, ahol tudtak segíteni az árvízi védekezésben.

C. Civil szervezetek foglalkoztatási törekvései

A település méretéhez képest Füzéren sok civil szervezet működik, de nem jelentős foglalkoztatók. Ha nincs megfelelő bevétel, akkor nem alkalmaznak munkavállalót, vagy felvesznek egy munkavállalót, aki több ember feladatát kénytelen ellátni, mert csak így gazdaságos. A civilek foglalkoztatási próbálkozásairól nem nagyon lehet a településen beszélni, a szervezetek hatékonyan működnek a tevékenységi körüknek és a céljaiknak megfelelően, de a szerepük nem jelentős a foglalkoztatásban és nem is céljuk ez.

- Füzértért Alapítvány (2 fő munkavállaló)
- Füzéri Várvédő Egyesület

- Felső-magyarországi Várak Egyesülete
- Füzéri Sportkör
- Pávakör Alapítvány
- Lovas Bandérium
- Betlehemes Csoport

A civil szervezetek és az önkormányzat jól tudnak együtt működni, a település rendezvényeinek a szervezésében a civilek is sokat segítenek, szívesen csatlakoznak mindenhez.

A Füzéért Alapítvány 1991-ben kezdte meg működését. Alapítói a Füzéért Baráti Társaság, Füzér község Önkormányzata, Bükki Nemzeti Park. Megalakulásának időpontjában elsődleges célja volt a természeti, történelmi és építészeti értékekben páratlanul gazdag füzéri várhegy - vár gondozásának illetőleg helyreállításának segítése. Céljai között szerepel továbbá helytörténeti kutatások végzése, helyi hagyományok és nemzetiségi kultúra ápolása, a falukép, tájkép és környezet védelmét és megőrzését szolgáló akciók támogatása, a helyi közművelődés fejlesztése, pártfogolása. Az évek során az alapítvány tevékenyen részt vett Füzér várának régészeti és állagmegóvási illetve helyreállítási munkálataiban. Jelentős anyagi ráfordítással valósult meg a várterületén régészeti kutatás és leletfeldolgozás. Az alapítvány 2004-ben kiemelten közhasznú minősítést kapott, majd még ebben az évben sikeres pályázatot nyújtott be a Kincstári Vagyoni Igazgatósághoz a füzéri vár üzemeltetésére. Az MNV Zrt. az Önkormányzattal, a Füzéért Alapítvánnyal és számos más partnerrel együtt legutóbb sikeresen valósította meg a Füzéri várban ezt az 50 millió Ft-os INTERREG-III/C programban támogatott projektet. 2007-ben a Füzéért Alapítvány az Oktatási és Kulturális Minisztertől Forster Gyula díjban részesült a műemlékvédelem terén végzett tevékenysége elismeréseként. Az alapítvány biztosította az elmúlt években, a turizmus és közművelődés fejlesztésért létrehozott Füzéri Várvédő Egyesület indulását, segítette a gyermekek sporttevékenységének ösztönzését és fejlődését.

A Füzéri Várvédő Egyesület 2003 őszen alakult azzal a céllal, hogy bemutassuk a XV-XVI. századi váréleket, segítsük a vár turisztikai hasznosítását. Ennek érdekében középkori bemutatókat tartunk. Haditorna keretében a könnyű- és nehézsúlyosság harcmódorát, felszerelését és fegyvereit, a váréleket középkori színdarabokkal és reneszánsz táncokkal idézzük fel.

A Felső-magyarországi Várak Egyesülete 2003. július 21-én alakult a várakat üzemeltető és tulajdonosi jogokat gyakorló, kezelő önkormányzatok és szakmai társulások, valamint magánszemélyek közreműködésével. Megalakulásakor megfogalmazott célja az Észak-Magyarországon lévő várakat működtető jogi és természetes személyek érdekeinek képviselése és összehangolása. A várak megőrzésének, szakszerű helyreállításának, működtetésének, fenntartásának, fejlesztésének elősegítése, közös turisztikai és marketingtevékenység, a hasznosítás (kiállítások, programszervezések stb.) szakmai támogatása, valamint részvétel a várakkal kapcsolatos tudományos kutatásokban. Ezekben túlmenően az Észak-magyarországi várak jellemzőit tartalmazó adatbázis létrehozása és rendszeres karbantartása, a várak létezésével és tevékenységével kapcsolatos információk folyamatos publikálása. Az egyesület tagjai az alapításkor a következő várak képviselői: Boldogkőváralja, Hollókő, Kislán, Onod, Regéc, Cserépváralja, Sárospatak, Sirok, Szerencs, Tokaj, Diósgyőr, Eger, Füzér.

A Füzéri Sportkör a község lakóinak sportolási lehetőségeinek biztosítására alakult 1969-ben. Jelenleg két szakosztállyal működik. A labdarúgó szakosztályban a felnőtt és ifjúsági, öregfiúk és női labdarúgás tartozik. A tömegsport szakosztály a sakk, darts, biliárd,

horgászat, asztalitenisz, kosárlabda, természetjárás tevékenységeinek szervezését, rendezését biztosítja a lakosok és a községben pihenő vendégek számára.

Az alpolgármester szívesen átadná a foglalkoztatási ügyeket civil szervezetek részére, mert azon a véleményen van, hogy ne az önkormányzat legyen a legnagyobb foglalkoztató a településen. Olyan civil szervezetre lenne szükség, aki ténylegesen alkalmas a feladatra és szívesen foglalkozna is vele és meglenne hozzá a megfelelő háttér, mind szakmai, mind anyagi téren.

Az Út a munkába program nem okozott pozitív, sem negatív változást a civilek foglalkoztatási törekvéseire. Eddig sem volt jellemző, és ezt a program sem segítette jobban elő.

D. Foglalkoztatási paktum, térségi együttműködések

Foglalkoztatási paktumot kötött a település a Sátoraljaújhelyi kistérség tagjaival közösen évekkal ezelőtt, de ez csak a papír szintén maradt meg. Amit abban célként megfogalmaztak és elterveztek, nem valósult meg és senki sem foglalkozik azóta a paktum tartalmával.

4. Mintaértékű közösségi foglalkoztatási projekt

Közösségi foglalkoztatási projekteket nehéz nevesíteni, volt ugyan sok próbálkozás, de nem nagyon voltak eredményesek. Az egyik legismertebb program Füzéren és környékén a Hegyközi Településfejlesztő Szövetség (Füzérkomlós központtal) által elnyert ROP 3.2.2. pályázat, amelynek keretében 118 millió Ft-os támogatást kaptak a hátrányos helyzetű kistérségek településein élők rendszeres foglalkoztatásának biztosítására. A projekt címe: Non-profit foglalkoztatási projektek megvalósítása a szociális gazdaságban. A projekt 2005. októberében kezdődött és mindegy 2 évig tartott, amelynek keretében 27 fő számára képzési és munkalehetőséget teremtettek hagyományos mesterségek művelésére, mint szövés, fonás, üvegfestés, kosárfonás, mézeskalács készítés. Célja a térség kistelepülésein élő hátrányos helyzetű, aktív korú, de foglalkozással nem rendelkezők mentális fejlesztése, a munkaerő-piac igényeinek megfelelő képzése, számukra fenntartható foglalkoztatás szervezése volt. A programban Füzér, Füzérkomlós, Pálháza és Hollóháza település vett részt együttműködésben. A képzést befejezték, a mesterségük ismeretéről bizonyítványt kaptak, de nem tudtak önálló vállalkozást indítani és munkalehetőséget is csak rövid ideig találtak. Az ötlet pedig jól indult, de mivel az állam nem támogatja eléggé és túl bürokratikus a vállalkozások alapítása, sokan meg sem merték próbálni. Hiányzott az utógondozás a programnál.

Füzér község a környező településekkel jól tud együttműködni, volt a múltban is sok közös programjuk és jelenleg is. A szlovákiai Szalánc településsel együtt közös turisztikai központot akarnak létrehozni, bruttó 180 millió Ft-os támogatást kaptak erre. A támogatást építkezésre fordítják nagy részben, de 2 nő számára állandó munkahelyet is teremtenek.

Bicikli út építésére is pályáztak közösen Füzér, Füzérkomlós, Pálháza, Bózsava, Pusztafalu és a szlovákiai Kassa. A bicikli út határon átnyúló építkezés lenne, ezzel kapcsolatban még döntés nem született.

5. Problémák és javaslatok megfogalmazása

Az Út a munkába programmal kapcsolatban túl sok a papírmunka, túlzottan bürokratikusán működik. Ennek a programnak valójában akkor van értelme, ha hatékonyan tudja foglalkoztatni a településeken a munkanélkülieket és nem „látszat feladatokat” végeztetnek

velük. Hatékonyabbá lehetne tenni, ha a közfoglalkoztatásba bevonható egyének körét a törvényi rendelkezés kibővítené.

Az Út a munkába program során nem lehet Füzéren semmilyen nagyon sikeres és nagyon negatív példát sem kiemelni. Foglalkoztatnak annyi munkanélkülit, amennyit még értelmes és a község számára hasznos munkát tud végezni.

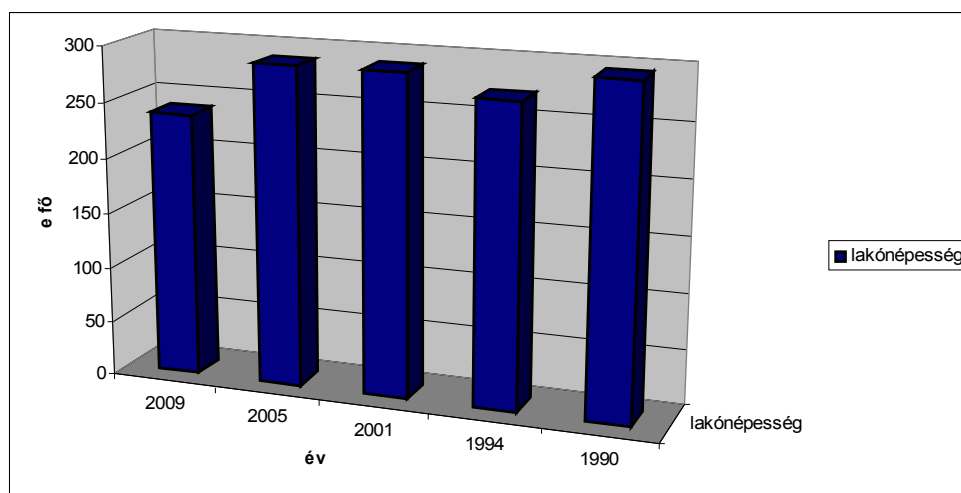
A településen dicséretes a környező térségekkel való hatékony és jól működő együttműködés. A településen élők büszkéek a Füzéri Várra és az arra épülő turizmusra. A sok érdekes kulturális és szórakoztató rendezvény felpozsztíti a község életét, vonzza az idelátogatókat és ebben a szezonban a közmunkásoknak is kicsivel több feladatuk van. A régióban egyedülálló az alacsony roma népességszám a településen és a munkanélküliség szintje is átlagosnak mondható. Füzéren az emberek pozitívan és optimistán tekintenek a jövőre, ez remélhetőleg elősegíti a község jövőbeli foglalkoztatásra irányuló elképzeléseit is.

Gagybátor

1. Általános helyzetkép

A mai Gagybátor a különösen hátrányos települések közé sorolható. Ennek oka hogy nehezen megközelíthető és természeti kincsekkel sem rendelkezik. A település egyetlen erőssége történelmi múltja, hisz a falu Abaúj vármegye egyik legrégebbi községe. A településre látogató idegen sajnos keveset érezhet a történelmi levegőből, sem idegenforgalmában, sem vállalkozásaiban, sem utcaképében nem köszön vissza a régmúlt, nem érezzük a pezsgő középkori hangulatot.

Igazi zsákutcás kis falu, ide csak az jön, aki itt lakik, vagy célirányosan itt van dolga. Nincs átutazó forgalom. Mindig kevesen lakták, az újkorban legnagyobb lélekszám az 1970-es években volt, akkor a falu lakossága megközelítette a 400 főt. A népességszám alakulása, szerkezete árulkodik az adott hely lakosságának körülményeiről. Ha a kedvezőtlen folyamatok elérnek egy bizonyos szintet, amikor a népesség összetétele olyanná válik, hogy már nem képes a reprodukcióra, akkor a térség saját humán erőforrásaiból már nem tud megújulni, és olyan változásnak lehetünk tanúi, amely már visszafordíthatatlan, és kihatással van az egész térség társadalmi és gazdasági életére is. Ezek a változások nem egyik napról a másikra történnek, és már megindulásukkor kitapinthatók. A végeredmény, a kiürülő települések, viszont komoly gondot jelentenek a társadalom számára: egyrészt kihasználatlanul hagynak falusi erőforrásokat, másrészt a városok szempontjából sem mindig kedvezőek (ENYEDI GY. 1983). A rendszerváltás korában a falu még virágkorát élte. Igaz, hogy már akkor a lakosság száma csökkent, de a népesség így is 300 fő felett volt. A népességszám-fogyatkozás hátterében a születésszám visszaesése, a halálozási ráta növekedése, valamint a magas elvándorlás áll. Ez utóbbi mértékegerőteljesebb csapásait a térségre, ugyanis a fiatal, termékeny, aktív korosztály köréből kerültek ki zömében a térséget elhagyók. A népességfogyásnak az volt az oka, hogy a fiatalabb emberek, családok szívesen költöztek be a környékbeli nagyobb falvakba, Gagyvendégibe, Krasznokvajdára, de az elköltözők Encs és Szikszó városának lakosságát is gyarapították. E szelektív elvándorlás hosszútávon megpecsételte a falu sorsát. Az előregedő népesség reprodukciós képességének romlása további kedvezőtlen folyamatokhoz vezetett.

1. ábra: Lakónépesség számának alakulása Gagybátorban 1990-2000 között

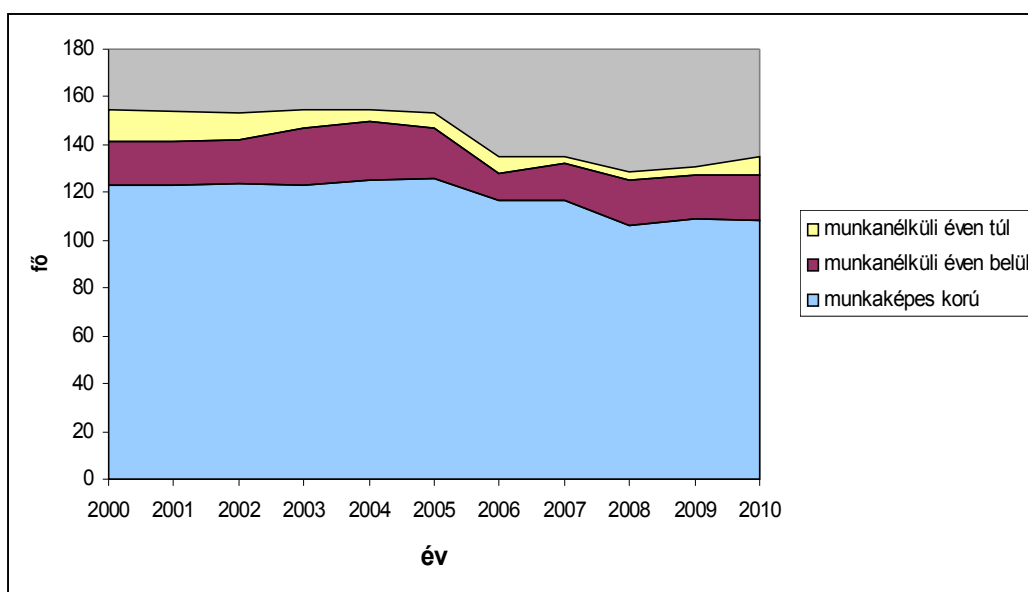
Forrás: KSH

Az 1980-as évek végén gyakorlatilag teljes foglalkoztatásról beszélhetünk, a munkaképes lakosságból mindenki dolgozott. A faluban volt egy jól működő TSZ Bátor Termelőszövetkezet néven. Állattartással és növénytermesztéssel foglalkoztak. Főleg szarvasmarhát és juhot tartottak. Abban az időben felszántatlan föld nem volt, főleg kalászosokat és napraforgót termesztettek. A TSZ időnként más falu szervezeteivel is együttműködött, először a gagyvendégi TSZ-szel olvadt össze, majd a felsővadászival. Felsővadász lett az utolsónak megalakult TSZ központja, mivel ez nagyobb község, mint Gagybátor. Itt érte a rendszerváltás a téeszt, II. Rákóczi Ferenc Termelőszövetkezet néven szűnt meg 1994-ben.

Mivel a föld nem túl jó minőségű, az itt élő lakosság mindig is foglalkozott erdőműveléssel. Az őshonos erdőállományt akácok váltották fel. Az új erdőtelepítések az egész XX. századra jellemzőek voltak. Az akácot gyors növekedése és széles körű felhasználhatósága miatt mindig kedvelték. Jelenleg is az akác a táj jellemző fája a csertölgy mellett.

A rendszerváltás előtt a lakosság egy jelentős része az iparban dolgozott. Többen ingáztak Miskolcra, Szikszóra, de helyben is volt egy üzem. A Miskolci Fonoda működtetett a faluban egy melléküzemágot, egy orsózóüzemet. Az üzemben meglepően sokan dolgoztak, főleg a falu lakosai, de a környék falvaiból is sokan jártak be (Gagyvendégi, Felsővadász). Mivel leginkább betanított munkásokra volt szükség, és a férfilakosság nagy része a mezőgazdaságban dolgozott, a kevésbé iskolázott nők jelentős hányada itt talált munkát. Körülbelül 10-12 férfi számára tudtak állandó munkát biztosítani, és az itt dolgozó nők száma a 60-at is meghaladta.

Az 1980-as évek végén a foglalkoztatottság a lehetőségekhez képest ideális volt. A helyzet a rendszerváltást követően megváltozott: az emberek elveszítették a környező városokban végzett munkájukat, a TSZ is megszűnt. A települési melléküzemág is bezárt, vállalkozások, mint munkalehetőségek lassan formálódtak és kevés embernek biztosítottak munkát. A legnagyobb foglalkoztató az önkormányzat lett, illetve néhányan találtak munkalehetőséget a környéken.

2.ábra: Munkanélküliség alakulása Gagybátorban 2000-2010 között

Forrás: KSH

A község jelenlegi helyzete

Gagybátor a Cserehát része, mely terület a többszörösen is hátrányos helyzetű Szikszói kistérség része. Egy 1998-ban készített vonzásközpont-vizsgálat eredményeképp elmondható, hogy a magyarországi határmenti térség feltűnően városhiányos övezet, és közép-, illetve alsófokú központokban sem bővelkedik. Az itt élők szolgáltatásokkal való ellátottsága alacsony szintű, s ez mindenképpen hatással van a térség falvainak munkaerőpiaci helyzetére. (MOLNÁR J. 2000). A rossz munkaerőpiaci helyzet okai a következők:

- történelmi események, a határváltozás, a térség térkapcsolat-rendszere teljesen felborult;
- politikai tényezők: az 50-es években számos faluban semmilyen fejlesztést nem engedélyeztek, az apró falvakat gyakorlatilag halálra ítélték;
- kedvezőtlen természeti adottságok, a mezőgazdasági hasznosíthatóság alacsony mértéke;
- városhiányos, rurális térség, kedvezőtlen településhálózattal;
- elmaradott gazdasági szerkezet;
- kedvezőtlen közlekedés-földrajzi adottságok
- etnikai feszültségek, melyekre a magyar lakosság elvándorlással felel.

A terület erőforrásai azonban ismertek: a festői táj; a nagy értékű természeti környezet, Aggteleki Nemzeti Park; világörökség); eredeti struktúrában és több, mint 100 éves házakkal megmaradt falu.

A falu képe rendezett, látszik a figyelem, a rendszeres takarítás. A lakóépületek száma jó, majdnem pontosan 2 lakos jut egy-egy házra. Ez a valóságban azonban nem ennyire ideális, hiszen előfordul, hogy egy-egy népes család lakik egy házban, és jellemző, hogy több idős ember egyedül él. A községben lakatlan házak is vannak. Ezek egy részét nyaralónak vásárolták meg. Több váci család is vett itt ingatlant, amit szépen felújítottak. Egy „mini” üdülőövezet alakult ki a falu szélén.

A helyzetet azonban igencsak árnyékolják a gyakori lopások, amelyek az itt élőket és a nyaralókat sem kímélik. Gagybátor az Encsi Rendőrkapitányság hatáskörébe tartozik, és a Krasznokvajdai Rendőrőrs található a faluhoz legközelebb. A falu a Gagyvendégi Körjegyzőség része.

Óvoda, iskola nincs a községben. Az iskola a Felsővadász Iskolatársulás tagja, így az itteni gyerekeknek ez a körzeti iskolája. (II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola). A spontán szelekció azonban itt is működik, aki teheti (pl. autója van), az a krasznokvajdai Béres Ferenc Általános Iskola és Napköziotthonos Óvodába járattja a gyermekét.

Az 1989-es rendszerváltás előtt a faluban nem nagyon voltak egyéni gazdák. A kárpótlási jegyekből többen vettek földeket a gagybátori határban, de a művelési nehézségek miatt (tőkehiány, az elveszett paraszti tudás, a lakosság összetételének megváltozása) az új gazdaságok nagy része nem maradt fent. Ráadásul a 90-es években és az ezredforduló után az aktív lakosság részéről az elköltözés felgyorsult. A Fészekrakó program keretében több, mint 30 fő hagyta el a falut. A költözés iránya Alsóvadász, Edelény, Encs, Szikszó volt.

A lakosság etnikai összetétele is megváltozott. A magyar népességű faluba kb. 40 évvel ezelőtt beköltözött egy cigány család. A falu mai roma lakossága szinte teljesen az ő leszármazottaik. Jelenleg az arány: 60% magyar, 40% cigány. Az etnikai szerkezetnek nagy szerepe van a népességszám alakulásában is. E tanulmánynak nem célja az etnikai kérdéssel mélyebben foglalkozni, csak a munkaerőpiac demográfiai oldaláról kívánja

megközelíteni a témát. De természetesen meg kell említeni itt is, hogy nem csak a népesedési adottságokban jelentkezik eltérés a két népcsoport között, hanem sajnos komoly társadalmi feszültség alakult ki közöttük. A térségben a cigány népességen kívül nem él más kisebbség. Ennek az etnikai csoportnak a termékenységi szokásai messzemenően eltérnek a magyar népesség termékenységi szokásaitól. Magas születésszám és nagyobb halálozási arány jellemzi őket.

Mivel a magyar lakosság elöregedett, gyermekáldás szinte csak a cigányság körében tapasztalható, ezért a cigány etnikum száma növekszik, a magyar lakosság száma csökken. Jelenleg 222-en élnek a faluban, nagy részük idős, nyugdíjas korú ember. Az aktív lakosság számára elég kilátástalan a helyzet. A kárpótlási jegyből megvásárolt vagy visszakapott földek egy részén már nem folyik gazdálkodás. Sok a megműveletlen földterület.

Két viszonylag jól működő gazdálkodó egység van Gagybátorban. Mindkét tulajdonos vásárolt földeket, úgy alakította ki a gazdaságát. Az egyik lakos szarvasmarha-tenyésztet tart fenn (40-50 szarvasmarhája van és 10 lova). Mivel már a tejfeldolgozás kevésbé kifizetődő, főleg hústermelésre állt rá. A másik gazdálkodó betéti társaság keretében egy növénytermesztő társulást működtet, kalászosokat, napraforgót, repcét termesztnek, és mindemellett juhokat tenyésztnek. Mindkét gazdálkodó 4-5 főt foglalkoztat. Ezen kívül a községben még van:

1 fő köztisztviselő (polgármester),

3 fő közalkalmazott (pedagógus, falugondnok)

1 fő szociális gondozó, akinek a munkahelye egy másik községben van),

1 fő vállalkozó (boltos).

2. A munkanélküliség helyi alakulása és jellemzői

Az alábbi táblázat a település munkanélküliségi adatait mutatja be, mely szerint a munkaképes korú népesség száma évről-évre csökken, ugyanakkor az álláskeresők száma stagnál, 19% körül ingadozott az érték az elmúlt 5 évben.

1. táblázat: Munkanélküliek alapadatai Gagybátorban

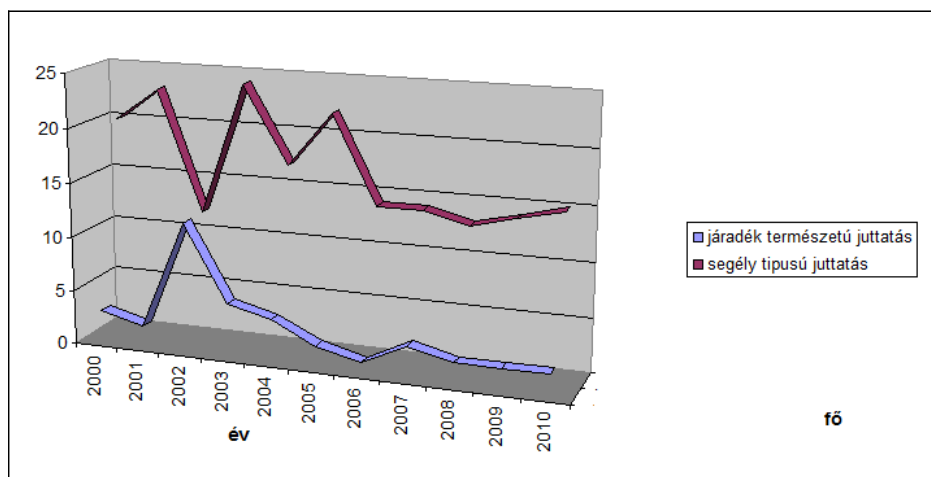
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nyilvántartott álláskeresők létszáma	28	25	36	30	27	13	14	22	21	22	21
365 napon túli nyilvántartott álláskeresők	15	7	6	5	6	4	3	4	3	8	4
Járadék ellátásban részesülők	3	13	5	9	1	1	2	3	1	1	0
Segélyben részesülők	16	4	0	0	0	1	2	7	1	7	3
Rendelkezésre állási támogatásban részesülők	4	7	27	16	22	8	7	5	7	9	13
Munkaképes korú népesség	123	124	124	123	125	126	117	117	106	109	108
Álláskeresők a munkavállalási korú népesség %-ban	22,76	20,16	29,03	24,39	21,6	10,32	11,97	18,8	19,81	20,18	19,44

Forrás: ÁFSZ

A község polgármestere elkeserítőnek látja a helyzetet. Az idős lakosság már nem képes

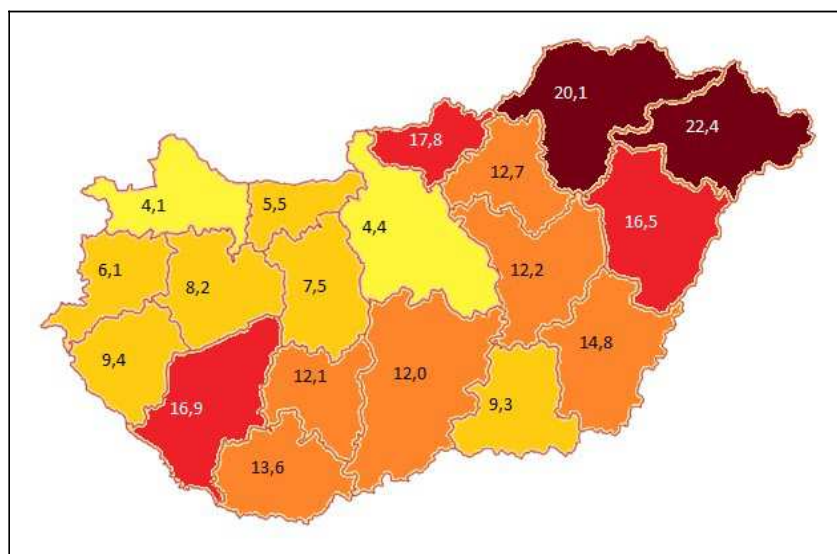

dolgozni. A fiatalok viszont kevés kivételtől eltekintve iskolázatlanok, szakképzetlenek. A munkaképes korú lakosság körében is sok a munkára fizikailag, szellemileg alkalmatlan ember. Jellemző életcélja több fiatalnak is, hogy leszázalékolt legyen. Az átlaghoz képest magas az alkoholisták száma, ha a segélyeket, családi pótlékot megkapják, néhány napig folyamatosan járnak a boltba italért.

3. ábra: A járadék-és segély típusú juttatásban részesülők számának alakulása (2000-2010)
Forrás: KSH

A gyerekek, az iskoláskorúak számára is kilátástalan a helyzet, hiszen ha a szüleiket sohasem látják dolgozni számukra a legtermészetesebb és elvárt dolog lesz az állami gondoskodás. Azt is elmondhatjuk, hogy a faluban természetes dolog a munkanélküliség.

4. ábra: Regisztrált munkanélküliségi ráták átlagai, 2008
Forrás: Munkaerőpiaci tükör 281.o.

A 2001-es népszámlálás adatai szerint ebben az évben a 26 fő gagybátori lakosú munkavállaló közül 15 fő dolgozott a településen, 6 fő a kistérségen belül dolgozott, 5 fő valamilyen szomszédos kistérségben. Összesen 1 járt be a településre máshonnan dolgozni.

3. A helyi foglalkoztatási kezdeményezések

A polgármester úr lehetőséget lát az önálló vállalkozásokban. Több ilyen pályázati lehetőséget ismer (Leader, kistérségi pályázatok). Kifejezetten fontosnak tartja, hogy a

fiatal gazdálkodók számára írjanak ki pályázatokat. Mivel a Cserehát hegységre a közepes minőségű, kisebb koronaértékű termőtalajok a jellemzőek, ezért a fűszernövények, gyógynövények termesztését és a méhészetet preferálná. Azonban rendkívül fontosnak tartja, hogy a pályázat benyújtását előzze meg egy széles körű piackutatás.

Még egy tényező van a faluban, ami a fiatal gazdákat segítené. Szabad, még nem teljesen leromlott épületekből több is van. Ez egyébként az egész térséget, de Magyarország nagy részét is jellemzi. Országszerte viszonylag sok az elhagyatott, kihasználatlan kisebb-nagyobb épület (istállók, ólak, katonaság, tejbegyűjtők stb.). Kár lenne hagyni ezeket tönkremenni. Talán az utolsó órában vagyunk, hogy ezeket felhasználhassuk.

2.táblázat: A működő vállalkozások száma a mezőgazdaságban, az erdő- és vadgazdálkodásban

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	1466	1403	1980	1325	1253	1249	1273

Forrás: KSH

Az Út a munkához program megvalósítása

Az Út a munkához programról 2008 decemberében alkotta meg az országgyűlés a jogszabályt, amelyet már 2009 januárjában elindítottak. A Szikszói kistérségben azonban csak márciusban kezdődött a program, mert az első kistérségi konzultációt akkor tartották.

A faluban a program keretében változó számban dolgoznak az emberek. 2010 nyarán, a megkérdezés idején csak 3 fő volt foglalkoztatva. Ettől azonban többen szoktak dolgozni. A közcélú munkára felvett embereket 6 órában foglalkoztatják 200 napig, mivel az álláskeresőkre való jogosultságot csak így tudják megállapítani a munkaügyi központoknál. Az önkormányzat a programban résztvevők számára a minimálbért tudja biztosítani.

A polgármester úr általában jónak tartja a közmunkaprogramokat, hiszen a segély helyett munka elv mindennél előbbre való.

Jellemző a község lakosságára, hogy a három fő, aki az adott időben részt vett az Út a munkához programban, fiatal, életerős és középfokon iskolázott volt. Ha ez a munka nem lett volna, akkor valószínűleg magasabb igényeik miatt hamar elhagyták volna a falut. A helyben történő munkavállalás elősegíti a falu népességmegtartását. A közcélú munkára felvettek feladatkörei viszonylag egyszerűek:

- úttakarítás, járdák, buszmegálló rendbetétele,
- a polgármesteri hivatal takarítása,
- kaszálás, parlagfűirtás,
- besegítés az idősebb emberek földjének megművelésében,
- árvíz elleni védekezés
- tűzifavágás, hóeltakarítás.

Jellemző a lakosság munkához való hozzáállására, hogy idősgondozásra 8 óras munkavégzésre kerestek munkavállalót. Ezt falun belül nem tudták megoldani, senki sem vállalta a munkát. A problémát úgy oldották meg, hogy a szomszéd faluból, Gagyvendégiből jár át egy asszony, aki segít az idős beteg embereknek bevásárolni, takarítani és még a kerti munkákba is besegít.

A polgármester úr a régebbi típusú közcélú foglalkoztatást jobbnak tartja. Bár a korábbi esetekben nagyobb volt az önkormányzatok bérköltsége (20% önkormányzati bérköltség –

80% állami bérköltség), most az önkormányzati bérköltség csak 5% és 95%-ot az állam tesz hozzá, de az anyag-és eszközöltségeket az önkormányzatnak kell kikalkulálnia. Mivel az önkormányzat minimális költségvetéssel dolgozik, az egyéb munkabéren túli költségek igencsak megterhelik az önkormányzatot.

Problémának tartja a polgármester úr továbbá, hogy a központi kormányzat felé nincs visszajelzés a helyi elképzelésekről, véleményekről. (Örömmel vette a kérdezősködésemet.) Bár az Út a munkához program elindításakor ígérték, hogy kéri majd a visszajelzéseket, de még ez ideig ez nem történt meg. (Nem kérték.)

Kiemelten nagy gond a polgármester úr szerint, hogy a program nem igazán talált utat a leszakadó népességhez, főleg a romákhoz. Helyzetüket elkeserítőnek lehet tekinteni, hiszen már több generáció él úgy, hogy egy-egy családból soha senki sem dolgozott. (A falu lehetőségeire jellemző, hogy gyakorlatilag fekete- vagy szürkemunka sincs.) Ezeket az embereket, akik csakis a segélyekből, családi pótlékból, gyesből és rokkant nyugdíjból való megélésre rendezkedtek be, csakis speciális, célzott programokkal lehetne kiegészíteni az elképesztően rossz társadalmi helyzetükből. Nagyon sokuk számára a munka, mint stratégia az életben maradásra, egyszerűen fel sem vetődik. Az Út a munkához programba is csak néhány főt lehetett bevonni. Nehéz megszokni, hogy mindennap pontos időben, munkaképes állapotban kell megjelenni, de aki elindul ezen az úton, annak a szegénységéből ez nagy kitörési lehetőség.

Együttműködés a civil szervezetekkel

Egy civil szervezet működik a faluban Gagybátor Községért Közalapítvány néven. Célja a rászoruló családoknak, idős embereknek mezőgazdasági munkákat végezni. Minden évben pályáztak, az idén nem nyertek. A sikeres pályázatok pénzéből traktort és egyéb eszközöket vásároltak, illetve vetőmagot, vetőburgonyát vettek. Sajnos előfordult, hogy az ültetésre kiadott vetőburgonyát a kedvezményezettek megették.

Foglalkoztatási Paktum

2006-ban a Szikszói Kistérség Többcélú Többcélú Kistérségi Társulás sok intézménnyel, mezőgazdasági, ipari és szolgáltató üzemmellel, iskolával hozott létre egy paktumot. A paktum céljai igen nemesek voltak, de sajnos a megvalósulás még várat magára.

4. Térségi együttműködés

Gagybátor a Szikszói kistérség tagja. Mivel a kistérségben lakosság-szamarányos szavazást hagytak jóvá, a nagyobb települések sokkal jobban tudják érvényesíteni az akaratukat, ezért a község különösen hátrányos helyzetén a kistérségi együttműködés nem sokat segített.

Irodalomjegyzék

- ENYEDI GY. 1983: Földrajz és társadalom Magvető, Budapest, 493 o.
G. FEKETE É. 1991: Dinamikus, depressziós és stagnáló területek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 1869-1987 között Földrajzi Értesítő XL. évf. 3-4. füzet, 317-332 o.
LACKÓ L. 1975: Magyarország elmaradott területei (Egy kutatás eredményei és tapasztalatai) □ Földrajzi Értesítő XXIV. évf. 3. füzet, 243-269 o.
MOLNÁR J. 2000: Társadalomföldrajzi vizsgálatok Magyarország és Szlovákia Sajó és Hernád közötti határtérségében. Ph.D. disszertáció, Pécs, kézirat, 188 o.

Hét

1. Általános helyzetkép

A Sajó-völgy kiszélesedő részén sík vidéken épült a község. Ahhoz a települési tájhoz tartozik, amelyen a Hanva-nemzetség telepedett meg a 10. század közepén, más, törökkel kevert magyar népelemekkel együtt.

A község határa mindig szűk volt, de a jó föld és szorgos lakossága biztosította a virágzó település jólétét. Elvándorlás nem fordult elő, de más községekből szívesen települtek itt meg, különösen az első világháború után. A vasútállomáshoz vezető út mentén új falurész alakult ki. Az 1600-as évek végére a nemesség is teljesen elszegényedett. 1696-ban Hét teljesen üresen állt, nemessége is elmenekült. 1784-ben az első népszámlálás alkalmával a 42 házában 54 család lakott, az összes népesség 263 fő volt. Lakossága lassan növekedett, de 1980-ra már elérte a 722 főt. A nagy népesség növekedésnek az oka volt a folyamatosan létrejövő üzemek, gyárak és a termelőszövetkezet megalakulása, mely jobb módot és megélhetést biztosított az emberek számára. Így pl. Tejüzem, Egyetértést Mg tsz, Ózdi Kohászati üzemek.

A mezőgazdaság nagy változásokon ment keresztül: a földművelés régi formája a nagyüzemi gazdálkodás létrejöttével fokozatosan háttérbe szorult és eltűnt. A község a két világháború között a dinnye-termesztésről volt híres, majd a káposztatermelésről, ami napjainkban is sokaknak nyújt megélhetést, illetve jövedelemkiegészítést.

A község a rendszerváltásig a putnoki nagyközségi tanácshoz tartozott. Fokozott fejlődés csak ezután jellemzi a falut, az emberek életét megkönnyítve kiépült a vízvezeték, telefonhálózat, gázrendszer és az utak burkolása.

Óvoda nem épült a faluban, a kisgyermek Serényfalvára járnak, az ottani falugondnok viszi őket reggelente, mert közvetlen buszjárat nincs. Az iskola az első négy osztálynak biztosította a tanulást összevont osztályokban két pedagógussal, de 2002-ben bezárásra került a gyermeklétszám nagyfokú csökkenése miatt. Így a szülők Putnokra, Serényfalvára, illetve Bánrévére viszik a tanulókat.

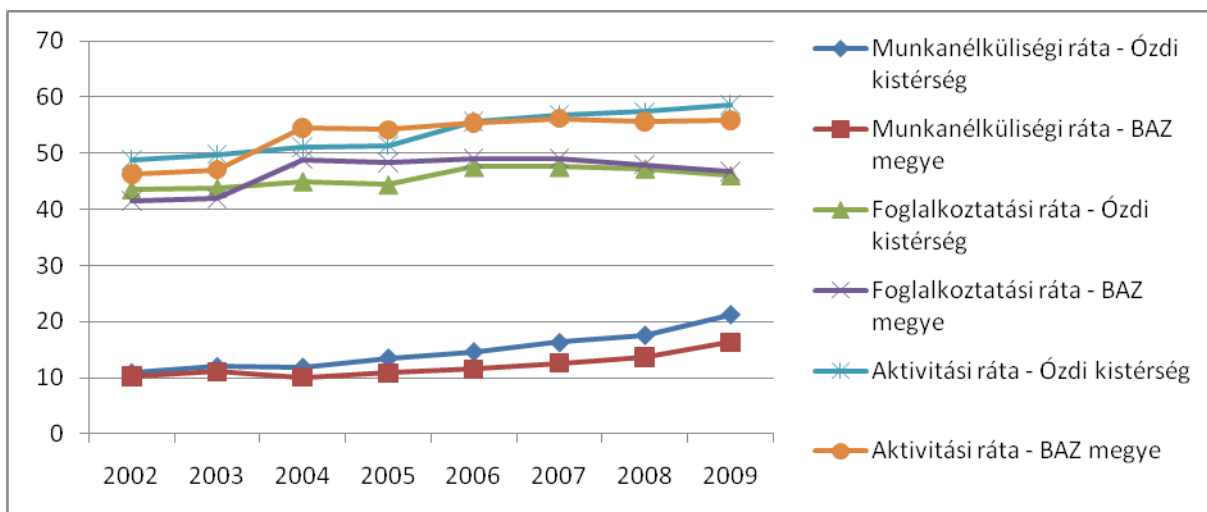
A község lakosságának száma sajnos folyamatosan csökken az 1980-as évek óta, de legfőképpen az 1990-es évek elejétől. Ennek az oka a nagymértékű munkanélküliség. Az Ózdi kistérséget a kohászat és a bányászat tartós válsága, a húzóágazatok hiánya, a tőkehiány és az emelkedő munkanélküliség jellemzi. A mai problémák okai elsődlegesen az egyoldalú iparfejlesztésben, az elavult technológiák konzerválódásában, a keleti piacok elvesztésében, a műszaki és humán infrastruktúra viszonylagos fejletlenségben, valamint a mezőgazdasági területek kedvezőtlen termőhelyi adottságaiban keresendők.

A fiatalok családjuktól távol keresnek munkahelyet. Vállalkozó nem sok van a községben, ők kb. 10 embernek tudnak munkát biztosítani. A mai napig a mezőgazdaságból próbálnak az emberek megélni, vagy keresetüket kiegészíteni.

A kis falu jelenleg 550 fős (roma kisebbség nem él a településen), két részből áll: ófaluból és újfaluból. Ez a két településrész több mint egy kilométerre van egymástól. A belső településrészen nem működik kereskedelmi egység, itt található azonban az Önkormányzat épülete, az Orvosi rendelő, a Művelődési ház, az Ifjúsági klub, a Könyvtár, a Teleház, és a Templom is. Infrastrukturális fejlettsége jó. A több, mint 200 lakás 79 százaléka rendelkezik vezetékes ivóvízzel. A gázbekötés megtörtént, a háztartások 64 százalékát látják el vezetékes gázzal. A községben 2002 óta nem működik óvoda, illetve általános iskola.

2. A munkanélküliség helyi alakulása és jellemzői

Az alábbi ábra jól tükrözi a kistérség gondjait: alacsony aktivitási ráta mellett a munkanélküliségi ráta meghaladja az Ózdi kistérségben a megyei adatokat. A foglalkoztatási ráta meglehetősen alacsony, 45 százalék körül alakult 2009-ben.

1.ábra: Az Ózdi kistérség és Borsod-Abaúj-Zemplén megye foglalkoztatási helyzete 2002 és 2009 között

Héten a nyilvántartott álláskeresők és a segélyben részesülők létszáma jelentősen megnőtt a válság következtében. A növekedés annak is köszönhető, hogy sok fiatal felnőtt, munkaképes korúvá vált, de mivel nincsenek lehetőségek, nem tudnak állást találni, így az álláskeresők számát növelik.

1.táblázat: Hét község foglalkoztatási adatai

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nyilvántartott álláskeresők létszáma	53	53	64	46	53	52	50	59	56	90	38
365 napon túli nyilvántartott álláskeresők	22	7	27	15	9	5	7	20	21	10	13
Járadék ellátásban részesülők	8	19	15	12	14	11	6	8	9	17	4
Segélyben részesülők	28	3	1	0	0	15	11	5	7	34	0
Rendelkezésre állási támogatásban részesülők	2	14	40	24	15	16	18	23	15	16	15
Munkaképes korú népesség	325	338	338	337	331	334	334	340	347	359	366
Álláskeresők a munkavállalási orú népesség %ban	16,31	15,6	18,93	13,65	16,01	15,57	14,97	17,35	16,14	25,07	10,38

Forrás: ÁFSZ

A 2001-es népszámlálás adatai szerint az adott évben a 138 helyi lakosú munkavállalóból 26 fő dolgozott a településen, 92 fő a kistérségben, 12 fő a szomszédos kistérségben, 8 fő viszont településétől távol jutott munkához. Más településről 10 fő jár be dolgozni, többségük a környékről.

Az Ózdi kistérség az egyik leghátrányosabb helyzetű kistérség ma Magyarországon. Az állami nagyvállalatok, illetve egyéb vállalatok megszűnése (Ózdi Kohászati Üzemek, Putnoki és a Királdi bánya, TSZ-ek, Borsodnádasi Lemezgyár, Putnoki malom) következtében a település lakói munka nélkül maradtak. Ez a település teljes lakosságára igaz. A rendszerváltást követően alig jelent meg új foglalkoztató: legjelentősebb a General Electric.

Az korábban is elterjedt volt, hogy a faluban élők – kereset kiegészítésként - mezőgazdasággal is foglalkoztak. A rendszerváltás előtt mintegy 140-150 család élt a mezőgazdaságból. Miután a helyiek elvesztették munkahelyüket, kísérletet tettek arra, hogy jövedelmüket teljes egészében a mezőgazdaságból nyerjék. Problémát jelentett azonban az általános felkészületlenség (gépek és tapasztalat hiánya), valamint a tőkehiány. Ezáltal néhány év után felhagytak a mezőgazdasági termeléssel. A lakosok körülbelül 70 százaléka még a földet is eladta, hiszen nem tudták jövedelmezővé tenni a gazdálkodást. Jelenleg egy család él ebből (ők biogazdálkodással foglalkoznak), de ők is fontolgatják a gazdálkodás feladását. A 2010-es év árvizei, jégesői ellehetetlenítették őket. Négy család foglalkozik jelenleg kereset kiegészítésként a földdel, ők jelenleg bérelik a területet.

3. A helyi foglalkoztatási kezdeményezések

a. *Vállalkozások munkahely teremtési szándéka, lehetőségei, eredményei*

Héten jelenleg három működő vállalkozás van. Ezek is mikrovállalkozások, nagy tömegeknek nem tudnak munkát biztosítani. Az „Út a Munkába Program” nem szívja el a munkavállalókat a helyi vállalkozások elől. Tevékenység átfedésről sem tudott az önkormányzat beszámolni.

b. *Önkormányzatok foglalkoztatási kezdeményezései*

A szociális rendszerben jelenleg 100 fő van, ebből 2010-ben 70 főt tud az önkormányzat a közfoglalkoztatásba bevonni. A válság következményeként duzzadt fel a szociális segélyből élők létszáma 100 főre, mintegy 30 fő kényszerült bele ezáltal. Többségük korábban az építőiparban dolgozott, azóta munkát nem találnak. Többüknek 2-3 hónapnyi bérrel tartozik a munkáltató. Kiemelendő, hogy a faluban nincs roma lakosság. Az eredetileg is a rendszerben lévők többsége már 20 éve munkanélküli. Körülbelül 80 százalékuk szakképzetlen, 20 százalék szakképzett, a szakképzettek $\frac{3}{4}$ -e fiatal: rendelkeznek szakmával, de nincs gyakorlatuk.

A fiatalok többsége nem tud elmenni a faluból, így az elvándorlás nem okoz gondot. Mivel nincs meg a szülői háttér, többségük olyan helyzetből indul, mint egy állami gondozott. Nem tudnak egy nagyobb városban albérletet bérelni, hisz még a kaució kifizetése is gondot okozna.

A 100 fő munkanélküliből 30-an egészségi állapotuk következtében nem vonhatók be a közfoglalkoztatásba. 70 fő RÁT-ban részesül, ők munkaképesek. A helyi önkormányzat alapelve, hogy a lehető legtöbb embert vonja be a közfoglalkoztatásba. Ennek eredményeként jelenleg mind a 70 RÁT-os dolgozik. A közfoglalkoztatás átlagos hossza 9 hónap (kora tavasztól késő őszig tart). Többféle képzettségűek vannak köztük: jogászok, közigazdászok és más, fizikai alkalmazottak. A polgármester célja, hogy azok, akik beválnak, jó munkát végeznek, 5 évig foglalkoztassa. A munkákat sok esetben az időjárás befolyásolja: a segédmunkásokat ezért lehet csak 8-9 hónapig bevonni. A férfiak általában 8 órában dolgoznak, a nők 6 órában.

A közmunkások évszakokhoz kapcsolódóan specifikus feladatokat látnak el. A téli időszakban hó eltakarítás, napi szintű idősgondozás, favágás idősök, egyedülállóak számára, erdőből fakitermelés. Tavasszal a munkák többségét a téli nyomok eltakarítása adja, az utak rendbetétele, károk kijavítása, parkosítás és kertgondozás, kaszálás, szemétszedés. Nyáron szintén kaszálás, parkok gondozása, idősök gondozása. Ősszel a virágok kiszedése a földből, tűzifa vágása télire. A szellemi foglalkoztatásúak irodai munkákat végeznek az önkormányzatnál.

Az önkormányzat azért is igyekszik minél több embert bevonni a közfoglalkoztatásba, mert a RÁT-ban részesülők esetében 20 százalék az önkormányzati önerő, míg a közfoglalkoztatás esetén 5 százalék. Tehát ez jelentős megtakarítást eredményez Hétnak.

Nagyon nagy probléma a településen, hogy a 70 főnek minden nap érdemi munkát kell biztosítani. Ez a Polgármesterre nagy terhet ró. Ha rossz az idő, akkor is foglalkoztatni kell őket. Nincs vezetőjük, aki irányítaná, illetve felügyelné a munkákat. Közülük nem tudnak senkit kijelölni ilyen feladatra, ugyanis nem alkalmasak rá (a Polgármester elmondása szerint körülbelül 500 emberből egy alkalmas irányításra). Szintén gond, hogy a megfelelő színvonalú munkavégzéshez anyag, benzin, szerszámok kellenek. Ezeket az önkormányzatnak kell megfinanszíroznia. Ez olyan kis településeknek, mint Hét – melynek nincs önálló bevétele, csak az állami – gondot okoz. Nagy segítségét jelentene, ha ezek a költségek be lennének építve a közfoglalkoztatásba, vagy külön lehetne rá pályázni. Pénz hiányában sok biztonsági előírást is lehetetlenség lenne betartani. Ha minden jogszabályi előírásnak eleget tenne a falu, nem lenne lehetőség a 70 fő bevonására.

A Polgármester elmondása szerint a legnagyobb gond a kistérségben, hogy jelenleg mindössze 20.000 forint a különbség a szociális segély és a munkabérek között. Különösen a nagy roma lakossággal rendelkező településeken igaz, hogy inkább választják a segélyt, mint a rendszeres munkát. A különbözetet fekete munkával, 1-2 nap alatt megkeresik. Amennyiben nyílna az olló, a helyzet is javulhatna. Szintén nagy problémája a kistérségnek, hogy nincsen jól kialakított fejlesztési stratégiája. A jelenlegiek azonnal szembetűnik, hogy megírásukkor a helyzetelemzők nem voltak tisztában a vidék problémáival. Teljesen rosszak a helyzetelemzések, így a kihívásokra adott válaszok sem megfelelőek.

Héten korábban is voltak közfoglalkoztatási programok. Más munkalehetőség nem lévén, az önkormányzat a lehető legtöbb közfoglalkoztatási programot megpályázta. Az „Út a Munkába Program” előrelépés, hisz most háromszor-négyszer annyi munkát tudnak elvégezni kétszer annyi embert bevonva. A régi közfoglalkoztatási programok feltételei hasonlóak voltak: eltérések a kapott eszközökben jelentkeztek. Némelyikkel járt munkaruha, a másikkal szerszám és anyag. Ez sok konfliktus forrása volt, hiszen a többség olyanba szeretett volna bekerülni, ami a legtöbb pluszt adja. 2009-ben volt egy olyan közmunka program, melyben az Ózdi kistérségből 14 település vett részt. 400 főt vontak be a közfoglalkoztatásba, de minden közfoglalkoztatott a saját településén dolgozott. A dolgozók a béren felül kaptak munkaruhát, tisztítószert, szerszámot. Természetesen az emberek többsége inkább ebbe a programban akart részt venni a béren felüli juttatások miatt.

Az „Út a Munkához Program” eredményei

A Polgármester elsősorban a jövedelememelkedést, ezzel összefüggésben a megélhetési lehetőségek javulását emelte ki. Pozitív eredmény a családok szempontjából, hogy munkával jutnak jövedelemhez, nem pedig segélyből kénytelenek megélni. Ez hozzájárul a szocializálódáshoz, az életminőség javulásához, az erkölcsi stabilitáshoz, az eljövendő nemzedék számára pozitív példa nyújtásához. A közfoglalkoztatottak ezáltal „visszaszoknak” a napi munkába járás rutinjához. Kiemelte az önbecsülés javulását, illetve, hogy ez növeli az egyének felelősségtudatát. Az „Út a Munkába Program” csökkenti az önkormányzat kiadásait, hiszen csökken a kifizetett segély összege, szépül a falu, a közterületek, árkok rendbe tételére lehetőség nyílik, hasznos munkát végeznek. Látható eredménye van: a falun végig menve mindenhol le volt nyírva a fű, az árkok tiszták, a falu főtere rendezett, virágokkal tele ültetve. A közösség profitál a közmunkások

tevékenységéből: értéke van a munkának, jobban megbecsülik az elért eredményeket, javul a köztisztaság és a közbiztonság.

A legfőbb eredmény, hogy az eredeti 70 százalékos támogatás helyett 95 százalékos a támogatás mértéke, szélesebb területeken lehet bevonni a közfoglalkoztatottakat, több főt tudnak ezáltal foglalkoztatni az önkormányzatok. Lehetőség van szakképzett munkavállalók alkalmazására, akik a munkákat a lehető legjobb módon végzik el. Nagyobb tömegeket mozgat meg, kétszerese a közfoglalkoztatottak száma a korábbiak, több az önkormányzat által elvégzett feladat.

A Polgármester elmondása szerint ugyanezeket a feladatokat el tudnák végezni az „Út a Munkába Program” nélkül is, de határozottan kevesebb idő, és kevesebb ember lenne rá, illetve az elvégzett munka mennyisége is elmaradna a jelenlegitől. A helyi közösség is igényli ezeket a feladatokat, a közmunkások jelenlétét.

c. Civil szervezetek foglalkoztatási próbálkozásai

Héten jelenleg egy civil társulás működik, az „Együtt Hétért” Egyesület. Finanszírozási problémái vannak, a foglalkoztatásban nincs szerepe.

A kistérségben működik az Ózdi Többcélú Kistérségi Társulás. 2008-ban volt egy jelentős közfoglalkoztatási projektjük. 480 fő munkanélküliből kiválasztottak 36 főt, akik szakmai továbbképzésen vettek részt (többek között falukertészi szakmát szereztek). Felkészítették őket a munkaerőpiac kihívásaira. Sajnos a projekt végén kezdődött a válság, így eredménytelennek mondható, hiszen nem találtak a résztvevői állást.

A helyi önkormányzatoknak jó kapcsolata van a civil társulásokkal. De ez nem a foglalkoztatásban jelenik meg főképp, hanem inkább kulturális programok szervezésében.

d. Foglalkoztatási paktum, térségi együttműködések

Megalkotásra került egy Foglalkoztatási Paktum az Ózdi kistérségben, de a Polgármester elmondása szerint a megvalósítás terén szinte semmit nem értek el. A célok nemesek, de – sok más tanulmányhoz hasonlóan – elsüllyesztették és a gyakorlatban nem használják.

4. Közösségi foglalkoztatási projektek (kudarcc vagy siker) leírása és tapasztalataik összegzése

2008 decemberében volt a Polgármestereknek egy olyan kezdeményezése, hogy önálló szervezet lássa el az „Út a Munkába Programmal” kapcsolatos feladatokat az Ózdi kistérségben. 29 Polgármester tartott ezzel kapcsolatban megbeszéléseket, de egy település – nem volt hajlandó a részvételre – hozzáállása miatt ez nem valósult meg. Ez a kezdeményezés nagy könnyebbséget jelentett volna az önkormányzatoknak. Szükség lenne egy ilyen politikailag független szervezetre, aki csak azzal foglalkozna, hogy minél hatékonyabban haladjon a munka.

Tudni kell, hogy a közfoglalkoztatott választópolgár is egyben. Így a polgármester újraválasztásában nagy szerepe van annak, hogy a közfoglalkoztatásra jogosultaknak milyenek a tapasztalatai. Olyan esetre is akad példa a kistérségben, hogy a közfoglalkoztatásra jogosultak közül páran úgy gondolták, hogy ez csak nekik jár. Zsarolással kényszerítették a polgármestert, hogy csak az általuk összeállított listáról válasszon munkavállalót. Ha nem az önkormányzat végezné a közfoglalkoztatást, hanem egy külön szervezet, nem lenne lehetőség a politikai kártya „kijátszására”.

5. Problémák és javaslatok megfogalmazása

- Felzárkóztató és szakképzések szervezésével. A vállalkozói szféra esetleges bevonásával a közcélú foglalkoztatásba: állami támogatást kapna a vállalkozó, amennyiben rendelkezésre állási támogatásban részesülőt alkalmazna.
- Bizonyos projektek lebonyolításába közfoglalkoztatottakat is be lehetne vonni.
- Ha a támogatás anyag és eszköz vásárlását is lehetővé tenne.
- Az önkormányzatok kapjanak támogatást előkészítő, feldolgozó (bedolgozói) feltételek kialakítására anyag és munkaeszköz, kisgép vásárlására. A közcélú munka megszervezését, felügyeletét, ellenőrzését erre szakosodott szervezetekkel kellene ellátni, valamint mindenképpen szükséges lenne a hosszabb távon történő foglalkoztatás.
- Ha az alkalmazottak munkáltatója nem a helyi önkormányzat lenne, a munkavégzés színvonala nőne.
- Azoknak az állásszerzőknek a bevonásával, akik RÁT-ra nem jogosultak, de szeretnének dolgozni.
- Az anyagköltégeket be kellene építeni az elszámolható költségek közé.
- Precízebb előkészítés, még több promóció.

Ónod

1. Általános helyzetkép

A község Magyarországnak egy természeti szépségekkel bőven megáldott területén fekszik. A falu Borsod-Abaúj-Zemplén megye déli részén található a Sajó jobb partján. Nem messze a falutól ömlik a Hernád a Sajóba, majd még délebbre a Sajó a Tiszába. A falu környéke régen igazi vízi világ volt.

Mivel a település környékén jó minőségű földek találhatók, a mezőgazdaság mindig virágzott. A téleszt, ami a rendszerváltás előtt működött, II. Rákóczi Ferencről nevezték el. Főleg kalászosokat termesztettek, de napraforgót és kukoricát is. A növénytermesztő és állattenyésztő ágazatok mellett a termelőszövetkezet egy fűrészteleppel és egy tároló teleppel is rendelkezett.

2. A munkanélküliség helyi kialakulása és jellemzői

Az 1990-es években téeszföldek tulajdonosainak nagy része igényt tartott a földekre. A régi földművelő embereknek kb. a fele ma is változatlanul a mezőgazdaságból él. Nagyobb földterülettel rendelkező tulajdonos 3 van a faluban, ők 50-200 hektár földterület tulajdonosai. Kistulajdonosok kb. 30-an vannak. A nagyobb birtokosok rendelkeznek mezőgazdasági gépekkel, de sok kistulajdonos is vásárolt már az évek folyamán traktort vagy egyéb munkagépet. A kistulajdonosok nagy gondja a tőkehiány. A jelenlegi gazdasági válság nem kedvez a banki kölcsönfelvételnek, a gazdák nem tudnak beruházni. A legújabb problémáik közé tartozik, hogy a gazdák többsége nem rendelkezik biztosítással, így az időjárás kártékony következményeit egyáltalán nem tudják kivédeni. A földeket vetésforgóban művelik, a búza, árpa, napraforgó és kukorica mellett egyre nagyobb számban termesztik a repcét (biodízel).

Sajnos az állattenyésztés a faluban nagyon lecsökkent. Nincs már csorda, amit reggelente a legelőre kihajtanak. Szarvasmarhát csak 4 portán tartanak, a tejet is csak a faluban adják el. (A legtöbb faluban gondot okoz a tejfelvásárlás. Ma már rendkívül ritka az egyéni gazdák tulajdonában a tehén. Az utóbbi 10 évben az állatállomány nagy részét levágták, hiszen a tej felvásárlási árához képest a boltban kapható szeparált tejet 3-4-szeres áron adják el.) Sertést is csak 4 portán tartanak, saját maguknak nevelik a gazdák.

A településen az ipar nem volt jellemző. Az iparban dolgozók Miskolcra és Tiszaújvárosba jártak dolgozni. A Miskolcon dolgozók jártak rosszabbul, ott gyakorlatilag az összes nagyobb üzem (LKM, DIGÉP, December 4. Drótművek) megszűnt az 1990-es évek elején, még Tiszaújvárosban a TVK és az erőmű a mai napig üzemel. Leginkább a betanított munkásokat, a szakképzetlen dolgozókat bocsátották el. Eleinte ez nem tűnt annyira rossz helyzetnek, hiszen egy teljes évig kapták a munkanélküli segélyt, és egyszeri 300.000 forintos újrakezdési támogatást is lehetett igényelni. Sajnos a munkanélküliség állandósult. Néhány férfi a falu lakosai közül rendszeresen eljár dolgozni az építőiparba. Főleg útépitésekhez, de egyéb kisebb- nagyobb építésekhez is felveszik őket, s legtöbbször azt sem tudják, hogy be vannak-e jelentve, és ha igen, hány órás munkára

A napszám nem jellemző, mint jövedelem-kiegészítés, hiszen a falu lakói maguk művelik a földjeiket, kertjüket. Nem jellemző a községre, hogy sok idő ember élne egyedül. A kiskertekben a zöldség-, gyümölcsstermesztés, baromfitartás változatlanul fontos, ha nem is biztosít nagyobb kiegészítő jövedelmet a falu lakosainak, de a családok saját fogyasztására elegendő.

A faluban nincs túl sok munkahely. Az önkormányzat 6 főt foglalkoztat. Közalkalmazott viszonylag sok van a faluban, hiszen iskola és óvoda is működik a községben (Lorántffy Zsuzsanna Magyar- Angol Két Tanítási Nyelvű Iskola, Alapfokú Művészetoktatási Intézmény és Napközi Otthonos Óvoda és Homok-vár Tagóvoda). Még 10-en járnak át hasonló munkahelyekre más településekre.

Működik egy malom is a községben, ahol 6-an dolgoznak. A nagyobb ÁFÉSZ-bolton kívül még 4 magántulajdonú élelmiszert árusító üzlet van a településen, 3 zöldséges és 7 kocsmá és egy presszó-étterem. Az ÁFÉSZ-boltonban többen dolgoznak, de a többi vendéglátó egységnél és a magánboltokban a tulajdonoson kívül még egy- két kiegészítő családtag dolgozik. Ritkán vesznek fel képzett idegen munkaerőt teljes állásra.

A dél- borsodi kavicsréteg kitermelhetőségét kihasználva a területen több kavicsbányát nyitottak. A falu közelében kettő is működik. Ezeknél is alkalmaznak helybeli férfiakat, főleg fizikai munkára, gépkezelőnek és őrző- védő munkára.

Egy ideig miskolci telephelyű cég is működött Ónodon. Térköburkolatokat készítettek és 10-15 főnek tudtak folyamatosan munkát biztosítani. A cég férfiakat és nőket is egyaránt foglalkoztatott rehabilitációs munka gyanánt. Ez jó volt a falunak, hiszen munkát biztosított, és jó volt a cégnek is, hiszen az akkori szabályozás szerint, ha egy üzem, cég a saját településén kívül is működtetett telephelyet, jobban hozzájutott a támogatásokhoz.

1.táblázat: Álláskereső megoszlása

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nyilvántartott álláskereső létszáma	214	191	250	224	220	249	231	288	311	318	276
365 napon túli nyilvántartott álláskereső	128	38	82	100	112	85	73	146	149	40	45
Járadék ellátásban részesülők	40	47	36	38	41	31	39	45	27	53	46
Segélyben részesülők	75	9	3	1	0	20	16	19	23	65	65
Rendelkezésre állási támogatásban részesülők	45	54	133	104	124	125	111	125	134	80	55
Munkaképes korú népesség	1422	1516	1516	1552	1562	1610	1610	1624	1631	1675	1707
Álláskereső a munkavállalási korú népesség %ban	15,05	12,6	16,49	14,43	14,08	15,47	14,35	17,73	19,07	18,99	17,16

Helyben lakik és dolgozik 160 fő a népszámlálási adatok alapján. A kistérségen belül más településre 287 fő jár el dolgozni, 117 fő a szomszédos kistérségbe, 8 fő távolabbi kistérségbe, 404 fő a megyén belül. Más településről 62 fő jár Ónodra dolgozni, ebből 56 fő a kistérségen belülről. Helyben dolgozik 222 fő.

2. táblázat: Ónod főbb foglalkoztatói

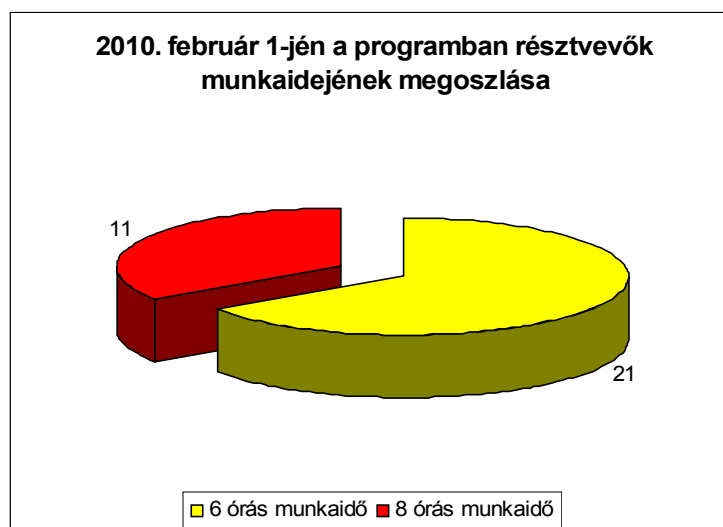
Foglalkoztató szervezet
Bono Divat Hungary Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
Bono Divat Lipták Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
Borsod Company 2008 Építőipari Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
Burai és Gábor Kft.
Casa Nostra 2007 Építőipari Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
Csóka Fuvarozó Kft.
ÉP-GÉSZ Szolgáltató Bt.
Farkasné és Társa Szerelési és Szolgáltató Bt.
György 2004 Kereskedelmi és Szolgáltató Bt.
Heating Install Szerelő és Építő Kft.
Hóter Vargo Építőipari Szolgáltató, Kereskedelmi és Mezőgazdasági Kft.
INFEDEX Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
LUMEN-GAS Szolgáltató Kft.
Mihalek és Társa Kereskedelmi és Szolgáltató Bt.
NORTEX-BAU Építőipari és Szolgáltató Bt.
OMNILÁR Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
Ónodi Diéta Gyógyszerészeti Bt.
Ónod 100 Vendéglátó Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
ÓNOD-SZER Kft.
PECULIAR Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
Profi Arbeit Szolgáltató Kft.
Ráció Trans Kereskedelmi és Fuvarozási Kft.
Sereg és Huga Szállító és Kereskedelmi Bt.
STEJBY ÉS SOMA Kereskedelmi és Szolgáltató Bt.
TENERO HV Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
TIGNARIUS Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
Vida és Társa Kereskedelmi Bt.

3. A helyi foglalkoztatási kezdeményezések

B. Az önkormányzat foglalkoztatási kezdeményezései

A programba a község 2009 januárjától, vagyis az első pillanattól bekapcsolódott. Gyakorlatilag a teljes körű foglalkoztatottság megvalósult Ónodon. Mindazoknak, akik szeretnének dolgozni, munkát tudnak biztosítani. A munkaügyi szabályokat szigorúan betartják, aki részt vesz a programban, azoknak a következőket kell megtenniük:

- a munkaügyi központtól hatósági igazolást kell kérni,
- az önkormányzattól igényelni kell egy kérelmi lapot, vállalni kell az együttműködést, illetve vagyon- és jövedelemigazolást kell benyújtani,
- a RÁT megállapítása után felajánlják a munkalehetőséget,
- részt kell venni orvosi vizsgálaton, baleset- és tűzvédelmi oktatáson.

1. ábra

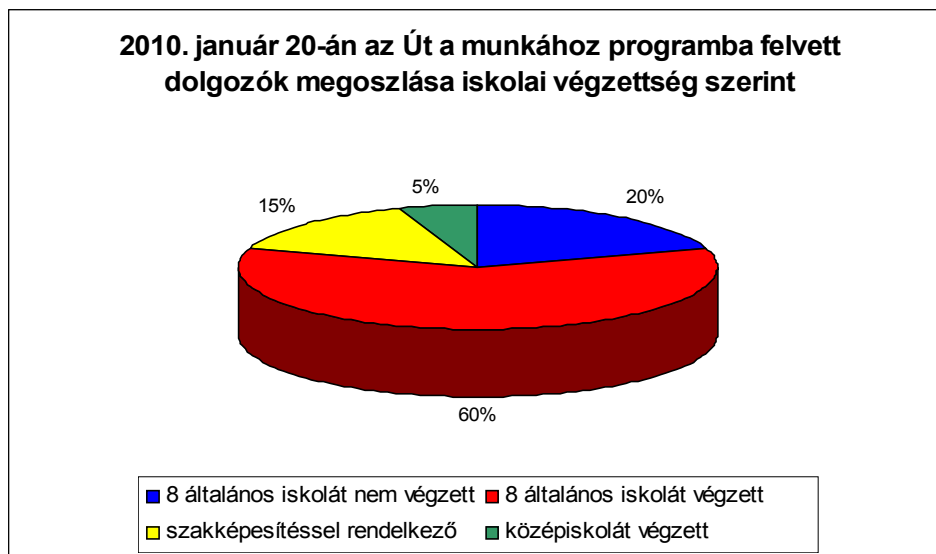
Általában 6 óras munkaidőre alkalmazzák az embereket, de a 8 óras alkalmazott is gyakori. Minimálbérre veszik fel a dolgozókat, sajnos többet nem tudnak adni. A munka előtt a programban részt vevő emberek RÁT-ban részesülnek, majd munkabért kapnak.

A munkakörök igen változatosak. Egy részük ugyanaz, mint a legtöbb községben, más részüket azonban igen kreatív módon foglalkoztatják.

A következő munkakörökben tudják foglalkoztatni a program résztvevőit:

- Kaszálás, parkrendezés, ároktakarítás, temetőgondozás, járdaépítés. A főtér rekonstrukciója.
- Energiafűz vágása, aprítása. (Az energiafűz újonnan megjelent energetikai célú termesztésre ültetett növény. Gyakorlatilag ipari jellegű biomasszát biztosít.)
- Kertészeti munkák. Fóliasátrat tartanak fenn a községben. A falu szépítésére maguk termesztik a növényeket.
- Iskolában, óvodában, más közintézményekben tisztasági festés, azonkívül egyéb szakipari munkák.
- Konyhai kiegészítő munkásokat alkalmaznak az önkormányzat által működtetett intézményekben. Ugyanitt takarítás.
- Idősgondozás, ételkiszállítás.
- A községi teleházat szívesen használják a falu lakosai. Itt kapott helyet a könyvtár és a hét gépből álló számítógéppark. Két fő folyamatosan, egymást váltva biztosít felügyeletet felnőtteknek, gyerekeknek.
- Kerámiakészítés. Az iskolában kerámiaműhelyt működtetnek, itt két főt tudnak foglalkoztatni, akik protokollcélből ajándéktárgyakat készítenek.
- A faluban két templom és egy imaház található. A program keretében tudnak biztosítani a templomok takarítására gondnokokat, akik egyben az udvaros munkakört is ellátják.
- 2010-ben két esetben is nagy károkat okozott az árvíz. A falu korábban önerőből és némi külső segítséggel nagyrészt megoldotta az árvíz elleni védekezést. Az önkormányzat előrelátása miatt lényegesen kisebb kár következett be. A nyári időszakban sok embert (40 főt) tudtak foglalkoztatni az épületek bontásánál.
- A községben minden hónap első csütörtökén van Borsod-Abaúj-Zemplén megye legnagyobb vására. Az itt tevékenykedő pénzbeszedők, rendfenntartók is a program résztvevői.

- Korábban a faluban volt éjjeli őrség. Most is nagy szükség lenne rá, de mivel az éjszakai védelmi szolgálattal több esetben is gondok voltak, így jelen pillanatban csak egy főt foglalkoztatnak őrző-védő munkakörben.

2.ábra

Iskolázottságukra jellemző, hogy a nagy részük (jóval több, mint a fele) csak 8 általános iskolát végzett, viszonylag sok az általános iskolát nem végzett, kb. az egyötödük szakképesítéssel rendelkezik, és nagyon kevés a középiskolát végzett, érettségizett. Diplomával rendelkező munkanélküli 1 fő van a községben, ő részt vesz az Út a munkához programban. A diplomás munkanélküliség nem is annyira a falvakra, mint inkább a városokra jellemző.

A munkanélküliek fizikai és mentális állapota igen változó, sokszor nagyon gyenge. A fizikai munkára alkalmas férfiak az építkezésekre mennek, akik ott sem találnak munkát, azokra jellemző a viszonylag gyors leépülés. A tartósan munkanélküli családok berendezkednek a segélyekre, gyest, családi pótlékot és lakásfenntartási támogatást kapnak. Ha megelégednek egy minimális életszínvonallal, nagyon nehéz a kitorési lehetőség. Ráadásul életfenntartásukhoz folyamatosan szükséges, hogy viszonylag korán szüljenek a nők, és minél több gyereket, s ezáltal a szegénység csak halmozódik.

A munkanélküli lakosság egészségi állapota igen kedvezőtlen. Bár a faluban van orvosi rendelő gyerekeknek és felnőtteknek is, sőt meghatározott időben fogorvos is jár a faluba, a betegségek mégis gyakrabban támadják a munkanélküli, alapvetően szegényebb lakosságot.

Több családnál, személynél az alkoholizmus jelent problémát.

A község a Miskolc Kistérség Többcélú Társulásához tartozik. Jelenleg fejlesztésekhez szükséges pénzekhez szinte csak a kistérségi pályázatokon lehet hozzájutni. Bizonyos intézmények működése – gyermekjóléti szakszolgálat, könyvtárak, családvédelmi intézmények – szinte teljesen a kistérséghez kötött. A kistérségek gyakorlatilag a régi típusú járásoknak felelnek meg. Jelenleg ebben a kistérségben foglalkoztatási paktum nincs, bár a kistérség feladatait, céljait, működési elveit meghatározták. Paktum nélkül sem működik rosszabbul egy adott terület, ha a felelős emberek jól kihasználják a lehetőségeket (pl. sikeres pályázatok értelmes célokra, előtérbe helyezve a foglalkoztatást, munkahelyteremtést).

C. Civil szervezetek foglalkoztatási törekvései

A községben több civil szervezet működik. Egyik sem olyan, hogy munkát tudna biztosítani, illetve egyik sem foglalkozik munkahelyteremtéssel. Kulturális jellegűek, a falu hagyományaival, helytörténetével foglalkoznak és a szabadidő hasznos eltöltésével. Talán a legjelentősebb a Lorántffy Zsuzsanna Honismereti Kör. A szervezet legsikeresebb éve 2007 volt, amikor az ónodi országgyűlés tricentenáriumát ünnepelték. Ekkor készült el a fejedelemasszony szobra, több ismeretterjesztő előadást tartottak, s kiadványokkal propagálták a falut és a nevezetes eseményt.

Természetesen mind az iskolában, mind az óvodában működik alapítvány, melynek célja az odajáró gyerekek oktatását, nevelését és szabadidő eltöltését elősegíteni.

A faluban folyó élénk közéletet jellemzi, hogy a szokásos sportkörön, népdalkörön kívül még galambroptető egyesület is működik.

A felsoroltakon kívül jelentős munkát végeznek még az Észak-magyarországi Regionális Településfejlesztő Egyesületben és a Felső-magyarországi Várak Egyesületében. Társközségeikkel rendszeresen tartják a kapcsolatot, s évről évre megszervezik az országos hírnévre szert tett Rákóczi-futást.

4. Mintaértékű közösségi foglalkoztatási projekt

Az Út a munkához programon kívül más jellegű közmunkák is folynak a faluban. Mivel Ónod önkormányzata fontosnak tartja, hogy az embereknek munkája legyen, fizetésből éljenek, ne segélyből, ezért kifejezetten igyekeznek minden ilyen irányú lehetőséget kihasználni. Ráadásul bizonyos emberek (pl. az 55 éven felüliek) nem is vonhatók be a programba. Az árvízi építkezések szintén közmunkában történnek, de nem a program keretében. Kistérségi pályázaton nyert pénzből tudnak foglalkoztatni kb. 30 főt.

Ugyanígy programon kívül foglalkoztatnak embereket térkögyártással. A korábban megszűnt miskolci cég épületeiben folyik a térkögyártás, melynek termékeit a falu kifejezetten saját célra használja fel.

Oktatási jellegű közfoglalkoztatási pályázatokra is bekapcsolódtak korábban, illetve egy pályázat jelen pillanatban épp elbírálás alatt van. Ezek célcsoportjai a fiataloknak a halmozottan hátrányos helyzetű rétege. Számukra egyrészt olyan képzést próbálnak biztosítani (Második Esély Alapítvány), ami érettségit is ad, másrészt építőipari szakmunkásokat képez (Praktikum BT.)

5. Problémák és javaslatok megfogalmazása

A 2009-ben indult programban a község vezetői nagy lehetőséget láttak, mivel a program céljai egybeestek az ő elképzeléseikkel. (Segély helyett munka.) A program a foglalkoztatás szempontjából a korábbi közmunkákhoz viszonyítva több emberre vonatkozott, gyakorlatilag minden dolgozni akaró embernek tudtak munkát biztosítani. (Bár bizonyos rétegek így is kimaradtak, pl. az 55 éven felüliek.)

A polgármester fontosnak tartotta kihangsúlyozni, hogy a programot ki kéne bővíteni úgy, hogy az minden olyan emberre kötelező legyen, aki munkaképes. Gondot jelent, hogy a munkabér 95%-án kívül másra nem lehet az állam által finanszírozott pénzt fordítani, tehát gépekre, eszközökre, munkaruhára más forrásokat kell keresni.

A program indulásakor az 1. hónapra az önkormányzatnak kellett megelőlegeznie a pénzt, ez akkor gondot jelentett. Ugyanígy a pénzhiány az oka, hogy novemberre már

gyakorlatilag a legszükségesebben túl az önkormányzat képtelen az emberek nagy részét foglalkoztatni.

A község vezetői fontosnak tartanak még néhány szerkezeti változást. A foglalkoztatottsági szint emelését eredményezné, ha a minimálbért felemelnék (kb. 100.000 Ft-ra), és ezzel együtt a segélyeket csökkentenék.

Fontosnak tartják a bürokrácia csökkentését. Javasolták, hogy bizonyos intézkedések ne a munkaügyi központokban történjenek, hanem az önkormányzatoknál, hiszen helyben jobban tudnak dönteni a bejelentések megalapozottságáról.

Az önkormányzat vezetői szerint gondot jelent az is, hogy az ideiglenes cím szerint is be lehet jelentkezni munkaügyi ellátásra. A község elöljárói pontosan tudják, hogy hány esetben történik valótlan címre bejelentkezés, amiről egy központi hivatalnoknak bizonyára tudomása sincs.

Ha valaki nem talál munkát, annak el kell döntenie, hogy folyamodik-e valamilyen ellátásért, vagy nem. Ha az illető kér segélyt, akkor azonnal kerüljön be egy szociális szférába. Legyen egy központi adatbank, melynek információihoz az önkormányzatok is hozzáférhessenek. Az illetőnek szerencsés esetben tudnak közmunkát biztosítani, de ha nem, akkor részesüljön oktatásban, képzésben.

A programot a község vezetői azért találták jónak elsősorban, mert a munka világából kikerülő emberek álláskeresés közben nem a kemény munkaerőpiacon találják magukat. Az Út a munkához program megvalósulása közben az emberek visszaszoknak a munkahelyi elvárásokhoz, a pontossághoz, és így talán több lehetőségük lesz egy valódi állás megszerzésére.

Pásztó

1. Általános helyzetkép

Pásztó város a Nyugati-Máttra lábánál, a Zagyva-folyó és a Kövecses-patak által határolt dombháton települt. A Zagyva völgye összekötő út az Alföld és a Felvidék között. A város könnyen, Hatvannál lekanyarodva a 21-es számú főközlekedési úton mintegy 20-25 perces autóúttal elérhető az M3-as autópályáról.

A természeti, közlekedéscsopordrajzi tényezők és a vallási központi szerepkör egymást kiegészítve és kölcsönösen elősegítve tették Pásztót a szűkebb térség központi településévé. A XIX.sz. második felében elindult ipari fejlődés a várost jórészt érintetlenül hagyta, mivel az akkor virágzó nagy nyersanyag-igényű termelési ágazatok – ásványkincsek híján – nem találták meg a megfelelő feltételeket a szűkebb térségben. Az 1867-ben megépített vasút lehetővé tette, hogy bekapcsolódjék az ország vérkeringésébe, azonban a fontos infrastrukturális fejlesztések elsődleges hasznélvezői a szénben gazdag Salgótarján és Bányaterenyé települések voltak. A kisváros jelentősége a környék gyorsan fejlődő ipari centrumaihoz képest relative lecsökkent, gazdaságában továbbra is a kisipar, a mezőgazdaság és új elemként a könnyűipar képviseltette magát. A megváltozott körülmények hatására Pásztó 1871-ben elvesztette városi rangját. A települést a XIX.sz. második felében újabb csapás érte: az addig jelentős bevételeket hozó szőlészeti-borászati tevékenységet a filoxeravész lehetetlenítette el; a tevékenység jelentőségét azóta sem nyerte vissza. A városi a XX. század elején is megőrizte kisvárosias jellegét, a lelassuló városi dinamizmus ellenére több fontosabb fejlesztés valósulhatott meg a városban, ilyen például a XX.sz. elején felépült városi kórház. 1950-ben Nógrád megyéhez csatolták. A következő évben járási székhely lett. Az 50-es években a termásvíz hasznosítására strandfürdő létesült. A 60-as években lakótelep formájában növekedett lakásállománya, miközben a régi hangulatos vidéki város házai majd mind eltűntek. Az 1871-ben elveszített városi címet 1984. január 1-én kapta vissza.

Jelenleg a térség kulturális és gazdasági központja. Vonzáskörzetéhez 26 település, mintegy 32 ezer lakosa tartozik. A város lakóinak száma - Hasznos és Mátrakeresztes városrészekkel együtt - közel 10 ezer fő.

2. A munkanélküliség helyi kialakulása és jellemzői

Bár Pásztót elkerülték a szocialista időszakra jellemző erőltetett iparosítási folyamatok, amelyek válsága a 90-es évekre a megye több területén krízishelyzetet idézett elő, saját ipara máig nem volt képes megerősödni. A város iparában kedvezőtlen változást hoztak az elmúlt évek.

A rendszerváltás utáni első hullámban szétestek a megye legnagyobb foglalkoztatói, így az acélipar, az öblös- és a síkúveggyárak, a bányászat. A legutóbbit kivéve a volt nagyvállalatok bázisán kisebb cégek alakultak, de ezek a korábbi létszámnak csak töredékét foglalkoztatták. (Pl. az acélipari kft a korábbi 6000 főből csak 800-nak tudott unkát biztosítani.) Összességében mintegy 10 ezer főt építettek le ebben az első hullámban a megyében. Ez a pásztói kistérség és Pásztó város munkavállalóit is érzékenyen érintette. A megyén belüli ingázási lehetőségek beszűkültek.

A Pásztóra korábban jellemző könnyűipari és mezőgazdasági vállalatok is átalakultak, szétestek. A valaha 600 főt alkalmazó Váci Kötöttárugyár pásztói üzeme mára megszűnt. A Fővárosi Kézműipari Vállalat pásztói telepe korábban 300 főt, most 100 főt foglalkoztat. Az Állami Nyomda alkalmazottainak száma is 120-ra csökkent.

A mezőgazdálkodást a rendszerváltás előtt a helyi termelő szövetkezet és a Mátraaljai Állami Gazdaság szervezte. Ezek együttesen kb. 900 főt foglalkoztattak és emellett integrálták a háztáji gazdálkodást is. A tsz-ből több kisebb vállalkozás alakult, az ÁG-ból pedig az Agro Product Kft. jött létre. A Kft. évente 30 ezer sertést és a hizlalásukhoz szükséges takarmányt állít elő, valamint - egy közelmúltban elkészült nagyberuházás eredményeként – a húst fel is dolgozza. A mezőgazdasági kft. 80-100 főt foglalkoztat.

A rendszerváltással járó változásokat követően is a helyzet nem hogy javult volna, még további leépítések következtek, majd a gazdasági válság szabott gátat a munkahelyek megerősödésének, ill. új munkahelyek belépésének.

A rendszerváltást követően két nagyobb és több kisebb külföldi érdekeltségű cég települt meg a városban.

A világítástechnikai cikket gyártó EGLO Magyarország Kft 800 főt vett fel, a SOLE Hungaria Kft. tejfeldolgozó üzeme is 200 főt foglalkoztatott. Az előbbi a válság hatására létszámát 320 főre csökkentette, az utóbbit áthelyezték Szegedre. A SOLE kivonulása a térségből a tejtermelőket is érzékenyen érintette, mert megszűnt a felvásárlás. (A nagy távolságok miatt csak kisebb területről, kisebb mennyiséget vásárol fel a gyöngyösi tejüzem.) Ezzel közel 200 család került nehéz helyzetbe. Az EGLO esetében a teljes kivonulás egyelőre nem fenyeget. A közelmúltban jelentős logisztikai beruházást hajtottak végre. Pásztón építették ki az európai logisztikai bázisukat, ami legalább 4-5 évig még biztosan itt tartja őket. Az EGLO az egyetlen nagyvállalat a városban.

Ezek mellett a német tulajdonú Top Line'95 Képeretgyártó Kft., a belga bútorokat előállító SIC Hungary Kft., a fa alkatrészeket előállító RECO Kft, a Fabogár Kft. és néhány kisebb vállalkozás folytatja a korábbi faipari hagyományokat.

A POLYTECHNIK HUNGÁRIA Fémipari Kft. környezetvédelmi tüzelőberendezések, konkrétan fahulladék tüzelésű ipari kazánberendezések gyártásával foglalkozik, melyek részben ipari, részben kommunális felhasználásra készülnek.

A high-tech iparág első fecskéje egy magyar elektronikai fejlesztő és gyártó cég, a Dension Audio System Kft., mely 2008-ban hozta létre 60 főt alkalmazó gyártótelepét Pásztón.

Pásztón az ipar aránya a vállalkozások szektorális szerkezetében viszonylag magas (35 %), míg a szolgáltatások aránya (59 %) elmarad az országos mértéktől. A terciér szektoron belül, mint általában mindenhol, itt is a „kereskedelem-javítás” nemzetgazdasági ágban tevékenykedik a legtöbb vállalkozás (29 %), melyet az „ingatlanügyek-gazdasági szolgáltatások” ágazata követ 11 %-os részesedésével a működő társas vállalkozások között.

A város, mint kistérségi központ, fontos kereskedelmi és szolgáltató központja a környező településeknek, vagyis a belvárosba és környezetébe települt kereskedelmi és szolgáltató egységek jelenlegi tarka sokfélesége a városnál nagyobb piac kiszolgálására jött létre. A város kereskedelmi vállalkozásai és a piac a város lakóin kívül további 8-10 ezer vonz. A településen 2000 és 2005 között 15 %-al, 227-ről 261-re nőtt a kiskereskedelmi üzletek száma

Az 1000 lakosra jutó kiskereskedelmi üzletek száma Pásztón (26) másfélszer nagyobb, mint az országos fajlagos érték (17), de a kereskedelem hangsúlyos szerepét a városban az adatok a megyén belül is alátámasztják, hiszen a megyei városok fajlagos mutatóját (22) is jelentősen meghaladja Pásztó kiemelkedő értéke.

Az idegenforgalom Pásztó egyik fontos, mindeztidáig kis mértékben kihasznált belső erőforrása. A Pásztón megforduló vendégek túlnyomó többsége csak átutazik a településen, és jobb esetben megáll megnézni a helyi látnivalókat, vagy élvezzi az aktív turizmus valamelyik ágát. Ebből kifolyólag a város turizmusból származó bevételei a potenciális lehetőségekhez képest jelenleg alacsonyak, amiért elsősorban a turisztikai vonzerők attrakcióvá fejlesztésének hiánya, a turisztikai marketing, illetve a turisztikai szolgáltatások mennyiségi és minőségi hiányosságai tehetők felelőssé

1. táblázat: Pásztó város főbb foglalkoztatói

Foglalkoztató szervezet	Foglalkoztatottak száma (fő)
EGLO Magyarország Termelő Kft.	380
Agro-Produkt kft	135
Állami Nyomda Nyrt.	120
Fővárosi Kézműipari Rt. Pásztói telepe	100
Polytechnik Hungária Kft	70
Top Line '95 Képeretgyártó Kft.	55
SIC Hungary Kft.	45
Csépe és Társa kft.	35
RECO Kft.	30
Frigopan Kft.	45
Pannondrink és Millennium Kft.	30
Baumit Kft	25
FABOGÁR Kft.	25
Helyi mikro- és kisvállalkozások (1-25 fő)	200
Pásztó Város Önkormányzata	597
Megyei Önkormányzat	108
ÖSSZESEN	2000

Forrás: Kistérségi Foglalkoztatási Stratégia 2008. adatai kiegészítve a Mészáros Sándorral készült interjú (2010.08.18.) alapján

A nagy- és középvállalatok alacsony száma következtében nincsenek olyan jelentősebb munkaadók, amelyek felszívnák a térség szabad munkaerőjét, illetve amelyekhez beszállítóként kapcsolódni tudnának a kisebb vállalkozások. A vállalkozások döntő hányada a tőkeszegénységgel küszködő és gyakran kényszervállalkozásként létrejött egyéni vállalkozási kategóriába tartozik. A működő vállalkozásoknak kb. a 2/3-a ugyan egyéni vállalkozás.

A városban Ipartestület működik, mely elsősorban piaci szolgáltatásokat nyújt, de a Kereskedelmi és Iparkamara is saját helyi szervezettel rendelkezik itt, melyek meghatározó alapját képezik a vállalkozóbarát környezetnek.

Az ingázók aránya a foglalkoztatottakon belül 50% közeli. Budapestre, a gödöllői, gyöngyös-hatvani, váci ipari területekre járnak a városból naponta dolgozni. A megközelítési idő még elfogadható, az ingázók általában nem terveznek elköltözést.

A helyi munkahelyek az önkormányzattal és intézményeivel együtt mintegy 2000 fő számára biztosítják a megélhetést – ha nem is túl magas színvonalon. A keresetek elmaradnak az ország más térségeitől, különösen a Budapest környékén elérhetőktől. Az ingázást nem pusztán a munkahelyek hiánya, hanem a magasabb kereset reménye is mozgatja. Ugyanakkor külső munkáltatók pedig kihasználni az itt alacsonyabb fizetésekből

adódó üzleti előnyöket és szívesen alkalmazzák pl. a korábban varrodai munkában begyakorolt, jó kézügyességű női munkaerőt váci, Budapest környéki üzemeikben.

A kistérségben 2600 fő, ebből Pásztón 660 fő álláskeresőt tartanak nyilván. Közülük azonban már sokan nem, vagy csak nehezen munkára foghatók, a vállalkozások számára nem jelentenek potenciális munkaerőt. Figyelembe véve azonban az ingázók itthon maradási szándékát is, Pásztón a helyi gazdaságból kb. 600-800 munkahely hiányzik.

2787 fő lakik és dolgozik is helyben a legutóbbi népszámlálás szerint, 120 fő eljár a kistérségen belül más településre dolgozni, 166 fő a szomszédos kistérségbe, 303 fő távolabbi kistérségbe. A megyén belül 277 fő jár el dolgozni, más megyébe 312 fő. Más településről 1675 fő jár Pásztóra dolgozni, 985 fő a kistérségen belülről, 524 a szomszédos kistérségből és távolabbi kistérségből 166 fő. Helyben dolgozik 4462 fő.

2.táblázat: *Álláskeresők megoszlása*

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nyilvántartott álláskeresők létszáma	399	402	441	547	580	548	566	702	640	786	729
365 napon túli nyilvántartott álláskeresők	189	90	111	118	151	153	173	226	263	271	277
Járadék ellátásban részesülők	106	122	155	181	226	161	144	127	122	153	136
Segélyben részesülők	83	22	1	0	0	33	58	89	58	86	70
Rendelkezésre állási támogatásban részesülők	30	54	74	95	102	93	133	197	218	264	223
Munkaképes korú népesség	6290	6475	6475	6542	6531	6551	6553	6616	6541	6561	6505
Álláskeresők a munkavállalási korú népesség %ban	6,34	6,21	6,81	8,36	8,88	8,37	8,64	10,61	9,78	11,98	11,21

3. A helyi foglalkoztatási kezdeményezések

A. Vállalkozások munkahely teremtési szándéka, lehetőségei

A helyi vállalkozók a 90-es évek végén nagy előszeretettel vették igénybe az MVA mikro hiteleit. Tizenöt év alatt közel 400 millió Ft-ot vettek fel és ebből legalább 600 millió Ft-os fejlesztéseket hajtottak végre. Nógrád megye 6 kistérségéből itt volt a legnagyobb az aktivitás. Több vállalkozás is volt, mely ezekkel a fejlesztésekkel alkalmazottainak létszámát 0 főről 10-12 főre tudta bővíteni. Kb. 4-5 éve azonban ez a fejlesztési lendület megtört, a hitelek igénybe vétele 20%-ra esett vissza. Részint azért, mert a korábbi igénylésekkel „megteltek”, továbbá a gazdasági válság miatt sem tudtak többet vállalni. A pályázatok közül a munkaügyi pályázatok, ill. úgy 4-6 éve a csökkent munkaképességűek foglalkoztatásához adott támogatások igénybe vétele voltak még népszerű. Ez utóbbi lehetőségei azonban mára jelentősen beszűkültek, ill. a 2-3 éves továbbfoglalkoztatási kötelezettség is keménynek bizonyult. Az egyéb – gazdaságfejlesztési - pályázati lehetőségekkel pedig 2006-tól azok feltételrendszere miatt nem tudnak élni. A létszámmegtartás, az eredmény növelése, az előfinanszírozás az itteni vállalkozóknak (is) túl kemény feltételek. Így a szándékok ellenére is a vállalkozások újabb munkahelyek teremtésére nem képesek. Már az is eredménynek tekinthető, hogy az ipari

foglalkoztatottak számát a 2-3 évvel ezelőtti szinten tudják tartani. A mezőgazdaságban a koordináció, az integrátor szervezetek hiánya gátolja a foglalkoztatási kapacitások bővítését. (Pásztón nincs, a térségben is csak egy TЭСZ működik.) A kereskedelemben a leépítés a jellemző. A belső kereslet szűkülése miatt a kereskedők megszorításokra kényszerülnek: elbocsátják a dolgozót, vagy részmunkaidős foglalkoztatásra változtatják alkalmazásukat. A közelmúltban több üzlethelyiség kiadóvá vált, ill. az egyik étterem is bezárt.

B. Az önkormányzat foglalkoztatási kezdeményezései

Közfoglalkoztatást a városban a városi önkormányzat és a többcélú kistérségi társulás szervez. Az utóbbi évente egy térségi közmunkaprogramot, az előbbi az Út a munkába programot koordinálja.

A városban a közfoglalkoztatás a Városgazdálkodási Nonprofit Kft-nál és más városi önkormányzati intézményeknél valósul meg. Vállalkozásokkal, civil szervezetekkel semmilyen kapcsolat sincs.

Kistérségi közmunkaprogramok

A kistérségi közmunka programok 2006-tól mennek, főként a téli-tavaszi időszakban. A legelső évben volt a legtöbb foglalkoztatott: 104 fő. 2007-ben 48 főt, 2008-ban 71 főt, 2010-ben 38 főt foglalkoztatnak 5-7 hónapra ebben a keretben. (2009-ben nem nyertek a közmunka program pályázaton.) A 26-ból 14-19 település vesz benne részt. Jellemzően településszépítést, vízelvezetést, temető karbantartást és kisebb volumenben önkormányzati intézmények felújítását végzik. A központi program a bérköltséget és járulékait, az egyszeri munkaorvosi vizsgálat díját 100%-ban, az eszközök beszerzési költségének ÁFA nélküli részét finanszírozza. Az ÁFA-t a települési önkormányzatok a kistérségi társulásnak megtérítik és az eszközöket ennek fejében használatra megkapják. A társulásnak plussz költséget jelent, ha menet közben lép ki, ill. be valaki, mert az orvosi vizsgálatot azokra már a program nem téríti meg.

A munka irányítását is a kistérségeken a helyi önkormányzatok díjmentesen biztosítják. Pásztón több munkavezető is működött a programba beépített munkabérral.

A bérfizetés a kincstáron keresztül történik, de ők nincsenek felkészülve arra, hogy hirtelen akár több száz fővel is megnő a foglalkoztatottak száma, ráadásul ezzel a réteggel több munka is van, mint egy állandó munkaviszonyban lévő köztisztviselővel. A munkabérek fizetésénél az első hónapra előleget kapnak, de utána meg kell előlegezni, az utolsó részlethez csak jóval a projekt zárása után jutnak hozzá.

A kiválasztást az önkormányzatok végzik. Jellemzők a visszatérő személyek. Van, aki már évek óta a program résztvevője. Főként a munkavezetők. A munkamorál így is változó, a többségnek állandó felügyeletre van szüksége.

A közmunka programban résztvevőket, mivel gyorsan mozgósíthatók, a váratlan feladatok ellátásába is bevonják. Így pl. nagy segítséget jelentettek az árvízi védekezésben.

A közmunkaprogramok a jelenleginél valamivel nagyobb létszámot is elbírnának. A jelenlegi kapacitások mellett is max. 100 főt tudnak alkalmazni, de ekkor már 19-20 település részvételére lenne szükség és indokolt egy szállító jármű vétele is.

Út a munkához Program

A városban 1995 óta szervezik a közfoglalkoztatást. Évente 15-40 főt foglalkoztattak.

Az Út a munkához program indulásával a városban meghúszszorozódott a közfoglalkoztatás. Korábban évi 10-12 millió Ft állt rendelkezésre, most 260 fő foglalkoztatására 240 millió Ft.

A foglalkoztatás részben a közterületek gondozásában, részben önkormányzati intézményekben valósul meg. A munkakörök rendkívül változatosak. Ezzel együtt is túlfoglalkoztatás tapasztalható. Ennyi főre nem lenne szükség.

A programban résztvevők fluktuációja nem feltétlenül gyors. Azokra, akik jól dolgoznak, hosszabb távon is számítanak.

Az 5%-os önrész elviselhető az önkormányzat részére, de a munkaruha, az orvosi vizsgálat, a szerszámok vásárlása a RÁT-tal együtt 30 millió Ft kiadást jelentenek a városi önkormányzat költségvetésében.

A program most kezdene jó lenni, mivel most jutottak el az önkormányzatok oda, hogy nagyobb fantáziával gondoljanak a foglalkoztatási lehetőségekről. Felmerült, hogy földet lehetne vásárolni, ott termelést végezni. Egyre több ilyen példa mutatja, hogy az ilyen közfoglalkoztatásnak is van esélye.

Lényeges, hogy milyen szerződést kötöttek az alkalmazottakkal. Ügyelni kellett arra, hogy ha visszavonják a támogatást, az önkormányzat ne kerüljön nehéz helyzetbe, valamint hogy kit milyen munkakörben alkalmaznak. Pl. a 89.500 Ft-os bér csak akkor jár, ha az alkalmazott rendelkezik szakképzettséggel és az annak megfelelő munkakörben dolgozik. Más településeken előfordult, hogy adminisztrátori munkakörben óvónőt alkalmaznak, vagy feltétel nélkül az év végéig kötöttek mindenkivel szerződést. Ezekből egy későbbi ellenőrzéskor, ill. a program befejezésekor estén komoly gondok keletkezhetnek.

A program előnye, hogy mivel a foglalkoztatottak 85%-a olyan, akik az elsődleges munkaerőpiacon még sohasem voltak, számukra és gyerekeik számára fontos szemléletváltást hoz a foglalkoztatás. Szociális hatása is jelentős, hiszen enyhíti a programba bevont családok megélhetési gondjait. Emellett csökkenti a munkanélküliségi rátát. Gazdasági alapon a program nem tekinthető hatékonynak. Vélhetően nagyobb hozadéka lenne, ha ugyanezt a pénzt közvetlenül a gazdaságba fektetnék, de akkor a megélhetési bűnözés növekedésére és egyéb szociális problémák megerősödésére lehetne számítani. A most bevont munkaerő nagyobb része az első gazdaságba soha nem is tudna bekapcsolódni. Éppen ebből a megfontolásból a kulcs kérdés, hogy azokat vonják be, akiknek másra egyáltalán nincs esélye és gondot kellene fordítani az ők munkavégzési képességének javítására. Nem lenne szabad ennyi embert foglalkoztatni és több munkavezető alkalmazása lenne szükséges. Pásztón 20-30 fő foglalkoztatása lenne indokolt ilyen keretben. Az igazi megoldás a vállalkozások foglalkoztató képességének javítása lehet. Amihez adócsökkentés, járulékcsoökkentés és az alkalmazás első évére a jelenleginél jóval enyhébb pályázati feltételek megkövetelésére lenne szükség.

C. Civil szervezetek foglalkoztatási törekvései

A civilek semmilyen formában sem vesznek részt a helyi foglalkoztatásban. A városban jegyzett 36 civil szervezet közül csupán egynek van főállású alkalmazottja, annak is csak egyetlen fő. A szervezetek részéről igény lenne munkatársak alkalmazására, de pénzügyileg nem bírják felvállalni.

Ötlet szintjén felmerült, hogy lehetne civilek bevonásával foglalkoztatási programot is szervezni, pl. a polgármesteri hivatalban lecsereelt nyílászárókból üvegházat építeni, abban a városban felhasználandó virágpalántákat nevelni, majd azokat kiültetni, gondozni, de végül nem lett belőle semmi. Többek között azért sem, mert tartanak a helyi vállalkozókkal így kialakuló érdekkonfliktustól. Másrészről a jelenlegi civil szervezetek közül ezt egy sem vállalná fel. A lakosokra jellemző, hogy felülről várják a megoldást, még azok is, akik már valamilyen civil szervezetben részt vesznek. Lakossági kezdeményezés a foglalkoztatási helyzet javítására eddig még csak nagyon csírájában jelent meg, talán 1-2 év múlva lehet belőle valami – talán egy szociális szövetkezet vagy közösségi vállalkozás.

D. Foglalkoztatási paktum, térségi együttműködések

A foglalkoztatási paktum kidolgozása megyei kezdeményezésre indult. A 2006-2007-ben kidolgozott foglalkoztatási stratégia bázisán jött létre a megyei megállapodás, majd azt követően a kistérségi paktumok.

A Pásztói kistérségben 2008-ban adtak be pályázatot az OFA-hoz, ami 2009.01.01-től 2010.03.21-ig tartott. Ebben 100 új munkahely létesítését vállalták, de már a projekt indulására világossá vált, hogy az eredeti elképzelés szerint ez nem teljesíthető. Közben a válság is berobbant, az a külső beruházó, amire leginkább számítottak, visszalépett, mert Magyarország veszélyes üzleti zónába sorolását követően a svájci bank visszavonta tőle a hitelt. A projekt ütemezésén változtattak. Minden fórumot, rendezvényt előbbre hoztak és a munkahelyek létesítését időben kitolták, illetve a foglalkoztatás szerkezetén módosítottak. Végül is a munkaerő közvetítésével foglalkozó Pásztó Invest Kft. 65 főnek tudott munkahelyet teremteni – alapvetően a térségen kívül. Emellett 55 főt foglalkoztattak helyben úgy, hogy 1-3 főt vettek fel kisebb vállalkozások. Ezzel az eredeti vállalat túlteljesítették. Ugyanígy minden más pontban is többet tettek mint amit vállaltak. Így pl. a vállalt 3 helyett 12 pályázatot írtak, melyek gyakorlatilag most érnek be. Rendezvényeik is sikeresek voltak. Pl. 2009-ben pályaválasztási tanácsadást szerveztek, melyen 18 iskola és 570 látogató vett részt. Fórumokat szerveztek, ahova pl. Encsről gyümölcskertészt hívtak és az a beszélgetés hozta össze a térség két legnagyobb gyümölcsstermesztőjét és hívta fel figyelmüket az összefogás fontosságára. Az együttműködés közöttük el is indult. A projekt eredményeiről számos újságcikk és egy DVD tudósított. Általában a paktumos projektet ők is és az OFA is sikeresnek tartják, az országban mintaként kezelik.

Mindezt úgy tudták elérni, hogy a kistérségi társuláznál túlmunkaidőben foglalkoztatott vezető és pénzügyes mellett volt egy főállású menedzserük, aki csak a paktum ügyeit szervezte. A harmincas éveiben járó hölgy a nagyvállalati szférából jött, menedzseri szemlélettel, kellő rugalmassággal és kapcsolati rendszerrel is bírt.

A projekt zárása után főállású menedzsert foglalkoztatni már nem tudnak. A tevékenységeik ¼-ére estek vissza. Továbbra is megy a tanácsadás, a pályázatírás, a fórumok szervezése, csak sokkal kisebb intenzitással. A projekt megvalósítása során kialakult kapcsolati tőkét azonban nem hagyják veszendőbe menni.

Most a bátonyterenyei és a salgótarjáni foglalkoztatási paktumokkal összefogva, a megyei munkaügyi központ támogatásával próbálják a munkatárs foglalkoztatásának feltételeit megteremteni. Közfoglalkoztatásban szeretnék 1-1 főt 12 hónapra 90%-os támogatással felvenni.

4. Mintaértékű közösségi foglalkoztatási projekt

A foglalkoztatási kezdeményezések stratégiai bázisát a 2006-2007-ben a megyeivel együtt kidolgozott kistérségi foglalkoztatási stratégia és az arra épülő foglalkoztatási paktum képezi. A kistérségi helyzetértékelésekre, az azokban meghatározott szükségletekre és lehetőségekre épülő stratégia kidolgozását a 2005-2006-ban a Megyei Fejlesztési Tanács kezdeményezte. Ennek nyomán kerültek kidolgozásra a vállalkozók – munkaügyi központ – önkormányzatok együttműködését megalapozó megyei és kistérségi foglalkoztatási paktumok.

5. Problémák és javaslatok megfogalmazása

A közfoglalkoztatást újabb tevékenységekre is ki lehetne terjeszteni. Így pl. lehetséges lenne egy térségi rendezvényszervező csoport létrehozása, vagy egy szakmunkásokból álló építő brigád létrehozása a térségi felújításokhoz. Ez azonban már tényleges kistérségi

irányítást és a települések közötti együttműködést feltételezné. Ezt azonban a bizalmatlanság erősen gátolja.

A közbeszerzéseknél pozitív elbírálással lehetne megerősíteni a non-profit jellegű, kimondottan foglalkoztatási célú közösségi vállalkozásokat. Ekkor azonban gond lehet, hogy a piacorientált vállalkozásokkal kerülhetnek összeütközésbe, azok túlélési esélyeit ronthatják.

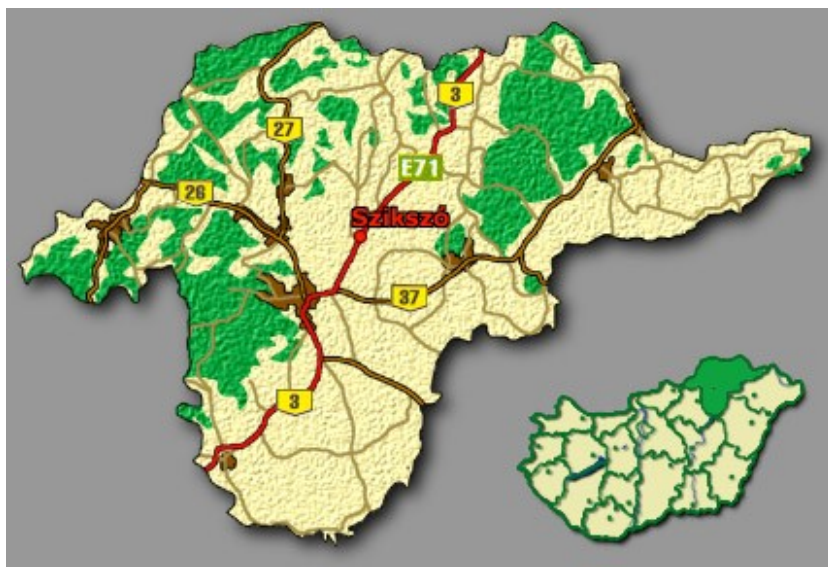
Szikszó

1. Általános helyzetkép

A Cserhát hegyvonulatainak és a Hernád völgyének találkozásánál, Abaúj kapujában helyezkedik el Szikszó városa, nyugatról és észak-nyugatról a Magyar-hegy, keletről pedig a Hernád határolja 3,620 hektáros területét. Déli határát az Újfalusi part képezi, de itt húzódott az egykori Borsod és Abaúj vármegyék mezsgyéje is. Nevét általában a Szikaszó formára szokták visszavezetni, amelyet szikes talajáról kaphatott, ily módon a Szikszó név jelentése: szikes völgy.

Első írásos említése 1280-ra tehető. A környék birtokosai között találjuk a történelem során az Aba családot, Zsigmond király feleségét, Máriát, a Perényi családot, az Esterházyakat és a Csákyakat. Az utolsó szikszói nagybirtokosok a Hunyadyak voltak, id. gróf Hunyady Lászlóné végrendeletében egy szeretetotthon létrehozására felajánlotta a Bethánia kastélyát, a parkot, szántókat és egy szőlőt is.

Az 1. világháborút lezáró trianoni szerződés Szikszó számára különös fordulatot hozott. Mivel az Abaúj-Torna vármegye megmaradt részének legnagyobb községe volt, Szikszó lett a vármegye székhelye. 1962-től járási székhely lett. Nagyközségi rangot legutóbb 1970-ben kapott, ismét várossá 1989. március 1-jén nyilvánították.

Forrás: www.szikszopaktum.hu

1. ábra: A Szikszói kistérség elhelyezkedése az országban és a megyében

Kellemes, mérsékelt égövi éghajlatának köszönhetően, a terület már az őskortól kezdve lakott, és a földrajzi kettőssége, a vidéket a kezdetektől mostanáig meghatározó, mezőgazdasági kultúrára is rányomta bélyegét. Míg a Hernád-völgy öntéses, mezőségi talaján elsősorban gabonaféléket termesztenek, addig a Cserhát kedvező, déli fekvésű dombjain nagy múltja van a szőlő- és gyümölcstermelésnek, valamint a borászatnak.

A kistérséget jelenleg 23 település alkotja, melyből egyedül Szikszó bír városi ranggal. A kistérségre alapvetően jellemzőek a kistelepülések – 14 darab 500 főnél kevesebb lélekszámú aprófalva található itt.

1.táblázat: A Szikszói kistérség település szerkezete (2007)

Kistérség	Település	Ebből: város	A települések száma népességnagyság-kategóriák szerint					
			–499	500–999	1000–4999	5000–9999	10 000–49 999	50 000–
Szikszói	23	1	14	5	3	1	–	–
BAZ megye	358	26	142	82	116	9	8	1

Forrás: KSH

Szikszónak a megyeszékhelyhez mért közelsége – 15 kilométer – a lakosság szám alakulását jelentős mértékben nem befolyásolja. A munkalehetőségek csekély volta, az egyetemet, főiskolát végzett szikszói feladatok szülővárosban történő letelepedésének komoly akadálya. Akik mégis itt maradnak, többnyire Miskolcra járnak be dolgozni. A város gazdasági szerkezete az utóbbi években jelentősen megváltozott. Szikszó lakói ma elsősorban kereskedelemről, illetve iparból élnek. A város a 3-as számú főút mentén helyezkedik el. Jó közlekedési lehetőséggel, kedvező természeti adottságokkal rendelkezik. Miskolc és Hidasnémeti irányából közúton és vasúton is könnyen elérhető.

A város gazdasági szerkezete az utóbbi évtizedekben jelentősen megváltozott. A volt mezőváros melynek kereskedelme is fejlett volt, ma is foglalkozik a mezőgazdasággal. Mint az ország legtöbb településén, itt is egymás mellett jelen van a nagyüzemi mezőgazdaság, valamint a kis és közepes magángazdaság. A város vállalkozói rétege (280 kis és közepes vállalkozás) elsősorban a kereskedelemről, illetve az iparból él.

Szikszó legnagyobb ipari vállalkozása a Szatev ZRt., mely fehérje feldolgozással, takarmány készítéssel foglalkozik. Körülbelül 100 embert foglalkoztat. Több – 394 darab – vállalkozás működik a városban (369 kis-, 10 közép-, 15 nagyvállalkozás); közülük munkahelyteremtés szempontjából a legjelentősebbek a Bombasei Decor Kft., a Magyar Közút Nonprofit Zrt., OTP Bank Nyrt., K&H Bank Zrt., Szikszó Víz Kft., és a Proteiner Kft. Zömében mikrovállalkozások létrehozása jellemző, melyek a családi kereteken túl plusz-foglalkoztatásra ritkán vállalkoznak.

A kistérség népessége, – jövedelmi, szociális, demográfiai és foglalkoztatási helyzeténél fogva hátrányos helyzetű. Az aktív korú lakosság több mint felének nincs munkaviszonya. Különösen hátrányos helyzetű csoportokat képeznek a 25-45 éves korosztályú szakképzetlen, alacsony iskolázottságú munkanélküliek, ezeken belül is elsősorban a nők és a pályakezdő fiatalok. A lakosság és elsősorban az innovatív fiatalok elvándorlása, tovább súlyosbítja a jelenlegi helyzetet. A munkaerő kínálat alacsony képzettségi szintjénél fogva nagyobb részt segéd, illetve betanított jellegű munkakörök betöltésére alkalmas.

Az építőipart néhány kisebb létszámú vállalkozás képviseli, de ezek foglalkoztatási szempontból jelentősek, mert éves viszonylatban a legtöbb munkaerőigénnyel – elsősorban segédmunkás, de kisebb számban közműves munkakörök betöltésére is – jelentkeznek. A szolgáltató vállalkozások, számukat tekintve – különösen a kereskedelmi és vendéglátó üzletek – nagy számmal működnek a térségben, de csupán egy-egy főt foglalkoztatnak. A turisztikai szolgáltatások bár minden bizonnyal egyik lehetősége a térségnek, ma még inkább csak kiegészítő jövedelem forrásként vehetők számításba. A szolgáltató ipar is a közlekedési főútvonalak mellé, azaz elsősorban Szikszó városra koncentrálódik. A térség legnagyobb foglalkoztatója a II. Rákóczi Ferenc kórház, működése teljes egészében

fenntartója akaratától függ. A humán szolgáltatások iránti kielégítetlen térségi igény miatt külön figyelmet érdemelnek, az úgynevezett szociális gazdaság szolgáltatói ügyis, mint foglalkoztatók.

A mezőgazdaság – bár az utóbbi években létesültek nagyobb ültetvények – foglalkoztatóként nem jelentős ágazata a térségnek. A mezőgazdasági termékek térségen belüli feldolgozása minimális hányadát képezi a megtermelt mezőgazdasági javaknak. A foglalkoztatottak számát (40 főt alkalmazott 2010-ben) tekintve a legnagyobb – Szikszón bejegyzett vállalat a Szatev Fehérjefeldolgozó, Takarmánygyártó és Közszolgáltató ZRt. A 2010-es cégkódtár adatai szerint szikszón 2010-ben 163 működő vállalkozás volt.

A térség infrastruktúrája a jelenlegi szinten való életvitelhez elégséges, de nem elég a térség gazdasági fejlődéséhez. Minden településen van vezetékes ivóvíz és vezetékes telefon, minden önkormányzat hozzáfér az internetes szolgáltatáshoz. Ugyanakkor a települések nagy többsége nehezen közelíthető meg, távol esik a fő közlekedési és szállítási útvonaltól. Sok település még nem rendelkezik vezetékes gázzal és szennyvízhálózatokkal.

A térségben jelenleg működő tőke munkahely teremtő beruházásokra nem képes vállalkozni, figyelemre méltó külső tőke pedig nem érdeklődik itteni lehetőségek iránt.

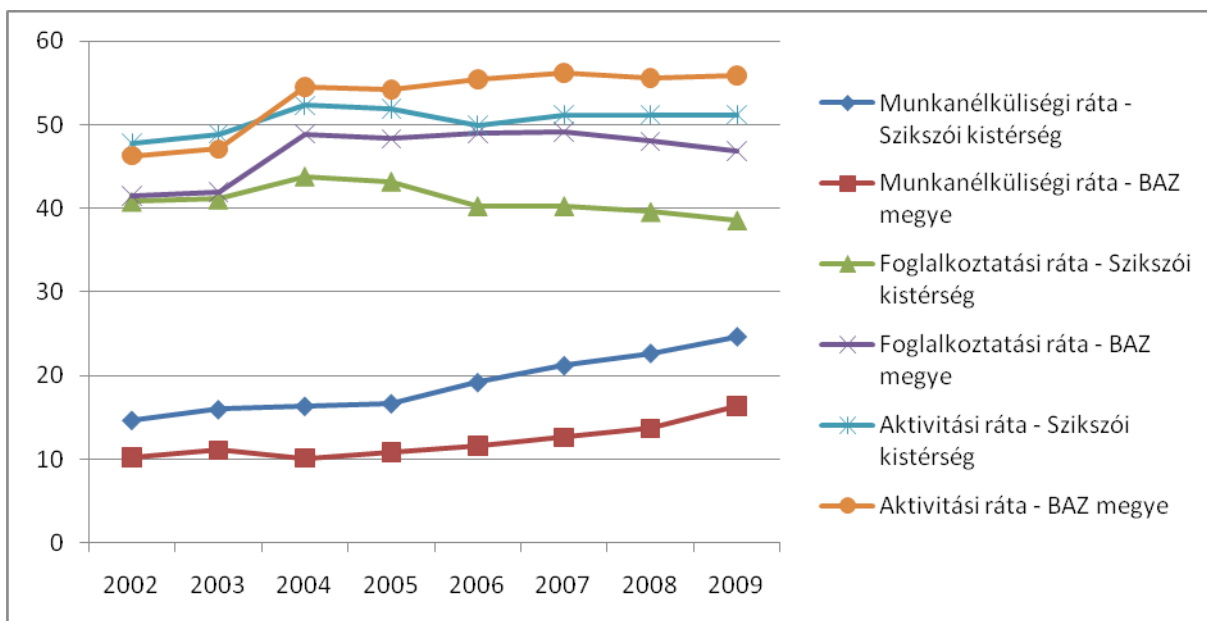
2. A munkanélküliség helyi alakulása és jellemzői

2.táblázat: Szikszó város foglalkoztatási adatai

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nyilvántartott álláskeresők létszáma	393	344	362	417	419	442	464	501	530	522	510
365 napon túli nyilvántartott álláskeresők	168	80	96	126	158	197	223	238	253	205	191
Járadék ellátásban részesülők	93	71	59	80	82	51	71	67	70	92	50
Segélyben részesülők	121	58	3	1	0	20	36	22	22	30	66
Rendelkezésre állási támogatásban részesülők	41	41	131	168	192	216	203	244	263	217	235
Munkaképes korú népesség	3688	3933	3933	3986	3958	4029	4013	4047	4036	4020	4020
Álláskereső a munkavállalási orú népesség %ban	10,66	8,75	9,2	10,46	10,59	10,97	11,56	12,38	13,13	13,73	12,69

Forrás: ÁFSZ

A következő ábra a térség és a megye egyre romló foglalkoztatási adatait szemlélteti. Emelkedő munkanélküliségi ráta és csökkenő foglalkoztatás jellemzi a vidéket. A kistérségben 2009-ben a munkanélküliségi ráta elérte a 24,68%-ot, a foglalkoztatási ráta pedig 39% alá csökkent.

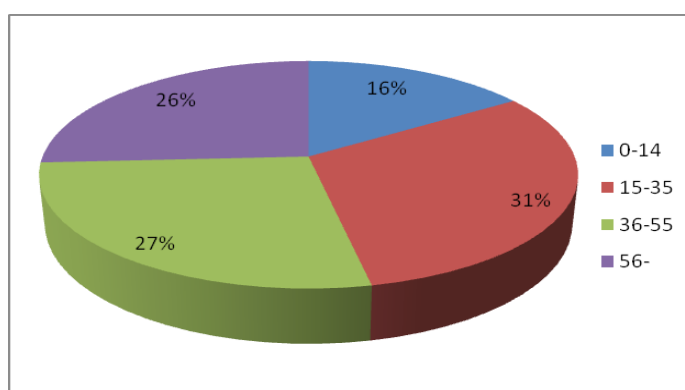

Forrás: ÁFSZ

2.ábra: A Szikszói kistérség és Borsod-Abaúj-Zemplén megye foglalkoztatási adatainak alakulása 2002 és 2009 között

A 2001-es népszámlálás adatai szerint az adott évben az 1800 helyi lakosú munkavállaló közül 973 fő dolgozik a városban, 827-en más településen dolgoznak (jellemzően a más településre bejáró dolgozó nagy része a megyén belül dolgozik). 472 fő más településről jár be Szikszóra dolgozni.

Szikszó területe 3623 hektár, a lakónépesség száma 2007. év végén 5637 fő volt, melyből 1300 fő a nyugdíjasok száma. Folyamatosan csökkenő népességszámmal rendelkezik a település, ugyanakkor a roma népesség aránya nő. 2008-ban 56 élveszületés és 103 halálozás volt a településen, a belföldi vándorlási különbözet -44 fő. A nyilvántartott lakásállomány szerint 2212 lakás volt a településen 2008 év végén. Az óvoda férőhelye 240 fő, ebből 230 óvodás volt beiratkozva. 7 csoportban 17 pedagógus vigyáz rájuk. Az általános iskolába 2008-ban 494 gyermek járt összesen 24 osztályba, 44 pedagógus oktatta őket. Év végén 653 regisztrált vállalkozás volt Szikszón, ebből 57 Kft. és 93 Bt., 493 egyéni vállalkozás.

Forrás: KSH

3.ábra: A szikszói lakosság korcsoport szerinti megoszlása (2009)

A munkanélküliek száma 506 fő volt 2009-ben a Munkaügyi Központ adatai szerint, melyből a tartósan munkanélküliek száma meghaladja a 200 főt. A hátrányos helyzetűek

száma megközelíti a 800 főt. A lakások 75%-a összkomfortos, 10%-a komfortos, 10%-a félkomfortos és 5%-a komfort nélküli. A víz-közmű ellátottság 100, a gáz 100, a villany 100, a szennyvízcsatorna ellátottság 95%-os. Öregségi nyugdíjban 321 férfi részesült 2007 év végén, szociális étkezésben senki. Egy időskorúak otthona fogadja a rászorultakat Szikszón. A településen 3 házi orvos (a kistérségben 10) és egy gyógyszerár működik. (KSH)

Az állam a térségfejlesztés, a gazdaságfejlesztés támogatási rendszerével és az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközökkel avatkozik be. Ez eszközök hatása a munkanélküliségre és foglalkoztatásra, változó hatású. A térség foglalkoztatási helyzetére nagyobb hatással bíró beruházásra ez idáig egy konkrét támogatási igény merült fel, de végül ez sem valósult meg. Úgy tűnik nincsenek versenyképes, előkészített fejlesztési projektjei a vállalkozóknak. A Munkaügyi Központ által kezelt aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök végleges megoldást nem jelentenek, de átmenetileg enyhítik a válságot.

3. Helyi foglalkoztatási kezdeményezések

A. Vállalkozások munkahely teremtési szándéka, lehetőségei, eredményei

A közfoglalkoztatás nincs hatással a vállalkozások helyzetére. Nem módosul a munkaerő kínálat, hisz legtöbbször olyanokat vonnak be a közfoglalkoztatásba, akik egyébként más munkát nem lennének hajlandók, vagy nem lennének alkalmasak végezni. Erőteljesen munkaerő túlkínálatos a piac. A közfoglalkoztatásba bevont munkavállalók alig 1-2%-a helyezkedik el a vállalkozásoknál; legtöbbjük újra közfoglalkoztatott lesz.

B. Önkormányzatok foglalkoztatási kezdeményezései

A legnagyobb létszámot foglalkoztató terület a városban az állami szektor, vagyis az önkormányzat és a hozzá tartozó intézmények, valamint a megyei fenntartású – de a városban működő – II. Rákóczi Ferenc Kórház, illetve az Észak-magyarországi Regionális Munkaügyi Központ Szikszói kirendeltsége. Szikszó körzetközponti szerepköréből következően az állami, önkormányzati szervek működése révén az ún. hivatalnok, érettségivel rendelkező illetve diplomás réteg számára viszonylag nagy számban biztosít munkalehetőséget. Ugyanakkor a gazdasági válság következményeként bevezetett létszám-stoppok, leépítések nem teszik lehetővé a magasan képzett fiatalok szélesebb körű helybeli munkavállalását, ezzel együtt a humánpotenciál növelését.

Az ipari parkban munkahelyteremtő beruházás nem valósult meg. Szikszó külterületén egy üdítő italgyár építése folyamatban van, várhatóan az év végéig fejeződik be.

Fontos megemlíteni az önkormányzati feladatellátást vállaló társadalmi szervezetek bekapcsolását a közcélú foglalkoztatásba. Ugyanakkor hangsúlyossá vált a megállapodás alapján történő közreműködés. Kiemelt feladat 2010-től, hogy minden esetben történjen meg a foglalkoztatást végző szervezettel a megállapodás megkötése, amelyben a foglalkoztató átvállalhatja a települési önkormányzat által fizetendő közcélú foglalkoztatás 5%-os összegét, vagy/és a dologi költségeket. Az önkormányzat 2009-ben a Munkaügyi Központtal, a Szikszói Kistérségi Többcélú Társulással és a II. Rákóczi Ferenc kórházzal kötött megállapodást, melyek közül kizárólag a Szikszói Kistérségi Többcélú Társulás vállalta az önrész megtérítését.

Az önkormányzat célszerűnek tartja a 200 naptári napig történő foglalkoztatás preferálását, mivel legalább 200 nap munkaviszony a feltétele az álláskeresőkre való jogosultság megállapításának, melyet az állami foglalkoztatási szerv helyett folyósít. Hozzá tették azonban, hogy ez nagyon sok esetben a munkavállaló hozzáállása miatt nem

megvalósítható. Elmondásuk szerint kevesen vannak azok, akik maximálisan próbálnak megfelelni munkahelyükön, s többen vannak olyanok, akik kényszernek tekintik a munkát.

A 2010-es foglalkoztatási terv elkészítésénél, az összlétszám meghatározásánál a 2009. évi tapasztalatokat vették figyelembe, amikor is 170 személy részére biztosítottak közcélú munkát biztosítani. A munkavállalók többségét április közepétől vették fel tömegesen, ugyanis ekkor indult be ténylegesen az „Út a Munkához” Program.

A közfoglalkoztatási tervben a foglalkoztatás időtartamát úgy képezték, hogy a legtöbb foglalkoztatottal megkötött szerződés napi 8 órás munkavégzéssel, minimum 90 napra, szerződéssel jön létre. Minimális azoknak a dolgozóknak a létszáma, akiket 6 órában foglalkoztattak, 2009-ben 2 fő volt ilyen.

A közcélú foglalkoztatott személyek elsősorban az önkormányzat által fenntartott intézményekben, valamint külön szerződés alapján a helyi önkormányzat illetékességi területén, egyéb fenntartású, állami vagy helyi feladatot ellátó szervnél történik. A foglalkoztatottak többsége szakképzettséget nem igénylő feladatokat lát el. Ebből adódóan a munkavégzés a többség esetében közterületen, míg egy kisebb hányad munkája konkrét helyen – irodákban – történik.

A tapasztalatok alapján az alábbi tevékenységek ellátására van a legnagyobb igény:

- köztisztasági feladatok: közterület takarítás, buszmegállók, utak, járdák, parkok, terek, parkolók takarítása, a Főtér rendben tartása;
- intézményi és létesítményi őrzés védelem;
- portaszolgálat;
- gondnok: az ebédeltetés zavartalan működésének fenntartásához;
- konyhai kisegítő: a szakácsok munkájának segítése, mosogatás, a konyha rendben tartása;
- takarító;
- udvaros;
- gyermekkísérő: az iskola épületei, sportcsarnok között a biztonságos közlekedést felügyeli;
- pedellus: a pedagógus munkáját segítő személy;
- kézbesítés: a hivatal egyéb intézmények leveleinek kézbesítése városon belül;
- szociális kisegítő munka: gyógyszer kiváltás, bevásárlás, tüzelő aprítás, ház körüli teendők elvégzése, idősgondozás, családsegítés, házi segítségnyújtás;
- útkarbantartás;
- épületkarbantartás;
- adminisztrátor: önkormányzati fenntartású intézmények irodahelyiségeiben betanítható feladatkört ellátó adminisztratív alkalmazottak;
- fűkaszálás, parlagfű irtás;
- parkgondozás.

Az alábbi táblázat mutatja be, hogy 2009-ben mely szervezeteknél, milyen munkakörben, hány közfoglalkoztatott dolgozott.

3.táblázat: A közfoglalkoztatás adatai

	Szepsi Iskola és Könyvtár	Önkormányzati Konyha és Gyermek-élelmezés	Szikszo Városi Óvoda Alapszolgálati Központ és Védőnői Szolgálat	Turul Provincia Nonprofit Kft.	B-A-Z megyei Önkormányzat II. Rákóczi Ferenc Kórház Szikszo	B-A-Z Megyei Munkaügyi Központ Szikszo kirendeltsége	Művelődési tevékenység	Szikszo Városi Önkormányzat Polgármesteri Hivatala	Szikszo Kistérségi Többcélú Társulás	Szikszo Rendőr-őrs	Összesen
I. negyedév	7	1	3	0	0	0	2	1	0	1	15
II. negyedév	17	1	5	56	19	2	6	2	0	1	109
III. negyedév	16	1	7	54	20	2	6	3	3	1	113
IV. negyedév	17	2	9	54	26	2	7	3	3	1	124
Betöltött munkakör	pedellus, karbantartó, takarítónő, udvaros, adminisztrátor	konyhai kiségitő, biztonsági őr	adminisztrátor, családi gondozó, karbantartó, kézbesítő, takarítónő	adminisztrátor, segédmunkás, takarítónő	konyhai kiségitő, takarítónő, adminisztrátor, ápolási kiségitő, műszaki informatikus, segédmunkás	adminisztrátor, biztonsági őr	karbantartó, takarítónő	adminisztrátor, kézbesítő	adminisztrátor, takarítónő	takarítónő	

Forrás: Polgármesteri Hivatal, Szikszo

Szikszó Város Önkormányzatának 2009. évben az aktív korúak ellátásában részesülők létszáma 334 fő volt, ebből 25-en 55 év feletti, illetve 9 fő egészségkárosodott. A ténylegesen közfoglalkoztatásba bevonhatók száma alapesetben 300 fő, közülük az önkormányzat 173 főnek tudott ténylegesen munkát biztosítani átlagosan 95 napnyi időtartamra. Természetesen akadtak olyan kivételek, akik az intézményekben olyannyira beváltak, hogy akár 200-250 napig is dolgoztak. Sajnos ezen munkavállalók aránya kevés, mindössze 30%. A többség (főként a roma származásúak) nehezen fogadják el az alapvető szabályokat, melyeket minden, a „munka világában” megfelelni kívánó embernek be kell tartania (pl. tisztán, ápoltan, munkavégzésre alkalmas állapotban megjelenni a munkahelyen, a munkaidőt munkával tölteni, a munkakezdés-és befejezés időtartamát betartani, a szabadságigényt előre jelezni, kulturáltan viselkedni).

A tapasztalatok alapján sajnos van egy olyan réteg, akik egyáltalán nem alkalmasak a tényleges munkavégzésre, nekik előbb a munkához való hozzáálláson, munkamorálon kellene változtatni, mert enélkül megkeserítik – agresszív magatartás, alkoholos állapot – nemcsak társaik, hanem munkaadóik mindennapjait is.

A foglalkoztatottak többsége szakképzettséget nem igénylő feladatokat lát el a Turul Nonprofit Kft. irányításával. Ebből adódóan esetükben a munkavégzés közterületen folyik.

Az elmúlt évben Szikszón 8 intézményben – Szepsi Iskola és Könyvtár, Önkormányzati Konyha és Gyermekelelmezés, Szikszó Városi Óvoda Alapszolgáltatási Központ és Védőnői Szolgálat, Turul Provincia Kft, B-A-Z Megyei Munkaügyi Központ Szikszói kirendeltsége – volt közfoglalkoztatás. A közcélú foglalkoztatottak munkáltatója minden esetben a polgármester.

Tapasztalata a közfoglalkoztatásnak, hogy nem szabad 230 főnél többre tervezni a létszámot, ugyanis ténylegesen nem tudnak több embernek munkát biztosítani.

Komoly problémát jelent a térségben az alacsony iskolai végzettségű (itt a legnagyobb az analfabétizmus) roma családokban a tartós és többgenerációs munkanélküliség, valamint az, a több hónapja munkanélküli családok bevétele a szociális segély, esetleg alkalmi munkák vagy „fekete munka” biztosítja. A vállalkozások – az önkormányzat elmondása szerint – nem alkalmazza őket legfőképp megbízhatatlanságuk, alulmotiváltságuk és alulképzettségük miatt. Mivel igen alacsony a reálbérek és a szociális segély között, ennek következtében nem érdekeltek, hogy visszatérjenek a munka világába.

Problémát jelent a civil szervezetek elmondása szerint, hogy a közfoglalkoztatott választópolgár is egyben. Így a polgármester újráválasztásában nagy szerepe van annak, hogy a közfoglalkoztatásra jogosultaknak milyenek a tapasztalatai. Olyan esetre is akad példa a kistérségben, hogy a közfoglalkoztatásra jogosultak közül páran úgy gondolták, hogy ez csak nekik jár. Zsarolással kényszerítették a polgármestert, hogy csak az általuk összeállított listáról válasszon munkavállalót.

Megoldás lehetne, hogyha nem az önkormányzat végezné a közfoglalkoztatást, hanem egy külön szervezet. Így nem lehetőségük a politikai kártya „kijátszására”.

A civil szervezetek szerint hibás a magyar politikai elgondolás, miszerint a helyi önkormányzatoknak kell munkát biztosítani (a kampányok is erről szólnak általában: melyik párt hány új munkahelyet ígér). Véleményük szerint a vállalkozásoknak kell olyan körülményeket biztosítani, mely révén életképebbé válnak és több embert képesek foglalkoztatni.

C. Civil szervezetek foglalkoztatási próbálkozásai

A Szikszói Kistérségi Többcélú Társulás elmondása szerint a civil szervezetek esetében a legnagyobb gondot a társulások alulfinanszírozottsága jelenti. A nagyobb összegű

pályázatokra esélyük sincs, hiszen még a minimális (általában 10%-os) önrészt sem tudják vállalni. Jelenleg ezek a civil szervezetek nem jelennek meg munkáltatóként Szikszón.

Elmondásuk szerint szintén gondot okoz, hogy a közfoglalkoztatás esetében nincs, aki koordinálja a programot. Ez főként a kistelepüléseknél okoz gondot, ahol általában a Polgármester és egy adminisztrátor végzi az összes feladatot. Szintén probléma, hogy az állam támogatja a közfoglalkoztatottak bérének 95%-t, de az anyagköltséget már nem téríti meg. Így sokszor cement, téglá, benzin híján a közmunkások nem tudnak dolgozni. A közfoglalkoztatottak felvétele túlságosan bürokratikus: előre meg kell tervezni a jövőben elvégzendő munka mennyiségét – hány méter árkot fog a közmunkás kitararítani, hány köbméter szemetet fog elhordani. Ezt előre kikalkulálni lehetetlen. Megoldás lehetne, ha munkaórában kellene megadni az elvégzendő munkát, illetve a foglalkoztatók (önkormányzatok) nagyobb szabadságot kapnának a munka kijelölésében, utólagos módosításában. Nem egy példa van, hogy felvettek hó munkásokat, de nem esett hó. Más munkát pedig nem lehet velük végeztetni, tehát a bérezésükre fordított összeg ablakon kidobott pénz.

Jelenleg Szikszó önkormányzata és a civil szervezetek között nincs együttműködés (kistérségi társulás elmondása szerint az önkormányzatok sok esetben konkurenciaként, riválisként tekintenek a civil szervezetekre).

D. Foglalkoztatási paktum, térségi együttműködések

2006-ban a következő résztvevőkkel a térség szereplői egy foglalkoztatási paktumot alkottak meg: Szikszó Város Önkormányzata, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Munkaügyi Központ, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, Szikszói Kistérség Többcélú Társulása, Szepsi Csombor Márton Gimnázium, Szakképző és Általános Iskola, II. Rákóczi Ferenc Kórház és Rendelőintézet, Szociális Missziótársulat, Hátrányos Helyzetűekért Alapítvány, Roma Kapocs Egyesület, „Karolai” Környezetvédelmi és Közoktatási Alapítvány, Lux-tex Rehabilitációs Foglalkoztató Kft., Szatev Rt., Szezám-Szikszó Kft., Innoteam Kft., Proteinker Kft., Sakano Bt., Agrárgazda Bt., Transport-Ker Bt., Futura Rt., Bombasei Decor Kft..

A Pályázat a Regionális Fejlesztés Operatív Program keretében valósult meg. Címe: „A foglalkoztatást elősegítő tevékenységek helyi koordinációjának elősegítése”. Ez a pályázat ahhoz nyújt támogatást, hogy a térségi foglalkoztatásra hosszú távon hatni képes szervezetek partnerségi megállapodást, úgynevezett foglalkoztatási paktumot kössenek, a munkanélküliség csökkentése és a foglalkoztatási helyzet javítása céljából. A paktum résztvevői foglalkoztatási stratégiában rögzítik a munkanélküliség és foglalkoztatás elérni kívánt helyzetét, azaz a jövőképet és a célhoz vezető utat.

A paktum célkitűzései kapcsolódnak az országos és megyei foglalkoztatáspolitikai célokhoz és a térség gazdaságfejlesztési elképzeléseikhez, az aláírók a következőkben határozták meg ezeket:

- A foglalkoztatási színvonal növelése, és a munkanélküliség csökkentése.
- Új munkahelyek teremtése a helyi vállalkozói szektor támogatásával.
- A munkahelyek megőrzése az igényekhez igazodó képzések indításával.
- A megváltozott munkaképességű személyek munkavállalási lehetőségeinek javítása.
- A térségi gazdaságfejlesztési elképzelések és a szakképzés összehangolása.
- A tanácsadási és a gondozási lehetőségek bővítése olyan személyek számára, akiket a munkanélküliség közvetlenül vagy közvetetten érint.
- Munkaerőpiaci felzárkóztató, pályaaorientációs és szakképesítést adó képzési programok biztosítása az alacsonyan iskolázott fiatalok számára.

- A helyi, illetve a közösségi szolgáltatások fejlesztése az információs és a kommunikációs technológia segítségével.
- A hátrányos helyzetű és a munkaerőpiacról kiszorult rétegek integrációjának elősegítése.
- A férfiak és a nők esélyegyenlőségének figyelembe vétele minden területen.
- A térség adottságainak kihasználásával a foglalkoztatási potenciál fejlesztése az idegenforgalom, a sport-szabadidő, a szociális szolgáltatások, a kultúra terén.
- A gazdaság munkaerőigény kielégítésének segítése képzéssel, munkaerőpiaci szolgáltatásokkal és egyéb közgazdasági eszközökkel.

A Szikszói foglalkoztatási paktum célcsoportjai munkanélküliséggel veszélyeztetett személyek, pályakezdő fiatalok, különös tekintettel a felsőfokú végzettségre, megváltozott munkaképességűek, tartós munkanélküliek, roma munkanélküliek, 40 éven felüli munkanélküliek, nők és térségi vállalkozók.

A Szikszói Önkormányzat, illetve egyéb hivatalok elmondása szerint a Paktum kidolgozása jól sikerült, de a megvalósítás terén szinte semmit nem értek el. A célok nemesek, de – sok más tanulmányhoz hasonlóan – elsüllyesztették és a gyakorlatban nem használják.

IRODALOM

- Szikszó Város Önkormányzata dolgozóival és a Szikszói Kistérség Többcélú Társulása dolgozóival készített mélyinterjú
- Szikszó Város Közfoglalkoztatási Terve
- Szikszói Kistérség Foglalkoztatási Paktum – Hatvani Területfejlesztési Iroda

Vizsoly

1. Általános helyzetkép

A település nevével először egy 1215-ben keletkezett oklevélben találkozhatunk. Mintegy háromezer évvel ezelőtt már letelepült életmódú, mezőgazdaságból élő lakói voltak az akkori Vizsolyoknak. A középkorban jelentős helyé vált Vizsoly. Növekedése, gyarapodása mellett, hogy királyi birtok volt, annak tulajdonítható, hogy itt vezetett át a Kassára, Lengyelországba és Oroszországba menő legfontosabb kereskedelmi útvonal, a via regia. Kiemelkedő birtokosa volt Vizsolyoknak Rákóczi Zsigmond a 18. században.

A református egyház ajándékba kapott egy eredeti példányt a Vizsolyi Bibliából a második világháború után. Károli Gáspár gönci református lelkész lefordította és 1590-ben megjelentette az első teljes magyar nyelvű Bibliát, ezzel ismertté tette a község nevét az ország határain kívül is. A református templomban ma is meg lehet tekinteni a Biblia egyik eredeti példányát.

Vizsoly Borsod-Abaúj-Zemplén megye egyik 896 fős települése. A község az ország leghátrányosabb helyzetű kistérségének, az Abaúj-Hegyközi kistérségnek a tagja, körjegyzőségi központ (Korlát és Hernádcéce települések tartoznak hozzá). A település méretéhez képest jól ellátott intézménystruktúrával rendelkezik (posta, iskola, óvoda, egészségügyi központ).

A település szerkezetét tekintve mindkét oldalon találhatóak a községekre, falvakra jellemző családi házak, a régebbi típusú tornácos házak, mögöttük nagy kerttel. A falu szerkezetét tekintve egy hosszú főutcából áll és néhány mellékutcából. Jól gondozott falukép és rendezett parkok fogadják a látogatót.

Vizsoly 1.841 hektár területű település, lakónépesség száma a 2007. év végén 896 fő volt. Folyamatosan csökkenő népességszámmal rendelkezik a település, ugyanakkor a roma népesség aránya nő. 2007-ben 18 elveszületés és 8 halálozás volt a településen. A belföldi vándorlási különbözet az év végén -7, lakásállomány 353. A közüzemi vízhálózatban bekapcsolt lakások száma 200, háztartási villamos-energia fogyasztók száma 385. A rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakások száma 303. Nyugdíjban 234 fő részesült, ebből saját jogon 134, szociális étkezésben 48 részesült, házi segítségnyújtásban további 30 fő részesült. A településen 1 háziorvos dolgozik, aki az év során 9.722 esetet látott el. Az óvodai férőhelyek száma 50 fő, 2 csoportban és 5 pedagógussal működik. Az általános iskolában 9 osztályterem és 9 osztály működik, 188 tanulóval és 19 pedagógussal. 8 kiskereskedelmi üzlet található a településen, ebből 1 gyógyszertár. A vendéglátó helyek száma 5. A településen 135 személygépkocsi volt. Vezetékes telefonnal 164 lakás rendelkezett és 100 lakásban kábeltévé is be volt kötve. A regisztrált vállalkozások száma 29 volt, ebből 4 korlátolt felelősségű társaság, 6 betéti társaság, 18 egyéni vállalkozás. (KSH)

2. A munkanélküliség helyi kialakulása és jellemzői

A rendszerváltás előtt a településről a munkaképes korúak a Téészekben dolgoztak, valamint Miskolcra jártak az akkor még Lenin Kohászati Művek nevet viselő gyárba dolgozni. A munkásokat a településről külön buszokkal vitték dolgozni, munkanélküliség nem volt. A rendszerváltás után megszűnt mindkét munkalehetőség, helyette nem jöttek létre új munkahelyek és kialakult a településen a munkanélküliség. Eleinte nehezen viselték az új, eddig még szokatlan állapotot, azután a kialakult segélyezési rendszer segítette a helyzetet.

Akik a rendszerváltáskor 40-50 évesek voltak, a rendszerváltás után alkalmi munkát végeztek, így próbálták meg pótolni a kiesett jövedelmet. Azok viszont, akik fiatalabbak voltak, állami támogatásból és szociális segélyből éltek. Az önkormányzat átvette a foglalkoztató szerepkörét és próbált megoldást találni a helyzetre. A tartósan munkanélkülieket nem lehetett foglalkoztatni, mert nem volt olyan jelentős vállalkozói réteg, aki munkahelyet tudott volna teremteni. A tartósan munkanélküliek alacsony iskolai végzettséggel rendelkeztek és nem megfelelő szellemi, egészségügyi állapotban voltak.

Az Európai Unió törekvésekkel összhangban azóta helyi szinten is fontosnak tartják a társadalmi kirekesztődés elleni küzdelmet, a hátrányos helyzetű csoportok, rétegek foglalkoztathatóságának fejlesztését, a helyi közösségek erősítését, a diszkrimináció csökkentését, a tolerancia növelését, a szociális szolgáltatások minőségének és hozzáférhetőségének javítását, a szakemberek fejlesztését. A szegénység és a társadalmi kirekesztettség szempontjából meghatározó tényező a munkanélküliség és a tartós inaktivitás, az alacsony iskolai végzettség és az egészségi állapot, ezellen próbál a település harcolni.

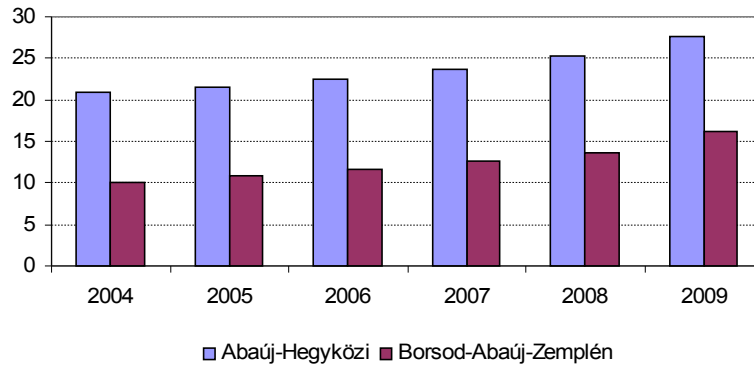
Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat munkanélküliségre vonatkozó adatait elemezve láthatjuk, hogy 2009. júniusról 2010. júniusra a nyilvántartott álláskeresők száma 49 fővel megnőtt Vizsoly esetében, a megyében pedig csökkent 1.299 fővel. A hosszú távú munkanélküliség esetében Vizsolyban 18 fővel csökkent, a megyében pedig 1.350 fővel nőtt. A segélyben részesülők száma Vizsolyban csökkent egy év alatt, ami a megye esetében nem mondható el.

1. táblázat: Munkanélküliség adatai 2009. és 2010. júniusában

	Vizsoly		Borsod-Abaúj-Zemplén megye	
	2009.június	2010.június	2009.június	2010.június
Nyilvántartott álláskeresők összesen (fő)	120	169	66.770	65.471
365 napon túl nyilvántartott álláskeresők (fő)	53	35	23.317	24.667
Segélyben részesülők (fő)	17	9	4.013	4.242
Rendelkezésre állási támogatásban részesülők (fő)	60	94	26.831	29.010
Munkaképes korú népesség (fő)	603	603	478.187	475.367
Nyilvántartott álláskeresők a munkavállalási korú népesség százalékában	19,90	28,03	13,69	13,77

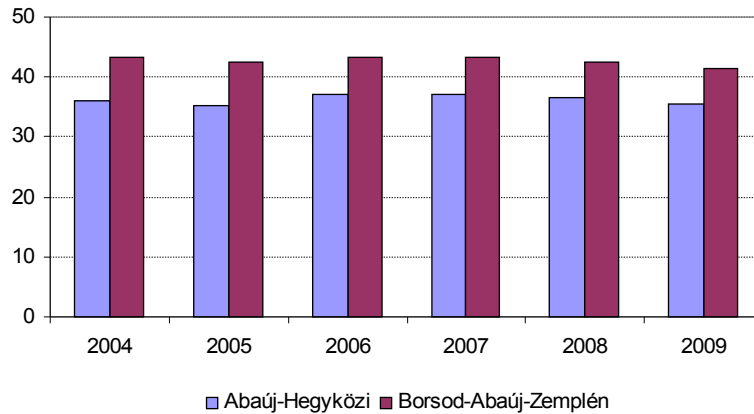
Forrás: ÁFSZ

A munkanélküliségi ráta adatait az Abaúj-Hegyközi kistérség és Borsod-Abaúj-Zemplén megye esetében is megvizsgáltam egy hosszabb időtávon. A kistérségen belül közel kétszer olyan magas a munkanélküliség, mint a megyében összesen. Ez is mutatja a kistérség kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzetét. Az időtáv tekintetében folyamatosan emelkedik a ráta értéke mindkét területi egységénél.

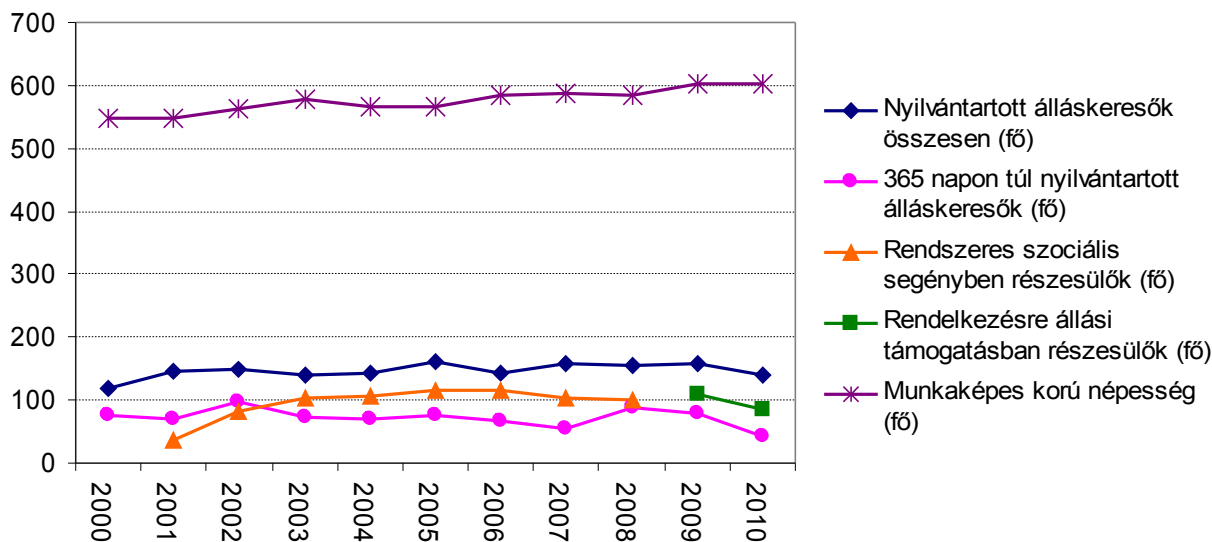
1. ábra: Munkanélküliségi ráta (%) alakulása 2004-2009 között
Forrás: ÁFSZ

A foglalkoztatási ráta adatait is megvizsgáltam, ami szintén hasonló képet mutat, mint a munkanélküliségi ráta esetében a kistérség és a megye vonatkozásában. Minden vizsgált évben elmarad közel 10%-ponttal a kistérségi érték a megyeitől. Az évek tekintetében eléggé kiegyenlített a foglalkoztatási ráta értéke, nem lehet beszélni nagyobb eltérésekről.

2. ábra: Foglalkoztatási ráta (%) alakulása 2004-2009 között
Forrás: ÁFSZ

Vizsoly településének a munkanélküliségre vonatkozó legfontosabb ismert adatait elemeztem 2000 és 2010 között, minden évben a januári adatsort figyelembe véve. A munkaképes korúak száma az évek során lassan, de emelkedett. A nyilvántartott álláskeresők száma eléggé hektikusan mozog. 2000-ben a településen 118 fő volt nyilvántartott álláskereső, ez az érték 2005-ig folyamatosan növekedett, ekkor érte el a legmagasabbat 160 főt, majd lassan csökkent. 2007-ben ismét magas volt a nyilvántartott álláskeresők száma, 158 fő, ugyanennyi volt 2009-ben is. 2010-re viszont 139 főre csökkent ez az érték. A rendszeres szociális segélyben részesülők száma 2000 és 2005 között folyamatosan növekedett, majd 2006-tól lassan csökkent. A rendelkezésre állási támogatásban részesülők száma 2009-ben 109 fő volt, 2010-ben 84 fő. A 365 napon túli nyilvántartott álláskeresők száma hasonlóan mozgott, mint a nyilvántartott álláskeresők. 2010-ben 43 fő volt, míg 2009-ben 80 fő.

3. ábra: Vizsoly munkanélküliségi adatai 2000-2010 (januári adatok)
Forrás: ÁFSZ

Helyben lakik és dolgozik 98 fő a legutóbbi népszámlálási adatok alapján. Kistérségen belül 63 fő jár el más településre dolgozni, 5 fő a szomszédos kistérségbe és 8 fő a távolabbi kistérségbe jár dolgozni. A megyén belül 76 fő jár el dolgozni. Más településről 29 fő jár Vizsolyra dolgozni, ebből 25 fő kistérségen belülről, 2-2 fő pedig távolabbi kistérségből. Helyben dolgozik 127 fő.

2.táblázat: Álláskeresők megoszlása

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nyilvántartott álláskeresők létszáma	68	54	58	86	67	52	51	48	39	39	30
365 napon túli nyilvántartott álláskeresők	36	6	14	17	22	11	29	14	11	7	6
Járadék ellátásban részesülők	13	15	4	16	5	6	5	8	11	9	5
Segélyben részesülők	31	1	0	0	0	5	2	10	6	14	9
Rendelkezésre állási támogatásban részesülők	15	28	39	61	53	37	35	21	17	10	9
Munkaképes korú népesség	338	352	352	356	365	351	344	347	341	340	32
Álláskeresők a munkavállalási korú népesség %ban	20,12	15,34	16,48	24,16	18,36	14,81	14,83	13,83	11,44	11,47	9,26

A településen a főbb foglalkoztatók között kereskedelmi, építőipari és erdőbirtokossági vállalatok szerepelnek, ugyanakkor ezek a vállalatok nem olyan jelentősek, alacsony az alkalmazotti létszám.

3.táblázat: Vizsoly főbb foglalkoztatói

Foglalkoztató szervezet
ABA Alarm Kereskedelmi és Szolgáltató Bt.
Attila Patika Gyógyszerészeti Bt.
BIO-JAM Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
EU-BAUMIT Kft.
Fábián-Team ÉP-ÍT-TECH Építőipari-, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
Felni Klinika Kereskedelmi és Szolgáltató Bt.
Gépies Kereskedelmi Vendéglátó Szolgáltató Kft.
Szabó János és Társai Erdőbirtokossági Társulat
S.T. Kontakt Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
"SZE-GA" Ipari, Mezőgazdasági Kereskedelmi és Szolgáltató Bt.

3. A helyi foglalkoztatási kezdeményezések

A. Vállalkozások munkahely teremtési szándéka, lehetőségei

A településen nem nagyon vannak sikeres vállalkozások és amelyek működnek, azoknak már megvan a megfelelő számú alkalmazottja. Ezek általában kisvállalkozások, 1-5 főt foglalkoztatnak. Új vállalkozások létrejötte nem jellemző a településen, a befektetők nem jönnek Vizsolyra, ennek több oka is van, a legfontosabb a nem megfelelő infrastruktúra, a kis településméret. A közmunkák és az Út a munkába program nincs semmilyen hatással a vállalkozásokra, ez nem jelent vonzási pontot. Az önfoglalkoztatóvá válás nem jellemző a településen.

B. Az önkormányzat foglalkoztatási kezdeményezései

A polgármester véleménye, hogy a foglalkoztatási problémák megoldása nem az önkormányzat feladata, de az állam magára hagyja a leghátrányosabb helyzetű településeket, így az önkormányzat nem tud mit tenni, magára vállalja ezeket a feladatokat. A településen nagyon magas a munkanélküliségi ráta, a legjobb megoldás, ha közfoglalkoztatási programokba bevonja a munkanélkülieket a település, minthogy segélyeket fizessen nekik, így mindenki jobban jár. A segély helyett munka elv teljes egészében megvalósult a településen, a község vezetése törekszik arra, hogy a legtöbb munkaképes korú és munkát vállalni tudó egyén dolgozzon is és ezért a minimálbérnek megfelelő összeget, 64.500 Ft-ot tud nekik fizetni az önkormányzat, a 28.500 Ft-os segély helyett. A vezetőség problémákba is ütközik, a munkanélkülieket két részre lehet osztani a munkához való viszonyulásuk alapján, az egyik csoport akar dolgozni és szívesen dolgoznak is, a másik csoporttal állandó küzdelem zajlik. A munkára senkit sem lehet kényszeríteni, de a cél az, hogy őket is bevonják a munka világába.

Foglalkoztatás bővítésre nincs lehetőség, fő oka a forráshiány. A polgármesteri hivatalban 9 fő dolgozik, a helyi iskolában 19, az óvodában 5 fő, az orvosi rendelőben 2 fő, ezeknek a bővítésére sem igény, sem lehetőség nincsen.

A településre több vállalkozást is próbált betelepíteni a polgármester, de nem sok sikerrel. A vállalkozások nem jönnek Vizsolyra, mert nincs piac, nincs fizetőképes kereslet és az infrastruktúra hiányos (rossz minőségűek az utak, nincs kiépített szennyvízhálózat a településen) és a szakképzett munkaerőből is hiány van.

A foglalkoztatási kapacitások is a település méretének megfelelően kicsik, a pénz az Út a munkába programból van, de a megfelelő munkahelyteremtéshez forráshiányról kell beszélni. A munkaeszközöket már beszerezték és a létszám is rendelkezésre áll.

A közfoglalkoztatási programok többségében a településkép rendezésére, vízelvezető-rendszer kiépítésére, járda építésre, intézmények takarítására, karbantartásra jöttek létre. 60-70 fő vesz részt a közmunka programokban évente. Az utak karbantartására, a virágágyások gondozására, közterület takarítására, kaszálásra eddig is lett volna igény, csak nem tudták elvégeztetni, mert a régi szabályozás tiltotta, hogy az egészséges munkaképes személyektől a szociális ellátásért cserébe munkát kérjenek. Ezt a helyzetet feloldotta az Út a munkához program, ami jó kezdetnek tekinthető a segély helyett munka elv elterjedésére.

Az Út a munkához program 2009. januártól működik Vizsolyban. A program jogszabályi keretének kihirdetése után áttanulmányozták a szociális törvényt és elkezdődött az alkalmazás. Ezt követően meg kellett szervezni a munkaegészségügyi vizsgálatokat és munkavédelmi oktatásokat. A következő nagy kihívás a munka megszervezése volt. Biztosítani kellett a munkaterületeket, munkavezetőket, szerszámokat. A feladatok mennyiségétől függően munkacsoportokat hoztak létre, amelyeket munkavezetők irányítanak. Általában 10-15 fő intézményekben dolgozik, a többi 45-50 kint van terepen, őket 3 munkavezető felügyeli. Egy munkavezetőhöz nagyjából 15 munkavállaló tartozik. A munkavezető megpróbálja kordában tartani a közmunkásokat, felügyeli őket. A polgármester minden reggel a munkavezetőkkel egyeztet az aznapi elvégzendő feladatokról. Aki a nap során nem dolgozik úgy, ahogyan azt a polgármester elvárna, elbocsátják. Ez többlet papírmunka a polgármester részére, de a szigorhoz tartja magát és a szabályokhoz. A program hatékonysága attól függ, hogy az adott időszakban milyen munkavállalók kerülnek bele a programba. A fentiekben már említett munkához való hozzáállás meghatározza a csoport teljesítményét. Azoknak az egyének, akik még nem dolgoztak, meg kell szokniuk a munkamorált, azt hogy minden nap fél 8-kor meg kell jelenni a munkahelyen és munkavégzéshez megfelelő öltözetben, munkára készen kell lenniük. A beilleszkedés és a szabályok betartása időbe telik, de az eddigi eredmények biztatóak.

A közmunka programba bekerülő munkavállalók 3 hónapig dolgoznak, majd újakat vesznek fel. Nagyon gyakran megesik, hogy ugyanazt a munkavállalót veszik vissza, mert meg vannak elégedve a munkájával, az intézményekben dolgozó 10-15 fő pedig 1 éves szerződést kap, ők a megbízhatóbbak. A nagy részük 2-3 éve folyamatosan dolgozik közfoglalkoztatottként. A közmunka programba bekerülés sokszor szociális alapon történik, a polgármestert kéri, hogy vegyék fel őket dolgozni, mert ki kell fizetni a számlákat, vagy mert iskolába kell vinni a gyereket és a többletköltségeket elő kell teremteni. A településen a szociális problémák begyűrűznek az Út a munkába programba, nem lehet elválasztva kezelni a szociális helyzetet. A polgármester szerint az Út a munkára program olyan, mintha szociális segélyként működne, szociális funkciókat lát el elég erősen, mert ezzel tud segíteni a település lakóinak. Valójában a téli évszakban nem is lenne szükség ennyi közmunkásra, de a szociális helyzetük miatt, amíg hajlandóak dolgozni, addig foglalkoztatja őket a polgármester. Úgynevezett falun belüli munkanélküliség van, valójában munkaszerződésük van a közfoglalkoztatottnak, mégis gyakran olyan munkát végeznek, amelyet kevesebben is elláthatnának.

A település törekszik a fiatalok megtartására, aki jól teljesít és fiatal, mindenképpen kap valamilyen munkát, hogy ne hagyja el a települést (ez nagyjából 15-20 fő). A lakhatási feltételek biztosítottak, ugyanis a szülőktől vagy nagyszülőktől örökölt házat megtartják és ott élnek, de ahhoz hogy a településen maradjanak, szükséges az állandó munkahely megléte. Ezt próbálják biztosítani a számukra, mert a jövőt a fiatalokban látják. A polgármester 8 éves tevékenysége alatt mindösszesen 3 esküvő volt a településen, ez nagyon kevés.

A településen sikeres projektek is voltak, nemrég újjították fel uniós támogatásból az orvosi rendelőt, főteret alakítottak ki a református templom köré. Ezek a projektek sajnos nem hoztak a foglalkoztatásban jelentős változásokat. A híres Vizsolyi Biblia sem jelent semmilyen plusz bevételt az amúgy is rossz helyzetben lévő, alacsony költségvetéssel rendelkező, majdnem eladósodott önkormányzat számára. A belépőből származó bevétel az egyháznak jár. Évente 20-30 ezer látogatót vonz. Ez egy olyan jelentős érték, amelyre turizmust lehetne építeni, ezáltal is munkahelyeket létesíteni. A turizmus önmagában nem lenne elég (néhány helyi kezdeményezés már van is), szükség lenne az infrastruktúra megerősítésére, de erre az önkormányzatnak nincs anyagi forrása, egyedül nem tudja megoldani.

C. Civil szervezetek foglalkoztatási törekvései

A településen csupán két civil szervezet működik, az egyik a bűnmegelőzésre jött létre, a másik az oktatás támogatására, az utóbbi a Vizsolyi Általános Iskoláért Közalapítvány. Az alapítvány céljai között szerepelnek az alábbiak:

- Az oktatás anyagi, technikai feltételeinek bővítése. Kiemelt tanulmányi programok támogatása, nyelvi képzés, közgazdasági ismeretek, szakmai képzések ösztönzése.
- Tanulmányi versenyek, vetélkedők szervezése, lebonyolítása, a versenyzők díjazása.
- A nyelvi képzés, külföldi cserekapcsolatok szervezésével, anyanyelvi környezetben történő segítése, a cserekapcsolatok szervezése, ösztönzése.
- Iskolai és iskolán kívüli kulturális és szabadidős programok szervezése, támogatása.

Ez a két szervezet nem törekszik a foglalkoztatás bővítésére, így nem lehet összekötni a civil kezdeményezéseket az Út a munkába programmal. Szükség lenne hatékonyan működő civil szervezetekre a településen, akik komoly szerepet kaphatnának a közfoglalkoztatásban, ezáltal is megkönnyítenék az önkormányzat helyzetét és javítanák a település foglalkoztatási helyzetét.

D. Foglalkoztatási paktum, térségi együttműködések

A település tagja a foglalkoztatási paktumnak, mert kistérségi kezdeményezésre létre kellett hozni a paktumot, de annak konkrét haszna és eredménye nincs. A kistérségben a vizsolyi polgármester volt az utolsó, aki csatlakozott a paktumhoz. A polgármester a foglalkoztatáshoz kapcsolódó feladatokat nagyon szívesen átadná a civil szervezeteknek, ha lennének erre megfelelő civil kezdeményezések. A nézőpontja szerint a foglalkoztatás kérdései nem az önkormányzat feladatkörébe taroznak. Térségi együttműködés nincs, erre lett volna megoldás a foglalkoztatási paktum részben, de mivel nem történt semmi, így ez sem valósult meg. Az 1993. évi III. tv. 37/A. § (1) bekezdése alapján a települési önkormányzat közfoglalkoztatási tervet készít, különös figyelmet fordítva az állami foglalkoztatási szerv által szolgáltatott adatokra. A települések megalkotják a foglalkoztatási tervet, amelyet évente február 15-ig kell elfogadtatniuk az önkormányzat képviselőtestületével. Vizsoly is létrehozta a saját közfoglalkoztatási tervét és ebben nem jelentek meg semmiféle térségi együttműködések. A közfoglalkoztatási tervben negyedévente 25-30 fő foglalkoztatását vállalták és ha 30%-ban eltérnek ettől, akkor módosítani kell a közfoglalkoztatási tervet és újra elfogadtatni.

4. Mintaértékű közösségi foglalkoztatási projekt

A településen konkrét közösségi foglalkoztatási projektek nincsenek, az Út a munkába program keretén belül összevontan oldják meg a közfoglalkoztatást. Jelenleg elbírálás alatt áll egy pályázatuk, amelynek a közösségi foglalkoztatásra vonatkozó részei is vannak. A pályázat

a képzéstől a szabadidő eltöltéséig több szegmensre is kiterjed. A célcsoport a hátrányos helyzetű emberek.

5. Problémák és javaslatok megfogalmazása

Hatékonyabbá kellene tenni a közösségi foglalkoztatást, nem kellene az önkormányzatnak ezzel foglalkoznia. Az önkormányzat foglalkoztat 10 főt, akik a község feladatait látják el, a közfoglalkoztatásba bevont 130 főt az államnak vagy a vállalkozóknak kellene foglalkoztatni. A polgármester átalakítaná a rendszeres szociális segélyezés rendszerét nyugat-európai mintára. Ott nem az önkormányzatokat terheli a segély anyagi része. Vizsoly 30%-ban állja a rendszeres szociális segélyt, de ezt nehéz előteremteni. Azt javasolná, hogy ez ne legyen az önkormányzat hatásköre, vegye át az állam a munkaügyi központokon keresztül, az anyagi megterheléssel együtt. A kis önkormányzatoknak a költségvetése is kicsi és nehéz előteremteni a megfelelő összeget a segélyezésre. Az önkormányzat feladatait is csökkenteni kellene, a foglalkoztatást nagyon szívesen átadná a polgármester más szervezeteknek, ugyanis ez a napi feladatainak mintegy 30%-át tölti ki és jelentősen leköti őt.

Az önkormányzat függ az államtól, az önkormányzat az állami feladatok 70%-át látja el. Az államnak az önkormányzat partnereként kellene működni és a feladat alapú finanszírozást bevezetni. Vizsoly körjegyzőségi központ és a körjegyzőségeket meg kellene erősíteni, de az állam erre nem ad pénzt.

A polgármester javaslatai a kistérséghez is kapcsolódnak. A kistérség tagjai a célelvéket elfogadták, a települések önkormányzatától a pénzt átcsoportosították, de ezzel egy időben a feladatok átcsoportosítására nem került sor kellő mértékben. A kistérség ebben a formájában nem működik hatékonyan. A polgármester a magyar közigazgatást alapjaiban átszervezné.

Az egy hónapos homokzsák kiürítési munkák helyett gátat is lehetne építtetni az alacsony iskolai végzettségű tömeges munkanélküliekkel közfoglalkoztatás keretében. Az állami földalapon sok föld van, ezek egy részét ki kellene osztani mezőgazdasági vállalkozóknak szociális földalapon formájában. Ez működött korábban is, de a gyakorlaton változtatni kellene és a rendszert átgondolni.

A közcélú foglalkoztatás hasznos, mind az egyénnek, mind a községnek. A községben a magas dologi kiadások mellett anyagi előnye is van a közfoglalkoztatásnak, hogy szépül, épül, egészségesebbé és élhetőbbé válik a település. A közmunka keretében a parkok megszépültek, az intézmények tisztábbak lettek, a füvet rendszeresen nyírják, ez mind haszonként jelenik meg a település számára. A foglalkoztatottak haszna, hogy elvégzett munkájukért munkabért kapnak, ami magasabb mint a korábbi segélyek voltak. Mindezek mellett az erkölcsi haszon a nagyobb, mert amíg dolgozik, nem a segélyért áll sorba, hanem hasznos tagja a társadalomnak, ezáltal nő az önbecsülése, és az egyén megbecsülése is a társadalom szemében.

A közcélú foglalkoztatás mindazon személyek részére, akik a munkaerőpiacon nagyon rossz eséllyel jelennek meg, kiváló lehetőség a munkatapasztalat szerzésére. Jelentős jövedelemnövekedés érhető el, és egy idő után jobb eséllyel pályázhatnak a verseny szférában munkavállalásra. A családok tekintetében nagyon fontos, hogy ez a gyermekeknek példát mutat. Sok gyermek az Út a munkához program bevezetése óta látja először szüleit munkába menni és hivatalosan dolgozni. Nagyon fontos motiváció, amikor a közfoglalkoztatottak saját környezetükben végeznek munkát, építenek utat, járdát, amire a jövőben ők is büszkék lehetnek.

Kérjük, vegyék figyelembe és *-gal jelezzék az ismételt alkalmazást!

8. Terveznek-e változást

<i>változás</i>	<i>nem</i>	<i>igen, mégpedig</i>
a létszámban		
a munkakörökben		
a foglalkoztatás idejében		

II. A közfoglalkoztatás előnyei

9. Milyen juttatásokban részesülnek a közfoglalkoztatásban részt vevők?

<i>Juttatás megnevezése</i>	<i>2009-ben</i>	<i>2010-ben</i>
a. fizetés		
b. étkezés		
c. étkezési utalvány		
d. munkaruha		
e.		

10. Tesznek-e valamit a közfoglalkoztatásban résztvevők további foglalkoztathatóságának javítása érdekében?

1. nem
2. igen, mégpedig:
  - a. általános iskola befejezése
  - b. szakmai képzés
  - c. mentális gondozás
  - d. egyéb: .....

11. Van-e tudomásuk arról, hogy a közfoglalkoztatásban részt vevők milyen mértékben jutottak vissza a munkaerőpiacra és tértek vissza a közfoglalkoztatásba?

1. nincs tudomásunk erről, valószínűleg nem jutottak vissza, ...%-uk a közfoglalkoztatásba tér vissza
2. nincs tudomásunk erről, de valószínűleg ..... %-uk visszajutott és ..... %-uk a közfoglalkoztatásba tér vissza.
3. igen, van tudomásunk arról, hogy .....%-uk visszajutott, de ..... %-uk a közfoglalkoztatásba tér vissza.

12. Milyen eredménye van a közfoglalkoztatásnak?

- a. az érintett családok szempontjából
  - a/1. ....
  - a/2. ....
  - a/3. ....
- b. az önkormányzat szempontjából
  - b/1. ....
  - b/2. ....
  - b/3. ....
- c. a települési közösség szempontjából
  - c/1. ....
  - c/2. ....
  - c/3. ....

13. Mennyiben hoz más eredményeket az Út a munkába Program, mint a korábbi közfoglalkoztatási formák? (ha lehet, hivatkozzon a fenti sorszámmra!)

14. Mely eredményeket tudnák biztosítani az Út a munkába Program nélkül is? (ha lehet, hivatkozzon a fenti sorszámmra!)

III. A közfoglalkoztatás forrásai

15. Milyen konstrukcióban végzik a közfoglalkoztatást? (Írja be a foglalkoztatottak számát a megfelelő cellába!)

<i>Szervezés módja</i>	<i>Támogatás forrása</i>		
	<i>Út a munkába Program</i>	<i>Munkaügyi Központ</i>	<i>Egyéb: .....</i>
Az önkormányzat maga			
Kistérségi társulásban			
Civil szervezet közreműködésével			

16. Mennyibe kerül az önkormányzatnak a közfoglalkoztatás?

a. 2009-ben

<i>költségfajta</i>	<i>Mérték -egység</i>	<i>Mennyiség</i>	<i>Egységár</i>	<i>MIN D</i>	<i>támogatás</i>	<i>Önkormányzat hozzájárulása</i>
Munkabér és járulékai	fő					
Munkavezető díja és járulékai						
Természetbeni juttatások						
munkaeszköz						
anyag						
képzés						
orvosi vizsgálat						
szállítás						
ÖSSZESEN						

b. 2010ben

<i>költségfajta</i>	<i>Mérték -egység</i>	<i>Mennyiség</i>	<i>Egységár</i>	<i>MIND</i>	<i>támogatás</i>	<i>Önkormányzat hozzájárulása</i>
Munkabér és járulékai	fő					
Munkavezető díja és járulékai						
Természetbeni juttatások						
munkaeszköz						
anyag						
képzés						
orvosi vizsgálat						
szállítás						
ÖSSZESEN						

17. Hogyan illeszkednek a közfoglalkoztatásra fordított költségek az önkormányzat teljes költségvetésébe? (az összesen sorok a költségvetés összesen sorai és nem egyeznek meg az e táblázatban felette szereplő sorok összegével!)

<i>Költségvetési tétel megnevezése</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010 (terv)</i>
Összes munkabérek és járulékaik						
Szociális segélyezés						
Fejlesztés, beruházás						
Összes kiadások						
Költségvetési támogatás						

Helyi adóbevétel						
Összes bevételek						

IV. Vélemények a helyi foglalkoztatás lehetőségeiről

18. Ön szerint mennyiben befolyásolják az út a munkához program sikerét az alábbi tényezők?

	<i>Teljesen</i>	<i>Közepes mértékben</i>	<i>Kis-mértékben</i>	<i>Egyáltalán nem</i>
A település mérete				
A település intézmény-ellátottsága				
A szociálisan rászorultak aránya				
A településvezetés pártállása				
A romák magas aránya				
A romák alacsony aránya				
A település nagyvároshoz való közelsége				
A település közlekedési helyzete				
A település vezetőinek hozzáállása				
A civilek kezdeményező készsége				
A vállalkozások száma				
A vállalkozások sikeressége				
A településvezetés kapcsolata a munkaügyi kirendeltséggel				
A korábbi foglalkoztatási projektekben szerzett tapasztalatok				
A program reklámozásba fektetett helyi erőfeszítések nagysága				

19. Ön szerint a település mennyire tudja használni az út a munkához program kínáلتa lehetőségeket?

20. Mivel lehetne fokozni az út a munkába program sikerét?

21. Támogatnák-e a tartós foglalkoztatást biztosító közösségi vállalkozások létrehozását és működését?

- a. Nem, mert nem értünk egyet a koncepcióval
- b. Nem, mert nem tudunk erről semmit
- c. Talán, ha többet megtudnánk róla
- d. Igen, az alábbi módon:
  - i. közfeladatok kiszervezésével
  - ii. a foglalkoztatásra szánt források átadásával
  - iii. szakmai tanácsadással
  - iv. ügyintézői szolgáltatások biztosításával
  - v. helyiség ingyenes / kedvezményes bérbeadásával
  - vi. egyéb módon: .....

**Észak-magyarországi Regionális Kutatásokért Alapítvány
(ÉMORKA)**

Készült a Közösen a jövő munkahelyeiért Alapítvány támogatásával

**Önkormányzatok és civil szervezetek helyi foglalkoztatási
kapacitásainak növelési lehetőségei**

Vezetői összefoglaló

A kutatócsoport tagjai:

Vezető:

Dr.G.Fekete Éva

Munkatársak:

Dr.Dabasi Halász Zsuzsanna

Szép Tekla

Lipták Katalin

Osgyáni Gábor

Baksa Sára

Kispataki Csaba

**Miskolc
2011. március**

1. Célok, módszerek, elvégzett feladatok

A **“Közösen a jövő munkahelyeiért” Alapítvány** által támogatott kutatás témáját a helyi önkormányzatok és civil szervezetek munkaerőpiacról kiszorultak munkával való kapcsolatának fenntartásában, a munkából származó jövedelmek biztosításában vállalt szerepének vizsgálata alkotta.

A kutatás célja a munkaképes lakosság számára „segély helyett munkát” célkitűzés megvalósíthatóságának egyik fontos eleméről, a helyi foglalkoztatási kapacitásokról megalapozott információk nyerése, a helyi foglalkoztatás jó gyakorlatainak, különösen az „Út a munkához” Program eddigi tapasztalatainak, valamint a továbbfejlesztés lehetőségeinek feltárása, e tekintetben a különböző településtípusok szerinti különbségek bemutatása és ezzel a területi különbségekre is érzékeny foglalkoztatási politika alakításának segítése volt.

A kutatás során:

1. A helyi foglalkoztatás nemzetközi és hazai szakirodalmát áttekintve felvázoltuk a munkanélküliség helyi kezelésének alternatíváit, a foglalkoztatási paktumok és az Út a munkához Program kezdeti – mára végső – tapasztalatait.
2. A hatályos joganyag, az önkormányzatok és civil szervezetek gazdálkodásának szabályai alapján pénzügyi, gazdasági és társadalmi elemzést végeztünk a munkanélküliség különböző nagyságú és típusú településeken történő helyi kezelésének alternatíváira vonatkozóan.
3. Az észak-magyarországi és az észak-alföldi régiókban összesen 10 db, ebből 2-2- hasonló adottságú településén esettanulmányokat készítettünk a helyi foglalkoztatás gyakorlatáról és tapasztalatairól.

1. táblázat: Az esettanulmányok helyszínei:

<i>Település</i>	<i>megye</i>	<i>2010 Népesség száma (fő)</i>	<i>Regisztrált munkanéltek aránya (%) 2008.12.</i>	<i>A rendelkezésre állási támogatásban részesítettek közül foglalkoztatásban részt vettek száma (fő) 2009</i>	<i>2009 közfoglalkoztatásban részt vettek aránya munkaképes korú lakosságon belül (%)</i>	<i>Szociális földprogram</i>	<i>Szociális szövetkezet</i>	<i>Foglalkoztatási paktum</i>	<i>ESZA típusú projekt</i>
Bátonyterenye	Nógrád	12967	14,54	379	4,10	0	0	1	1
Pásztó	Nógrád	9711	9,78	195	2,97	0	0	1	0
Szikszó	BAZ	5470	13,13	186	4,63	0	0	1	0
Emőd	BAZ	5108	9,53	135	3,69	0	1	0	0
Ónod	BAZ	2621	19,07	210	12,54	0	0	0	0
Alsóvadász	BAZ	1579	22,13	120	12,58	0	0	1	0
Vizsoly	BAZ	878	26,37	125	20,73	0	1	0	1
Hét	BAZ	512	16,14	50	13,93	0	0	0	1
Füzér	BAZ	470	11,44	29	8,53	1	0	1	1
Gagybátor	BAZ	233	19,81	10	9,17	0	0	1	1
összesen		39549		1439		1	2	6	5

4. Kérdőíves lekérdéztést végeztünk 100 településen. A helyi önkormányzatok és a non-profit foglalkoztató szervezetek vezetőit a helyi foglalkoztatás kapacitásairól és eredményeiről, valamint az általuk szükségesnek tartott feltételrendszerrel kérdeztük. A területi elemzések elvégezhetősége érdekében 9 mutatóból megalkottunk egy települési fejlettségi komplex mutatót.

2. táblázat: A kérdőíves megkérdezés települései

<i>megye</i>	10-499	500-999	1.000-2.999	3.000-9.999	10.000-29.999	30.000-99.999	100.000 -	Összesen
	<i>fő lakossal</i>							
Borsod-Abaúj-Zemplén	10	13	20	8	5	1	1	58
Heves	1	4	5	4	0	0	0	14
Nógrád	1	3	7	1	1	1	0	14
Szabolcs-	0	4	4	4	1	0	1	14

Szatmár-Bereg								
Összesen	12	24	36	17	7	2	2	100

5. A helyi önkormányzatok, foglalkoztató civil szervezetek, foglalkoztatási szakértők, összesen 22 fő meghívásával a kutatás során feltárt problémákra fókuszált műhelymunkát szerveztünk, melyen megvitattuk a feltárt eredményeket, az egyes megoldási alternatívák előnyeit és hátrányait és javaslatokat fogalmaztunk meg a központi és a helyi kormányzat felé.
6. A helyi foglalkoztatási problémák kezelésének elméleti kérdéseit, nemzetközi és hazai jó példáit, a kérdőívek a megalkotott modelleket és azok értékelését, valamint a javaslatokat egy zárótanulmányban foglaltuk össze.

A kutatásban a Miskolci Egyetem Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet munkatársai és hallgatói, valamint az Észak-magyarországi Regionális Kutatásokért Alapítvány munkatársai vettek részt Dr.G.Fekete Éva egyetemi docens és Dr. Dabasi Halász Zsuzsa egyetemi adjunktus vezetésével.

2. Eredmények - a foglalkoztatás Északkelet-Magyarországon kialakult helyi modelljei és azok (területi szempontokat is figyelembe vevő) értékelése

2.1. A munkanélküliség alakulása

Északkelet-Magyarország megyéiben él az országban nyilvántartott munkanélküliek kb. ¼-e, míg a foglalkoztatottaknak csupán 15%-a. A nyilvántartott munkanélküliek aránya évek óta országosan itt a legmagasabb, a 2008-2010-es években a munkaképes korú (15-64 éves) népesség 12-16%-a. Az érintett két régió munkanélküliségi rátája másfélszerese az országos rátának.

A munkanélküliség a 2001-2002 között megfigyelhető kisebb csökkenést követően, 2004-től a térség mind a négy megyéjében növekszik. A válság hatására, 2008 után a munkanélküliség növekedésének dinamikája láthatóan felgyorsult, de ez ebben a térségben kevésbé köthető a válsághoz, mint más régiókban. Itt ugyanis a ráták emelkedésének üteme már korábbról erősödik. A nyilvántartott álláskeresők havi átlagos létszámának változása még inkább mutatja, hogy a térségben a munkanélküliség gyorsabb növekedése már 2006-ban elkezdődött, amit a válság kétségkívül még tovább erősített.

A munkanélküliség térségen belüli alakulása erős összefüggést mutat a települések népességszám szerinti nagyságával. A településméret csökkenésével egyre magasabb átlagos munkanélküliségi rátákkal találkozhatunk. A munkanélküliségi ráta 2008 és 2010 között minden településkategóriában nőtt, azonban a korábban relatíve jobb helyzetben lévő településcsoportokban a növekedés jóval dinamikusabb volt. A települési lejtő a munkanélküliségi rátáknak a két 100 ezer főnél népesebb városban átlagosan 30%-ot meghaladó mértékű emelkedése után is megmaradt. A munkanélküliség mértékének a települési fejlettség szerinti csoportok szerinti, a fejlettebbektől a fejletlenebbek irányába mutató látványos emelkedése és a válság hatására differenciált, a fejlettebbeket jobban sújtó változása szintén jellemző.

Az ÁFSZ adatai szerint 2010. decemberében a négy megyében 1.200 ezer fő munkavállalási korú (15-64 éves) lakossal lehetett számolni. A foglalkoztatottsági ráta nem éri el az 50%-ot (48%). A 70%-os foglalkoztatottsághoz 835 ezer főnek kellene dolgoznia. Ezzel szemben kb. 560 ezer fő dolgozik és kb. 112 ezer fő a nyilvántartott álláskereső. Ha minden álláskeresőt sikerülne munkába állítani, még úgy is kb. 163 ezer főt az inaktív állományból kellene a

munka világába visszavezetni, ami az összes inaktív kb. 30%-a. Ez azt jelenti, hogy a jelenlegi munkahelytömeg megtartása mellett is mintegy további 275 ezer munkahely lenne kívánatos (és még nem is a 15-74 éves korosztállyal számoltunk!) 55%-os foglalkoztatottsági követelmény mellett jóval, a nyilvántartott álláskeresők számánál is kevesebb, de még mindig kb. 88 ezer új munkahelyre lenne szükség. A kisebb mértékű foglalkoztatottsági cél esetében is 100 munkaképes korú lakosra 7, egy településre átlagosan 105 munkahely hiányzik. A fajlagos munkahely hiány – összhangban a munkanélküliség mértékével – a kisebb és fejletlenebb települések esetében magasabb. Ugyanakkor 1 településre vetítve az 55%-os foglalkoztatottság esetén sem a nagyobb és fejlettebb települések mutatják a magasabb munkahelyigényt.

2.2. A foglalkoztathatóság jellemzői

Az „Út a munkához” Program előkészítéseként a régió településeiben is felülvizsgálták az önkormányzatok a munka világán kívül rekedt munkaképes korú lakosokat és csak azokat hagyták a szociális segélyre jogosultak sorában, akik egészségi állapotuk, gondoskodásra szoruló kisgyermekük vagy életkoruk alapján nem, vagy csökkent mértékben képesek munkavállalásra. A többieket Rendelkezésre Állási Támogatásra jogosultnak minősítették. Gyakorlatilag ez a csoport alkotta a foglalkoztatás célcsoportját: a jelenleg nem foglalkoztatott, de munkára képes munkaképes korú népességet. A RÁT-osok száma a nyilvántartott munkanélkülieknek általában 40%-a. A kisvárosi és a nagyvárosi településkategóriában ennél 3%-kal kevesebb, a többi településcsoportban 3%-kal magasabb. A RÁT-osok munkanélküliekhez viszonyított aránya pedig a települési fejlettség növekedésével párhuzamosan csökken.

A kérdőív válaszai alapján a jelenleg a munka világából kiszorultak foglalkoztathatóságáról alkotott képet tovább árnyalhatjuk. Válaszadóink szerint a foglalkoztatás legerősebb akadálya a megbízhatóság és a munkához való kedvező hozzáállás hiánya. Legkevésbé jelent gondot az egészségi állapot. A fejlesztéssel pedig leginkább a munkatapasztalat és a képzettség hiánya pótolható.

A foglalkoztathatóság megítélése a településméret szerint némiképp változik. A leginkább szembejövő a nagyvárosok kritikussabb véleménye: a foglalkoztathatóság mértékét minden szempont alapján alacsonyabbnak, a megbízhatóság és hozzáállás hiányát pedig súlyosabbnak ítélték meg, mint a kisebb településeken. Ugyanakkor a munkaerő fejleszthetőségében való bizodalomuk nagyobbak bizonyult. A kisebb településeken minden szempont alapján magasabb arányban tartják foglalkoztathatónak a munkanélkülieket. Különösen az egészségi állapotot tekintve optimistábbak. A munkaerő hozzáállásának, megbízhatóságának megítélése a 3-10 ezer lakos közötti – a régió viszonyai között – nagyobbak tekinthető - települések kategóriájában a legkedvezőbb.

2.3. Helyi foglalkoztatási kapacitások

A vállalkozások sűrűsége és foglalkoztató képessége is elmarad a többi régió értékeitől és az országos átlagoktól.

A vállalkozások 10.000 lakosra jutó száma úgy a településméret, mint a települési fejlettségi szerinti kategóriák szerint is növekvő. A nagyobb és fejlettebb településeken a legmagasabb (145, ill. 136 db / 10.000 fő), de nem a legapróbb falvakban a legkisebb, hanem az 500-999 fős kategóriában (50db/10.000fő). A térségen belül tehát az egyes településcsoportok között közel háromszoros eltérés mutatkozik. Ez a foglalkoztatási kapacitásban is visszatükröződik.

A közfoglalkoztatás a régióban a kezdetektől jelen van. A vizsgált települések 40%-ában már 1997 előtt is szerveztek közfoglalkoztatást, ám ennél valamivel több esetben csak 2000 utántól emlékeznek a közfoglalkoztatás indulására.

A térség egészében 2009-ben a közfoglalkoztatásban résztvevők a munkaképes korú népesség 4,8%-át, a teljes népesség 3,3%-át tették ki. (Ez utóbbi arány 2007-ben még csak 2,1% volt.) A közfoglalkoztatás kiterjedtsége a települési méretek és a települési fejlettség szerint is egyértelmű lejtőt rajzol ki. A legkisebb és legfejletlenebb településeken akár a népesség több mint 10%-a is érintett lehet a közfoglalkoztatásban, míg a nagyobb és fejlettebb települések népességének csak alig 1%-a érintett.

2007 és 2008 között a közfoglalkoztatásban részt vevők száma alig változott, sőt 3%-kal csökkent. Ezzel szemben 2008 és 2009 között a növekedés 64%-os volt. A legnagyobb mértékű növekedés a fejlettebbnek mondható, 10 ezer lakosnál népesebb városokban következett be. A 2009 és 2010 közötti változásokra csak kérdőíves felmérésünk adataiból következtethetünk. Eszerint jellemzően stagnálás (+- 10%-os változás) és csökkenés volt várható. Jelentősebb bővülést fejletlen településeken terveztek. Miközben az összlétszámban alig vártak változást, a különböző időszakokra alkalmazott foglalkoztatottak létszámának teljes éves foglalkoztatásra átszámított létszámadatai láthatóan növekedtek, azaz nőtt az egy foglalkoztatottra tervezett alkalmazási idő hossza. A válaszadó települések összességében valamivel tartósabb foglalkoztatást terveztek megvalósítani.

A válaszok alapján az önkormányzatok törekedtek az átlagos foglalkoztatási idő növelésére, azaz a közfoglalkoztatásban egyértelműen jellemző magas fluktuáció csökkentésére. A 10 álláshelyen évente jellemzően megforduló 15-20 emberrel szemben a súlypont az 10-13 ember irányába mozdult el. Ugyanakkor a legkisebb településeken a fluktuáció növekedése, azaz az átlagos alkalmazási idő rövidülése is megfigyelhető. A települési fejlettség minden kategóriájában jelentkezik a fluktuáció növekedése és csökkenése is.

A szociális gazdaság megjelenésének alapfeltétele a non-profit, ill. civil szervezetek jelenléte. A KSH 2009-es adatai alapján 2009 év végén a vizsgált négy megyében mindössze 28 olyan település volt, ahol semmilyen non-profit szervezetet sem regisztráltak. Közülük 23 aprófalú. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az aprófalvakban kisebb gyakorisággal fordulnának elő a non-profit szervezetek. Sőt a 10 ezer lakosra jutó számuk alapján a kistelepülések a legnagyobb városokkal veszik fel a versenyt. A legkisebb mértékű a szerveződés az 1000-2999 fős településkategóriában.

A non-profit szervezetek egyre jelentősebb gazdasági erőt is képviselnek. Az Észak-Magyarországra vonatkozó adatok alapján a szervezetek 90%-a aktív, valamilyen pénzbevétellel rendelkezik, 3,7%-uk azonban kiadással nem rendelkezik, 8%-uk pedig pénz nélkül működik. A régióban a non-profit szervezetek összesen 47,5 milliárd Ft bevételt tudhattak magukénak 2008-ban. Egy szervezetnek átlagosan 7,1 millió Ft bevétele volt. 2006-ig a bevételek a szervezetek számánál dinamikusabban és kiegyenlítettebben növekedtek, majd 2006 után a pénzügyi források szűkülése tapasztalható.

A foglalkoztatásban a non-profit szervezetek szerepvállalása egyelőre Észak-Magyarországon is elmarad a lehetőségektől. A szervezetek 12%-a alkalmaz fizetett munkaerőt. Ám még így is, a régió non-profit szervezetei összesen több mint 6 ezer főt alkalmaztak és 40 ezer fő önkéntest vontak be 2008-ban. (A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyével bővített térségben a non-profit szektorban alkalmazottak száma 2008-ban meghaladta a 10 ezer főt.) A foglalkoztatottak éves átlagbére elmarad a más ágazatokban szokásostól és az országos átlagtól is. A non-profit szervezetekben fizetésért dolgozók 2006-ban még Heves megyében, majd 2008-ban Borsod-Abaúj-Zemplénben érték el a legmagasabb éves átlagjövedelmet. Az önkéntesek által elvégzett munka 2500 fő foglalkoztatott munkájával és a becslések szerint 4,4 milliárd Ft értékű munkával volt egyenértékű 2006-ban.

A szociális gazdasághoz kapcsolható, foglalkoztatási jellegű kezdeményezések közül a szociális földprogramok, a szociális szövetkezetek jelenlétét, a 2007-2010 időszakban non-profit szervezetek által beadott foglalkoztatási célú OFA pályázatokat és a ROP 3.2.2 Intézkedéséhez kapcsolódó foglalkoztatási projekteket vizsgáltuk. E tekintetben a térség 159 településén (19%-ban) volt valamilyen kezdeményezés. Azaz a települések 4/5-ében ilyen törekvéssel nem találkoztunk. A szociális gazdaság projektjeinek megjelenésében a már megszokott települési lejtő nem érvényesül. A legkevésbé az 1000-2999 fős települések csoportjában jellemzők ezek az alternatív foglalkoztatási formák. Ennél a kistelepülések körében is nagyobb, a régiós átlagot elérő gyakorisággal vannak jelen szociális gazdaság kezdeményezései. A nagyobb városok közel felében található valamilyen szociális gazdaság irányába mutató kezdeményezés.

A szociális földprogramok a térség legalább 116 településén működnek. A vizsgált formák közül ez a legerterjedtebb. Jellemzően a kistelepülések hátrányos helyzetű lakosainak megélhetését segítő program. A tapasztalatok szerint a szociális földprogramokban résztvevők ellátórendszerben tartásához majd mindegyik településen hozzájárul az a körülmény, hogy a szűkebb-tágabb környezetben nincs egyetlen olyan gazdasági szereplő sem, mely képes lenne számottevő mértékben növelni foglalkoztatottak számát. Mivel a földprogramban megedződő termelőknek valójában nincs hová kiáramlania, az eredetileg *gondoskodó önkormányzatok* kénytelenek *vállalkozó önkormányzatokká* válni, s más lehetőség híján a támogatott foglalkoztatás lehetőségei között lavírozva igyekeznek munkaalkalmat biztosítani az alacsony jövedelmi viszonyok között élő népesség számára. Mivel azonban a támogatott foglalkoztatás lehetőségei korlátozottak, az alulfejlett gazdasági környezetben az önkormányzatok a szociális gazdaság megteremtésével, kht., szövetkezet alapításával igyekeznek a helyi foglalkoztatás lehetőségeit bővíteni. (CSOBA 2006)

A foglalkoztatási funkció mellett nem elhanyagolható a szociális földprogramok szerepe a vidéki gazdaságából hiányzó szolgáltatások megteremtésében sem. Mindemellett kétségtelen tény, hogy egy-egy szociális földprogram eredményességét, sikereit, életképességét alapvetően meghatározza, hogy a keretében végzett tevékenység illeszkedik-e a piac rendszeréhez, figyelembe veszi-e a keresleti viszonyok változásait, lépéseket tesz-e a potenciális piaci szereplők bevonására. Ugyanakkor a szociális földprogram sikere elválaszthatatlan a településvezetés, a polgármester és az iránta lojális képviselőtestület társadalmi egyenlőtlenségekkel kapcsolatos szemléletétől, szegénységkezelési stratégiájától. Ahol a szegénység nem magánügy, ahol a leszakadók sorsáról való gondolkodás nemcsak kevesek kötelezettsége, hanem a faluközösség ügye, ahol a rászorultság megítélése nem erkölcsi megfontolás tárgya vagy a helyi hatalmi viszonyok fenntartásának eszköze, csak ott lehet eredménye a drámai méreteket öltő vidéki szegénység mérséklését célzó jóléti programoknak (RÁCZ 2009).

Szociális szövetkezetből 32 található a térségben. Ezeknek közel fele kapott megalakulásához, illetve működéséhez kormányzati támogatást. Tevékenységi köreik között jellemzően a mezőgazdálkodáshoz, a településüzemeltetéséhez, a szociális gondoskodáshoz és informatikai – kulturális szervezőmunkához kapcsolódó feladatok szerepelnek. Már ez is mutatja szoros kapcsolatukat a helyi önkormányzatokkal. Tapasztalatokról még alig tudunk beszámolni. Esettanulmányaink helyszínein egy támogatásban nem részesülő (Vizsoly) és egy támogatott (Emőd) szociális szövetkezeti kezdeményezésekkel találkoztunk. Az utóbbi fő profiljai a kert és telek karbantartás, fakivágás, tűzifa árusítás, sír gondozás, karbantartás.

Non-profit foglalkoztatási projektekből a térségben 2007 és 2010 között legalább 37 futott. Ezek közül is kiemelhető a ROP 3.2.2. intézkedés keretében futó hét program. Ezek - kettő kivételével - kistérségi léptékben szerveződtek, így az érintett települések száma az 50-hez közelít, a foglalkoztatottak száma pedig meghaladja a 150-et. A rövid támogatási időszak, a

piaci feltételek romlása, ill. a konstrukció „piacellenessége” következtében sajnos ezek a projektek nem tudtak maradandó közösségi vállalkozásokat létrehozni.

Foglalkoztatási paktumból (kistérségi szinten) összesen 18 db működik a térségben. Szembetűnő, hogy Heves megyében csak egyetlen kistérségi foglalkoztatási paktum jött létre. (Emellett a Heves Megyei Munkaügyi Központ az Észak-magyarországi Regionális Foglalkoztatási Paktumban tag.) A térségben működő paktumok sokszínűek, mindazonáltal csak töredékük tölti be a foglalkoztatáspolitikai kistérségi koordinátorának, a helyi kezdeményezések összefogójának szerepét. Esettanulmányaink alapján jó példaként emelhető ki a Pásztói Kistérség Foglalkoztatási Paktuma, mely az elmúlt időszakban a kistérségi foglalkoztatás valódi szereplőjévé vált és közreműködésükkel több mint 100 ember jutott munkához, valamint 12 db foglalkoztatást megőrző, vagy bővítő pályázatot írtak a térség vállalkozói számára, minek eredményei most érnek be. A legfontosabb eredményüknek azonban azt tartják, hogy sikerült a térségen belül párbeszédet, együttgondolkodást elindítani. Ugyanakkor a szintén esettanulmányainkban megjelenő szikszói, edelényi, sátoraljaújhelyi paktumok aktivitása gyenge, valós foglalkoztatási hatással nem rendelkeznek.

2.4. A helyi foglalkoztatás diverzitása

A közfoglalkoztatást helyben szervező önkormányzatok látókörébe a foglalkoztatási feladatok elvégzésére is alkalmas civil szervezetek csak kevésbé kerültek be. A helyi foglalkoztatás kizárólag a helyi önkormányzat feladataként jelenik meg a megkérdezett 100 település több mint fele (55%) esetében. Az önkormányzat mellett önkormányzati társulás is megjelenik a foglalkoztatás szervezésében az esetek 28%-ában és civil jelenlét is kimutatható 17%-uknál. (Ez az arány összhangban van a teljes térségre kalkulált értékkel.) A kistelepülések és a nagyvárosok esetében itt is nagyobb gyakorisággal találkozhatunk.

A települési fejlettség a helyi foglalkoztatás diverzitását annyiban határozza meg, hogy a fejlettebb települések körében inkább jellemző a helyi önkormányzaton kívüli szereplők megjelenése. A leginkább „egyszínű”, csak a helyi önkormányzatokra épülő a foglalkoztatás a közepes fejlettségű települési csoportban.

A foglalkoztatási modellek - azaz a különböző szektorok részesedése és stratégiái a helyi foglalkoztatásban - eltérőek. A begyűjtött adatok alapján, empirikus vizsgálataink (100 db település kérdőíves megkérdezése és 10 esettanulmány) eredményeivel megerősítve az alábbi helyi foglalkoztatási modellek rajzolódtak ki.

- A. Viszonylag erős foglalkoztató kapacitás az elsődleges munkaerőpiacon és ezt kiegészítő szerényebb közfoglalkoztatás: Minél nagyobb egy település, annál valószínűbb ez a megoldás. Az ebbe a csoportba tartozó települések több mint fele relatíve alacsonyabb munkanélküliségi mutatóval rendelkezik. Biztató, hogy a térség településeinek közel fele tartozik ebbe, a „normálshoz közeli” állapotot mutató csoportba. A hiányzó munkahelyek létrehozásában itt a többiekhez képest nagyobb súllyal lehet a vállalkozásokra és a szociális gazdaság elemeire számítani.
  - a. szerény vagy semmilyen non-profit foglalkoztatási aktivitással (301 db település) – a kistelepüléseken
  - b. érzékelhető non-profit foglalkoztatási aktivitással (61 db település) - a nagyobb népességszámú településeken jellemző, a többi főcsoporthoz képest itt található a legtöbb non-profit kezdeményezés.
- B. Magas vagy közepes kapacitás az elsődleges munkaerő-piacon és a közfoglalkoztatásban egyaránt: A települési lejtő itt is megfigyelhető, de pont fordítva. Ez a modell a kisebb népességszámú, de nagyobb munkanélküliségi rátával rendelkező településekre jellemző. A több lábon álló foglalkoztatás ebben a csoportban alakult ki leginkább.
  - a. szerény vagy semmilyen non-profit foglalkoztatási aktivitással (114 db település)

- b. érzékelhető non-profit foglalkoztatási aktivitással (42 db település) – viszonylag gyakoribb (közel 1/3-os) előfordulást mutat ebben a kategóriában.
- C. Gyenge foglalkoztató kapacitás az elsődleges munkaerő-piacon és erős, vagy közepes közfoglalkoztatás: a magas munkanélküliséggel élő, főként kistelepüléseken jellemző. A foglalkoztatásban jószereivel itt csak az önkormányzatokra és – a többi csoporthoz képest viszonylag nagyobb mértékben – a szociális gazdaságra lehet számítani.
  - a. szerény vagy semmilyen non-profit foglalkoztatási aktivitással (94 település)
  - b. érzékelhető non-profit foglalkoztatási aktivitással (29 település) – főként a kisebb településeken, a csoport 1/3-ában.
- D. Gyenge foglalkoztató kapacitás az elsődleges munkaerő-piacon és gyenge közfoglalkoztatási kapacitás: A második legnépesebb csoport. A közepes méretű és nagyobb munkanélküliséggel rendelkező településeken gyakori. Foglalkoztatási szempontból a legkritikusabb helyzetű települések tartoznak ide, ahol magas a munkanélküliség és potenciálisan sincs elegendő foglalkoztatási kapacitás.
  - a. szerény vagy semmilyen non-profit foglalkoztatási aktivitással (171 db település)
  - b. érzékelhető non-profit foglalkoztatási aktivitással (27 db település) – ebben a főcsoportban található a legkevesebb non-profit kezdeményezés.

2.5. A helyi foglalkoztatás eredményei

A foglalkoztatottak száma alapján a közsféra és azon belül a közfoglalkoztatás lényegesen nagyobb szerepet játszik, mint országos viszonylatban. Vélhetően a vállalkozói szféra kisebb lehetőségeit ellensúlyozva, a non-profit szektor foglalkoztatási szerepe itt ugyancsak erősebb.

A bruttó átlagkereseteket tekintve is jellemző az országos értékektől való eltérés – mindhárom szektorban. Ugyanakkor szembevetve a közfoglalkoztatásban résztvevők havi átlagos keresetének alacsony, a minimálbér alatt maradó volta. A közfoglalkoztatás a segély kiváltására, ill. az újabb segélyre jogosultság megszerzésére alkalmas lehet, de tisztességes, a megélhetéshez szükséges jövedelem megszerzését nem teszi lehetővé. Esettanulmányaink tanulsága szerint a non-profit foglalkoztatásban a jelenlegi projektszemlélet uralkodása miatt szintén hasonló, de a minimálbérhez jobban közelítő bérezéssel találkozhatunk.

A munkaerőpiaci integráció elősegítésében sem az önkormányzati, sem a civil kezdeményezések nem túl sikeresek. A közfoglalkoztatás rendszerében a bevontak 7-8%-a tud visszakerülni az elsődleges munkaerőpiacra, míg kb. 5% kilép a munkaerőpiacról és 87%-uk számára csak a közfoglalkoztatásba való ismételt bejutás jelent valami perspektívát. A korábbi időszakban a közfoglalkoztatásban való benntartást az önkormányzatok munkaerőigénye és költségvetési gondjai indokolták. Megfigyelhető volt, hogy a már betanított, a közfeladatok ellátásához szükséges munkaerőt a közfoglalkoztatott – elsősorban közhasznú státuszban alkalmazott munkaerő - ismételt felvételével oldották meg. Az „Út a munkához” Program keretében erre már nem volt lehetőség és az új rendszerben sincs rá mód. Az esettanulmányokban megjelenő szociális gazdaság projektek a munkaerőpiacra való újbóli belépést a közösségi vállalkozás keretei között történő tartós foglalkoztatás formájában tervezték. A közösségi vállalkozás megerősítéséhez azonban nem volt elég idejük és eszközük, így a projekt, illetve az esetleges továbbfoglalkoztatási terminus zárása után az alkalmazottak ismét a munkanélküliségbe csúsztak vissza.

A közösségi szolgáltatások elvégzésében a közfoglalkoztatásnak és a szociális gazdaság kezdeményezéseinek egyaránt szerep jut. Az utóbbiak – a szociális szövetkezetek példája alapján – számottevő mértékben rászerveződtek a települési önkormányzatokra. Létük, működésük függ az önkormányzati megrendelésektől a közfeladatok részükre történő átadástól. Ebben viszont az önkormányzatok bátoralanok, nem bíznak másban, csak magukban. A közfoglalkoztatási lehetőségeket használják / használnák fel a közszolgáltatások

munkaerőhiányának biztosítására. (A feltételes mód a jelenlegi szabályozás és ezen cél ütközésére utal.)

A segélyezési terhek csökkenéséhez is mindkét típusú foglalkoztatás hozzájárul, ám tömegét és célcsoportját tekintve a közfoglalkoztatás e téren eredményesebb.

Ahogy a közcélú foglalkoztatásba bevontak száma 2008-ról 2009-re közel megháromszorozódott a térségben, a segélyezettek száma 75-80%-ra esett vissza. Ennél látványosabb eredmény a rendelkezésre állási támogatásra jogosultak körében a támogatásban és a közfoglalkoztatásban részesülők egymáshoz viszonyított arányának változása. A támogatásban részesülőknek a rendelkezésre állási támogatásra jogosultakhoz viszonyított aránya a 2007 évi 80%-ról 2009-re 55%-ra csökkent. A segélyezettek létszámának visszaesése a legkisebb településeken volt a legerősebb, míg a legnagyobb települések kategóriájában a leggyengébb.

A közfoglalkoztatásban az „Út a munkához” Program során bekövetkezett stratégiai váltást tükrözi az is, hogy a segélyezés és a közfoglalkoztatás közötti – fentebb érzékeltetett – hangsúlyváltást az együttes ráfordítások korábbinál nem nagyobb növekedése közben sikerült megvalósítani. A segélyezésre és közcélú foglalkoztatásra fordított összegek 2008-ról 2009-re ugyanolyan mértékben – 13%-kal – nőttek, mint 2007-ről 2008-ra. A ráfordítások növekedésének mértéke az aprófalvakban és a kisvárosokban volt a legerőteljesebb.

A fajlagos ráfordításban is erős elmozdulást történt a segély-típusú támogatások felől a foglalkoztatás-típusú ráfordítások felé. Míg az előbbieket átlagosan 20%-kal csökkentek, az utóbbiak ugyanilyen mértékben nőttek. A legkisebb és az 1-3 ezer fős településeken volt a legmagasabb a közfoglalkoztatásra fordított fajlagos összegek növekedése, míg maguk az összegek a 10 ezer főnél nagyobb településeken bizonyultak a legmagasabbnak. Mindez a közfoglalkoztatásba bevont korábbi segélyezettek számára nyújtott nagyobb elérhető jövedelmekről is árulkodnak.

2.6. A helyi foglalkoztatás bővítésének lehetőségei és feltételei

Úgy a for-profit vállalkozásokban, mint a közfoglalkoztatásban vagy a non-profit szektorban rejlenek még foglalkoztatási tartalékok, de külön-külön egyik sem képes a térségben hiányzó munkahelyeket pótolni.

A vállalkozói szféra foglalkoztatás-bővítési lehetőségeinek vizsgálatával nem foglalkoztunk, de más forrásokból tudjuk, hogy a munkahely-teremtés lehetőségei az északkelet-magyarországi régió vállalkozásainál erősen korlátozottak. A vállalkozások munkahelyteremtésének legfontosabb feltételei közé sorolhatjuk az alábbiakat:

- *Makroszinten* a vállalkozások versenyképességét erősítő gazdaságpolitika a foglalkoztatottság növeléséhez önmagában nem elegendő. Az alacsonyabb technológiai igényű ágazatok lehetnek képesek a munkaerő tömeges felvételére. A kisvállalkozások esetében a foglalkoztatás terheinek (járulékok, adók, alkalmazottak létszáma után fizetendő hozzájárulások) csökkentése a munkahelyek megőrzésének és bővítésének feltétele. Emellett a kereslet növekedése szükséges a vállalkozások foglalkoztatási potenciáljának emelkedéséhez. A keresletet ösztönző megoldások, pl. az üdülési csekk, természetbeni juttatások újabb munkahelyek létesítéséhez vezethetnek. A munkaerő minőségét és foglalkoztathatóságát növelő oktatási rendszer, a nem teljes értékű munkaerő alkalmazásának támogatása a társpolitikákkal (oktatáspolitikai, szociálpolitika) szoros együttműködést feltételezi. A feketemunka kifehérítése és ennek részeként az önfoglalkoztatóvá válás ösztönzése viszont kétélű fegyver lehet. A jelenlegi szabályok mellett az akárcsak önfoglalkoztató vállalkozóvá válás a munkavállalók széles rétege számára lehetetlen, számukra csak a feketemunka felvállalása marad, aminek elvesztése esetén megélhetésük teljesen ellehetetlenülne.

- *Térségi / helyi szinten* a kereslet ösztönzése, a közbeszerzések helyi vállalkozások felé irányítása és ezzel, valamint a tudatos fogyasztás szemléletének erősítésével a pénzek térségen belüli megtartása a helyi munkahelyek létesülésének feltétele. A munkaerő elhelyezkedését jelenleg gátló iskolázatlansággal, szakképzetlenséggel és megbízhatatlansággal az iskolai és a közfoglalkoztatásba beépített oktatás és munkára nevelés képes felvenni harcot. A munkahelyek és a munkaerő egymásra találásához továbbra is szükség van a munkaerőpiaci szolgáltatások széles körének helybeni / térségi működtetésére. A munkaadók – munkavállalók – munkaügyi szervezetek – politikai döntéshozók között együttműködést koordináló foglalkoztatási paktumok – összehangolt (a fentebb felsorol feltételek megteremtésre irányuló) térségi programok szervezésével és egyéni vállalkozói pályázatok kidolgozásának segítségével – képesek lehetnek a térség (bér)munka típusú munkahelyei számának növelésére.

A non-profit szektor foglalkoztatási lehetőségeinek bővítése – tekintettel a jelenlegi alacsony mértékre – szinte korlátlan. A jelenlegi közel 20 ezer foglalkoztatott számának növelési lehetőségeit jelzi, hogy csupán egy év alatt, 2008 és 2009 között a szektor foglalkoztatottainak létszáma a térségben 60%-kal, 7600 fővel emelkedett. A térség egészében a munkahelyek számának bővülése jószerivel ehhez a szektorhoz kötődik. A szociális gazdaságtól várt további foglalkoztatási, gazdaságélénkítési és kohéziós előnyök elérésének makro- és helyi / térségi feltételi egyaránt vannak.

- *Makroszinten* a szektor megerősítésének előfeltétele a kulturális, szemléleti korlátok lebontása, a szociális gazdaság széles körű társadalmi elfogadtatása. A keresletet biztosító gazdasági környezet kiépítése nélkül az egyedi projektek nem lehetnek sikeresek. A munkahelyek jelentős része csak kisebb-nagyobb támogatással fenntartható. A munkahelyek tartósságának biztosításához a foglalkoztatáspolitikai aktív eszközeinek átgondolása szükséges. A közszféra támogatása nélkül a szektor nem tud sikeresen működni, ám szükséges a bürokratikus csapadék csökkentése. Megoldandó a finanszírozás több lábra állítása, a támogatásoktól való egyoldalú függés oldása, mert ennek hiányában a fenntarthatóság, ill. a közszférától, politikától való függetlenség sérülhet. Szükség van a tanácsadást, lobby tevékenységet és érdekképviseletet ellátó ernyőszervezetek működésére. A jó példákat, innovatív módszereket terjeszteni, a szektorban tevékenykedők széles köre számára elérhetővé kell tenni.
- *Térségi / helyi szinten* a szociális gazdaság keretében végzendő tevékenységek indításához, megújításához pontosan ismerni kell a helyi kielégítetlen szükségleteket, a munkaerőpiacot, a vállalkozások és a közszféra stratégiáit, valamint a működtetés elérhető forrásait. A szektor általában az átlagosnál alacsonyabb bérezést biztosít, amit a munkahelyek minőségével, a feladat erkölcsi elismerésével lehet kompenzálni. Valamint kívánatos lenne a magasabb presztízsű területekre is a szociális vagy közösségi vállalkozásokkal betörni. Az együttműködést szubjektív tényezők gátolják, melyeket mielőbb le kell küzdeni. Az önkéntesek bevonása, felkészítése a folyamat fontos feltétele. Rendelkezésre kell állnia az üzleti és a szociális szférában egyaránt otthonosan mozgó menedzserek széles körének.

Mindehhez (1) szervezetfejlesztésre, (2) a külső szakmai segítői háttér biztosítására, (3) a piaci háttér megteremtésére, (4) kiszámítható finanszírozásra van szükség. (G.Fekete 2007)

A közszférában az évek óta tartó megszorítások az alkalmazotti létszám csökkentése irányába kényszerítettek. A közfoglalkoztatást a helyi önkormányzatok részben az így fellépő munkaerőgondok enyhítésének eszközeként kezelik, illetve kezelnék, ha nem lenne a kezük megkötve a felvehető munkaerőt tekintve. Az Út a munkához Program egyik visszatérő kritikája volt részükről, hogy az csak a Rendelkezési Állási Támogatásra jogosultak köréből történő alkalmazásra adott lehetőséget, ebbe a körbe pedig azok a munkanélküliek nem

kerültek be, akiket a közszolgáltatás különböző területein szakmai feladatok ellátására korábban közhasznú foglalkoztatás keretében alkalmazni tudtak.

Az Út a munkához Programban való szereplés tapasztalatai alapján emeleték ki megkérdezetteink a helyi önkormányzatok közfoglalkoztatási tevékenysége sikerének feltételeit. Eszerint a siker legalapvetőbb feltétele a közfoglalkoztatás szervezésében szerzett tapasztalat. Ezt követi a szociálisan rászoruló aránya és a település intézményellátottsága, azaz, hogy legyen kiből válogatni (erre utal még a településméret és a romák magas arányának viszonylag hangsúlyosabb kiemelése is) és legyen hol számukra munkát adni. Meghatározó feltétel még a település vezetőinek hozzáállása és a munkaügyi szervekkel való intenzív kapcsolat. Az *Út a munkához Program* során a helyi foglalkoztatásban kialakult, ill. tovább erősített önkormányzat-központúságot tükrözi, hogy a megkérdezettek sem a civil szervezetek, sem a vállalkozások aktivitását nem sorolták az *Út a munkához Program* legfontosabb sikertényezői közé.

A megkérdezés idején a válaszadók körében fel sem merült az *Út a munkához Program* megszüntetése. Elismerték a program előnyeit. Főként a nagyobb településeken azonban túlzottnak, a helyi önkormányzatok kapacitásait meghaladónak tartották annak méretét. A jobbitás szándékával emelték ki a program megreformálandó elemeit. A leggyakrabban jelentkező javaslatok a foglalkoztatás során felmerülő anyag és eszközigény finanszírozásának a programba beépített támogatásához, majd a fajlagos foglalkoztatási idő meghosszabbításához kapcsolódtak. Ugyancsak kiemelten jelentkezett a munkavállalók erőteljesebb motiválásának, az ellátható feladatok bővítésének és ezzel együtt a vállalkozások bevonhatóságának igénye. A program sikerét fokozó elemek között megjelent még a célcsoport kibővítése, ehhez kapcsolódva a diplomások bevonása, valamint a menedzsmenthez kapcsolódó költségek elismerhetőségének, a képzés általánosabbá tételének gondolata is. Néhány önkormányzat esetében határozottan felmerült, hogy mindezen feladatokkal nem közvetlenül kellene az önkormányzatnak foglalkoznia, hanem foglalkoztatásra szakosodott szervezeteket kellene a helyi közfoglalkoztatás szervezésével megbízni.

A közfoglalkoztatással szemben megfogalmazott kritikák leghangsúlyosabb elemei:

- Az önkormányzatot több főt foglalkoztatnak, mint amennyinek értelmes munkát tudnak adni.
- Hiányzik a foglalkoztatás járulékos költségeinek fedezete.
- Önkormányzati szervezeti keretek, humán erőforrások nem megfelelők sem a közvetlen foglalkoztatáshoz, sem a reintegráció háttérszolgáltatásaihoz.
- A foglalkoztatás rövid idejű, alacsony hatékonyságú, csökkenti az integrációs esélyeket. A foglalkoztatottak nagy tömege nem tud kilépni a közfoglalkoztatási rendszerből.

Mindezeket figyelembe véve, a foglalkoztatottak számának a közfoglalkoztatás keretei közötti történő bővítéséhez a következő feltételrendszer rajzolódik ki:

- *Makroszinten* a közszolgáltatásban alapfeladatként ellátandó funkciók rögzítése és finanszírozásához az állami hozzájárulás, valamint a közfoglalkoztatási pénzügyi keretek előrelátható tisztázása esetén lehetséges a feladat ellátásához kapcsolódó foglalkoztatási stratégia kidolgozása, annak eldöntése, hogy az adott feladatot állandó alkalmazottal, vagy közfoglalkoztatás keretében, netán más – pl. közösségi vállalkozás – számára történő átadással kívánják ellátni. (Jelenleg a kiszámíthatatlanság az egyik legfőbb akadály a tartós munkahelyeket működtető szociális gazdaság térnyerésének.) A közfoglalkoztatásnak nem elsősorban „segélykiváltó”, a szegényeket kontrolláló tevékenységnek, hanem társadalmilag hasznos tevékenységek végzésének és a munkaerő munkakultúráját javítani hivatott humán erőforrás-fejlesztésnek kellene lennie. Éppen ezért a közfoglalkoztatási programokban a munkabérek és járulékaik megtámogatása önmagában nem elégséges. A foglalkoztatáshoz jogszabályi kötelezettség okán

kapcsolódó tevékenységek (orvosi vizsgálat, munkavédelmi képzés, munkavédelmi ruházat) mellett az értelmes munkavégzéshez szükséges anyag, eszköz, utazás, a humán erőforrás-fejlesztéshez kapcsolódó (képzési, tréneri, mentori), valamint az irányítás (tervezés, munkafelügyelet, kommunikáció) és az adminisztráció költségeihez való állami hozzájárulás iránti igények is indokoltak. A hozzájárulás az önkormányzatok anyagi terheinek csökkentése mellett a feladatok komplexitására is felhívják a figyelmet és ösztönöznék az önkormányzatokat a közfoglalkoztatás multi-funkcionális megközelítésére és a több szempontot figyelembe vevő humán erőforrás gazdálkodásra. Ez utóbbihoz az is szükséges, hogy a központosítva meghatározott létszámkeretek – ha egyáltalán vannak ilyenek - egyensúlyban álljanak a helyi szükségletekkel, az azokból adódó feladatokból az adott munkaerővel elvégezhető munka mennyiségével és a rendelkezésre álló költségvetés keretei között nyújtható szolgáltatások mennyiségével.

- *Térségi / helyi szinten* a helyi szükségletekből fakadó feladatok számbavétele, az azokra és az elérhető munkaerő sajátosságaira alapozott, az értelmes munkavégzésre és a humán erőforrás fejlesztésére is koncentráló foglalkoztatási terv kidolgozása, majd annak operacionalizálása, a munka megszervezése és levezénylése erre felkészült szakemberek működését igényli. Mindez már nehezen fér be a hagyományos önkormányzati struktúrába, a feladat más szervezetnek – pl. térségi foglalkoztatási társaságnak - való átadását indokolhatja. Ehhez, valamint a közfoglalkoztatásba a vállalkozói szféra bevonásához azonban az szükséges, hogy általánosan elfogadottá váljon, hogy a közfoglalkoztatás nem attól „köz”-jellegű, mert közigazgatási intézmény szervezi, hanem azért, mert közösségi célú munkát végeznek benne. A multifunkcionális közfoglalkoztatás feltételezi a képző, a tervező, a közfoglalkoztatottakat befogadó intézmények, humán fejlesztők, a potenciális (for-profit vagy non-profit) foglalkoztatók, munkaügyi szervezetek közötti együttműködést, aminek szervezésére már kialakult forma a foglalkoztatási paktum.

3. Javaslatok

3.1. Paradigmaváltás: munkahely helyett munka

A foglalkoztatáspolitikai – a közismert társadalmi és gazdasági területi különbségek ellenére – Magyarországon monolitikus: egy és oszthatatlan. A közfoglalkoztatás szabályozása, a szociális gazdaság programjai az egész országban egységesen érvényesek, miközben az üzleti vállalkozások és közszféra munkaerő-felvévő képességében végletes különbségek vannak.

Másrészt ez a monolitikus foglalkoztatáspolitikai a „munkahelyek” paradigmáján alapul, ami a foglalkoztatást és így annak bővítését is a hagyományos munka fogalom szerint képzelel el. Márpedig a kibontakozó globális trendek alapján a bér munka típusú munkahelyek és a munkaképes népesség száma közötti tartós egyensúlybomlásra kell számítani. A munka társadalomszervező erejének megőrzése érdekében a munkahely-központúság felől a munka- és jövedelem-központúság felé kell fordulni. Különösen sürgető ez a paradigmaváltás azokban a térségekben, ahol a foglalkoztatottság mértéke jelenleg is rendkívül alacsony és a vállalkozói szféra bővülési esélyei korlátozottak. Az északkelet-magyarországi régió ilyen térség. Bár a térségen belül is eltérő foglalkoztatási potenciállal jelenik meg a vállalkozói szféra, van, ahol jobban és van, ahol egyáltalán nem lehet számítani a for-profit szektor munkahelyteremtésére. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az utóbbi térségekben ne lenne munka, ne lenne elvégzendő társadalmilag hasznos tevékenység. Sőt, ezekben a térségekben – épp a lemaradás miatt – még több a teendő. Ám az is igaz, hogy a jelenlévő munkaerő csak korlátozottan, illetve csak fejlesztéssel alkalmas a teendők ellátására.

3.2. Modellváltás: út a vegyes gazdaság felé

A tartósan magas munkanélküliséggel küzdő, alacsony vállalkozási potenciájú területeken a vegyes foglalkoztatási és jövedelemszerzési modellek felépítése hozhat megoldást.

A vegyes gazdasági modellben a jövedelem forrásai lehetnek:

1. *Határozatlan idejű szerződéssel teljes munkaidőben végzett (bér)munka:* a hagyományos értelemben vett munkahely az elsődleges munkaerőpiacon. Más formákkal való kombinálása túlzott alulfizettség esetén lehet indokolt.
2. *Határozott idejű szerződéssel végzett (bér)munka:* hátránya a kiszámíthatatlanság. Más jövedelemszerzési lehetőség nélkül állandó „liftezéshöz”, a létbiztonság hirtelen megingásához, majd újabb „bő időszak” megéléséhez vezethet.
3. *Részmunkaidőben végzett (bér)munka:* előnye a kiszámíthatóság, a munkavállalási, ill. a munkaadói képességhez való igazodás, míg hátránya a kisebb megszerzhető jövedelem. A megélhetéshez, ill. az azt idős korban is garantáló nyugdíj biztosításához más jövedelemtípussal kombinálva lehet elégséges.
4. *Alkalmi (bér)munka:* Kiszámíthatatlan és bizonytalan, sokszor a szürke vagy feketegazdaságban realizálódik. A jogszabályok ugyan lehetőséget adnak a kifejérésre, de az eljárás még mindig bonyolult, illetve a magas járulékok és a biztos juttatásokból, ill. az arra jogosultságból való kieséstől való félelem fogja vissza a munkavállalót és a munkáltatót egyaránt a legalizálástól. A munkaadót és a munkavállalót terhelő adminisztratív terhek az alkalmi munkát kiközvetítő non-profit szervezetek belépésével lenne csökkenthető. Ugyancsak ez a szervezet hozhatná napvilágra a jelenleg rejtett munkaigényeket. Másoldalról ama bizonyos jövedelemhatár eléréséig az alapjuttatás megmaradása, valamint a munkabér utáni járulékok csökkentése segítheti a kifejérést és az új munkalehetőségek feltárását.
5. *Munkavégzéshez kötött társadalmi alapjuttatás:* nem segélyről van szó, hanem - (a jövedelemstruktúra egészét figyelembe véve kalkulált) jövedelem bizonyos szint alatt maradása esetén - alanyi jogon járó, de társadalmilag hasznos tevékenység végzéséhez kötött juttatásról. A munkavégzés meghatározott heti óraszámában és az önkormányzat foglalkoztatási tervében szereplő munkakörökben teljesítendő.
6. *Önellátás:* elsősorban élelmiszerek saját fogyasztásra történő megtermelésére szokták érteni, de ebbe a kategóriába tartozik pl. a saját ruha megvarrása, a hagyományos háziipari tevékenységek, ill. bármilyen saját szükséglet kielégítéséhez használt – egyébként pénzen vásárolható – javak saját munkával történő előállítás. A fogyasztói társadalomban elszoktunk ettől az - éppen ezért sokak által túl archaikusnak tartott – megoldástól. Más oldalról az élelmiszerbiztonságban megingott hit, az allergiás betegségek, az önkifejezés igénye, no meg a pénzjövedelem hiánya felerősítette ezeket a törekvéseket. Az egyént, ill. családját tekintve teljes körű önellátásról természetesen nem beszélhetünk, de a munka fogalmának átértékelődése nyomán az önellátó tevékenységek társadalmi haszna is felértékelődik.
7. *Szívességi szolgáltatások:* az önellátás egy magasabb szintje, amikor az egyén a saját maga általa előállított javak, szolgáltatások cseréje révén szükségleteinek még nagyobb hányadát tudja pénzjövedelemhez jutás nélkül kielégíteni. A dolog működéséhez a cserék szervezését végző koordinátor munkájára van szükség. A rendszer átláthatósága esetén a szívességi vagy kaláka körök forgalma, az ezek révén elért jövedelem is mérhető. Az egész lényegét üti agyon azonban, ha a forgalomra az ÁFA-t ráterhelik, hiszen ekkor mégiscsak szükség van pénzjövedelemre, ami a felhasználókat részint elriasztja, részint teljesíthetetlen feladat elé állítja.
8. *Háztartásgazdasági pénzbevételek:* a háztartás többletkapacitásainak hasznosítására épülnek pl. a klasszikus falusi (saját lakásban) vendégfogadás, a családi napközi, az

idősek napközi felügyelete, a falusi vendégasztal, az otthoni szerszámokkal elvégezhető kisebb javítások, személyi szolgáltatások. Tulajdonképpen az árutermelés mértékét el nem érő, az önellátásra előállított javak, szolgáltatások család által fel nem használt részét bocsátják forgalomba. A jelen jogszabályi keretek között működtethető vállalkozás kötelező terheit (minimálbér után a járulékok, könyvelés díja, elvárt adó ..) kitermelni nem képesek, nem is igazi vállalkozások, hiszen nem profit előállítására, csupán az elvégzett munka díjaként a megélhetéshez szükséges jövedelem kiegészítésére törekszenek. Egyelőre az őstermelői és a legújabb jogszabályok szerinti kistermelői rendszer keretei között működtethető legálisan. A humán szolgáltatások, a háziipari és karbantartási tevékenységek azonban nem férnek be eme keretek közé.

9. *Önfoglalkoztató vállalkozás pénzbevétele:* a háztartási léptéket meghaladó, árutermelő tevékenységet, de még mindig nem a profitszerzés, hanem saját bérük kitermelése céljából végző gazdálkodók, kisiparosok, vagy éppen szellemi szolgáltatók számára biztosít jövedelmet. A(z) (ön)foglalkoztatási funkció és a nemzeti foglalkoztatási célok indokolhatják eme vállalkozások többi vállalkozástól való megkülönböztetését, terheik csökkentését.
10. *Közösségi vállalkozás:* a helyi közösség szükségleteinek kielégítését célzó non-profit vállalkozások nem pusztán munkát ajánlanak. A foglalkoztatottak gyakorta tulajdonosok és az előállított termékek fogyasztói is. Ezzel többszörösen erősítik a biztonságot. A for-profit szektorban elérhető fizetéseknel általában kisebb fizetésekért a természetbeni juttatások, az egymásért érzett felelősség kárpótolhatja a dolgozót. A közösségi vállalkozáshoz önkéntes munkával is lehet kapcsolódni, ami ugyan bérjövédelmet nem eredményez, de a költségek térítése, a megszerezhető juttatások és a hálózatba tartozásból termelődő társadalmi tőke megszerzésének reménye így is vonzóvá teheti a munkát.
11. *Tőkenyeresség, járadék:* a „munkátlan” időszakokban segít a túlélésben az öngondoskodás jegyében a „munkás” időszakokban felhalmozott, vagy örökölt megtakarítások hozadéka. Megtakarítás azonban csak akkor lehet, ha rendszer nem limitálja a jövedelmeket, azaz nem határoz meg a (bér)munkanélküliek számára maximálisan elérhető, afölött a juttatásokra való jogosultságot elvesztő jövedelemszintet.

A fenti lehetőségek többsége ma is fennáll, de párhuzamos alkalmazásuk nem megszokott, gyakorta nem is lehetséges. A munkanélküliek számára a legnagyobb akadályt a biztos juttatástól való elesés veszélye és ezzel egyidejűleg a megszerezhető jövedelem limitálása okoz. Az utóbbi a legális kombinálási lehetséges esetén is csökkenti, mondhatni lenullázza a munkavállalási motivációt.

3.3. Léptékváltás: területileg differenciált foglalkoztatáspolitiká

Az országosan egységes, legfeljebb a legfejletlenebb térségeket létszámadatokban, támogatási összegekben differenciáló foglalkoztatáspolitiká tarthatatlan. Kutatásunk rámutatott, hogy az alapján elmaradottnak tekinthető Északkelet-Magyarországon belül is kirajzolódnak markáns területi különbségek. Így megrajzolhatók a foglalkoztatást potenciálisan inkább a vállalkozásokra, az inkább a közfoglalkoztatásra és a jelentősebb mértékben a szociális gazdaságra építő települések körei.

Az eltérő adottságú területeken a vegyes foglalkoztatási modell elemeinek eltérő kompozíciója lehet kívánatos. Ez pedig a foglalkoztatáspolitikában is egyértelműen a helyi / kistérségi szintre tereli a figyelmet és a feladatokat.

A területileg differenciált foglalkoztatáspolitiká térség-, ill. településtípusonként más-más elemekre fókuszál.

- A. Az elsődleges munkaerőpiacon viszonylag erős foglalkoztató potenciállal rendelkező településeken a (bér)munkahelyeket produkáló for-profit és non-profit vállalkozások megerősítése, az alternatív foglalkoztatási formák elterjesztése és az ehhez kapcsolódó munkaerőpiaci szolgáltatások támogatása lehet az elsődleges. Az eddig használt eszközök sikeresek lehetnek, már léteznek az ezek alkalmazásához szükséges intézmények.
- B. Az elsődleges munkaerő-piacon és a közfoglalkoztatásban egyaránt magas vagy közepes potenciállal rendelkező, ugyanakkor a szociális gazdaságban is eredményeket felmutató településeken a több lábon állás megerősítés, a külön-külön nem életképes egyes lábak egyenkénti és együttműködésükben történő támogatása lehet a feladat. Ehhez feltételezhetően a helyi fogadókészség és motiváltság adott.
- C. Az elsődleges munkaerő-piacon gyenge foglalkoztató potenciállal, de a közfoglalkoztatásban erős és a szociális gazdaságban is érzékelhető hagyományokkal rendelkező településeken a közfoglalkoztatás és a szociális gazdaság foglalkoztató képességének fokozása, a jövedelemszerzés ismertett alternatíváinak mielőbbi megerősítése lehet a fő feladat.
- D. Az elsődleges munkaerő-piacon és a közfoglalkoztatásban is alacsony foglalkoztatási potenciállal rendelkező településeken vélhetően a foglalkoztatás szervezésének helyi alapjai (motiváció, intézmények) teljesen hiányoznak. A feladat itt a teljes rendszer kiépítése és ehhez a helyiek „képessé tétele”.

A vegyes gazdaságra és a területileg differenciált foglalkoztatáspolitikára való átállás, az egyes jövedelemszerzési formák összehangolása változásokat igényel a helyi munkaerőpiac minden szereplőjétől, így a munkavállalók, a munkaadók, az önkormányzatok, a foglalkoztatás civil szereplői és a munkaügyi szervezetek részéről is. A szükséges változások érintik a szemléletváltást, a szabályozást, az intézményrendszert és a foglalkoztatásba bevont erőforrásokkal való gazdálkodást. Ezek közül néhányat a tanulmányban áttekintettünk, de az új modell kidolgozásához természetesen még számos kérdés átgondolandó. Az itt leírtak gondolatébresztési célt szolgálnak és remélhetőleg hozzájárulhatnak a gondolkodást ösztönző szakmai vitákhoz.